

**DOMINIKÁNI NA CESTE
K INTELEKTUÁLNYM ELITÁM
VRCHOLNÉHO STREDOVEKU**

**THE DOMINICANS ON THEIR WAY
TO THE INTELLECTUAL ELITES
OF THE HIGH MIDDLE AGES**

**DIE DOMINIKANER AUF DEM WEG
ZU DEN INTELLEKTUELLEN ELITEN
DES HOCHMITTELALTERS**

Gabriel P. Hunčaga OP

Vydalo

© Centrum pre štúdium kresťanstva
vo vydavateľstve Chronos v spolupráci so Spolkom Slovákov v Poľsku
a so Slovenskou komisiou pre komparatívne cirkevné dejiny
v edícii Studia Christiana, zv. 7

© Gabriel P. Hunčaga OP

Recenzenti:

Doc. Vincent Múcska, PhD.

Doc. PhDr. Juraj Šedivý, MAS., PhD.

Jazyková spolupráca:

Mgr. Magdaléna Sedláčková

Mgr. Nela Molnárová

Technická spolupráca:

Mgr. Jaroslav Nemeš, PhD.

Kontaktná adresa:

www.studia-christiana.net

huncaga@studia-christiana.net

Obrázok na obale knihy: Sv. Tomáš Akvinský na drevenom oltárnom obraze z konventu
San Marco vo Florencii, fra Angelico, tempera, okolo roku 1440

1. vydanie

2013 Kraków – Bratislava

(Chronos) ISBN 978-80-89027-37-8; (TSP) ISBN 978-83-7490-581-7
EAN 9788089027378

Z vývojových tendencií predstavených v druhej kapitole vyplýva, že jedným z dôvodov odklonu náboženských hnutí od ortodoxie a popularity heretických skupín medzi veriacimi bolo nedostatočné poznanie cirkevnej náuky, zahŕňajúce nielen znalosť Biblie, cirkevných otcov, liturgickej praxe, kánonických predpisov, ale aj filozofiu a dobové poznatky o mieste a úlohe človeka v rámci Bohom stvoreného univerza. Okrem legislatívnych opatrení, ktoré voči tomuto stavu prijímala v cirkevno-právnej rovine rímska kúria a miestni biskupi na konciloch a synodách, usilovali sa cirkevní predstavitelia čeliť tomuto neutešenému stavu aj pozdvihnutím vzdelanosti, v tom čase predovšetkým kléru. To našlo svoju realizáciu opäť v niektorých koncilových nariadeniach 12. a 13. storočia a vyústilo do rozkvetu katedrálnych škôl a o niečo neskôr do vzniku univerzít.¹ Počas 12. storočia sa postupne reformovali biskupsko-klerikálne inštitúcie, kam sa okrem dómskych kapitúl ako *partes corporis episcopi* zaradili aj katedrálne školy ako nositeľky kultúrneho a vedeckého života.²

Biskupské alebo katedrálne školy, predstavovali v urbánnom prostredí 12. storočia možnosť vzdelávať sa *par excellence*. Biskup vystupoval nielen ako hlava miestnej cirkvi výlučne v náboženskom slova zmysle, ale bol aj prvým učiteľom viery pre podriadený klérus, pričom všetky poznatky sprostredkované božskou náukou ako aj svetskými vedami mali jediný cieľ – umožniť porozumieť Biblii a jej interpretáciám v pastoračnej praxi duchovenstva.³ Školy ustanovené a spravované autoritou biskupa a jeho kancelárom zabezpečovali v okolí katedrály vyučovanie, kladúce dôraz na teologicko-náboženské poznatky.⁴ Boli to práve tieto vzdelávacie inštitúcie, ktoré mali nahradiť kláštor ako vzdelávaciu základňu budúcich kazateľov.⁵ Ako neskôr uvidíme, v prípade mendikantov platí takéto konštatovanie len čiastočne. Z tohto dôvodu je nevyhnutné vidieť jednotlivé črty dominikánskeho prístupu ku vzdelaniu v kontexte predchádzajúceho vývoja, ktorý môžeme rozdeliť na „vzdialený“ a „blízky“. Vzďialený by sme mohli ohraničiť polovicou 12. storočia, s vyvrcholením na III. Lateráne v roku 1179 a obdobím

¹ Prvé systémové pokusy napraviť nie príliš uspokojivý stav v úrovni vzdelania duchovenstva podnikol v rámci svojich reforiem už Gregor VII. Na synode v Ríme požadoval, aby biskupi vo svojich diecézach zabezpečili vyučovanie *artes litterarum*. „*Ut omnes episcopi artes litterarum in suis ecclesiis docere faciant.*“ Citované podľa PAUL, Jacques. *Histoire intellectuelle de l'Occident médiéval*, s. 119.

² FRANK OP, Isnard. *Kirchengeschichte des Mittelalters*, s. 121.

³ Porov. OEDIGER, W. Fridrich. *Über die Bildung der Geistlichen im späten Mittelalter*, s. 46.

⁴ PAUL, Jacques. *Histoire intellectuelle de l'Occident médiéval*, s. 223.

⁵ MUNDY, John. *Evropa vrcholného stredoveku 1150 – 1300*, s. 27.

tesne pred zvolaním IV. Lateránu. Blízky vývoj sa odohráva na vlastnom zasadnutí IV. lateránskeho koncilu a končí sa v roku 1216 založením rehole.

3. 1. Cesta k štúdiu

V intelektuálnej rovine objavilo vrcholno stredoveké kresťanstvo svoje elity práve v 13. storočí vďaka syntéze profitov nachádzajúcich svoje dozrievanie počas dvoch predchádzajúcich storočí.⁶ Celé toto obdobie je poznamenané bezprecedentným rozšírením nástrojov kultúry a rastom intelektuálnych spoločenských kapacít.⁷ Za pozornosť stojí dynamika, s akou smerovali súdobé významné vzdelávacie inštitúcie v dôležitých strediskách kresťanstva v Paríži, Bologni a Oxforde k vytvoreniu predpokladov pre vznik univerzitných korporácií.⁸ V roku 2003 vydal Jacques Le Goff jednu zo svojich posledných monografií venovaných stredoveku "L'Europe est-elle née au Moyen Age?", v ktorej vidí historické úspechy 13. storočia predovšetkým v týchto štyroch oblastiach: 1. rozvoj miest, ktoré sa stali stelesnením prichádzajúcej historickej epochy a vyhňou, kde vznikali nové inštitúcie ekonomické i intelektuálne; 2. prekvitajúci obchod, vzostup kupeckej spoločenskej vrstvy a presadenie sa peňažnej výmeny so všetkými ťažkosťami, ktoré to so sebou prinášalo; 3. skvalitnenie vzdelanosti rozšírením katedrálnych a mestských škôl, v ktorých sa podľa regiónov a vyspelosti konkrétnych miest mohlo vzdelávať až 60 percent mestskej mládeže, ako to bolo napríklad v Remeši. Z tejto skutočnosti vyplynul vznik univerzít, priťahujúcich zástupy študentov a najlepších vyučujúcich, pričom práve na univerzitách sa zdokonalila ako výsledok dobovej výskumnej činnosti scholastická metóda; 4. posledná oblasť posilňuje a podporuje predchádzajúce tri a patrí novým, v mestách usadeným mendikantským reholiam, ktorým ich aktivity na urbánnej pastoračnej úrovni priniesli značnú obľubu. V priebehu troch desaťročí v nemalej miere ovplyvňovali spoločenské dianie a prebudovali tvár vtedajšieho kresťanstva.⁹

Ako uvidíme, na každú z týchto oblastí priamo nadväzuje aj dominikánske štúdium a jeho prepojenie na súdobé akademické inštitúcie. Prostredie, z ktorého vzišli bezprostredné impulzy na vznik Rehole kazateľov, bolo v oblasti myslenia formované priekopníkmi aristotelizmu, platónskym a panteistickým naturalizmom Amalricha z Bène a v neposlednom rade aj utopickým historizmom Joachima z Fiore.¹⁰ Prienik aristotelizmu spôsobil zmenu intelektuálneho *ars ratiocinandi* a *septem artes liberales* ako osnovy artistických fakúlt sa vplyvom aristotelovskej recepcie pretransformovali na scholastickú filozofiu.¹¹ Zvýšená vzdelávacia dynamika a systematizácia teologického poznania viedli k vrcholom intelektuálnej architektúry, akými sa stali logicky vyskladané sumy detailne predstavujúce

⁶ Porov. KŁOCZOWSKI, Jerzy. *Wspólnoty chrześcijańskie w tworzącej się Europie*, s. 174.

⁷ PAUL, Jacques. *Histoire intellectuelle de l'Occident médiéval*, s. 217.

⁸ Porov. KŁOCZOWSKI, Jerzy. *Wspólnoty chrześcijańskie w tworzącej się Europie*, s. 246.

⁹ Porov. nemecké vydanie LE GOFF, Jacques. *Die Geburt Europas im Mittelalter*. München : C. H. Beck, 2004, s. 138 – 139.

¹⁰ Porov. MUNDY, John. *Evropa vrcholného středověku 1150 – 1300*, s. 310.

¹¹ FRANK OP, Isnard. *Kirchengeschichte des Mittelalters*, s. 134.

zámery a myslenie autora.¹² Reakcia na tieto podnety zo strany čerstvo založenej rehole spočívala v tom, že akademickou formáciou svojich členov mienila vo svojich radoch dosiahnuť takú vedomostnú úroveň, ktorá by na jednej strane zaručovala doktrínálnu pravovernosť v oblasti viery a zároveň pevnú oporu v novodobých, niekedy menej prehľadných trendoch v rodiacej sa teologickej vede. Najvýznamnejšie rehoľné komunity a autonómne generálne štúdiá boli koncentrované v najväčších mestách. Rozvoj obchodu, bohatnúca mestská kupECKÁ vrstva, postupné presadenie sa peňazí, inými slovami povedané existencia prvých „mecenášov“ v mestskom prostredí vytvorili podmienky pre financovanie a podporu dominikánskych komunít a ich vzdelávacích aktivít. Univerzity žobravé rehole prijali do svojich štruktúr a samo mestské prostredie, do istej miery týchto rehoľníkov formujúce, zároveň prijímalo plody ich rôznorodého apoštolátu. Obojstranný profit, akýsi druh symbiôzy, spojil tieto dva fenomény na niekoľko nasledujúcich storočí.

Reakcia cirkvi na nové vzdelanostné pomery

Cirkevné zákonodarstvo sa okrem podporných právnych noriem¹³ miestami snažilo obmedziť vzdelanie kléru v iných ako teologických a filozofických disciplínach, aby sa duchovní na úkor nadobudnutia nevyhnutných poznatkov nevenovali štúdiu niečoho, čo podľa hierarchie v tom čase potrebovať nemali. Preto kánon č. IX II. Lateránu zakázal mníchom študovať civilné (rímske) právo a medicínu¹⁴ a v roku 1219 mal byť zákaz rozšírený aj na svetských klerikov.¹⁵ Všetko úsilie sa malo sústrediť na dôkladnú prípravu kléru pre ich administratívno-pastoračnú službu.¹⁶ Primeraným spôsobom to mali zabezpečiť katedrálne školy, ktorých zriadenie nariadil v roku 1179 III. lateránsky koncil. Výučba na nich mala byť zabezpečená z benefícia pre učiteľa, a ten mal potom vyučovanie

¹² PAUL, Jacques. *Histoire intellectuelle de l'Occident médiéval*, s. 269.

¹³ V 12. storočí popri cirkevných nariadeniach významne prispel v rokoch 1155 a 1158 do vzdelanostného právneho systému aj cisár Fridrich Barbarossa vydaním cisárskych privilégií, ako napr. *Privilegium scholasticum*. Vďaka nemu a niekoľkým iným boli scholári oslobodení od platenia miestnych daní, vojenskej a strážnej služby (okrem mimoriadnych udalostí). Bola im zaručená právna ochrana na cestách, spadali nie pod miestne, ale cirkevné súdy, boli oslobodení od mýtnych poplatkov, mali právo na primerané bývanie a spravodlivý nájom, dokonca s právom na náhradu odcudzeného alebo zničeného majetku a podobne.

¹⁴ „*Prava autem consuetudo, prout accepimus, et detestabilis inolevit, quoniam monachi et regulares canonici post susceptum habitum et professionem factam, sprete beatorum magistrorum Benedicti et Augustini regula, leges temporales et medicinam gratia lucris temporalis addiscunt. Ipsi quoque, neglecta animarum cura, ordinis sui propositum nullatenus attendentes, pro detestanda pecunia sanitatem pollicentes, humanorum curatores se faciunt corporum. Ut ergo ordo monasticus et canonicus Deo placens in sancto proposito inviolabiliter conservetur, ne hoc ulterius preasumatur, apostolica auctoritate interdiciamus.*“ Canon IX. Ut monachi et regulares canonici leges temporales et medicinam non discant. *Dokumenty soborów powszechnych. Text grecki, łaciński, polski, tom. II (869 – 1312)*, s. 146 – 148.

¹⁵ MUNDY, John. *Evropa vrcholného stredoveku 1150 – 1300*, s. 30.

¹⁶ V priebehu niekoľkých desaťročí sa situácia zmenila a pápež Inocent IV. († 1254) pre nižších klerikov, ktorí nemali dostatok prostriedkov na nákup kníh a pre svoju chudobu sa nemohli venovať štúdiu teológie, odporúčal, aby študovali napr. právo a medicínu, a tak si mohli dovoliť viesť aspoň skromný život. Porov. OEDIGER, W. Fridrich. *Über die Bildung der Geistlichen im späten Mittelalter*, s. 53.

vykonávať bezplatne. Podobne, formou benefícií pre vyučujúceho, malo byť vyučovanie obstarané aj pri tých kostoloch a kláštoroch, kde už predtým podobná škola existovala.¹⁷ Cieľom týchto škôl bola v zásade príprava kléru, ale v praxi sa čoraz častejšie absolventi orientovali aj na iné oblasti pôsobenia, v ktorých sa dobre hodila aspoň základná intelektuálna formácia.¹⁸ Napriek skutočnosti, že v tomto období cirkev ešte stále stelesňovala kultúrnu identitu kresťanskej obce,¹⁹ v edukačnej príprave budúceho svetského kléru existovali nedostatky, na čo reagoval aj IV. lateránsky koncil, keď v už zmieňovanom kánone č. X *De magistris scholasticis* zdôraznil nevyhnutnosť obsadiť diecézy vhodnými kazateľmi.

Kanonické predpisy zakazovali aby *illiteratus*, alebo *inscius litterarum* prijímal kňazské svätenia,²⁰ ale ako je z niektorých existujúcich dobových záznamov pastoračných vizitácií zrejme, stav nebol všade celkom uspokojivý. Napríklad biskup vo Winchesteri ešte na sklonku 13. storočia nariadil arcidiakonom svojej diecézy, aby preskúšali kňazov zo znalosti Kréda, Desatora, siedmich sviatostí a siedmich hlavných hriechov. Niektorí z kňazov mali ťažkosti aj s porozumením latinských slov konsekrácie a so znalosťou priebehu krstu a spovedania.²¹ Slabiny katolíckeho kléru bolo potrebné čo najskôr odstrániť a na túto neľahkú úlohu sa podujal v „pastorálnej revolúcii“, ako tento proces nazýva Jerzy Kłoczowski, pápež Inocent III.²² V centre pestrej škály udalostí spadajúcich do jeho pontifikátu stála reflexia dovtedajšej pastoračnej a vzdelávacej praxe katolíckej cirkvi.²³ Vyvrcholením týchto snáh bol IV. Laterán. Koncilový kánon č. X zopakoval nariadenie svojho predchodcu z roku 1179 a keďže sa ho nepodarilo všade patrične realizovať,²⁴ rozhodol koncil rozšíriť potrebu vyučovania z katedrálnych kostolov aj na ďalšie, ktoré na to majú dostatočné prostriedky.

Predstavený kostola mal zabezpečiť učiteľa, aby v takto zriadenej škole bezplatne vyučoval miestnych i cudzích klerikov gramatiku a iné predmety. Metropolitný chrám mal okrem toho povinnosť disponovať teológom, schopným vyučovať kňazov Písmo a zároveň vzdelávať ich v tom, čo sa týka pastoračnej činnosti.²⁵

¹⁷ „Per unamquamque ecclesiam cathedralem magistro, qui clericos eiusdem ecclesiae et scholares pauperes gratis doceat, competens aliquod beneficium assignetur, quo docentis necessitas sublevetur et discentibus via pateat et doctrinam. In aliis quoque restituatur ecclesiis sive monasteriis, si retroactis temporibus aliquid in eis ad hoc fuerit deputatum.“ Canon XVIII. Ut praelati provideant magistris scholarum necessaria. *Dokumenty soborów powszechnych. Text grecki, łaciński, polski, tom. II (869 – 1312)*, s. 193.

¹⁸ KŁOCZOWSKI, Jerzy. *Wspólnoty chrześcijańskie w tworzącej się Europie*, s. 164. V školách sa vzdelávali notári, právni znalci a vôbec kádre využiteľné v svetskej i cirkevnej správe. Porov. PAUL, Jacques. *Histoire intellectuelle de l'Occident médiéval*, s. 269.

¹⁹ MUNDY, John. *Evropa vrcholného stredoveku 1150 – 1300*, s. 25.

²⁰ BOEHM, Laetitia. Das mittelalterliche Erziehungs – und Bildungswesen. In *Propyläen Geschichte der Literatur II – Die mittelalterliche Welt 600 – 1400*. Bd. 2, Frankfurt a/M; Berlin; Wien : Propyläen Verlag, 1982, s. 155.

²¹ KŁOCZOWSKI, Jerzy. *Wspólnoty chrześcijańskie w tworzącej się Europie*, s. 250 – 251.

²² Tamže, s. 251. V súvislosti s intelektuálnymi nárokmi na episkopát hovoril Inocent III. o *scientia competens* ako o nevyhnutných poznatkoch pre zastávanie biskupskej funkcie. Dekretály vyžadovali aj od nižších klerikov *fides explicita*, aby sa v oblasti vedomostí odlišili od laikov. OEDIGER, W. Fridrich. *Über die Bildung der Geistlichen im späten Mittelalter*, s. 48 a 52.

²³ Porov. MUNDY, John. *Evropa vrcholného stredoveku 1150 – 1300*, s. 26 – 27.

²⁴ „Verum quoniam in multis ecclesiis id minime observatur.“ *Dokumenty soborów powszechnych. Text grecki, łaciński, polski, tom. II (869 – 1312)*, s. 246.

²⁵ „Non solum in qualibet cathedrali ecclesia sed etiam in aliis, quarum sufficere poterunt facultates, consti-

Okrem už menovaného bolo povinnosťou biskupov zvolávať vo svojich diecézach každoročné synody, zhromaždenia celého duchovenstva s cieľom výkladu a pokynov v oblasti cirkevnej náuky. Synody mali vydávať synodálne štatúty a v rámci vizitácií stanoviť konkrétne nástroje pre reformy, vzdelávanie a výchovu duchovenstva. Okrem liturgických povinností bral duchovný na seba v obvode mu zverenom aj povinnosť starostlivosti o veriacich – *cura animarum*.²⁶ Preto patrila k základným teoretickým vedomostiam duchovenstva znalosť latinčiny, kánonov, obzvlášť spovedných, minimálne časť biblických textov (k tomu slúžili výňatky z Nového i Starého zákona), omšového poriadku, pravidiel modlitby liturgie hodín a vysluhovanie sviatostí.²⁷

Univerzita

Keďže ani na prelome 12. a 13. storočia nedošlo v súvislosti s katedrálami školami (nedá sa to povedať en bloc o všetkých) k uspokojivému naplneniu koncilových predstáv, presúva cirkev ťažisko edukačného procesu na univerzity, vznikajúce práve v tomto čase.²⁸ Emancipovaní vyučujúci a študenti z týchto škôl sa spájali do korporácií a vytvárali univerzitné inštitúcie, na ktorých mohli spoluriadiť vlastné záležitosti,²⁹ čím zároveň prispeli k *translatio studiorum* z katedrálnych škôl. Protiklad *litterati* versus *ilitterati* sa už nerovná protikladu *clerici* verzus *laici*,³⁰ aj keď popredným intelektuálom takmer po celé 13. storočie zostáva teológ – teda príslušník klerickej vrstvy.³¹ Univerzity vznikali pôvodne ako „všeobecné štúdiá“ – *studium generale*, ktoré mali svojich predchodcov v tzv. partikulárnych školách – *studium particulare*, s prevažne miestnym významom a spadajúcich do kompetencie miestneho biskupa, často v podobe ním kontrolovanej katedrálnej školy. Generálne štúdium mohlo byť pôvodne zriadené len pápežom a on ako *episcopus orbis* stál formálne na jeho čele.³² Kostru právneho postavenia

tuatur magister idoneus a praelato, qui clericos ecclesiarum ipsarum et aliarum gratis gramaticae facultate ac aliis instruat iuxta posse. Sane metropolitana ecclesia theologum nihilominus habeat, qui sacerdotes et alios in sacra pagina doceat et in his praesertim informet, quae ad curam animarum spectare noscuntur.“ *Dokumenty soborów powszechnych. Text grecki, łaciński, polski, tom II (869 – 1312)*, s. 246.

²⁶ KŁOCZOWSKI, Jerzy. *Wspólnoty chrześcijańskie w tworzącej się Europie*, s. 253.

²⁷ K tomu, aby kňaz svoje poznatky udržiaval použiteľné, vlastnil sakramentáre, antifonáre, tzv. computus (pomôcka na výpočet dátumu Veľkej noci) a homiliáre pre slávnosti a bežné dni. Kanonista, diplomat a autor *In quinque libros decretalium lectura* Henricus de Segovia († 1271) sa o potrebe disponovania týmito základnými príručkami a pokynmi v kňazských radoch vyjadril, že „keď niekomu z kňazov z tohto všetkého čo len jedno chýba, sotva ho možno nazývať kňazom.“ Citované podľa OEDIGER, W. Fridrich. *Über die Bildung der Geistlichen im späten Mittelalter*, s. 49 – 50 a 52.

²⁸ Porov. LE GOFF, Jacques. *Středověký člověk a jeho svět*, s. 23; FRANK OP, Isnard. *Kirchengeschichte des Mittelalters*, s. 130. V nemeckom prostredí zažili katedrálne školy svoj vrchol v 11. storočí a vo francúzskom prostredí o storočie neskôr. V Nemecku k ich úpadku dochádza v 12. storočí, zatiaľ čo vo Francúzsku v 13. storočí. Porov. BOEHM, Laetitia. *Das mittelalterliche Erziehungs- und Bildungswesen*, s. 169 a 171.

²⁹ FRANK OP, Isnard. *Kirchengeschichte des Mittelalters*, s. 135.

³⁰ LE GOFF, Jacques. *Kultura středověké Evropy*, s. 21. Mešťania mali už od konca 11. storočia voľnejší prístup ku vzdelaniu, predovšetkým na mestských a katedrálnych školách. SPUNAR, Pavel. *Středověké školství a knihovny*, s. 85.

³¹ Porov. PAUL, Jacques. *Histoire intellectuelle de l'Occident médiéval*, s. 269.

³² FRANK OP, Isnard. *Kirchengeschichte des Mittelalters*, s. 135.

univerzít a krok k ich inštitucionalizácii tvoril celý rad privilégií udeľovaný pápežskou, neskôr aj cisárskou a kráľovskou autoritou, pričom zaručoval exempciu od biskupov, opátov, predstaviteľov miest a zámožných donátorov.³³ Týkali sa nielen statusu samotných inštitúcií, ale aj scholárov, ktorí na nich študovali.

Už v 12. storočí sa objavujú dišpenzy od rezidenčnej povinnosti duchovných s benefíciami s cieľom štúdia na *studium generale* s tým, že klerikom scholárom príjmy slúžili na pokrytie študijných nákladov.³⁴ Predovšetkým pápeži z konca 12. a prvých desaťročí 13. storočia legislatívne definovali, akým školám budú privilégiá prepožičané. Vďaka takým privilegiám, akými boli buly *Super speculam* Honoria III. z roku 1219 a *Parens scientiarum* Gregora IX. z roku 1231, sa stali strediskami akademických slobôd. Právny status *ex consuetudine* vzniknutých univerzít ako Paríž a Bologna slúžil ako vzor aj pre iné vznikajúce univerzity.³⁵

Od 13. storočia boli na vzniku týchto učilísk (*universitas magistrorum et scholarium* alebo *universitas scholarium*) ako inštitúcií, nemajúcich svojich predchodcov v antike, cirkevné a svetské authority zainteresované spoločne prinajmenšom do prvej polovice 13. storočia.³⁶ Univerzity sa stali miestom, kde sa poznatky nielen reprodukovali, ale kde sa vytvárali, a zároveň sa stali priestorom pre súdobý výskum a konfrontáciu. Obzvlášť univerzita v Paríži sa podľa Inocenta III. mala stať pecou, kde sa bude „piecť chlieb pre celý svet.“³⁷ V súťaživosti medzi majstrami a študentskými mikrok komunitami, živenej mimoriadnym rozvojom logiky a diskusných techník, sa predovšetkým Parížska univerzita a jej rival z Oxfordu stali ohromným laboratóriom teoretickej inovácie. Zanedlho po svojom vzniku viaceré univerzity prijali do svojich štruktúr mendikantov a títo sa v priebehu niekoľkých desiatok rokov vyprofilovali na jedných z hlavných aktérov akademického života.³⁸

Parížska univerzitná korporácia sa personálne regrutovala zo študentov a vyučujúcich na miestnych artistických mestských a katedrálňach školách na vrchu Sainte-Geneviève, na Petit-Pont a na ostrove de la Cité a práve ona si v stredovekom vzdelávaní získala povest' „*Mater scientiarum*“.³⁹ Ako prvá mala po výzve Inocenta III. z roku 1209 na zostavenie vlastných štatútov⁴⁰ právo udeľovať titul *magister in sacra pagina*, ktorý sa tešil všeobecnému uznaniu a jeho nositeľa

³³ Tamže, s. 135. Právomoci a výsady sa týkali priamej podriadenosti Rímu, oslobodenia od vojenskej povinnosti, daní, mýtnych poplatkov atď. Univerzite pritom zaručovali suverenitu a výlučnú kontrolu licencií.

³⁴ MULCHAHEY, Michèle. „*First the Bow is Bent in Study ...*“, s. 357 – 358.

³⁵ Výnimku v právnom postavení univerzít predstavovala univerzita v Neapole, založená bez pápežského privilegia cisárom Fridrichom II. v roku 1224 *ad bonum rei publicae*. BOEHM, Laetitia. *Das mittelalterliche Erziehungswesen – und Bildungswesen*, 173.

³⁶ Spočiatku išlo o cirkevné korporácie a všetci príslušníci univerzity (vyučujúci i študenti) boli považovaní za klerikov a podliehali cirkevnej jurisdikcii. LE GOFF, Jacques. *Intelektuálne ve stredoveku*. Praha : Karolinum, 1999, s. 70.

³⁷ LERNER, Robert. *Weltklerus und religiöse Bewegung im 13. Jahrhundert*, s. 95.

³⁸ DE LIBERA, Alain. *Středověká filozofie*, s. 364 – 365.

³⁹ FLASCH, Kurt. *Aufklärung im Mittelalter? Die Verurteilung von 1277*, s. 27.

⁴⁰ Štatúty boli vyhlásené v roku 1215 a v roku 1231 ich bulou *Parens scientiarum* potvrdil Gregor IX. S definitívnou platnosťou tak zaistil nezávislosť univerzity od kráľa a biskupa. DE LIBERA, Alain. *Středověká filozofie*, s. 366.

oprávňoval vyučovať kdekoľvek (*licentia ubique docendi*).⁴¹ Postupne boli podobné privilégia vydané aj univerzitám v Oxforde, Cambridgei, Bologni, Salerne, Toulouse a ďalším,⁴² i keď s výnimkou Paríža a Bologne boli tieto inštitúcie vcelku nevelké a prijímali mladých žiakov, takže sa často prekrývali s nižšími školami.⁴³ Vo všetkých týchto centrách bola uplatňovaná prepracovaná scholastická metóda a stala sa akýmsi synonymom dobovej intelektuálnej produkcie.⁴⁴ Premena školských inštitúcií stvrдила aj zmenu cieľov a obsahu výuky čo viedlo k tomu, že sa 13. storočie stalo vrcholným obdobím stredovekej teológie.⁴⁵ Hlavná úloha teológov počas tohto obdobia spočívala v zostavení komentárov k Sentenciám. V ich protiklade sa teologické texty napísané o storočie skôr, aj napriek ich dialektickému aparátu, javili len ako „vzory meditácie“ spísané mníchmi pre potreby iných mníchov.⁴⁶

Prepojenie štúdia a rehoľnej spirituality

Fundamentálna úloha Bratov kazateľov – kázanie Božieho slova⁴⁷ – si celkom logicky a oprávnene vyžadovala patričné vzdelanie. Bez neho by sa dominikáni len ťažko mohli úspešne prihovoriť stále vzdelanejšiemu mestskému obyvateľstvu.⁴⁸ Dominik, pomerne dlhý čas konfrontovaný s problémom heréz v Languedoku, vniesol do novozaloženej rehole premyslenú intelektuálnu formáciu, aby

⁴¹ Toto právo aj s titulom a privilégiom naň naviazaným prepožičiaval univerzitám pápež. LE GOFF, Jacques. *Die Geburt Europas im Mittelalter*, s. 171.

⁴² Porov. KŁOCZOWSKI, Jerzy. *Wspólnoty chrześcijańskie w tworzącej się Europie*, s. 298 – 304. Pomerne rýchle šírenie univerzitných inštitúcií trvalo viac ako sto rokov a do ich zoznamu pribudli ďalšie v Itálii, Anglicku, na Pyrenejskom polostrove a Francúzsku. J. Verger ich podľa vzniku rozdeľuje na „spontánne“, vzniknuté migráciou a tzv. „kreované“. Porov. VERGER, Jacques. *Les universités au Moyen Age*. Paris : Quadrige/Puf, 1999, s. 41 – 43.

⁴³ MUNDY, John. *Evropa vrcholného stredoveku 1150 – 1300*, s. 302.

⁴⁴ LE GOFF, Jacques. *Die Geburt Europas im Mittelalter*, s. 177.

⁴⁵ FRANK OP, Isnard. *Kirchengeschichte des Mittelalters*, s. 130.

⁴⁶ Takto v 13. storočí chápali napríklad *Monologion* a *Proslogion* Anzelma z Canterbury. Akademický „diktát“ komentárov k Sentenciám postrehol Roger Bacon, keď sa posťažoval, že majster Sentencií nakoniec získal prevahu aj nad samotným Svätým písmom. Porov. DE LIBERA, Alain. *Středověká filozofie*, s. 309 a 337.

⁴⁷ „Cum ordo noster spetialiter ob predicationem et animarum salutem. ab initio noscatur institutus fuisse: et studium nostrum ad hoc debeat principaliter intendere.“ LCO 1256, DB, s. 32.

⁴⁸ Sami dominikáni 13. storočia rozlišovali medzi úrovňami vzdelanosti pre klerikov, resp. kňazov, ktorí sa nechávajú vysvätiť z čirej zbožnosti, len aby mohli celebrowať omše, a medzi tými, ktorým je ako kňazom zverené aj isté poslanie. Pre prvých menovaných sa vysoké nároky na vzdelanie nekládli a mohli by sme ich nazvať *fratres communes* (pozn. 338 – 339). Pre túto skupinu sv. Tomáš považoval za dostatočnú úroveň vedomostí všetko, čo je nevyhnutné pre úspešné vysluhovanie sviatostí. Albert Veľký pre týchto duchovných za adekvátne považuje poznanie rozdielu medzi žaltárom a lekciami a základné gramatické schopnosti. Iný dominikán, Ulrich Engelberti zo Štrasburgu († 1277), žiak Alberta Veľkého a súčasník sv. Tomáša, v diele *Summa de bono* vyžaduje pre prvých menovaných znalosť gramatiky na úrovni zrozumiteľnej výslovnosti a schopnosti pochopiť zmysel slov pri bohoslužbe. K vysluhovaniu sviatostí podľa neho patrí požiadavka rozoznať materiál od formy a okrem toho náležitá znalosť správneho spôsobu realizácie a využitia sviatostí. Na druhú skupinu sú nároky vyššie a takíto duchovní by podľa Ulricha mali byť ako učitelia schopní sprostredkovať základné učenie, ako posudzovatelia by mali posúdiť otázky svedomia ohľadom hriechu a ne-hriechu, rovnako tiež závažnosť jednotlivých hriechov. Porov. OEDIGER, W. Fridrich. *Über die Bildung der Geistlichen im späten Mittelalter*, s. 54 – 56.

boli jeho spolubratia schopní vyvracať bludy, kázať a svedeť.⁴⁹ Tento rozvážny počín sa zároveň ukázal ako nevyhnutný pre potreby misie, ktorá bola v cirkvi dominikánom zverená.⁵⁰ František Assiský bol k vzdelaniu zdržanlivý, keďže v knihách videl neprimerané bohatstvo a v intelektuálnom živote neadekvátne nahradenie pôvodnej evanjeliovej jednoduchosti. Prílišná vzdelanosť v kognitívnom slova zmysle mohla zvýšiť nebezpečenstvo pýchy u bratov a ohroziť ich zbožnosť.⁵¹ Jednou z vlastností, ktorou Dominik disponoval a z ktorej sa v rovnakej miere viditeľne nedostávalo jeho náprotivku z Rehole menších bratov, boli organizačné schopnosti.⁵² Aj preto mali dominikáni vo veci vzdelávania svojich členov istý náskok. Dominik považoval štúdium teológie za esenciálny element observancie svojich bratov a jeho praktizovanie včlenil do koncepcie *vita aspostolica*.⁵³

Adekvátne vzdelanie de facto povýšil na štvrtý, nesľubovaný sľub po chudobe, čistote a poslušnosti, keď v Prologue k najstarším LCO definoval svoje zámery, v skratke zhrnuté ako *studium, praedicatio a salus animarum*.⁵⁴ Chudoba a nevinnosť srdca nestačia, pokiaľ na to nenadväzuje aj štúdium a kázanie. Bez nich sa duše pre spásu zachrániť nedajú.⁵⁵ Táto potreba spôsobila, že sa Reholi kazateľov podarilo vytvoriť unikátny autonómny vzdelávací systém. Jeho kreovaním udržali krok s intelektuálnymi prúdmi ovplyvňujúcimi celú vtedajšiu Európu.⁵⁶ Preto Dominik „vodil bratov do škôl a posielal ich do väčších miest, aby študovali a vytvorili konvent.“⁵⁷ Stanovy dokonca rehoľným predstaveným nariaďovali, „aby zabezpečovali podmienky na vyučovanie a bratov posielali študovať tam, kde prekvitá štúdium.“⁵⁸ Nie náhodou boli prví bratia poslaní už v roku 1217 práve do Paríža a Bologne. Toto gesto malo za následok nielen prihlásenie sa k istej akademickej doktríne, ale predstavovalo aj zásadnú zmenu v dovtedajších rehoľných

⁴⁹ Porov. GERWING, Manfred. *Theologie im Mittelalter*. Paderborn : Ferdinand Schöningh Verlag, 2000, s. 127.

⁵⁰ PAUL, Jacques. *Histoire intellectuelle de l'Occident médiéval*, s. 219.

⁵¹ Tamže, s. 219. Postupom času si potrebu vzdelávania uvedomovali aj františkáni a neskôr v jednotlivostiach okopírovali dispozície dominikánskych škôl. MULCHAHEY, Michèle. „*First the Bow is Bent in Study ...*“, s. XI. Tomáš z Ecclestonu († 1258) v diele *De adventu fratrum minorum in Angliam* v dvadsiatych rokoch 13. storočia napísal, že biskup z Lincolnu a prívrženec anglických františkánov, Robert Grosseteste, radil bratom, že: „pokiaľ sa nebudú venovať štúdiu a nebudú sa svedomito zaoberať poznávaním Božieho zákona, stane sa im to, čo iným rehoľiam, ktoré žiaľ vidíme v temnotách nevedomosti.“ ECCLESTON, Tomas. O príchodu menších bratí do Anglie. In *Františkánske prameny II*. Český Těšín : Cor Jesu, 1994, s. 90.

⁵² LAWRENCE, Hugh. *Dejiny stredovekého mništví*, s. 252.

⁵³ VERGER, Jacques. *Les universités au Moyen Age*, s. 83.

⁵⁴ V dominikánskej legislatíve 13. storočia, predovšetkým v aktoch generálnych kapitúl rehole, tvorí študijná agenda neraz až tretinu zachovaných dokumentov. KŁOCZOWSKI, Jerzy. *Wspólnoty chrześcijańskie w tworzącej się Europie*, s. 300.

⁵⁵ „Cum ordo noster specialiter ob predicationem et animarum salutem ab initio noscatur institutus fuisse, et studium nostrum ad hoc principaliter ardentius summo opere debeat intendere, ut proximorum animabus possimus utiles esse.“ DENIFLE OP, Heinrich. *Die Constitutionen des Prediger – Ordens vom Jahre 1228*, s. 194. Toto znenie prevzalo aj neskoršie vydanie LCO, pozn. 47.

⁵⁶ HINNEBUSCH OP, Wiliam. *Kleine Geschichte des Dominikanerordens*, s. 52.

⁵⁷ Tento výrok pripisuje tradícia sv. Dominikovi a dnes je súčasťou moderného znenia LCO. „*Fratres duxit ad scholas et misit in maiores civitates ut studerent, et praedicarent et conventum facerent.*“ LCO, De studio, n. 76.

⁵⁸ „*Curet prior provincialis ut si habuerit aliquos utiles ad docendum qui possint in brevi esse apti ad regendum. mittere ad studendum ad loca ubi uiget studium.*“ LCO 1256, DB, s. 99

postojoch a správani. Obe mestá sa stali hlavnými sídlami rehole a dovtedajšie centrum – Toulouse, si ponechalo význam najmä ako bašta v príprave kazateľov na zápas s herézami v južnom Francúzsku. Od tohto momentu investovala rehoľa viac času do získavania nových členov v univerzitných strediskách, čo prinášalo bohaté ovocie v počte rehoľníkov ako aj v úrovni ich vzdelanosti.⁵⁹ Na evanjelizáciu nových vrstiev, nových elít, už nestačilo priemerné vzdelanie väčšiny vtedajšieho duchovenstva, obmedzené na základnú znalosť Biblie, schopnosť čítať a písať, vysluhovať sviatosti a ovládať liturgiu. Systematické štúdium, predovšetkým teológie, sa stalo bytostným elementom observancie dominikánov a ako už bolo povedané, bolo zahrnuté do koncepcie *vita apostolica*. Štúdium bolo každodennému oficiu rovnocenné a prostredníctvom dišpenzov z *vita monasteria* (monastických observancií) bolo možné z neho dosiahnuť ústupky v prospech štúdia.⁶⁰

3. 2. Vstup na univerzitnú pôdu

Už zo samotnej podstaty svojej rehoľnej existencie (kázanie pre spásu duší) odvodzovali prvé generácie dominikánov potrebu primeraného vzdelania odvolávaním sa na dejinne overené cirkevné authority. Humbert z Romans v úvahe na tému „Prečo je Regula sv. Augustína vhodnejšia pre kazateľov“ konštatuje, že sám sv. Augustín trvá na tom, aby boli kazatelia vzdelaní. Podľa Humberta pridali dominikáni k Augustínovej regule práve z dôvodu vzdelanosti osobitné štatúty týkajúce sa štúdia.⁶¹ Vlastnú motiváciu k štúdiu potom zhrnul konštatovaním nadväzujúcim na konštitúcie z roku 1228, keď ho nepovažoval za cieľ rehole, ale za prostriedok, bez ktorého nie je možné uskutočniť misiu rehole – kázanie na spásu duší.⁶² V dejinách latinského monasticizmu tak na scénu vstúpila rehoľa, ktorá ako prvá prostredníctvom zákonodarstva nariadila a od svojich členov požadovala systematické štúdium.⁶³ V spise *Libellus* sa zase Jordán Saský odvoláva na to, že aj sv. Dominik sa vzdelával, a podáva o ňom správu, že čítal a mal rád knihu *Collationem patrum*, pojednávajúcu o nedostatkoch a dokonalostiach duchovného života. Podľa Jordána tak činil preto, „aby preskúmal cesty spásy, ktoré túžil

⁵⁹ Porov. BROOKE, Rosalind. *The Coming of the Friars*, s. 94.

⁶⁰ FRANK OP, Isnard. *Die Grundlegung des intellektuellen Profils des Predigerordens in seinen Anfängen*, s. 27. „Circa eos qui student taliter dispensetur a prelato: ne propter officium uel aliud de facili a studio retrahantur uel impediuntur.“ LCO 1256, DB, s. 101.

⁶¹ „Constat enim quod praedicatores debent esse litterati.“ a „Item, in statuendo novum ordinem praedicatorum oportuit aliqua nova condere statuta circa studium, paupertatem et huiusmodi, quae adderentur super regulam eorum.“ Opera I, s. 49 – 51.

⁶² „Notandum est autem quod studium non est finis Ordinis, sed summe necessarium est ad fines praedictos, scilicet ad praedicationes, et animarum salutem operandam, quia sine studio neutrum possemus.“ Opera II, s. 41. K štúdiu, ako východisku pre kazateľskú činnosť v pastoračnom nasadení sa Humbert z Romans prihlásil v Prológu ku LCO v časti De utilitate studii in nostro ordine týmito slovami: „Studium enim est ordinatum ad praedicationem; praedicatio ad animarum salutem, quae est ultimus finis.“ Opera II, s. 28.

⁶³ DENIFLE OP, Heinrich. *Die Constitutionen des Prediger – Ordens vom Jahre 1228*, s. 187.

celou silou svojej duše nasledovať⁶⁴.⁶⁴ V priebehu Dominikovho kanonizačného procesu jeden z jeho svedkov potvrdil, že Dominik povzbudzoval bratov k neustálemu štúdiu Nového a Starého zákona.⁶⁵ Popri tom, podľa svedectva toho istého brata, rázne od bratov vyžadoval, aby sa venovali štúdiu a kázaniu.⁶⁶ V podobnom duchu sa vyjadril aj iný svedok kanonizačného procesu, brat Radulf (Rudolf z Faenzy OP), keď uviedol, že Dominik si želal, aby mali bratia neustále svoju pozornosť upriamenú na *lectio, oratio a predicatio*.⁶⁷

Ešte v Toulouse, v období pred prvými generálnymi kapitulami a pred vyslaním prvých bratov do Paríža a Bologne, sa začal krátky, ale plánovane organizovaný vzdelávací proces prvej generácie dominikánov. V tomto období bolo podľa informácií Jordána Saského všetkých bratov asi len šesťnásť.⁶⁸ Z uvedeného počtu sa takmer polovica zúčastňovala na prednáškach z teológie na katedrálnej škole v Toulouse pod vedením parížskeho magistra Alexandra zo Stavensby, neskoršieho biskupa z Coventry a Lichfieldu.⁶⁹ Jordán Saský sa o tejto výuke nevyjadruje, ale pri spomienke o prevzatí Kostola sv. Romana dominikánmi pripomína,⁷⁰ že pri svätyni bol čoskoro postavený kláštor s celami vhodnými pre spánok, no predovšetkým pre štúdium.⁷¹ Je pozoruhodné, že hoci jeho *Libellus* vznikol najneskôr začiatkom roku 1230,⁷² používa v texte pomerne zreteľne de-

⁶⁴ „*Librum quedam, qui Collationes patrum inscribitur, tractantem de vitiis et omnis spiritalis perfectionis materia, hunc, inquam, legens et diligens salutis in eo rimari semitas easdemque tota animi virtute studuit imitari.*“ MOPH XVI, *Libellus*, s. 32 – 33, n. 13.

⁶⁵ „*Item dixit, quod dictus frater Dominicus sepe monebat et hortabatur fratres dicti ordinis verbis et litteris suis, quod semper studerent in novo et veteri testamento.*“ MOPH XVI, *Testimonium fratris Johannis Hispani*, n. 29, s. 146 – 147. Jána Hispánskeho stotožňuje Denifle s Jánom z Navarry, ktorého Jordán Saský radí medzi prvú generáciu dominikánov. Pozn. 400 v 2. kapitole.

⁶⁶ „*Et ut fratres fortius intenderent studio et predicationibus.*“ MOPH XVI, *Testimonium fratris Johannis Hispani*, n. 28, s. 144.

⁶⁷ „*Volebat quod alii semper essent intenti lectioni, orationi vel predicationi.*“ Tamže, *Testimonium fratris Rodulfi*, n. 32, s. 151.

⁶⁸ „*Erant autem tunc fratres numero circiter XVI.*“ MOPH XVI, *Libellus*, s. 47, n. 44.

⁶⁹ Humbert z Romans vo svojej Legende sv. Dominika (*Legenda Sancti Dominici*) konštatuje: „*Cum apud Tholosam in theologia regeret magister quidam, genere, scientia et fama preclarus, quodam mane ante diem, dum suas lectiones previderet, quod scholas suas venerant frequentare et lectiones audire avidis cordibus cuperent et optarent. Dictus vero magister multo tempore dictos septem fratres familiares et devotos habuit et scholares instruxit.*“ MOPH XVI, *Legenda Humberti*, s. 400, n. 40. Iný dominikánsky prameň, približne z toho istého obdobia ako predchádzajúci, identifikuje magistra teológie z Toulouse ako Alexandra. „*Hoc magister Alexander, vir honestus et verax super versu illo psalmi: «Misericordia et veritas obviaverunt sibi» in scola dixit, et in suis postillis notavit.*“ MOPH I, *Vitae fratrum*, s. 20. Viac k osobe Alexandra zo Stavensby MULCHAHEY, Michèle. „*First the Bow is Bent in Study ...*“, s. 10; SOMMER-SECKENDORFF, Ellen. *Studies in the life of Robert Kilwardby OP*, 1937, s. 18, pozn. 59; VINCENT, Nicholas. *Master Alexander of Stainsby. Bishop of Coventry and Lichfield, 1224 – 1238. In The Journal of Ecclesiastical History*, XLVI, 1995, s. 615 – 640.

⁷⁰ Toulouský biskup Fulko daroval sv. Dominikovi Kostol sv. Romana bližšie nedatovanou listinou z júla 1216. „*Damus et donando concedimus in perpetuum titulo perfectae donationis fratri Dominico, priori et magistro Praedicatorum et sociis praesentibus et futuris capellam sancti romani cum oblationibus suis, libere et quiete perpetuo possidendam.*“ MOPH XXV, s. 68 – 69, n. 73.

⁷¹ „*Anno domini MCCXVI, estatis tempore, data est fratribus prima ecclesia in civitate Tholosa, que in honore beati Romani fundata est. In reliquis autem duabus ecclesiis nullum unquam fratrum contigit habitare. At vero in predicta ecclesia sancti Romani protinus edificatum est claustrum, cellas habens ad studendum et dormiendum desuper satis aptas.*“ MOPH XVI, *Libellus*, s. 46 – 47, n. 44.

⁷² HOYER OP, Wolfram. *Jordan von Sachsen: Von den Anfängen des Predigerordens*, s. 21.

finovanú kategóriu študenta vo vlastných radoch.⁷³

Začiatkom roka 1217 bol podniknutý ďalší pokus o nadviazanie väzieb prvých dominikánov s akademickým prostredím – 19. januára vydal Honorius III. bulu *Olim in partibus Tolosanis*. V nej vyzýva magistrov a študentov Parížskej univerzity, aby poskytli pomoc kazateľom aktívnym v zápase s herézami v toulouskom kraji.⁷⁴ Podľa V. Koudelku a M. Mulchahey je za vydaním listiny osobná iniciatíva sv. Dominika a prípadní parížski magistri spolu so študentmi mali byť určení práve na pomoc dominikánom.⁷⁵ Originál pápežskej listiny bol po celé stáročia uložený v dominikánskom konvente v Paríži (dnes v Archives Nationales) a je možné, že s ním do Paríža dorazili už prví dominikáni spolu s inými písomnosťami.⁷⁶

Paríž

K realizácii tohto konkrétneho zámeru ale nikdy nedošlo.⁷⁷ Situácia v Toulouse a okolí sa medzitým zhoršila. Rebelujúci gróf Rajmund VI. prevzal vojenskú kontrolu nad územím Provence a 13. septembra 1217 sa zmocnil mesta, pričom ho premenil na katarskú pevnosť.⁷⁸ V podmienkach nie príliš naklonených pravidelnej výučbe sa Dominik rozhodol situáciu vyriešiť na rehoľné pomery veľmi odvážnym spôsobom. Takmer celú nepočetnú komunitu prvých dominikánov rozposlal v niekoľkých skupinách do Paríža a do Bologne. Práve prvá menovaná destinácia sa stala prirodzeným študijným centrom rehole v konvente sv. Jakuba,⁷⁹ kde z tohto dôvodu pôsobilo najviac bratov.⁸⁰ Tu sa zrodilo aj „osudové“ spojenie medzi dominikánskou školou a univerzitou, sprevádzajúce rehoľu po celý stredovek. Už medzi prvými siedmimi bratmi vyslanými do Paríža (pozn. 400 v 2. kapitole) boli dvaja so špeciálnym a presne definovaným zámerom študovať.⁸¹

⁷³ TUGWELL OP, Simon. *St. Dominic and the intellectual side of dominican life*, s. 121.

⁷⁴ „Honorius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis magistris et scolariis Parisius commorantibus salutem et apostolicam benedictionem. Universitatem vestram rogamus attentius et monemus, per apostolica scripta mandantes quatinus illuc aliqui ex vobis accedant, qui causam Dei agentes ex animo, lectioni, predicationi et exhortationi vigilanter insistant ...“ MOPH XXV, n. 78, s. 77; CHUP I, n. 25, s. 83 – 84.

⁷⁵ MULCHAHEY, Michèle. „First the Bow is Bent in Study ...“, s. 20; KOUDEKKA OP, Vladimír. Notes sur la cartulaire de S. Dominique. Deuxième série: notes sur les chartes originales, In *AFP*, 1963, 33, Roma, s. 89 – 120.

⁷⁶ Tamže a pozn. 400 v 2. kapitole.

⁷⁷ Idea založenia štúdia s cieľom vychovávať a vzdelávať klerické kádre pre boj s herézami bola v Toulouse realizovaná v podobe založenia univerzity až po albigénskych vojnách v roku 1229 privilégiami Gregora IX. DENIFLE OP, Heinrich. *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*, s. 325 – 326. Vznik univerzity v Toulouse súvisí aj s odchodom časti magistrov a študentov počas prerušenia výuky v Paríži v rokoch 1228 – 1229. RASHDALL, Hastings. *The Universities of Europe in the Middle Ages I*, s. 334 – 336.

⁷⁸ OBERSTE, Jörg. *Der Kreuzzug gegen die Albigenser*, s. 138 – 139.

⁷⁹ DENIFLE OP, Heinrich. *Die Constitutionen des Prediger – Ordens vom Jahre 1228*, s. 188.

⁸⁰ Už rok po príchode dominikánov do Paríža sa ich počet u sv. Jakuba odhaduje na 30, ktorý mal do roku 1224 stúpnuť až na 130. LERNER, Robert. *Weltklerus und religiöse Bewegung im 13. Jahrhundert*, s. 95.

⁸¹ „Et cum eis alii duo fratres ad studium, frater Johannes videlicet de Navarra et frater Laurentius Anglicus.“ MOPH XVI, Libellus, n. 51, s. 50.

Svoju úlohu na úvod procesu začlenenia dominikánov do univerzitnej korporácie mohli zohrať sympatie mecenášov. Dominikánsky konvent sv. Jakuba (predtým Kaplnka sv. Jakuba), nachádzajúci sa neďaleko jednej z mestských brán (pozn. 401 v 2. kapitole), bol bratom venovaný Jánom Barastrom, dekanom a magistrom teológie od Sv. Quentina, ktorý sa zriekol vlastníckych práv.⁸² Výhodou tohto miesta bolo aj to, že sa rozprestieralo neďaleko univerzity.⁸³ V jeho bezprostrednej blízkosti sa nachádzalo už existujúce kolégium Collège de Cluny, no obzvlášť budovy neskoršieho Collège de Sorbonne (zal. 1257), patriace koncom 13. storočia spolu s dominikánskym generálnym štúdiom k teologickému centru univerzity.

Plocha konventu sv. Jakuba sa delila na dve časti. Na východe sa nachádzal kostol, chór a kláštorňa kvadrátúra. V západnej časti infirmárium a generálne štúdium, medzi nimi veľké refektórium.⁸⁴ Podľa niektorých úvah boli dokonca budovy sv. Jakuba pôvodne zamýšľané ako kolégium, prinajmenšom ako podpora menej solventných študentov. V takom prípade by už svojou predispozíciou mohli vyhovovať zámeru koncentrácie väčšieho množstva študentov a podmienkam ich ubytovania, formácie, no predovšetkým vyučovania. Väčšina kolégií 13. storočia architektonicky vzišla zo špitálskych stavebných dispozícií a podľa W. Schenkluhna majú niektoré prvky mendikantskej architektúry s kolégiami spoločné korene v stredovekých špitáloch. Kolégiá tvorili spoločenstvá študentov nažívajúcich spôsobom, pripomínajúcim vo viacerých ohľadoch rehoľný život. Namiesto je však otázka, či si dominikáni pri prevzatí sv. Jakuba boli vedomí aj jeho kolégiového charakteru v zmysle neskoršieho využitia celého komplexu pre potreby ich vlastnej konventnej školy, neskôr generálneho štúdia.⁸⁵

Komunita sa v darovaných priestoroch zabývala veľmi rýchlo a už 1. decembra 1219 získala právo na slávenie omši vo svojom novom kostole, čo sa o desať dní zopakovalo v listine určenej niektorým parížskym cirkevným hodnostárom v snahe zabezpečiť „novej sejbe Bratov kazateľov v Paríži ochranu pred parížskou kapitulou a ďalšími“.⁸⁶ Už v tomto období raného pobytu v Paríži museli aspoň niektorí z dominikánov absolvovať minimálne časť zo študijného programu teologickej fakulty. V poďakovaní, ktorého sa univerzitným magistrom a scholárom dostalo vo februári 1220 od Honoria III., ich pápež chválil za náklonnosť k bratom kazateľom, pričom dominikánov nazýva „študentmi teológie.“⁸⁷ O niekoľko

⁸² Časť literatúry ho, opierajúc sa o Matúša Paris, nazýva Ján zo St. Albans, ale sú známe aj prípady označujúce ho ako Magister Johannes. Súhrn k tomu možno nájsť v HINNEBUSCH OP, William. *The History of the Dominican Order I*, s. 73, pozn. 112; MULCHAHEY, Michèle. „First the Bow is Bent in Study ...“, s. 26, pozn. 78; FRANK OP, Isnard. *Das mittelalterliche Dominikanerkloster als parapara-chiales Kulturzentrum*, s. 135.

⁸³ VERGER, Jacques. *Les universités au Moyen Age*, s. 85.

⁸⁴ SCHENKLUHN, Wolfgang. *Ordines Studentes : Aspekte zur Kirchenarchitektur der Dominikaner und Franziskaner im 13. Jahrhundert*, s. 55 – 56.

⁸⁵ Tamže, s. 68 – 71.

⁸⁶ CHUP I, n. 34, s. 93 – 94 a „ut novellam plantationem fratrum Praedicatorum Parisiis contra capitulum Parisiense et alios protegant.“ Tamže, n. 35, s. 94. Pod ochranou sa myslí aj nezávislosť od farského Kostola sv. Benedikta, v okruhu ktorého sa novozriadený dominikánsky konvent nachádzal. Porov. SEPPELT, X. Franz. *Der Kampf der Bettelorden an der Universität Paris in der Mitte des 13. Jahrhunderts*, s. 221.

⁸⁷ „Quod sicut accepimus dilectos filios fratres ordinis Praedicatorum in sacra pagina studentes apud Pari-

mesiacov po tejto udalosti došlo k uzatvoreniu formálneho vzťahu dominikánov a univerzity.⁸⁸ Zrejme niekedy na začiatku roku 1221 (listina nemá presné datovanie) spojil pápež Rehoľu kazateľov prostredníctvom komunity od sv. Jakuba s Parížskou univerzitou. Z jeho vôle mali všetci členovia univerzitnej korporácie možnosť zúčastňovať sa na modlitbách bratov a mať účasť na všetkých duchovných dobrodeniach takým spôsobom ako sami rehoľníci.

Honorius III. uložil bratom od sv. Jakuba, aby raz v roku, na sviatok sv. Mikuláša, celebroidli slávnostnú rannú omšu za živých magistrov a študentov, ako aj za zachovanie parížskeho štúdia. Rovnako raz do roka mali tamojší dominikáni odslúžiť v deň Spomienky na očisťovanie Panny Márie slávnostnú rannú omšu za zosnulých z Parížskej univerzity. Okrem toho v prípade, že zomrel magister teologickej fakulty vo funkcii regenta, mala sa za jeho dušu slúžiť slávnostná omša spôsobom, akým sa to robí v prípade zosnulého rehoľného brata. Prior konventu mal povinnosť pomodliť sa za dušu dotyčného ešte tri žalmy. Na základe tejto listiny bolo umožnené tým členom univerzity, ktorí si to budú želať, aby boli pochovaní u sv. Jakuba. Teológovia v kapitulnej sieni a členovia ostatných fakúlt v kláštore.⁸⁹ Postup Honoria III. mal pre rehoľu zásadný význam a jeho účinok ďalekosiahle dôsledky. Podľa výnosov partikulárneho koncilu v Paríži z roku 1213 mali regulárni kanonici zakázané opúšťať ich komunity s cieľom navštevovania škôl. Výuku síce mohli absolvovať, ale len vo svojich komunitách. Pokiaľ niekto už bol súčasťou študijného programu, musel sa v priebehu dvoch mesiacov vrátiť do kláštora.⁹⁰ Je preto možné, že aj prvé akademické kroky podniknuté dominikánmi pri vzdelávaní svojich vlastných členov mohli byť ovplyvnené týmto výnosom a odohrávali sa priamo v kláštore.

Takýto spôsob vyučovania v komunite sv. Jakuba v tomto období by mohol potvrdzovať aj epitaf z roku 1248 určený Michaelovi z Fabry (Michael Hispanus), členovi sedemčlennej skupiny prvých dominikánov vyslaných do Paríža.⁹¹ Epitaf

sius.“ CHUP I, n. 36, s. 95; MOPH XXV, n. 115, s. 119.

⁸⁸ Porov. DENIFLE OP, Heinrich. *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*, s. 81.

⁸⁹ „Et in signum reverentie et recognitionis, quod locum ipsum teneant a nostra Universitate tanquam a domina et patrona, ipsi nos recolligunt nostrosque successores in participationem generalem et perpetuam omnium orationum et beneficiorum suorum tanquam confratres suos. Insuper singulis annis in crastino festivitatis beati Nicholai missam solemnem in majori altari presente conventu pro vivis magistris et scholaribus necnon et conservatione studii Parisiensis, in crastino vero purificationis beate Mariae virginis cum eadem solemnitatem missam pro illis qui de Universitate nostra Parisius decesserint celebrabunt. Preterea pro quolibet magistro, cujuscumque facultatis fuerit de nostris, qui in officio regendi Parisius decesserit, tantum facient solempniter, quantum facerent pro uno de fratribus suis defunctis. Et quilibet sacerdos de eis celebrabit missam pro eo, et prior eorum faciet legi tria psalteria pro eodem. Si vero ibi elegerit sepulturam, si fuerit theologus, sepelient eum in capitulo suo; si autem alterius facultatis, in claustrum.“ CHUP I, n. 42, s. 99 – 100.

⁹⁰ „Prohibemus etiam, ne quis, postquam intrat claustrum causa religionis, exeat causa eundi ad scholas, sed in claustrum, si voluerit, addiscat. Et qui modo sunt in scholis, intra duos menses ad claustrum redeant.“ Citované podľa MULCHAHEY, Michèle. „First the Bow is Bent in Study ...“, s. 33, pozn. 99. Na úrovni všeobecných koncilov takýto zákaz do roku 1245 vydaný nebol. Len II. lyonský koncil dekrétom č. IX. *Ut monachi et regulares canonici leges temporales et medicinarum non discant* zakazoval mníchom a regulárnym kanonikom štúdium medicíny a svetského práva. *Dokumenty soborów powszechnych. Text grecki, łaciński, polski, tom. II (869 – 1312)*, s. 146.

⁹¹ „Seorsum autem ab iis frater Mames, uterinus frater magistri Dominici, et frater Michael Hispanus ...“ MOPH XVI, Libellus, n. 51, s. 50.

ho popisuje ako prvého učiteľa teológie, vyučujúceho bratov v Paríži.⁹² Z prameňov o ňom nie je známe, že by bol univerzitným absolventom, alebo nositeľom niektorého z akademických gradov. Zrejme šlo v jeho prípade o internú rehoľnú výučbu, akú poznáme z činnosti neskoršieho oficiála lektora konventu.

Existenciu tohto spôsobu vyučovania určeného primárne pre vnútornú potrebu rehole a pre okruh záujemcov o vstup do nej, prebiehajúceho pravdepodobne formou prednášok podobných kazateľskému výkladu, pripúšťajú v prvých rokoch parížskeho pôsobenia aj slová Jordána Saského. Ten totiž píše, že v roku 1219 zavítal do Paríža sv. Dominik a našiel tu spoločenstvo už asi tridsiatich bratov.⁹³ Súčasťou týchto udalostí bol aj on sám, vtedy ešte ako univerzitný študent a záujemca o vstup do rehole.⁹⁴ Zaznamenal, že bol svedkom toho, ako „mnoho sv. Dominik povedal vo svojej prednáške.“⁹⁵ Predpoklad o istej internosti prvých vzdelávacích pokusov parížskych dominikánov indikuje aj skutočnosť, že po svojom odchode z Paríža zamieril sv. Dominik do Viterba na pápežský dvor, kam dorazil v novembri toho istého roku.⁹⁶ Z tejto návštevy po niekoľkých mesiacoch vzišli dve už spomenuté listiny (pozn. 86 – 87), no predovšetkým 29. júla vydaná ďalšia listina určená kapitule z Notre – Dame (v jej jurisdikcii bola farnosť Kostola sv. Benedikta, na území ktorej bol konvent sv. Jakuba). V nej Honorius III. ďakuje kanonikom za láskavé akceptovanie už skôr požadovaných privilégií pre slávenie liturgie a zriadenie vlastného cintorína u sv. Jakuba.⁹⁷

Zdá sa, že dôvod na jej vydanie bol najmä ten, že prvé dve pápežské výzvy ohľadom slobodného a verejného slávania liturgie, spojeného u dominikánov s výkonom kazateľskej činnosti, neboli zo strany kanonikov z Notre-Dame rešpektované (W. Hinnebusch, H. Scheeben, M. Mulchahey). Z tohto dôvodu sa aj prvotné vzdelávanie veľmi pravdepodobne realizovalo diskkrétne, za zatvorenými dverami u sv. Jakuba. Od leta roku 1220 pominuli prekážky pre výkon verejného apoštolátu, čo so sebou prinieslo zvýšenú aktivitu dominikánov v celom meste⁹⁸

⁹² VICAIRE OP, Humbert. *Histoire de saint Dominique II*, s. 136, pozn. 9; MULCHAHEY, Michèle. „*First the Bow is Bent in Study ...*“, s. 33, pozn. 100.

⁹³ „*Venit Parisius anno domini MCCXIX, ubi fratrum fere triginta congregationem invenit.*“ MOPH XVI, Libellus, n. 59, s. 53.

⁹⁴ SCHEEBEN OP, Heribert. *Jordan der Sachse*, s. 13. Podľa Gerarda Fracheta bol Jordán Saský pri svojom vstupe do rehole bakalárom teológie. „*Cum igitur iam bachelarius esset in theologia Parisius.*“ MOPH I, Vitae Fratrum, 102.

⁹⁵ „*Et cum aliquando pluribus in collatione recitaret Parisius, ego ipse presens interfui.*“ MOPH XVI, Libellus, n. 57, s. 52.

⁹⁶ BEDOUELLE OP, Guy. *Dominikus – von der Kraft des Wortes*, s. 85.

⁹⁷ „*Cum enim vobis nuper preces direxerimus et mandata et quibusdam vestrum in nostra presentia constitutis iniunxerimus viva voce ut dilectos filios fratres ordinis Predicatorum habentes in visceribus caritatis eis in capella sancti Jacobi quam habent Parisius celebrare divina et cimiterium permitteritis habere, vos, sicut ex eorum leta relatione didicimus, mandatum nostrum et eorum desiderium implestis liberaliter et libenter, ita quod ex ipso affectum videmini multum affectui gratie adiecisse.*“ MOPH XXV, n. 128, s. 131; CHUP I, n. 38, s. 96.

⁹⁸ Jordán Saský informuje o svojom vstupe do rehole, ktorý sa uskutočnil na začiatku pôstneho obdobia roku 1220, spolu s ďalšími dvoma kandidátmi. Jedným z nich bol Henrich z Kolína. Práve jeho verejná kazateľská činnosť, uskutočnená pred očami kléru po vstupe do rehole, mala v tom istom roku v Paríži vyvolať veľký ohlas, čo naznačuje, že sa v priebehu roka zlepšili okolnosti umožňujúce dominikánom kázať na verejnosti. Porov. SCHEEBEN OP, Heribert. *Jordan der Sachse*, s. 10 – 11. „*Hic est frater Henricus, cui multam atque mirabilem in verbo suo ad clerum Parisiensem dominus largitus*

a zároveň spôsobilo rapídny nárast počtu členov tamojšieho konventu na vyše 120 do roku 1224.⁹⁹ Druhým dôvodom pre privátne ponímaný spôsob výuky mohol byť spomenutý výnos z roku 1213, pretože zanedlho po pápežskom napojení dominikánov na univerzitu (pozn. 87 – 89) sa s nimi stretávame, aspoň podľa písomných prameňov, už na pôde teologickej fakulty.

Prvým známym univerzitným magistrom uskutočňujúcim tento druh prednáškovej činnosti medzi dominikánskymi študentmi, najpravdepodobnejšie v rokoch 1221 – 1225, bol už skôr menovaný Ján Barastre.¹⁰⁰ Honorius III. v listine z mája 1221 píše, že v súlade s jeho parížskym mandátom¹⁰¹ vyučoval bratov z Rehole kazateľov už na teologickej fakulte.¹⁰² Toto konštatovanie samo o sebe s definitívnou platnosťou nepotvrďuje teóriu o tom, že sa na dominikánov nijako nevzťahoval výnos partikulárneho koncilu o zákaze navštevovania škôl pre regulárnych kanonikov. Na druhej strane ale dominikáni v tom čase už neboli vnímaní ako kanonici a disponovali celým radom privilégií oprávňujúcich ich aj k činnostiam vyžadujúcim si pôsobenie mimo klauzúry kláštora. Okrem toho pápež mal právomoc zmeniť ustanovenie partikulárneho koncilu. Potom by sme jeho aktivitu v prospech pôsobenia dominikánov na univerzite mohli vnímať aj ako istý druh udelenia dišpenzu zo staršieho výnosu partikulárneho koncilu. Osobne sa prikláňame k tej interpretácii, ktorá výnos partikulárneho koncilu týkajúci sa kanonikov nevzťahuje na žobravé rehole, keďže už o pár rokov sa súčasťou univerzity prostredníctvom afiliácie do teologickej fakulty stali všetky veľké žobravé rehole. Od druhej polovice 13. storočia zrejme stratil zmysel úplne, lebo svoje katedry mali na teológii dokonca aj benediktíni a cisterцитi (pozn. 76 v 1. kapitole).

Pevné etablovanie sa dominikánov v prostredí univerzity už v rokoch 1220 – 1222 dokladá aj jedna donedávna nepovšimnutá, resp. nesprávne interpretovaná udalosť. Vychádzalo sa pri nej z „novinárskej kačice“ uvedenej v kronike dominikánskeho analistu 13. storočia Tomáša z Cantimpré.¹⁰³ Ten v diele *Bonum universale de apibus* (vznikalo v čase najväčších konfliktov medzi sekulárnym a rehoľným duchovenstvom v Paríži v rokoch 1256 – 1263) predstavil kancelára Parížskej univerzity (Filip Kancelár) z obdobia príchodu prvých dominikánov do Paríža ako človeka, ktorý si nenechal ujsť nijakú príležitosť na vášnivé útoky proti nim. Tomáš spomína aj následnú obranu rehole ako odpoveď na kancelárove vý-

est gratiam, cuius sermo vivus et efficax audientium corda violentissime penetrabat.“ MOPH XXV, Libellus, n. 77, s. 62.

⁹⁹ „*Ut cum Praedicatorum ordini Parisius existentium dominus benedixerit et adeo multiplicarit eundem, quod plusquam centum viginti in domo S. Jacobi Parisien. ipsius ordinis fratres essent.*“ Údaj z listu Honorio III. kardinálovi – legátovi vo Francúzsku z 15. septembra 1224. Citované podľa DENIFLE OP, Henrich. *Die Constitutionen des Prediger – Ordens vom Jahre 1228*, s. 189, pozn. 4.

¹⁰⁰ FILTHAUT OP, Ephrem. Roland von Cremona OP und die Anfänge der Scholastik im Predigerorden, s. 20.

¹⁰¹ Pápež sa na tomto mieste zrejme odvoláva na listinu z januára 1221, v ktorej dôverne odporúča parížskych dominikánov magistrom a scholárom univerzity. „*Honorius III. fratres Praedicatores S. Jacobi Paris. et fratrem Guillelmum familiarem suum magistris et scholaris Paris. commendat.*“ CHUP I, n. 40, s. 97.

¹⁰² „*Dilecto filio ... decano Sancti Quintini nobis innotuit referente quod, cum de mandato nostro Parisius doceat fratres de ordine Predicatorum in theologica facultate.*“ MOPH XXV, n. 161, s. 162; CHUP I, n. 44, s. 101.

¹⁰³ LERNER, E. Robert. *Philip the Chancellor greets the early dominicans in Paris*, s. 5.

pady v podaní spolubrata Henricha Kolínského¹⁰⁴ pred očami univerzitnej obce. V nej mal slovo za slovom vyvrátiť údajné obvinenia Filipa Kancelára (od roku 1206 magister teológie, od roku 1211 zastával jednu z katedier teológie a od roku 1218 až do smrti v roku 1236 bol kancelárom univerzity)¹⁰⁵ vznesené voči dominikánom na základe Písma. Obhajoba údajne vyznela jednoznačne v prospech brata Henricha a porážkou zronený kancelár sa cítil natoľko potupený, že ochorel a o dva týždne neskôr skonal.¹⁰⁶

Pravdou však je, že Filip Kancelár bol v skutočnosti (podľa písomností jemu pripisovaných) obdivovateľom mendikantov, teda v tom čase nielen dominikánov, ale aj františkánov. R. Lernerovi sa analýzou niektorých kancelárových textov a alegorických figúr v jeho kázňach podarilo dokázať, že v nich ide o určitý druh verejného privítania dominikánov v akademickom prostredí Paríža a zároveň o akési vzdanie zdvorilostnej poklony spôsobu rehoľného života, aký viedli. V homílii na žalm 37, použitý ako obraz, chváli tých, ktorí sa vydávajú na pustatinu, pričom ňou rozumie kláštor ako miesto prísnosti a disciplíny, kde sa žije o suchom chlebe a vode a oblieka sa do hrubého odevu. Za ideálnych predstaviteľov takéhoto spôsobu života považoval prominentný svetský klerik práve dominikánov.¹⁰⁷ Tento kancelárov výklad žalmu nebol doposiaľ presne datovaný, ale podľa R. Lenera vznikol niekedy pomerne skoro po príchode prvých bratov do Paríža, teda pravdepodobne počiatkom roku 1220.¹⁰⁸

V inej referencii o dominikánoch je Filip Kancelár ešte konkrétnejší, čo vidno v rečníckej otázke v jednej z jeho homílií, v ktorej sa pýta: „Kto sú živočíchy púšte, ak nie jednoduchí ľudia? A kto sú tie pastviny, ktoré pučia na púšti na povrch, ak nie Rehoľa kazateľov?“ V odpovedi sa Filip vyjadruje nasledovne: „Tak ako pastviny púšte sú určené na nasýtenie živočíchov, tak učenie a život dominikánov slúži obžive Božieho ľudu.“¹⁰⁹ V tomto momente si je Filip zjavne vedomý dominikánskej služby v oblasti učenia a vydávania príkladu. Jeho postoj je o to sympatickejší, že takéto uznanie prišlo zo strany osobnosti stojacej na čele univerzity. Ďalšou lichotivou zmienkou na adresu dominikánov je ich prirovnanie k pravé-

¹⁰⁴ Do rehole vstúpil v Paríži spolu s Jordánom Saským. „*De ingressu fratris Jordani et fratris Henrici et fratris Leonis.*“ MOPH XVI, Libellus, n. 75, s. 60.

¹⁰⁵ GLORIEUX, Palémon: *Répertoire des maîtres en théologie de Paris au XIIIe siècle – I*, s. 282 – 284 a tabuľky.

¹⁰⁶ LERNER, Robert. *Weltklerus und religiöse Bewegung im 13. Jahrhundert*, s. 97. Údaj Tomáša Cantimpré neseď chronologicky. Filip Kancelár nemohol zomrieť v roku 1236 na následky kázne Henricha z Kolína, lebo ten bol v tom čase v Kolíne.

¹⁰⁷ „*Clastrum locus est asperitatis et discipline. Unde est aqua potius ibi, cibus aridus, aspera vestis. Credunt mundani eos extra omnem consolationem. Sicut audiui quendam dicentem quod Ordo Predicatorum non posset diu durare, quasi dicat, ‘unde possent sustenari?’ Sed hi errant, quia non vidi iustum derelictum a domino. Sed ignorant panes quibus Dominus pascit suos?*“ Citované podľa LERNER, E. Robret. *Philip the Chancellor greets the early dominicans in Paris*, s. 7, pozn. 6.

¹⁰⁸ Tamže, s. 7 a 11. Domnievame sa, že ďalšie dve Filipove zmienky o dominikánoch mohli vzniknúť v roku 1222, keď sa v Paríži konala v poradí tretia generálna kapitula rehole. Takáto významná udalosť by mohla byť vhodnou príležitosťou na vznik slávnostnej zdravice vo forme kázne.

¹⁰⁹ „*Qui sunt animalia deserti nisi simplices populi? Qui sunt speciosa deserti nisi Predicatorum Ordo? Sicut ergo speciosa deserti cedunt ad animalium nutrimentum, ita eorum doctrina et vita ad pascendum Dei populum.*“ Citované podľa LERNER, E. Robret. *Philip the Chancellor greets the early dominicans in Paris*, s. 13, pozn. 29.

mu Izraelu, zotrúvajúcejmu neustále v kontemplácii v blízkosti zalesnených údolí, zavlažovaných záhrad a tečúcich riek, symbolizujúcich Sväté písmo.¹¹⁰ Podľa všetkého sa Filip Kancelár snaží poukázať na kontempláciu činnú nie mysticko vizionárskym spôsobom, ale na kontempláciu vychádzajúcu s Písma, odvodenú zo štúdia *sacrae scripturae*.¹¹¹

Okrem týchto zmienok na adresu dominikánov je možné nájsť v diele Filipa Kancelára ešte aj iné skutočnosti dovoľujúce konštatovať, že medzi ním a Rehoľou kazateľov (minimálne v prípade parížskej komunity a jej jednotlivcov) existovali sympatie. Svojou slabosťou pre Aristotela bol súčasne jeho intelektuálnym priekopníkom, čo sa odrazilo v jeho rozprave o morálnej teológii *Summa quaestionum theologicarum* (*Summa de bono*). Práve toto dielo malo zanechať silný účinok aj na Alberta Veľkého a Tomáša Akvinského.¹¹² V každom prípade prítomnosť dominikánov v Paríži a ich formálny vstup na tamojšiu univerzitu v roku 1221 vyvolal rozruch, ktorý nielenže neušiel pozornosti miestnych intelektuálnych elít, ale v prípade niektorých si vyslúžil dokonca uznanie.

Zisk dvoch samostatných katedier teológie

Naznačené súvislosti môžu poukazovať na to, že dominikáni na Parížskej univerzite študovali od roku 1221, ale zatiaľ nemali k dispozícii samostatnú katedru, čo sa malo zmeniť v nasledujúcich rokoch. Príležitosť na to sa naskytla v roku 1229, počas univerzitného štrajku (tzv. *dispersio*). Ten trval od marca 1229 do apríla 1231 a v jeho priebehu došlo k odchodu učiteľov i študentov (napr. do Oxfordu, Toulouse, Angers), pričom hrozilo prerušenie výučby až na šesť rokov.¹¹³ Bratia kazatelia neboli naklonení tomu, že ich najlepší študenti študujúci na teologickej fakulte nemôžu plynule pokračovať v štúdiu, a chopili sa príležitosti odštartovať vlastnú teologickú školu pod hlavičkou univerzity.¹¹⁴

Hlavným aktérom prenesenia univerzitnej katedry bol Roland z Cremony, artistický magister regent z Bologne, od roku 1219 dominikán, „muž veľký vo filozofii a teológii.“¹¹⁵ V roku 1228 prišiel s Jordánom Saským do Paríža¹¹⁶ a ujal sa prednášok zo Sentencií pod vedením Jána zo Sv. Egídia (Jean de St. Gilles, Johan-

¹¹⁰ „*Tabernacula Iacob videntur omnium claustralium. Tentoria Israel videntur castra Ordinis Predicatorum. Ipsi enim sunt Israel, quia semper in contemplatione. Sunt valles nemorose et irrigui horti iuxta fluentia, iuxta fluentia, scilicet sacre scripture.*“ Citované podľa LERNER, E. Robret. *Philip the Chancellor greets the early dominicans in Paris*, s. 11, pozn. 23.

¹¹¹ Tamže, s. 13.

¹¹² Porov. HOUSER, Rollen-Edward. *The Cardinal Virtues: Aquinas, Albert, and the Philip the Chancellor*. Toronto : Pontifical Institute of Mediaeval Studies, 2004, s. 42 – 43.

¹¹³ „*Nos dati provisores ab Universitate communi assensu et voluntate ita ordinamus et ordinando decernimus, quod nisi infra mensem a die Pasche competenter fuerit satisfactum universitati magistrorum et scholarium secundum nostrum arbitrium super atrocissimis injuriis a preposite Parisiensi et complicibus suis et quibusdam aliis eis illatis, extunc nulli liceat morari in civitate vel diocesi Parisiensi causa studii, scilicet audiendi vel docendi, infra sex annos a fine predicti mensis numerandos.*“ CHUP I, n. 62, s. 118.

¹¹⁴ Porov. RASHDALL, Hastings. *The Universities of Europe in the Middle Ages I*, s. 373.

¹¹⁵ Týmito slovami ho charakterizoval Humbert z Romans. „*Fr. Rolandus, vir magnus in philosophicis et theologia.*“ Opera I, s. 437.

¹¹⁶ GLORIEUX, Palémon. *Répertoire des maîtres en théologie de Paris au XIIIe siècle – I*, s. 42.

nes de Sancto Aegidio) ako jeho bakalár sentenciár.¹¹⁷ Nie je vylúčené, že aspoň časť z jeho prednášok prebiehala v konvente sv. Jakuba a Roland tu vo výučbe dominikánov pôsobil ako nástupca Jána Barastra.¹¹⁸ V prvej polovici nasledujúceho roku sa stal ako prvý dominikán parížskym magistrom teológie a obdržal *licentia docendi* pre samostatnú univerzitnú učiteľskú prax.¹¹⁹ Vzhľadom na nepriaznivú situáciu pre výučbu kvôli pretrvávajúcemu štrajku a súčasne zohľadňujúc požiadavky rehole, preniesol Roland niekedy v apríli – máji svoj učiteľský stolec do kláštora dominikánov, čím na jednej strane pre rehoľníkov zachránil vyučovanie a súčasne prepojoil komunitu sv. Jakuba s teologickou fakultou aj touto formou.¹²⁰ Jeho pôsobenie na prenesej katedre v dominikánskom kláštore trvalo niečo vyše roka, pretože bol v roku 1230 povolaný na novovzniknutú univerzitu v Toulouse, kde mali dominikáni značný vplyv.¹²¹ Medzitým vstúpil v septembri roku 1230 k dominikánom aj Rolandov univerzitný tútor, Ján zo Sv. Egídia.¹²² Malo sa tak stať počas jeho vlastnej kázne na sviatok sv. Maurícia 22. septembra v dominikánskom Kostole sv. Jakuba pred očami Jordána Saského. Keď začal hovoriť o dobrovoľnej chudobe, prerušil svoju reč a túžiac nasledovať slová príkladom, zostúpil z ambony a požiadal Jordána o habit. Po bleskovej obliečke dokončil, už ako dominikán, svoju prerušenú kázeň.¹²³

Ján zo Sv. Egídia, už v novom habite, spolu s Alexandrom z Hales a ešte niekoľkými ďalšími magistrami, odmietol rešpektovať zákaz univerzitnej výučby a vstup k mendikantom mohol byť spôsobom, ako pokračovať v kariére univerzitného pedagóga.¹²⁴ Alexander z Hales sa stal františkánom¹²⁵ a Ján zo Sv. Egídia

¹¹⁷ HINNEBUSCH OP, William. *The History of the Dominican Order II*, s. 38; DENIFLE OP, Heinrich. *Quellen zur Gelehrten Geschichte des Predigerordens im 13. und 14. Jahrhundert*, s. 173. GLORIEUX, Palémon. *Répertoire des maîtres en théologie de Paris au XIIIe siècle – I*, s. 42; SEPPELT, X. Franz. *Der Kampf der Bettelorden an der Universität Paris in der Mitte des 13. Jahrhunderts I*, s. 226.

¹¹⁸ FILTHAUT OP, Ephrem. *Roland von Cremona OP und die Anfänge der Scholastik im Predigerorden*, s. 21.

¹¹⁹ VOSE, Robin. *Dominicans, Muslims and Jews in the medieval crown of Aragon*, s. 111; KAEPELI OP, Thomas. *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. III, s. 330; GLORIEUX, Palémon. *Répertoire des maîtres en théologie de Paris au XIIIe siècle – I*, s. 42; DENIFLE OP, Heinrich. *Quellen zur Gelehrten Geschichte des Predigerordens im 13. und 14. Jahrhundert*, s. 173.

¹²⁰ „Primam vero cathedram in theologia facultate receperunt anno 1229 post 15. Maii, fuitque Rolandus primus magister et primus Sententiarum ex ord. Praedicatorum.“ CHUP I, n. 34, s. 94.

¹²¹ KAEPELI OP, Thomas. *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. III, s. 330; GLORIEUX, Palémon. *Répertoire des maîtres en théologie de Paris au XIIIe siècle – I*, s. 42; DENIFLE OP, Heinrich. *Quellen zur Gelehrten Geschichte des Predigerordens im 13. und 14. Jahrhundert*, s. 174.

¹²² KAEPELI OP, Thomas. *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. II, s. 536; GLORIEUX, Palémon. *Répertoire des maîtres en théologie de Paris au XIIIe siècle – I*, s. 52. Do rehole vstúpil u sv. Jakuba v Paríži podobne rýchlo ako Robert Bacon v Oxforde. Porov. HINNEBUSCH OP, William. *The History of the Dominican Order I*, s. 295.

¹²³ „Johannes in domo Fratrum Praedicatorum sermonem faciens ad clerum cum suavisset paupertatem voluntariam, ut verba sua exemplo confirmaret, descendens de ambone habitum Fratrum recepit, et eodem regressus ad clerum sermonem explevit.“ Citované podľa DAVY, Marie-Madeleine. *Les sermons universitaires Parisiens de 1230 – 1231. Contribution à l'histoire de la prédication médiévale*. In *Études de philosophie médiévale*, n. XV, Paris : Librairie philosophique J. Vrin, 1931, s. 134.

¹²⁴ Porov. HINNEBUSCH OP, William. *The History of the Dominican Order II*, s. 38.

¹²⁵ Alexander z Hales sa stal magistrom regentom v roku 1232 a svoju katedru preniesol do rehole až v roku 1236, kedy sa stal františkánom. ROEST, Bert. *A History of Franciscan Education (c. 1210 – 1517)*, s. 14 a 17.

prenesením svojej teologickej katedry v roku 1231 nasledoval príklad svojho žiaka. Tým pokračoval vo vyučovaní a zároveň jeho počinom obdržali dominikáni v krátkom čase už druhú katedru teologickej fakulty.¹²⁶ Keď sa niekedy v apríli toho istého roku magistri a scholári vrátili do Paríža, aby tu po štrajku opäť obnovili akademickú činnosť, našli u dominikánov dve funkčné teologické katedry.¹²⁷ Prenos katedier v čase výluky sa javil ako šikovný ťah nielen z dôvodu nadobudnutia dvoch nezávislých katedrových stolcov, ale aj z dôvodu sympatií univerzitných poslucháčov, ktorí neopustili Paríž a boli dychtiví po kontinuite v prednášaní obľúbených a prvotriednych magistrov.¹²⁸

Do istej miery špekulatívna afiliácia dvoch katedier v čase prerušenej činnosti Parížskej univerzity vzbudila časom u svetských magistrov nevôľu a vynorili sa pochybnosti o právoplatnosti takéhoto aktu. Podľa H. Rashdalla, patriaceho medzi historikov spochybňujúcich regulárnosť postupu dominikánov,¹²⁹ je dôvodom pre takýto postoj skutočnosť, že Ján zo Sv. Egídia vstúpil do rehole ešte predtým ako ho *consortium magistrorum* stihlo oficiálne prijať do svojich radov pred prerušením vyučovania (podľa T. Kaeppliho i P. Glorieuxa sa tak stalo najneskôr roku 1228, teda v dostatočnom predstihu pred začatím výluky). Tým pádom nemohol mať bez *licentia ubique docendi* právomoc na prenesenie katedry. Ďalšie ťažkosti pôsobí fakt, že jeho pokračovanie vo vyučovaní u sv. Jakuba sa udialo bez súhlasu kancelára, keďže v štruktúrach univerzity panoval v roku 1230 chaos.¹³⁰ Inou iregularitou mal byť prenos druhej katedry Jánom zo Sv. Egídia v čase, kedy Roland z Cremony odchádzal v roku 1230 na žiadosť rehole do Toulouse. Príchod Jána zo Sv. Egídia sa mal chápať ako nahradenie odídeného magistra a zaujatie ním uprázdnenej katedry.¹³¹ Lenže podľa znení najstarších zachovaných katalógov magistrov teológie s právom *licentia ubique docendi*¹³² sa po odchode Rolanda z Cremony nestal jeho nástupcom bývalý učiteľ z univerzity, ale Hugo zo Sancto Caro,¹³³ ktorý od roku 1229 pôsobil pod Rolandovým vedením ako jeho bakalár –

¹²⁶ DENIFLE OP, Heinrich. *Quellen zur Gelehrtengeschichte des Predigerordens im 13. und 14. Jahrhundert*, s. 174; KAEPELI OP, Thomas. *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. II, s. 536; GLORIEUX, Palémon. *Répertoire des maîtres en théologie de Paris au XIIIe siècle – I*, s. 52; „*Secundam cathedram acquisierunt post 13. April 1231.*“ CHUP I, n. 34, s. 94.

¹²⁷ SEPPELT, X. Franz. *Der Kampf der Bettelorden an der Universität Paris in der Mitte des 13. Jahrhunderts I*, s. 226.

¹²⁸ RASHDALL, Hastings. *The Universities of Europe in the Middle Ages I*, s. 374.

¹²⁹ V prvom vydaní svojej rozsiahlej histórie univerzít v stredoveku *The Universities of Europe in the Middle Ages*, 3 vols., Oxford: Clarendon Press, 1895 hovorí výslovne o „irregularity of the whole procedure“, čo editori druhého vydania diela z roku 1936 (očividne bez vedomia autora, ktorý zomrel v roku 1924) v poznámkovom aparáte na s. 374 – 375 korigovali. Porov. HINNEBUSCH OP, William. *The History of the Dominican Order II*, s. 83, pozn. 14.

¹³⁰ Porov. RASHDALL, Hastings. *The Universities of Europe in the Middle Ages I*, s. 373 – 375.

¹³¹ DENIFLE OP, Heinrich. *Quellen zur Gelehrtengeschichte des Predigerordens im 13. und 14. Jahrhundert*, s. 174.

¹³² Porov. *Cronica Ordinis*, MOPH I, s. 334 – 335; *Catalogus Magistrorum (Magistri in theologia Parisius)*, MOPH XXII, *Stephanus de Salaniaco et Bernardus Guidonius: De quatuor in quibus Deus praedicatorum ordinem insignivit*, Ed. Thomas KAEPELI OP, Roma, 1949, s. 124 – 148; DENIFLE OP, Heinrich. *Quellen zur Gelehrtengeschichte des Predigerordens im 13. und 14. Jahrhundert*, s. 204 – 225.

¹³³ Pôvodne sekulárny doktor kánonického práva a bakalár teológie. Vo februári 1225 u sv. Jakuba vstúpil do rehole. Dvakrát sa stal provinciálom provincie Francia (1227 – 1230, 1236 – 1244), medzitým bol priorom v Paríži (1233 – 1236) a v roku 1244 sa stal kardinálom presbyterom.

kurzor Sentencií a ktorý sa v tom istom roku stal aj magistrom teológie.¹³⁴

V čase príchodu Jána zo Sv. Egídia bola teda prvá katedra už obsadená a funkčná pod vedením Rolandovho nástupcu Huga zo Sancto Caro, preto sa jeho príchodom skonštitovala druhá nezávislá dominikánska katedra. V postupnosti najstarších rehoľných magistrov teológie sa tak po Rolandovi z Cremony a Hugovi zo Sancto Caro pokladá Ján zo Sv. Egídia za tretieho v poradí.¹³⁵ V roku 1233 odišiel do Toulouse kde už skutočne na tamojšej katedre nahradil Rolanda z Cremony a na jeho miesto nastúpil jeho niekdajší *bacallareus sententiarus* Guéric zo Sv. Quentina, magister regent od roku 1233.¹³⁶ Týmto krokom bola zabezpečená nástupnícka kontinuita na dvoch súbežne fungujúcich dominikánskych teologických katedrách. Od roku 1242 mala v reholi platiť alokácia, že katedru Rolanda z Cremony obsadzovala domovská Francúzska provincia (*Provincia Franciae*) svojím magistrom regentom a katedra Jána zo Sv. Egídia prislúchala magistrovi z iných provincií.¹³⁷

Legitimita postupu dominikánov pri zabezpečení si dvoch vlastných katedier teológie, ako jeden zo spúšťacích mechanizmov konfliktov so svetskými magistrmi na univerzite v 50. rokoch 13. storočia, je predmetom spracovania v 5. kapitole. Na tomto mieste je ešte potrebné povedať, že samotní bratia kazatelia svoj postup od začiatku považovali za oprávnený a legálny. Napríklad Mikuláš Trivet, dominikánsky kronikár (nar. 1258, od roku 1302 doktor teológie v Oxforde, pozn. 179), považoval dve dominikánske katedry za samozrejmosť už od počiatku.¹³⁸ Rovnako aj katalógy magistrov teológie s právom *licentia ubique docendi* svedčia o tom, že rehoľná tradícia pochybnosti o platnosti prenesenia dvoch

Pôsobil ako legát pre Nemecko (1251 – 1253) a zomrel v roku 1263 v Orviete. KAEPPPELI OP, Thomas. *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. II, s. 269; GLORIEUX, Palémon. *Répertoire des maîtres en théologie de Paris au XIIIe siècle – I*, s. 43.

¹³⁴ V spomínaných katalógoch i v literatúre figuruje za Rolandom z Cremony hneď na druhom mieste ako bezprostredný nástupca prvého držiteľa dominikánskej katedry a ako rehoľné číslo 2. GLORIEUX, Palémon. *Répertoire des maîtres en théologie de Paris au XIIIe siècle – I*, s. 42; HINNEBUSCH OP, William. *The History of the Dominican Order II*, s. 38; DENIFLE OP, Heinrich. *Quellen zur Gelehrten-geschichte des Predigerordens im 13. und 14. Jahrhundert*, s. 174; KAEPPPELI OP, Thomas. *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. II, s. 269; FILTHAUT OP, Ephrem. *Roland von Cremona OP und die Anfänge der Scholastik im Predigerorden*, s. 22.

¹³⁵ GLORIEUX, Palémon. *Répertoire des maîtres en théologie de Paris au XIIIe siècle – I*, s. 52; HINNEBUSCH OP, William. *The History of the Dominican Order II*, s. 38; DENIFLE OP, Heinrich. *Quellen zur Gelehrten-geschichte des Predigerordens im 13. und 14. Jahrhundert*, s. 174; KAEPPPELI OP, Thomas. *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. II, s. 536.

¹³⁶ HINNEBUSCH OP, William. *The History of the Dominican Order II*, s. 38; GLORIEUX, Palémon. *Répertoire des maîtres en théologie de Paris au XIIIe siècle – I*, s. 54; DENIFLE OP, Heinrich. *Quellen zur Gelehrten-geschichte des Predigerordens im 13. und 14. Jahrhundert*, s. 174; KAEPPPELI OP, Thomas. *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. II, s. 61. Na svoju dobu rozsiahle Guéricove vzdelanie zaznamenal autor dišputy na tému „O množstve dohier“ uskutočnenej za prítomnosti parížskeho biskupa Viliama a magistrov teologickej fakulty v rokoch 1235 – 1238. „*Guericus, qui diu in diversis locis sectatus studia in logicalibus et quadrivialibus et naturalibus, et in medicina et excellenter in ordine post rexit in theologia Parisius.*“ CHUP I, n. 108, s. 157.

¹³⁷ MULCHAHEY, Michèle. „*First the Bow is Bent in Study ...*“, s. 366, pozn. 51; HINNEBUSCH OP, William. *The History of the Dominican Order II*, s. 84, pozn. 16.

¹³⁸ „*Occasione ejus habuerunt fratres duas scholas infra septa sua resumente eo lectiones suas post ordinis ingressum ad importunam instantiam auditorum.*“ Citované podľa DENIFLE OP, Heinrich. *Quellen zur Gelehrten-geschichte des Predigerordens im 13. und 14. Jahrhundert*, s. 174.

katedier teológie do konventu sv. Jakuba nikdy nemala. Nasvedčoval by tomu aj plynulý spôsob, akým dochádzalo k nástupníctvu na dominikánskych katedrách s prenosom právomocí z odchádzajúcich na nových magistrov regentov, ako aj nepretržité a tolerované akceptovanie tejto praxe minimálne do prvej polovice 14. storočia.¹³⁹

Bologna

V poradí druhou destináciou, ktorá sa už čoskoro taktiež mala stať intelektuálnou baštou rehole, bola Bologna. Sem sa prví dominikáni dostali začiatkom roku 1218 na pokyn sv. Dominika. Najstaršiu komunitu podľa Jordána Saského tvorili štyria bratia usídlení v hospici na Mascarelle.¹⁴⁰ Podmienky na bývanie neboli ideálne, lebo ako uvádza Jordán, títo štyria rehoľníci sa ocitli v tiesni a trpeli núdzou.¹⁴¹ Medzitým vyvíjal zakladateľ rehole v Ríme aktivity smerujúce k regrutovaniu nových záujemcov o vstup do rehole. Popri iných rozšíril rady Rehole kazateľov aj Reginald z Orleánsu, tamojší dekan od sv. Aignana z Orleánsu, magister kanonického práva, stojaci päť rokov na čele katedry kanonického práva na univerzite v Paríži. Cestou do Svätej zeme ochorel, zázračne sa uzdravil a na podnet sv. Dominika sa zaradil medzi jeho spolubratov.¹⁴² Oficiálne sa Reginald stal dominikánom až krátko po svojom návrate z Blízkeho Východu a po príchode do Bologne 21. decembra 1218,¹⁴³ kde sa verejne, za účasti univerzitnej obce a mešťanov, odohrala ceremónia jeho obliečky.¹⁴⁴

Vstup človeka Reginaldovho formátu do rehole mal zásadný význam pre ďalšie povolania z okruhu mladých intelektuálnych elít združených v bolonskej univerzitnej korporácii. Vďaka jeho pôsobeniu v tomto prostredí stúpal počet záujemcov o členstvo v radoch dominikánov, čo malo dva hlavné dôsledky.¹⁴⁵ Prvým bola zmena pôsobiska bolonského konventu. Vďaka dobrodincovi Petrovi Lovellovi¹⁴⁶ a duchovnému správcovi Kostola sv. Mikuláša, Rudolfovi z Faenzy, sa

¹³⁹ Porov GLORIEUX, Palémon. *Répertoire des maîtres en théologie de Paris au XIIIe siècle – I*, tabuľky.

¹⁴⁰ HINNEBUSCH OP, William. *The History of the Dominican Order I*, s. 64.

¹⁴¹ „Anno Domini MCCXVIII, circa principium, missi sunt a Roma per magistrum Dominicum fratres Bononiam, videlicet frater Iohannes de Navarra et quidem frater Bertrandus, postmodum vero frater Christianus cum fratre converso, qui moram facientes Bononiae magnam perpersi sunt ibidem paupertatis angustiam.“ MOPH XVI, Libellus, n. 55, s. 51.

¹⁴² „Eodem anno, cum magister Dominicus esset Rome, magister Reginaldus, decanum sancti Aniani Aurelianensis, mare transiurus illuc usque pervenit. Erat autem vir opinione magnus, doctus scientia, celebris dignitate, qui de iure canonico rexerat Parisius annis quinque. Hic igitur cum venisset Romam, gravi infirmitate corripitur; ad quem magister Dominicus aliquotiens, ut eum visitaret, advenit, et exhortans eum ad paupertatem Christi et ordinis sui consortium liberum et plenum ab eo suscipiendi religionis consensum eliciuit ita, ut se voto astringeret.“ MOPH XVI, Libellus, n. 56, s. 51 – 52.

¹⁴³ „Et inde revertens venit Bononiam XII Kalendas Ianuarii.“ MOPH XVI, Libellus, n. 58, s. 52.

¹⁴⁴ „Fratres autem Reginaldus pre nimio gaudio, vestes alias non expectans, exuto suo capucio statim induit eum et sacrista pulsante campanam et fratribus cantantibus: Veni Creator, licet pre habundancia lacrimarum et gaudii ubertate cantare vix possent; fit concursus ingens virorum ac mulierum ac scolarium et totius commocio civitatis.“ MOPH I, Vitae Fratrum, s. 26 – 27.

¹⁴⁵ „In diebus illis multos Bononienses recepit ad ordinem, et numerus discipulorum cepit excrescere, et plures additi sunt ad eos.“ MOPH XVI, Libellus, n. 58, s. 53.

¹⁴⁶ Jeho vnučka, bl. Diana z Andalo, sa v Reholi kazateľov stala akýmsi náprotivkom sv. Kláry od Menších bratov. Pod duchovným vedením sv. Dominika a Jordána Saského spoluzaložila v Bologni

mohli dominikáni presťahovať z nevyhovujúceho hospicu na Mascarelle na nové miesto. Rudolf z Faenzy sa sám stal dominikánom (neskôr bol kľúčovým svedkom v kanonizačnom procese sv. Dominika)¹⁴⁷ a Peter Lovell ako donátor pokračoval v podpore bolonských bratov. Nová lokalita spojená s patričným hmotným zabezpečením zohrala neskôr dôležitú úlohu v správe chodu celej komunity po tom, ako sa stala jedným zo sídel dominikánskych generálnych štúdií.

Druhým, nemenej zásadným dôsledkom prijatia Reginalda z Orleánsu do rehoľných štruktúr bolo využitie jeho intelektuálneho potenciálu v náborovej činnosti medzi možnými kandidátmi na vstup do rehole. Keď sa o niekoľko mesiacov neskôr, presnejšie v lete roku 1219, vrátil sv. Dominik do Bologne z cesty po Pyrenejskom polostrove, našiel tu už početnú komunitu, súčasťou ktorej boli aj zregrutovaní akademici.¹⁴⁸ Okrem Reginalda z Orleáns boli medzi nimi Roland z Cremony (neskorší prvý dominikánsky magister regent v Paríži), v tom čase *magister artium*, a brat Clarus, podľa Gerarda Fracheta magister práva a artistických disciplín.¹⁴⁹ Tunajšia univerzita sa stala výdatným zdrojom nových povolaní nielen v Reholi kazateľov, ale vo všetkých štyroch žobravých reholiach *de iure communi*. Jej špecifikom, podobne ako v prípade ďalších univerzít na Apeninskom polostrove, bola absencia teologickej fakulty v univerzitnom korpuse.¹⁵⁰ Teológia ako samostatný študijný odbor sa tu na univerzitách neštudovala, skôr sa chápala ako aplikované štúdium v jeho praktickom, sociálnom i politickom rozmere. Obšiahnutá bola v rámci štúdia kanonického práva.¹⁵¹ Ponímanie teológie tak, ako je to známe v tomto období v Paríži a Oxforde, zostávalo v Itálii doménou kláštorných škôl a v 13. storočí sa stalo exkluzívnou záležitosťou mendikantov.¹⁵²

Súčasťou univerzity sa teológia stala v Bologni až rozhodnutím pápeža Innocenta VI. 30. júna 1360, resp. 2. júna 1364 pri slávnostnej inaugurácii, teda

kláštor sv. Agnesy, ktorý sa stal centrom života druhého rádu dominikánov (kontemplatívnych klauzúrovaných sestier). Sestra Diana viedla bohatú korešpondenciu s viacerými poprednými bratmi. Z jej zachovanej časti, predovšetkým listy vymieňané s Jordánom Saským, sa stal dôležitý prameň poznania prvých rokov pôsobenia dominikánov. Porov. Ed. Paweł KRUPA OP. Z SAKSONII OP, Jordan. *Najdrozszej Dianie ... Listy do błogosławionej Diany Andalò. Apoftegmaty*. Poznań : W drodze, 1998, s. 11 – 13.

¹⁴⁷ MOPH XVI, Testimonium fratris Rodulfi, n. 30 – 34, s. 147 – 153. Dominikáni prebrali Kostol sv. Mikuláša podľa Hinnebuscha niekedy vo veľkonočnom období roku 1219. HINNEBUSCH OP, William. *The History of the Dominican Order II*, s. 64. Naznačuje to aj brat Frugerius vo svojom svedectve počas kanonizačného procesu sv. Dominika. „*Apud ecclesiam de Mascarella, ubi primo fuit ordo predicatorum Bononie. Et de licentia dicti magistri Reginaldi visitavit propria, et in kalendis septembris rediit Bononiam, et invenit apud ecclesiam sancti Nicolai de Bononia ordinis predicatorum dictum magistrum Dominicum.*“ MOPH XVI, Testimonium fratris Frugerii Pennensis, n. 46, s. 164 – 165.

¹⁴⁸ „*Paululum autem demoratus ibidem divertit Bononiam et apud sanctum Nicolaum magnum invenit fratrum collegium, quos sub disciplina Christi fratris Reginaldi cura et diligentia nutrebat.*“ MOPH XVI, Libellus, n. 60, s. 53.

¹⁴⁹ „*Frater Clarus, vir bonus et magne auctoritatis et peritus iure civili, qui etiam in artibus et iure canonico rexerat. Et ecce magister Rolandus Cremonensis, qui tunc regebat Bononie, cuius fama celebris et excellens in philosophicis habebatur, qui etiam post ea primus inter fratres in theologia legit Parisius.*“ MOPH I, Vitae Fratrum, cap. 5, s. 26.

¹⁵⁰ KŁOCZOWSKI, Jerzy. *Wspólnoty chrześcijańskie w tworzącej się Europie*, s. 299.

¹⁵¹ RASHDALL, Hastings. *The Universities of Europe in the Middle Ages I*, s. 250; ROEST, Bert. *A History of Franciscan Education (c. 1210 – 1517)*, s. 35 – 36.

¹⁵² DENIFLE OP, Heinrich. *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*, s. 206; RASHDALL, Hastings. *The Universities of Europe in the Middle Ages I*, s. 251.

112 rokov po tom, ako si tu dominikáni zriadili svoje generálne štúdium.¹⁵³ Tento model začlenenia teologických fakúlt do univerzitných korporácií nasledovali aj ďalšie italské mestá ako Padova (1363), Pavia (1363), Florencia (1364), Perugia (1371) a iné.¹⁵⁴ Pri vzniku teologickej fakulty v Bologni stáli mendikanti a ako tzv. „deviati zakladatelia“ na nej získali rozhodujúci vplyv, pričom si zástupcovia už existujúcich rehoľných generálnych štúdií v Bologni rozdelili jednotlivé katedry.¹⁵⁵ Františkáni z nich nadobudli tri, augustiniáni i karmelitáni mali po dve, a jednou disponovali dominikáni a clunyjskí benediktíni.¹⁵⁶ Františkánsky element bol zjavne dominujúci, čo mohlo byť spôsobené tým, že ich generálne štúdium bolo v Bologni spomedzi mendikantov najstaršie.¹⁵⁷ Dominikáni, napriek tomu, že tu mali dôležité generálne štúdium už v roku 1248, zostali na teologickej fakulte trochu mimo diania. Podľa M. Mulchahey dokonca svojím generálnym štúdiom ani nepristúpili k právnej afiliácii do miestnej teologickej fakulty, ako to bolo v Paríži, Oxforde a Kolíne. V zastúpení jedného brata na čele jednej z kateder si ponechali svoj vplyv, ale vlastnému generálnemu štúdiu dopriali istú nezávislosť.¹⁵⁸

Kolín nad Rýnom

Na nemeckom území prislúchala prestížna pozícia najdôležitejšieho intelektuálneho centra Rehole kazateľov Kolínu nad Rýnom, resp. jeho generálnemu štúdiu. Hoci v tomto prostredí už od 11. storočia panoval pomerne čulý vzdelávací ruch, až do vzniku Karlovej univerzity tu bolo cítiť istý deficit kvalitatívnej alternatívy k univerzitným centráм známym z iných častí vtedajšej Európy. Minimálne v oblasti teológie suplovali neprítomnosť univerzity nie bezvýznamné generálne štúdiá mendikantov, najmä františkánov a dominikánov.¹⁵⁹ Na obrovskej ploche rozprestierajúcej sa od Antverp po Viedeň, od Churu po Lübeck a Rigu na východe – si v rámci rozľahlej provincie Teutónia (po ďalších deleniach aj Saskej provincie) tunajšia dominikánska škola získala rešpekt predovšetkým pôsobením Alberta Veľkého a Tomáša Akvinského.¹⁶⁰ Miestni mendikanti (u františkánov napr. Duns Scotus) predstavovali pravdepodobne najinternacionálnejšiu a najlepšie vzdelanú entitu svojich reholí na nemeckom území v najpočetnejšej mestskej komúne tohto prostredia.¹⁶¹ Dominikáni sem dorazili v roku 1221, niekoľko me-

¹⁵³ Tamže; Porov. MULCHAHEY, Michèle. „First the Bow is Bent in Study ...“, s. 366 – 367.

¹⁵⁴ ROEST, Bert. *A History of Franciscan Education (c. 1210 – 1517)*, s. 36; DENIFLE OP, Heinrich. *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*, s. 207.

¹⁵⁵ RASHDALL, Hastings. *The Universities of Europe in the Middle Ages I*, s. 252.

¹⁵⁶ RÜTHER, Andreas. *Educational Communities in German Convents of the Franciscan and Dominican Provinces before 1350*, s. 126.

¹⁵⁷ Františkánske *studium generale* v Bologni je vôbec ich najstaršie. Bolo založené v rokoch 1220 – 1223. ROEST, Bert. *A History of Franciscan Education (c. 1210 – 1517)*, s. 28.

¹⁵⁸ MULCHAHEY, Michèle. „First the Bow is Bent in Study ...“, s. 368.

¹⁵⁹ Porov. DENIFLE OP, Heinrich. *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*, s. 388. Tam, kde absentovala univerzita, boli generálne štúdiá mendikantov v postavení kváziuniverzít. FRANK OP, Isnard. *Die Bettelordensstudia im Gefüge des spätmittelalterlichen Universitätswesens*, s. 19.

¹⁶⁰ FRANK OP, Isnard. *Albert der Grosse als Dominikaner in seiner Zeit*, s. 5.

¹⁶¹ Počet obyvateľov Kolína sa v prvej polovici 13. storočia odhaduje na 40 000 obyvateľov. Za ním nasledovali Lübeck 28 000 a Štrasburg s Augsburkom s asi 25 000 obyvateľmi. FREED, B. John.

siacov pred františkánmi, a ich tunajší kláštor sa stal centrom provincie založenej v tom istom roku (pozn. 422 v 2. kapitole).

Pri zakladaní komunity došlo ku kurióznjej situácii. V rámci veľkej dominikánskej misie určenej nielen pre Nemecko, ale aj pre Škandináviu, ktorá mestom prechádzala, bol istý brat Kristián. Práve on bol zakladateľom a prvým predstaveným miestnych dominikánov. Lenže na intervenciu generálnej kapituly cistercitov sa ukázalo, že Kristián je ich profesom, a teda vlastne zbehom, a preto mu bolo nariadené, aby sa vrátil.¹⁶² Z tohto dôvodu sa ešte v tom istom roku priorom stal bývalý dekan katedrály v Utrechte, spolužiak z univerzitných štúdií a priateľ Jordána Saského – Henrich, v dominikánskej historiografii známy aj ako Kolínsky. Do rehole vstúpil spolu s Jordánom v roku 1220 (pozn. 104) a vo funkcii priora zostal v Kolíne až do svojej smrti v roku 1229.¹⁶³ Hneď po príchode do mesta a zaujatí špitálu Márie Magdalény s príľahlým domom začali bratia s prestavbou starších existujúcich budov vrátane svätyne s patrociníom Sv. Kríža.¹⁶⁴

Na rozdiel od ostatných najstarších generálnych štúdií v rámci rehole sa to kolínske nerozvíjalo v spolupráci s už existujúcou univerzitou. Ako sa neskôr ukázalo, malo to aj svoje výhody, obzvlášť v tom, že v meste nedošlo k takým konfliktom medzi svetskými magistrami a rehoľnými magistrami, aké sa odohrali napríklad v Paríži. Odstup medzi založením generálnych štúdií a vznikom univerzity predstavoval viac ako 140 rokov. Medzitým mali dominikáni dostatok času na vybudovanie si akademickej autority a na zisk patričnej autonómie v tejto oblasti. Vyústilo to do skutočnosti, že sa aktívne angažovali pri založení tunajšej univerzity. Jedným z dôvodov bol aj ich záujem o jej prepojenie s rehoľnou školou.¹⁶⁵ Keď pápež Urban VI. vydal 21. mája 1388 v Perugii univerzitné privilégia pre mesto Kolín (*ad instar studii Parisiensis in theologie et juris canonici*),¹⁶⁶ bol to dominikán Alexander z Kerpeny, ktorý listinu z pápežových rúk preberal.¹⁶⁷ Samotná univerzita našla u mendikantov pôsobiacich v meste oporu a jej aktivity útočisko v priestoroch ich konventov, kde sa vykonávala výuka i zhromaždenia akademickej obce. Preto neprekvapí, že po čase na nej žobravé

The Friars and German Society in the Thirteenth Century, s. 79 – 80.

¹⁶² HINNEBUSCH OP, William. *The History of the Dominican Order I*, s. 93 – 94.

¹⁶³ „Hic igitur frater Henricus, bonis siquidem secundum seculum ortus natalibus, cum esset in ecclesia Traiecti inferioris canonicus.“ a „Itaque processu temporis venit Parisius et statim ad studium theologie se contulit, habens magnum ingenii naturalis acumen et ordinatissimam rationem.“ MOPH XVI, Libellus, n. 67, s. 56 – 57 a n. 68, s. 57; „Missus est autem pro priore Coloniam.“ Tamže, n. 79, s. 63. V liste Diane z Andalo z októbra – novembra 1229 píše Jordán o smrti brata Henricha. JORDAN z Saksonii. *Najdrozszej Dianie ... Listy do błogosławionej Diany Andalò. Apoftegmaty*, List 2 [LII], s. 143.

¹⁶⁴ FREED, B. John. *The Friars and German Society in the Thirteenth Century*, s. 82; DIETMAR, Carl. *Das mittelalterliche Köln*, s. 85.

¹⁶⁵ Na nemeckom jazykovom území zohrali mendikantské školy vo viacerých prípadoch úlohu bezprostredného predchodcu miestnych univerzít. Pred vznikom Karlovej univerzity sa na tomto priestore predpokladá existencia 28 ustanovizní chápaných ako *studia*. Porov. RÜTHER, Andreas. Educational Communities in German Convents of the Franciscan and Dominican Provinces before 1350. In BEGLEY, Ronald – KOTERSKI SJ, Joseph (edd.). *Medieval education*, New York : Fordham University Press, 2005, s. 127 – 128.

¹⁶⁶ DENIFLE OP, Heinrich. *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*, s. 398.

¹⁶⁷ DIETMAR, Carl. *Das mittelalterliche Köln*, s. 129.

rehole kontrolovali päť so siedmich katedier teológie.¹⁶⁸ Dominikáni, františkáni, augustiniáni a karmelitáni boli považovaní za jej automatickú súčasť, takže podľa univerzitných štatútov zo 6. decembra 1392 boli oslobodení od imatrikulačnej povinnosti.¹⁶⁹ Medzinárodný charakter tunajšieho generálneho štúdia dosvedčuje korešpondencia brata Petra z Dácie, študujúceho v Kolíne v rokoch 1266 – 1269. V listoch adresovaných begine Kristíne von Stommeln sa zmieňuje o študentoch pochádzajúcich zo Škandinávie, Uhorska, Čiech, Itálie a medzi príslušníkmi Teutónskej provincie menuje Nemcov, Flámov, Holanďanov a Švajčiarov.¹⁷⁰

Oxford

Prvých dominikánov priviedol do Oxfordu Gilbert z Fresney.¹⁷¹ Hneď na druhej generálnej kapitule rehole v Bologni roku 1221 bolo rozhodnuté, že sa bratia pod jeho vedením vydajú do Anglicka, aby tu založili konvent.¹⁷² Výslovné konštatovanie generálnej kapituly, že Gilbert odchádza ako prior, môže indikovať, že sa do Anglicka vydala minimálne dvanásťčlenná skupina, aby založila konvent presne podľa požiadaviek LCO.¹⁷³ Podľa najstaršej rehoľnej tradície sa 5. augusta tohto istého roku vylodili v Doveri a o desať dní neskôr ich privítal Oxford.¹⁷⁴ B. Jarrett vidí v rozhodnutí sa prvých dominikánov pre Oxford, ako najstaršiu a pre ďalšiu činnosť na Britských ostrovoch kľúčovú destináciu, jasný zámer orientovaný na toto miesto ako na centrum vzdelanosti. Cestou z Doveru sa totiž bratia zastavili v Canterbury i Londýne, no napokon dali pred sídlom prímasa aj panovníka prednosť sídlu univerzity.¹⁷⁵

S pomocou popredných mešťanov, Westminsterského opátstva, aj vďaka priazni starostu a podpore panovníka začali v roku 1223 na pozemkoch medzi farosťami sv. Eduarda a sv. Aldáta (Eldáta) so stavebnými prácami, ukončenými už v roku 1228 dobudovaním oratória.¹⁷⁶ Ako sa neskôr ukázalo, výber miesta nebol najšťastnejší. Po dokončení oratória sužovali dominikánov vážne spory s miestnymi svetskými duchovnými pre ich žiadosť o zväčšenie kostola Panny Márie. Do konfliktu na strane bratov zasiahol aj Alexander Stavensby, biskup z Coven-

¹⁶⁸ RÜTHER, Andreas. *Educational Communities in German Convents of the Franciscan and Dominican Provinces before 1350*, s. 126.

¹⁶⁹ „*Excepit tamen fratribus quattuor Ordinum Mendicantium, quos non oportet intitulari, nisi cum fuerint ordinati ad legendum aut pro suis privatis usibus voluerint gaudere privilegiis universitatis.*“ LÖHR OP, Gabriel. *Die Kölner Dominikanerschule vom 14. bis zum 16. Jahrhundert*, s. 57.

¹⁷⁰ SENNER, Walter. *Johannes von Sterngassen OP und sein Sentenzenkommentar*, s. 127; BERG, Dieter. *Armut und Wissenschaft. Beiträge zur Geschichte des Studienwesens der Bettelorden im 13. Jahrhundert*, s. 103.

¹⁷¹ Gilbert z Fresney sa označuje aj ako Gilbert z Anglicka a je považovaný za magistra práva v Bologni. HINNEBUSCH OP, William. *The History of the Dominican Order I*, s. 95.

¹⁷² „*In ipso quoque capitulo conventus fratrum in Angliam cum fratre Giliberto priore scilicet provinciali transmissus est.*“ DB, s. 172.

¹⁷³ „*Conuentus citra numerum duodenarium. et sine licentia generalis capituli et absque priore et doctore non mittatur.*“ DENIFLE OP, Heinrich. *Constitutiones antiquae ordinis fratrum predicatorum*, s. 221.

¹⁷⁴ HINNEBUSCH OP, Willam. *The Early English Friars Preachers*, s. 2 – 3.

¹⁷⁵ JARRETT, Bede. *The Foundation*, In *The English Dominicans 1221 – 1921*. London : Catholic Truth Society, 1921, s. 3.

¹⁷⁶ HINNEBUSCH OP, Willam. *The Early English Friars Preachers*, s. 10.

try a Lichfieldu, niekdajší učiteľ dominikánov v Toulouse. Nároky duchovenstva (podobali sa požiadavkám vzneseným voči dominikánom zo strany duchovných farnosti sv. Benedikta v Paríži) boli pre rehoľníkov neakceptovateľné, čo vyústilo v roku 1236 do presťahovania sa oxfordských bratov na iné miesto.¹⁷⁷

Existujúce budovy boli predané a za výdatnej kráľovskej pomoci, dobročinnosti miestnej grófkyni Izabely de Bolbec a biskupa Waltera Mauclerca z Carlisle (na sklonku života sa stal dominikánom) boli pre potreby dominikánov získané pozemky v suburbiu na ostrove Temže. Vzápätí na to započala výstavba nového oxfordského sídla Rehole kazateľov a pri príležitosti dvadsiateho piateho výročia ich príchodu do mesta slávili slávnostnú liturgiu už v novom kostole. Ten bol síce posvätený biskupom z Lincolnu až v roku 1262, ale fakt, že v ňom boli pochovaní Izabela de Bolbec († 1245), biskup a medzičasom dominikán Walter Mauclerc († 1248) aj prví magistri regenti na univerzite spomedzi bratov kazateľov (Robert Bacon a Richard Fishacre) nasvedčuje, že svojmu účelu slúžil už pred oficiálnou posviackou.¹⁷⁸

Z hľadiska transferu z pôvodného miesta a výstavby nového, podstatne väčšieho, je dôležitá skutočnosť, že sa v komplexe nových konventných budov počítalo s priestorom pre vyučovanie. V tejto súvislosti sa spomína škola sv. Eduarda. Podľa dominikánskeho kronikára Mikuláša Triveta († po 1334, *Annales Sex regum Angliae*), absolventa tejto školy, doktora teológie a magistra regenta,¹⁷⁹ škola s takýmto názvom fungovala už počas života Roberta Bacona.¹⁸⁰ Rozsiahly kláštorový komplex, pozostávajúci z dvoch častí,¹⁸¹ v sebe zahŕňal študijný zámér a priestory konventu sa v rámci univerzity používali na *sermones examinatores*.¹⁸² Pre potreby študentov bol určený aj kráľovský dar vo forme dodávky stavebného dreva na opravu kóji (teda už existujúcich), výklenkov v dormitóriu a pulpitov na štúdium (o tomto viac v kapitole č. 4).¹⁸³

Zisk vlastnej katedry teológie

Zrod vzájomného vzťahu medzi univerzitou v Oxforde a dominikánmi je možné sledovať, hoci v neúplnej podobe, na základe pôsobenia dvoch univerzitných magistrov, Roberta Bacona († 1248) a Richarda Fishacra († 1248), ktorí sa stali dominikánmi. O Baconovom vstupe do Rehole kazateľov nás informuje Tomáš z Ecclestonu v súvislosti s konkurenčným zápasom o schopných kandidátov medzi obidvomi žobravými rehoľami. Kritizoval spôsob, akým dominikáni prijímali niektorých záujemcov, a síce, že im dovoľovali zložiť rehoľné sľuby hneď v deň

¹⁷⁷ SCHENKLUHN, Wolfgang. *Architektur der Bettelorden*, s. 145.

¹⁷⁸ HINNEBUSCH OP, Willam. *The Early English Friars Preachers*, s. 14, 16 – 17.

¹⁷⁹ KAEPELI OP, Thomas. *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. III, s. 187 – 196.

¹⁸⁰ „Magister Robertus Bacon, qui Oxoniis regens in theologia, Praedicatorum ordinem est ingressus. Post ingressum vero lectiones suas in scholis sancti Edwardi per plures continuavit annos; et habebant scholas illas, quae nunc sancti Edwardi dicuntur.“ Citované podľa HINNEBUSCH OP, Willam. *The Early English Friars Preachers*, s. 8.

¹⁸¹ SCHENKLUHN, Wolfgang. *Architektur der Bettelorden*, s. 145.

¹⁸² HINNEBUSCH OP, Willam. *The Early English Friars Preachers*, s. 11.

¹⁸³ Tamže, s. 15.

vstupu bez toho, aby dotčení absolvovali ročný noviciát.¹⁸⁴ Za tým je badateľná snaha prijať do rehole konkrétnych jedincov ihneď, možno aj z obavy, že by sa časom pod vplyvom rôznych okolností mohli rozhodnúť pre konkurenciu, alebo by do rehole nevstúpili vôbec. Malo sa tak stať počas návštevy Jordána Saského v roku 1230, hoci prvá jednoznačná zmienka o Baconovi, ako o domikánovi, je až z roku 1233, keď kázal vo Winchesteri pred panovníkom.¹⁸⁵

Robert už ako člen Rehole kazateľov pokračoval v práci na univerzite a zároveň učil u dominikánov v ich škole sv. Eduarda. V roku 1234 sa jeho kolega Edmund Abington († 1240) stal arcibiskupom v Canterbury a na miesto magistra regenta nastúpil práve Robert Bacon, inak obdivovateľ, životopisec a promotor kanonizačného procesu svojho predchodcu.¹⁸⁶ Týmto krokom de facto preniesol jednu z tamojších katedier teológie k dominikánom a spečatil zväzok medzi obidvoma inštitúciami,¹⁸⁷ tak ako to v Paríži svojho času uskutočnili Roland z Cremony, alebo Ján zo Sv. Egídia. Vyprofiloval sa ako jeden z prvých moralistov používajúcich formu *quaestiones*. Bacon veľmi pravdepodobne prednášal Sentencie a jeho bakalárom bol Richard Fishacre, prameňmi označovaný za aristotelika. Fishacre sa stal prvým anglickým dominikánom, ktorý napísal komentár k Sentenciám.¹⁸⁸

Pokiaľ ide o Baconovu spisbu, bol jeho postoj k Aristotelovi ešte dosť opatrný, miestami ambivalentný. Zostal voči nemu pomerne kritický a oveľa konzervatívnejší ako jeho rehoľný nasledovník¹⁸⁹ Robert Fishacre. Ten bol univerzitným žiakom Bacona a v roku 1240/1241 aj on vstupom do rehole nasledoval príklad svojho učiteľa. Stal sa prvým známym dominikánom, ktorý sa na univerzite v Oxforde v roku 1244 stal „*primus doctor in theologia*“. Ako sme už spomenuli, jeho hlavným dielom je *Commentarium in libros Sententiarum*. Zvlášť Prológ k tomuto textu patrí medzi najdôležitejšie súdobé texty, týkajúce sa predmetu teológie v dobovom vedeckom ponímaní.¹⁹⁰ Aj Bacon, aj Fishacre položili základy na to, aby sa kláštor Rehole kazateľov v Oxforde stal jedným z popredných centier intelektuálnej formácie rehoľného dorastu a miestom, kde vznikli už v prvej vlne ich zakladania vlastné dominikánske generálne štúdiá. Tomu zodpovedal aj väčší počet tunajších bratov, ktorý sa podľa odhadov na prelome 13. a 14. storočia priblížil k stovke.¹⁹¹ Spomedzi žobravých reholí mali zhruba do polovice 14. storočia najviac študentov na univerzite práve dominikáni. Svojich mendikantských

¹⁸⁴ ECCLESTON, Tomáš. *O příchodu menších bratří do Anglie*, n. 98, s. 84.

¹⁸⁵ HINNEBUSCH OP, Willam. *The Early English Friars Preachers*, s. 361.

¹⁸⁶ KAEPELI OP, Thomas. *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. III, s. 311.

¹⁸⁷ DENIFLE OP, Heinrich. *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*, s. 245.

¹⁸⁸ „*Praeter caeteros Aristotelem mirum in modum coluit, illum legebat, suscipiebat, in sinu gerebat. Inde ad theologos se transferens, uberrima utrique fructum accepit, nam et insignis philosophus et theologus fuit.*“ Citované podľa SOMMER-SECKENDORFF, Ellen. *Studies in the life of Robert Kilwardby OP*, s. 21 – 22.

¹⁸⁹ HINNEBUSCH OP, Willam. *The Early English Friars Preachers*, s. 363.

¹⁹⁰ Porov. KAEPELI OP, Thomas. *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. III, s. 303 – 306; NIEDERBACHER, Bruno – LEIBOLD, Gerhard. *Theologie als Wissenschaft im Mittelalter. Texte, Übersetzungen, Kommentare*. Münster : Aschendorff Verlag, 2006, 131 – 187; SOMMER-SECKENDORFF, Ellen. *Studies in the life of Robert Kilwardby OP*, s. 21

¹⁹¹ HINNEBUSCH OP, Willam. *The Early English Friars Preachers*, s. 18.

súčasníkov tu percentuálne mali prevyšovať v pomere od 25 až do 100%.¹⁹²

Nie je celkom zrejmé, či na rozdiel od Paríža mali oxfordskí dominikáni jednu katedru teológie alebo dve. Zo zachovaných prameňov nie je možné jednoznačne vydedukovať, či Fishacre viedol lektúry zo Sentencií pod vedením Bacona ako jeho bakalár sentenciár, alebo samostatne.¹⁹³ Každopádne obaja zomreli v tom istom čase,¹⁹⁴ ale nástupcu mali len jedného, čo môže naznačovať, že katedra bola iba jedna. Mohli byť prípadne aj dve, ale len dočasne, počas Baconovho a Fishacrovho života.¹⁹⁵ Staršia literatúra pripúšťa, že bezprostredným nástupcom oboch zosnulých magistrov bol Robert Kilwardby.¹⁹⁶ Podľa novšej literatúry nastúpil v roku 1248 ako magister regent dominikánskej katedry teológie Šimon z Hintonu a na tomto poste zotrval do roku 1250 (podľa W. Hinnebuscha až do roku 1254), kedy ho vystriedal práve Kilwardby.¹⁹⁷ Dôležité je, že po smrti obidvoch priekopníkov afiliácie dominikánov do univerzitných štruktúr v Oxforde nasleduje kontinuita len jedného magistra regenta a nie dvoch súčasne, z čoho vyplynulo, že dominikáni v nasledujúcom období v Oxforde disponovali jednou vlastnou teologickou katedrou.

Montpellier

Posledným, v poradí piatym miestom, kde dominikáni v polovici 13. storočia mali svoje generálne štúdiá, bol Montpellier. Mesto, v tom čase nespádajúce pod francúzsku korunu, sa v hľadáčiiku dominikánov ocitlo ešte za života sv. Dominika. Prví bratia sem mali prísť s cieľom vybudovať komunitu už v lete roku 1219¹⁹⁸ a o rok neskôr už bol založený aj konvent.¹⁹⁹ Montpellier bol považovaný za pevnosť katolicizmu v albigénskom prostredí a tento aspekt mala posilniť práve dominikánska prítomnosť.²⁰⁰ Pole pôsobnosti pre ich misiu rozširovala miestna univerzita preslávená predovšetkým štúdiom medicíny,²⁰¹ hoci jej pôvod ako zjednotenej korporácie je zahalený nejasnosťami.²⁰² Podľa listu pápeža Alexandra

¹⁹² NORTH, John. Das quadrivium, In RÜEGG, Walter (ed.). *Geschichte der Universität in Europa*, s. 318.

¹⁹³ MULCHAHEY, Michèle. „First the Bow is Bent in Study ...“, s. 366, pozn. 50 – 51.

¹⁹⁴ Matúš Paris zachytil ich smrť nasledovne: „Et eodem anno duos fratres de eodem ordine, quibus non erat majores, immo nec pares, ut creditur, viventes, in theologia et aliis scientiis, videlicet frater Robertus Bacun et frater Ricardus de Fishakele, qui egregie plurimis annis in eodem facultate legerunt et populis gloriose praedicaverunt verbum Domini, ab hoc saeculo ad Deum migraverunt.“ Citované podľa HINNEBUSCH OP, Willam. *The Early English Friars Preachers*, s. 362.

¹⁹⁵ Matúš Paris o nich napísal, že „znamenite vyučovali viac rokov na tej istej fakulte“, čo si niektorí bádatelia vyvetľujú tak, že minimálne počas ich života mohli mať dominikáni katedry dve. „Qui egregie plurimis annis in eodem facultate legerunt.“ Citované podľa HINNEBUSCH OP, Willam. *The Early English Friars Preachers*, s. 364.

¹⁹⁶ SOMMER-SECKENDORFF, Ellen. *Studies in the life of Robert Kilwardby* OP, s. 22.

¹⁹⁷ KAEPPELI OP, Thomas. *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. III, 320 a 345; HINNEBUSCH OP, Willam. *The Early English Friars Preachers*, s. 369.

¹⁹⁸ VICAIRE OP, Humbert. *Histoire de saint Dominique II*, s. 131.

¹⁹⁹ EMERY, W. Richard. *The Friars in Medieval France*, s. 74.

²⁰⁰ HINNEBUSCH OP, William. *The History of the Dominican Order I*, s. 78.

²⁰¹ VERGER, Jacques. *Les universités au Moyen Age*, s. 42.

²⁰² RASHDALL, Hastings. *The Universities of Europe in the Middle Ages II*, s. 116.

IV. z 8. februára 1256 sa už vtedy miestne štúdium nazývalo *sollempne*,²⁰³ no s určitou nadobudlo univerzitné právomoci až bulou Mikuláša IV. z 26. októbra 1289.²⁰⁴

Rovnako ako v prostredí Itálie, ani miestna univerzita dlho nedisponovala vlastnou teologickou fakultou. Jej úlohu svojimi vlastnými školami suplovali mendikanti, majúci v Montpellier kompletné zastúpenie ako *quattuor ordines mendicantes de iure communi*, ďalej trinitári, mercedariáni a dokonca aj tzv. Saccati (*Ordo de poenitentia Jesu Christi*).²⁰⁵ Požiadavka na potvrdenie teologického štúdia v štruktúrach univerzity vzišla z miestnych kruhov, v snahe napodobniť príklad Bologne, už v roku 1365.²⁰⁶ Po formálnej stránke sa tak oficiálne stalo až bulou Martina V. zo 17. decembra roku 1421.²⁰⁷ Po vzniku samostatnej teologickej fakulty na nej získali rozhodujúci vplyv, podobne ako v Bologni, prípadne v neďalekom Toulouse, mendikanti.²⁰⁸ Dominikáni sa od tohto diania držali bokom a tak ako v Bologni aj v Montpellieri svoje vlastné generálne štúdiá s teologickou fakultou právne neprepojili.²⁰⁹

Postavenie dominikánov vo vzťahu k teologickým fakultám a univerzitám

V spojitosti s dominikánskym etablovaním sa v univerzitnom prostredí vo všeobecnosti je nevyhnutné uviesť niekoľko poznámok, aby sme sa vyhli mystifikácii alebo prípadným nedorozumeniam. Ako súčasť univerzitnej korporácie mali dominikáni síce podiel na viacerých benefitoch z toho vyplývajúcich, ale zároveň podliehal ich status niekoľkým limitom. Tie neboli spôsobené tým, že by zostavovatelia štatútov mali v úmysle dopriať afiliovaným mendikantským školám a ich príslušníkom menší podiel na univerzitných výsadách, pretože už zo samej podstaty boli mendikanti, ako spoločenstvo vo vzťahu k univerzite ako k samostatnej korporácii, podriadení čiastočným obmedzeniam. Základ k tomuto postaveniu položila skutočnosť, že mendikanti boli súčasťou náboženskej skupiny, na ktorú sa už vzťahoval osobitný *status religiosus*. Preto viaceré z privilégií priznaných univerzitám, či už pápežmi alebo suverénnymi panovníkmi, nemohli z právneho hľadiska prijať za svoje a využívať ich. Univerzitný zväz bol vybavený autonómiou a osobitnou jurisdikciou. Rehoľní duchovní boli zase príslušníci iného zväzu, na ktorý sa vzťahovala exempcia a smeli uplatňovať, na základe osobitne priznaných privilegií, vlastné právomoci. Z tohto dôvodu napríklad príslušníci *status religiosus* nesmeli až do 16. storočia zastávať úrad rektora. Pokiaľ ide o afiliáciu mendikantov do teologickej fakulty a prostredníctvom nej do univerzity, uskutočnila sa tak, že *consortium magistrorum* uznalo k univerzite pripojené generálne

²⁰³ „Ad Montepessulanum Magalonem. dioc. causa predicti studii, quod ibi sollempniter regitur, ad au-riendas sapientie aquas de fontibus discipline scoliarum copiosa confluat multitudo.“ Citované podľa DENIFLE OP, Heinrich. *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*, s. 347.

²⁰⁴ Tamže, s. 350.

²⁰⁵ VERGER, Jacques. *Les universités au Moyen Age*, s. 50 a 86; EMERY, W. Richard. *The Friars in Medieval France*, s. 74; KŁOCZOWSKI, Jerzy. *Wspólnoty chrześcijańskie w tworzącej się Europie*, s. 299.

²⁰⁶ MULCHAHEY, Michèle. „First the Bow is Bent in Study ...“, s. 368.

²⁰⁷ DENIFLE OP, Heinrich. *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*, s. 354.

²⁰⁸ VERGER, Jacques. *Les universités au Moyen Age*, s. 86.

²⁰⁹ MULCHAHEY, Michèle. „First the Bow is Bent in Study ...“, s. 368.

štúdium rehole. To všetko za podmienky, že filozofické a teologické vzdelanie, sprostredkované na rehoľných školách, bude zodpovedať štatútom jednotlivých fakúlt univerzity.²¹⁰

Ak by sme chceli uvažovať o dominikánskom postavení k teologickým fakultám, vtedy už nehovoríme o obmedzenom, ale o privilegovanom vzťahu. V štatútoch teologických fakúlt existujú o nich častejšie zmienky, a to nielen v Paríži, ale aj Bologni a na nemeckom jazykovom území vo Viedni, Kolíne a Erfurte. Niektoré z nich, hoci mladšie, sa opierajú, alebo priamo odvolávajú, na staršie privilégia platné na Parížskej univerzite. Napríklad každý svetský študent, usilujúci o akademický gradus na teologickej fakulte, musel byť *magister artium*. Pre mendikantov toto pravidlo neplatilo. Ďalej, kým pre svetských študentov uchádzajúcich sa o kurzorát na teologickej fakulte štatúty ako podmienku na jeho získanie stanovili istý minimálny počet rokov strávených teologickým štúdiom, v prípade mendikantov sa pre kurzorát akceptovala aj iná, zvyčajne kratšia a nimi stanovená, dĺžka teologického štúdia.

To isté platilo o imatrikuláciách. Povedzme, že dominikán s absolvovaným autonómnym rehoľným štúdiom, úrovňou zodpovedajúcou artistickej fakulte, chcel pokračovať na generálnom štúdiu rehole afiliovanom na univerzite prostredníctvom teologickej fakulty. Jeho náprotivok z radov „normálnych“ (svetských) študentov už ale bol, na rozdiel od dominikána *magister artium*, čiže sa pýšil postavením *suppositum (membrum) universitatis*. Preto mali mendikanti za povinnosť získať tzv. *intitulatio* (dovolenie *ad gradus*, inými slovami povedané pripustenie k začatiu študijnej dráhy na teologickej fakulte), ktoré keď obdržali, stala sa ich imatrikulácia už len formalitou.²¹¹ Nevýhodou tohto systému z hľadiska rehole bolo, že fakulta (univerzita) mohla robiť obštrukcie, a odmietať niektorému z bratov udeliť toto povolenie, ako sa to stávalo počas konfliktov v Paríži.

Z uvedeného vyplýva, že ani prepojenie na univerzitu neznamenal úplné splynutie s touto inštitúciou *pleno iure*. Obe akademické ustanovizne, generálne štúdium rehole aj univerzita (sekulárne generálne štúdium), zotrvali ako dve navzájom oddelené entity a rehoľné generálne štúdium teda vždy zostalo takpovediac vecou rehole. Tento stav je potrebné vnímať ako zvláštny prípad vo svetle rehoľnej mendikantskej exempcie.²¹²

Dominikánske generálne štúdiá sa zvyknú nazývať „rehoľné univerzity“, čo do istej miery samozrejme platí. Na druhej strane je však nevyhnutné zdôrazniť, že v záujme rešpektovania istých nuáns a precíznosti terminológie je namieste nazývať generálne štúdiá v rehoľnej réžii – dominikánske generálne štúdium, prípadne autonómne generálne štúdium rehole. Obzvlášť to platí v prípade, keď bol tento typ rehoľnej školy súčasťou sekulárneho generálneho štúdia.²¹³ Dokonca v rehoľnej dokumentácii legislatívneho charakteru existuje explicitná zmienka o tom, že si vrchní predstavitelia rehole boli vedomí tohto rozdielu (*fratrum stu-*

²¹⁰ Porov. BERG, Dieter. *Armut und Wissenschaft. Beiträge zur Geschichte des Studienwesens der Bettelorden im 13. Jahrhundert*, s. 180, pozn. 26.

²¹¹ Porov. FRANK OP, Iisnard. *Hausstudium und Universitätsstudium der Wiener Dominikaner bis 1500*, s. 96, 98 – 104.

²¹² Tamže, s. 65.

²¹³ Porov. MULCHAHEY, Michèle. „*First the Bow is Bent in Study ...*“, s. 361.

dium generale, secularium studium generale), a nič na tomto fakte nemení ani skutočnosť, že táto zmienka pochádza až z roku 1306.²¹⁴

3. 3. Nábor nových členov a legislatíva v prospech štúdia

Výber kandidátov a orientácia na akademické prostredie

Už pri výbere vhodného kandidáta boli stanovené isté nevyhnutné podmienky, ktorých splnenie podmieňovalo prijatie do rehole a zároveň predurčovalo budúce postavenie potenciálneho brata kazateľa. Za záujemcov o začlenenie sa do rehole od roku 1228 mala v každom konvente, na základe rozhodnutia konventnej rady, zodpovedať zriadená trojčlenná komisia vhodných bratov. Tí mali za povinnosť preskúšať kandidáta v oblasti mravov a vzdelania a o výsledku informovali priora a konventnú kapitolu. Kapitulári na čele s predstaveným potom rozhodovali o prijatí, či neprijatí.²¹⁵ Možno nie všade sa dodržiaval tento prísny postup, lebo generálna kapitula v Bologni z roku 1240 vyzvala k tomu, aby sa neprijímali vo veľkom množstve príliš mladí a nevzdelaní bratia.²¹⁶ V priebehu nasledujúcich rokov sa v legislatíve rehole kryštalizovali jednotlivé nariadenia zaberajúce sa stanovením a dodržiavaním podmienok, za akých sa záujemca smel stať dominikánom. Požiadavky na vzdelanie boli vznesené aj na úrovni provinčných kapítul. V roku 1242 v poradí štvrtá kapitula provincie Provence zdôraznila potrebu starostlivého preskúšania prijímaných kandidátov.²¹⁷ Priorom tejto provincie sa v roku 1254 v Toulouse ešte pripomenulo, že nie sú oprávnení udeľovať kandidátom dišpenzy ani z veku, ani z vyžadovaných poznatkov.²¹⁸

Občas mohlo dôjsť ku kurióznym situáciám, ako napríklad v kláštore v Spolete, na ktorý upriamili pozornosť kapitulári Rímskej provincie po tom, ako na svojej provinčnej kapitule v Orviete v roku 1250 vytkli tamojšiemu vicepriorovi (subpriorovi), že sa odvážil v rozpore s konštitúciami prijať niekoľko vekom, charakterom i vzdelaním menej vhodných novicov. Ako formu trestu dotýčnemu bratovi Bonaventúrovi kapitula uložila, aby prijatých menej schopných bratov osobne doučil a tým vykompenzoval ich zjavné nedostatky.²¹⁹ V Rímskej provincii

²¹⁴ „Ordinamus et volumus, quod nullus lector sine licencia magistri vel prioris provincialis vel eius vicarii aut diffinitorum de quolibet audeat disputare, nisi ubi fratrum vel secularium viget studium generale.“ Generálna kapitula v Paríži, DB, s. 982.

²¹⁵ „Nullus recipiatur infra XVIII annos. In quolibet autem conventu eligantur tres ydonei fratres de comuni consilio capituli, qui recipiendos in moribus et scientia diligenter examinent, et examinationem priori et capitulo referant, eorum iudicio an recipi debeant relinquentes.“ DENIFLE OP, Heinrich. Die Constitutionen des Prediger – Ordens vom Jahre 1228, s. 202.

²¹⁶ „Item. Fratres nimis iuvenes et indocti. non multiplicentur.“ DB, s. 204.

²¹⁷ „Item, caveant priores ne sine diligenti examinatione litterature et morum recipiant fratres.“ Provinčná kapitula v Montpellier, ACP, s. 22.

²¹⁸ „Item, constitutio de recipiendis diligenter observetur; nec priores dispensent in scientia vel etate.“ Tamže, s. 60.

²¹⁹ „Item mandamus quod de cetero fratres novitios minus sufficientes et in etate et scientia et moribus recipere non presumant, nisi secundum tenorem constitutionum in istis fuerint diligentius approbati. Mandamus autem fr. Bo[naventure] vicepriori Spoletano ut quos minus idoneos recepit, in grammatica instruere teneatur.“ ACP, s. 10 – 11.

k existujúcim požiadavkám na prijatie ešte pridali možnosť, že pokiaľ by kandidát nevyhovel nárokom, má si znalosti doplniť pod vedením niektorého z bratov.²²⁰

Zrejme ani prepracovaný spôsob prijímania nových členov nezabránil miestnym poľaveniam z kodifikovaných štandardov a obchádzanie nariadení spôsobilo vlnu sťažností na prijímanie príliš veľkého počtu bratov. V dochovaných aktoch Lombardskej provincie nachádzame výhrady k pripúšťaniu „nedostatočne vzdelaných a neužitočných“ regrútov, „kvôli ktorým by sa rehoľa mohla dostať do opovrhnutia“.²²¹ Provincia musela pristúpiť k úprave prijímacieho procesu a v rokoch 1273 a 1280 sa touto otázkou zaoberali jej provinčné kapituly v Ravenne a Bologni. Z druhej menovanej vzišli upravené smernice, predpokladajúce dvojité preskúšanie uchádzača. Teda skúšanie neprebehlo iba raz ako podľa dovtedajšej praxe (pozn. 215), ale popri konventnej rade sa po preskúšaní examinátormi žiadosť o prijatie kandidáta predložila aj konzíliu dvanástich (v prípade, že nimi kláštor nedisponoval, mohol byť tento počet nižší) váženejších kňazov komunity, ktorí o prijatí spolurozhodovali. Žiadateľ mohol počítať so vstupom do rehole len vtedy, keď sa obe inštanície, konventná rada s examinátormi a aj konzílium, vyjadrili v jeho prospech.²²²

Podrobne o spôsobe preskúšania kandidáta informuje Humbert z Romans v *Instructiones de officiis ordinis*, konkrétne v „popise práce“ examinátora – skúšajúceho. Perspektívny budúci dominikán mal byť počas prechádzky v konventnej záhrade, alebo niekde inde, podrobený konverzácii v latinčine na rôzne témy. Napríklad o dôvodoch, prečo sa chce stať dominikánom, aké sú jeho aspirácie, o veciach netýkajúcich sa vied, o tom čo študuje, koľko študuje a pod vedením akých magistrov.²²³ Aby toho nebolo málo, absolvoval kandidát aj písomnú skúšku, aby si budúci spolubratia overili jeho písomné schopnosti.²²⁴

Rehoľa k takto definovaným podmienkam prijímania vhodných kandidátov spela ešte pod vedením svojho zakladateľa. Podľa svedectva brata Štefana v kano-

²²⁰ „Item inhibemus districte prioribuset eorum vicariis et conventibus ut de cetero nullum fratrem insufficientem recipiant nisi secundum nostri ordinis instituta, scilicet qui etatem et mores habeant et scientiam competentem, et iam receptos in grammaticalibus non fundatos per aliquem fratrem ad hoc idoneum instrui faciant diligenter.“ Provinčná kapitula vo Viterbe v roku 1289, ACPR, s. 90.

²²¹ „Item quod priores et alii fratres non sint faciles ad recipiendum insufficientes et inutiles, vel tales ex quibus ordo veniat in contemptum.“ Provinčná kapitula v Janove z roku 1266, ACPL, s. 146 a „Caveant fratres ab inutili receptione novitiorum, cum provincia nimia fratrum multitudine sit gravata, et a receptione illorum quos fratres in propriis terris propter insufficientiam recipere nolluissent.“ Provinčná kapitula v Mantove z roku 1268, Tamže.

²²² „Item cum multi inutiles ad ordinem sepe recipiantur, talem modum circa recipiendos volumus observari: videlicet quod prior, priusquam recipiendo examinadores concedat, ordinet ut aliqui discreti fratres secum conferant de moribus et de conversatione inquirant. Postquam autem examinatus fuerit, priusquam in capitulo ponatur, prior XII sacerdotes de discrecoribus convocet inter eos. Examinadores referant bona fide que invenerit, tam de scientia quam de vita, et si maiori parti videbitur, in capitulo ponatur. Ubi autem non est tantus numerus sacerdotum, prior vocet quos habet.“ Tamže, s. 157.

²²³ „Quod fiet quando divisim, vel etiam simul examinadores eundo per hortum, vel alibi, loquuntur latine cum eo, modo de rumoribus mundi, modo de rebus impertinentibus ad scientias, modo de scientia aliqua inquirendo in qua studuit, et quantum, et ubi, et sub quibus magistris.“ Opera II, s. 268 (Príloha č. 3, O úlohe examinátorov).

²²⁴ „Possunt etiam examinare illos qui sciunt scribere, imponendo eis quod faciant aliquam litteram de aliqua materia, quam dent eis quasi ad videndum quomodo sciunt scribere; et tunc possunt ex modo dictandi aliquid conicere de sufficientia sua.“ Tamže, s. 269 (Príloha č. 3, O úlohe examinátorov).

nizačnom procese zakladateľa si už sv. Dominik zvolil za svoje publikum vybranú spoločnosť scholárov.²²⁵ Jordán Saský na vnútornú potrebu osobností vhodných pre dominikánsky životný model zareagoval podľa príkladu svojho predchodcu a zámerne regrutoval študentov a učiteľov v univerzitných mestách Itálie, Francúzska a Anglicka, v ktorých mala Rehoľa kazateľov svoje sídlo. Jordán tieto kľúčové centrá vzdelanosti osobne navštevoval a na zhromaždeniach akademickej mládeže, budúcich spoločenských elít, verboval potenciálnych spolubratov.²²⁶ Tam, kde v týchto miestach dominikáni neboli, presadil založenie komunity.²²⁷

V zachovanej korešpondencii s Dianou Andalo v 15 z 56 listov hrdo informuje o svojich úspechoch v oduševňovaní scholárov a akademikov pre dominikánsky habit. Gerard Frachet asi ani nebol ďaleko od pravdy, keď okolo roku 1250 vo *Vitae fratrum* uvažoval o tom, že Jordán za 15 rokov služby na čele rehole prijal za jej členov viac ako tisíc kandidátov.²²⁸ V liste z Paríža, z apríla roku 1226, Jordán informuje o prijatí 21 nových bratov, z toho šiesti boli artistickí magistri a ďalší bakalári.²²⁹ O dva roky neskôr už informuje o tom, že medzi adventom a veľkonočnými sviatkami vstúpilo v Paríži do rehole asi 40 bratov, medzi nimi opäť aj nositelia akademických stupňov.²³⁰ V roku 1229 zregrutoval Jordán vo Vercelli 10 „dobrých a vzdelaných“ mladíkov.²³¹ Ešte v tom istom roku pribudlo vo Vercelii iných 12 novicov, medzi nimi aj magister regent logiky, rektor nemeckých študentov a kanonik zo Speyeru študujúci kanonické právo, kanonik z Utrechtu a ďalší dvaja študenti práva z Provensálska.²³²

V roku 1230 sa do dominikánskych radov hlásilo „množstvo“ padovských študentov a v roku 1233, opäť v Padove, pribudlo ďalších 30 novicov, medzi nimi magister práva Jakub Buoncambio (Jakub z Bobbia – neskorší provinciál Lombardskej provincie a v rokoch 1244 – 1266 biskup v Bologni) a mladý arcidiakon, príslušník „jedného z najšľachetnejších a najznamenitejších rodov Uhorska“.²³³ Výpočet Jordánových úspechov pri získavaní členskej základne v akademickom prostredí pokračoval aj v nasledujúcich rokoch. V lete 1234 sa k dominikánom malo prihlásiť ďalších 20 padovských študentov.²³⁴ Zrejme najväčší jednorazový náborový úspech prvých dominikánov zaznamenal Jordán počas svojho pobytu v Paríži pred veľkonočnými sviatkami roku 1236. Podľa jeho záznamu tamojšia komunita prijala od adventu roku 1235 do jeho návštevy 72 „vzdelaných,

²²⁵ „Item dixit, quod cum studeret Bononie ipse testis, prefatus magister Dominicus venit Bononiam et predicabat scholaribus et aliis bonis hominibus.“ MOPH XVI, Testimonium fratris Stephani, n. 36, s. 154.

²²⁶ „Frequentabat autem civitates in quibus vigeat studium; unde quadragesimam uno anno Parisius, alio Bononie sepe faciebat; qui conventus eo ibi morante apium quasi alveria videbantur, quam plurimis intrantibus et multis exhinc ad diversas provincias transmissis ab eo. Unde cum venerat, multas faciebat fieri tunicas, habens fiduciam in Deo, quod reciperet fratres.“ MOPH I, Vitae fratrum, s. 108 – 109.

²²⁷ HINNEBUSCH OP, William. *The History of the Dominican Order* I, s. 312.

²²⁸ „Existimatur autem plus quam mille traxisse ad ordinem.“ MOPH I, s. 102.

²²⁹ List XXXII, 19. apríla 1226. JORDAN z Saksonii. *Najdrozszej Dianie ... Listy do błogosławionej Diany Andalò. Apoftegmaty*, s. 53.

²³⁰ List XL, 11. apríla 1228, Tamže, s. 69.

²³¹ List XIV, 1229, s. 73.

²³² List XLIX, leto 1229, s. 139 – 140.

²³³ List L, Sviatok Božieho Narodenia 1230, s. 87; List XXVI, 3. apríla 1233, s. 103 – 104;

²³⁴ List I, leto 1234, s. 114.

šľachetných, urodzených“ nových členov „a dokonca aj magistrov.“²³⁵ Pokiaľ sú tieto Jordánove počty pravdivé a odhady prvých dominikánskych historiografov reálne, tak sa Gerard Frachet asi ani nemýlil.²³⁶

Okrem týchto údajov obsahujú listy aj iné svedectvá o tom, že Jordánovi záležalo na prijímaní konkrétnej cieľovej skupiny do štruktúr mladej Rehole kazateľov. Napríklad v roku 1225 prosí Dianu a jej spolusestry o modlitby, aby otvorili srdcia parížskych študentov. Tú istú prosbu zopakoval v roku 1227 a v roku 1230 prosí o modlitbu aj za študentov v Oxforde, kde ako dúfa, dosiahne „hojný úlovok“.²³⁷ Zaujímavú interpretáciu v spojitosti s Jordánovou angažovanosťou v univerzitnom prostredí s cieľom náboru do rehole priniesol v roku 1924 B. Meagher. Počas štrajku na Parížskej univerzite v roku 1229 odišli niektorí učitelia i študenti do Oxfordu a Cambridge, čo v Paríži mohlo spôsobiť pokles počtu povolaní. Jordán ich preto do Anglicka cielene nasledoval, aby sa spomedzi nich pokúsil pre dominikánsku ideu nadchnúť ďalších kandidátov.²³⁸ Jordán v tom čase v Anglicku skutočne bol a predsedal tam provinčnej kapitule Anglickej provincie. Pri tejto príležitosti sa nedá vylúčiť, že pokračoval aj v aktívnom oduševňovaní študentov a učiteľov pre rehoľný stav. Meagherovej interpretácii o Jordánovom pôsobení v Anglicku nahráva aj fakt, že počas jeho pobytu vstúpil do rehole magister tamnejšej univerzity, Robert Bacon, ktorý svojím vstupom k dominikánom preniesol aj katedru teológie, na čele ktorej stál (pozn. 185 – 186).²³⁹

V Jordánovej línii pokračovali dominikáni aj naďalej a jeho smrťou sa agitačný apel na scholárov neskončil. Brat Edmund, dvojnásobný provinciál Teutónskej provincie (1249 – 1251 a 1266 – 1269), v liste adresovanom študentom pod jeho jurisdikciou v Bologni na sklonku 60. rokov 13. storočia svojim podriadeným pripomína, aby získavali len takých nováčikov, ktorí sú vzdelaní v práve a logike.²⁴⁰ Jeden z jeho nástupcov, Ulrich Engelbert (1272 – 1277), ostro vyčítal nemenovanému priorovi svojej provincie akceptovanie kandidátov nespĺňajúcich vzdelanostné štandardy, hoci sám udelil dišpenz pre prijatie syna jedného z popredných dobrodincov konventu s nedostatočným vzdelaním.²⁴¹

²³⁵ List XLII, pred Zeleným štvrtkom 1236, s. 123.

²³⁶ Odhaduje sa, že počas Jordánovho funkčného obdobia na čele rehole sa počet bratov i komunit zvýšil asi desaťnásobne. V čase smrti sv. Dominika mala rehoľa okolo 400 bratov v asi 30 komunitách a po smrti Jordána Saského mali dominikáni asi 4000 členov v približne 250 – 300 komunitách. SCHEEBEN, Heribert. *Jordan der Sachse*. Vechta: Albertus Magnus Verlag 1937, s. 203.

²³⁷ List XXXIX, advent 1225, s. 49; List XXXIV, koniec roku 1227, s. 66; List XVI, 2. februára 1230, s. 86.

²³⁸ Porov. MEAGHER, Bonaventure. *Blessed Jordan of Saxony in England*, s. 286 – 293.

²³⁹ SOMMER-SECKENDORFF, Ellen. *Studies in the life of Robert Kilwardby OP*, s. 19; MULCHAHEY, Michèle. „First the Bow is Bent in Study ...“, s. 82.

²⁴⁰ „Studentibus Bononie provincialis. Sicut sepius vestre scripsimus caritati, ita nunc eadem replicamus, vestram commonefaciendo sollertiam presentium per tenorem rogantes et cum benignitate mandantes, quatenus in recipiendis novitiis hanc formam teneatis, quod ipsi de hiis condicionibus, nichil desit: Sint fortes, parati, litterati vel in logica vel in iure competenter.“ FINKE, Heinrich. *Ungedruckte Dominikanerbriefe des 13. Jahrhunderts*. Paderborn: Verlag Ferdinand Schöningh, 1891, n. 33, s. 71.

²⁴¹ „Provincialis priori. Quibusdam referentibus intellexi, quod fratres vestri conventus sunt ad receptionem personarum inutilium nimis proni, non attendentes defectum scientie, cui tamquam turri fortitudinis nititur ordo noster, nec pensantes etc. Vobis igitur committo, quatenus eisdem in huiusmodi excessu consentire minime debeatis, quin etiam, si, postquam domum predictam visitavi, aliquos deficientes scientia receperunt, vos tociens triduana ieiunia in pane et aqua conscientibus imponatis, quot propria convicti conscientia inhabiles

Humbert z Romans v dvoch svojich encyklikách z rokov 1260 a 1262 určených spolubratom, podobne ako Jordán Saský, spomína, že v Paríži vstúpilo do rehole viac ako 70 scholárov zo všetkých častí sveta a potom v Bologni i Paríži bolo prijatých ďalších 70 novicov, ktorých generálny magister porúča do modlitieb spolubratov.²⁴² Toto cieľené preferovanie členskej základne z akademického prostredia sa stalo nevyhnutným predpokladom pre všetky ostatné intelektuálne aktivity rehole. Občas sa stretlo s prejavmi nevôle, napr. keď sa františkán Ján Pecham postažoval, že sa niektorí dominikáni odvažujú verejne chváliť tým, že vyučovanie u nich prekvitá viac ako v iných reholiach.²⁴³

V každom prípade mali byť noví členovia inštruovaní nielen v tom ako sa modliť modlitbu breviára, ale mali si náležite osvojiť aj spev a čítanie.²⁴⁴ Medzi očakávané dispozície kandidátov patrilo aj primerané ovládanie latinčiny. Bez nej by bolo účinkovanie v reholi značne obmedzené, ak nie nemožné, lebo ako konštatoval Humbert z Romans, „týmto by sa [bratia] dostali do veľkých ťažkostí, keby zistili, že nie sú schopní konať, ako konajú ich spoločníci, buď pri kázaní, pri poskytovaní rád, alebo v niečom podobnom. Preto je uložené v Zákone Dt. 22: Nezapriahneš spolu vola a osla, lebo osol nie je schopný pracovať takou silou ako vól, a preto by sa s ním unavil.“²⁴⁵ Každopádne je neprehliadnuteľné, že prvá podominikovská generácia dominikánov v rokoch 1220 – 1240 bola v značnej miere z exkluzívneho školského prostredia.²⁴⁶

Noviciát

Vstupom do noviciátu začala prebiehať prvá systematická formácia. Humbert z Romans na jej margo konštatoval, že „práve novicom mala byť venovaná veľká pozornosť, lebo celá nádej rehole závisela od ich prvotnej formácie.“²⁴⁷ Hoci obdobie noviciátu malo svoje priority v oblasti monastickej, respektíve rehoľnej disciplíny v zmysle prípravy na rehoľný život ako taký, objavujú sa v inštrukciách zachovaných pre novicov v 13. storočí aj zrejme povzbudenia nabádajúce k osvo-

repperunt. Ceterum cum . . . novicio, cuius pater fratribus astitit beneficiis oportunis, quando fragantibus adhuc desolatoriis carbonibus in camino erant positi paupertatis, quatenus profiteatur, dispensare poteritis, tenuitate scientie non obstante, dummodo alias ydoneus reputetur.“ Tamže, n. 67, s. 94 – 95.

²⁴² „Per diversas partes mundi ordinem sunt ingressi, plusquam LXX scolares intrasse feruntur Parisiensis universitatis.“ MOPH V, n. XII, s. 55; „Novicios quoque dominus multos dedit ordini in diversis mundi partibus, ita quod in conventu Bononiensi et Parisiensi LXX sunt recepti, quos omnes et me cum eis et fratres, qui laborant in nacionibus barbaris pro salute earum, vestris oracionibus recomendo.“ Tamže, n. XIV, s. 63.

²⁴³ HINNEBUSCH OP, William. *The History of the Dominican Order* I, s. 313.

²⁴⁴ „Quod venientes ad Ordinem minus instructi in officio divino, diligenter doceantur cantare et legere.“ Opera II, s. 159.

²⁴⁵ „In scientia recipiantur in ordine Fratrum Praedicatorum ... quod huiusmodi personae graves tentationes incurrant, cum vident se non posse facere quod socii sui faciunt, sive in praedicatio, sive in consulendo, et similibus. Propter quod fuit prohibitum in Lege, Dt. 22, ne aretur in bove et asino; quia asinus non potest facere propter debilitatem quae facit bos, et ideo in tali societate gravaretur.“ Opera I, s. 472.

²⁴⁶ Porov. FRANK OP, Isnard. *Die Grundlegung des intellektuellen Profils des Predigerordens in seinen Anfängen*, s. 15 – 17.

²⁴⁷ „Item, diligentiam magnam apponere debet circa novitios, sciens quod tota spes religionis dependet ab informatione eorum primitiva.“ Opera II, s. 213.

jeniu si študijnej praxe. Podľa M. Mulchahey týmto prístupom k noviciátu a novicom ide o reformáciu, ak nie rovno o revolúciu v monastickom slova zmysle.²⁴⁸ Na rozdiel od monastickej formácie chápanej ako *lectio*, dominikánska formácia už v noviciáte, aj keď z pochopiteľných dôvodov nie výlučne, v sebe zahŕňala štúdium, ktorému sa brat mal neskôr venovať po celý život.²⁴⁹

Humbert svojou predstavou o povinnostiach magistra novicov rozvíja ďalej potrebu usmerňovania novicov v štúdiu. Prízvukuje, že tí by mali zanechať sekulárne vedy a úplne sa venovať posvätnnej náuke. Obzvlášť ako začiatočníci by mali medzi dielami druhotného významu uprednostniť užitočné a jasné diela, pred jemnými a temnými, z ktorých je možné profitovať pre ich formačnú, inšpiračnú a posilňujúcu hodnotu. Dokonca menuje niektoré tituly a autorov vhodných pre čítanie novicov. Nechýbajú medzi nimi Hugo zo sv. Viktora, sv. Bernard, sv. Anzelm či sv. Augustín.²⁵⁰ Popri tom všetkom bolo povinnosťou novicmajstra oduševniť svojich zverencov k tomu, aby sa naučili niektoré pasáže textov naspamäť, aby im dobre porozumeli, čo je lepšie, ako len čítať mnohé veci so slabším výsledkom.²⁵¹

Okrem komentárov Humberta z Romans je ešte aj v *Tractatus de instructione novitiorum*, pripisovanom Jánovi z Montlhéry (Johannes de Monteletterico), parížskemu dominikánskemu kazateľovi z prelomu 13. a 14. storočia²⁵² novicom odporúčané, aby dbali na svedomité štúdium.²⁵³ Podobne svoje požiadavky voči noviciátu formuluje aj Robert Kilwardby v liste dominikánskym novicom. Na príklade Ježiša Krista vyzdvihuje zvlášť kazateľskú činnosť a vyučovanie. Zdôrazňuje, že „štúdium v reholi sa usiluje o prípravu a uschopnenie pre spásu duší“, a pripomína, že všetka príprava, výbava a poznatky majú za úlohu „obrátenie hriešnikov.“²⁵⁴

Iným zachovaným textom zameraným na výchovu novicov v 13. storočí, ale zároveň pojednávajúcim o ich primeranej edukácii, je neautorizovaný manuskript nájdený v mestskej knižnici v Toulouse v 19. storočí. V historiografii je známy pod názvom *Frater Anonymus Tholosanus* alebo *Libellus de instructione et consolatione novitiorum*.²⁵⁵ Zaujímavosťou textu je, že sa odvoláva na odobrenie zo strany magistra rehole Jána Vercelliho po generálnej kapitule v Montpellier

²⁴⁸ MULCHAHEY, Michèle. „First the Bow is Bent in Study ...“, s. 109.

²⁴⁹ TUGWELL OP, Simon. *St. Dominic and the intellectual side of dominican life*, s. 121.

²⁵⁰ „Item, instruendi sunt ab ipso circa studium quod saecularibus scientiis neglectis, se totos transferant ad divinas: et inter illas a principio magis vacent utilibus et planis, quam subtilioribus et obscurioribus, et praecipue illis quae utiliores sunt ad informationem, et inflammationem, et corroborationem ipsorum“ ut sunt liber Hugonis De Disciplina, liber De Claustro animae, Meditationes beati Bernardi, Meditationes et Orationes Anselmi, liber Confessionum Augustini, Abbreviata et Florigerus ejusdem, Collationes et Vitae et Dicta Patrum, Passiones et Legendae Sanctorum, Epistola ad Fratres de Monte dei D. Bernardi, De gradibus superbiae, liber De diligendo Deo, liber Balaam, Tractatus de vitiis et virtutibus, et similia.“ Opera II, s. 230.

²⁵¹ „Item, quod potius intendant quotidie pauca sapere, et mimoriae incorporare, et circa illa se afficere et se informare, quam multa legere.“ Tamže.

²⁵² KAEPPEL OP, Thomas. *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. II, s. 483 – 484.

²⁵³ „Novitius respiciat, diligenter studeat.“ Opera II, s. 529.

²⁵⁴ Citované podľa TUGWELL OP, Simon. *Early dominicans*, s. 149 – 150.

²⁵⁵ CREYTENS OP, Raymond. L'instruction des novices dominicains au XIIIe siècle. In *AFP*, 1950, 20, Roma, s. 114 – 193. Text manuskriptu tu nie je publikovaný v kompletnej podobe.

v roku 1283.²⁵⁶ Autor poučá novicov, že vo všeobecnosti fyzikálne, či mechanické disciplíny neučia blaženosti, pokiaľ sa ignoruje učenie Krista. Tým pádom nevyučuje potrebu štúdia iných vied, ale vždy so zreteľom na Krista. Manuskript je v tejto pasáži ilustrovaný a miniatúrne zobrazenia vyučujúceho Aristotela, Ovídia, Alfragána, Hippokrata či majstrov hudby, aritmetiky, astronómie a geometrie sú sprevádzané krátkymi popismi.²⁵⁷ Vrcholom sapienciálnej alegórie je zobrazenie Božskej múdrosti ako pani a kráľovnej sediacej na katedre. Pred ňou je na kolenách sedem slobodných umení, zobrazených ako služobníctvo, s otvorenými knihami v rukách, poslušne pripravené na to, aby zotrvalo v jej službách.²⁵⁸ Dosiahnutie pravej múdrosti má byť prioritou dominikánskeho novica, zapáleného pre štúdium a predovšetkým pre dielo spásy vlastnej duše a duše blížneho.²⁵⁹ Zároveň autor vystríha pred tým, aby nikto nemal záľubu v štúdiu a poznatkoch pre svetskú vznešenosť, lebo taký človek už získal svoju odmenu a preto nedosiahne nebeskú slávu.²⁶⁰ Na kritiku čisto akademickej, kariérnej motivácie k štúdiu odpovedá autor povzbudením pre každého, kto začne chodiť do školy a zúčastňovať sa vyučovania. Takýto študent by mal v škole usilovne počúvať prednášky a opakovania, vo svojej mysli hľbať nad tým, čo počul, a nakoľko je schopný, mal by sa veci učiť naspamäť. Mal by klásť otázky, nechať bokom ťažkosti a podporovať svoj prirodzený talent pre tvorbu kázni.²⁶¹

Pokiaľ ide o konštitúcie, tie tiež už od roku 1228 okrem čisto duchovnej prípravy rehoľného dorastu zohľadňujú v povinnostiach magistra novicov aj nevyhnutné povzbudenie do posilňovania študijného ducha. Magister má svojich zverencov naučiť, ako byť zanietený pre štúdium, dňom i nocou. Ako neustále niečo čítať a o niečom rozjímať doma či na cestách a ako po tom všetkom horlivo túžiť. Novici si majú osvojiť, ako si všetko zapamätať a uchovávať v srdci, aby

²⁵⁶ „Fuit autem huius libelli examinatio facta in Montepessulano anno predicto, post celebrationem capituli generali, quod ibidem eodem anno fuerat celebratum. Littera autem quam de libri examinatione et eius usu predictus venerabilis magister ordinis misit fratri qui compilavit hunc libellum, data fuit in Montepessulano, III idus julii anno superius nominato.“ Citované podľa MULCHAHEY, Michèle. „First the Bow is Bent in Study ...“, s. 114 – 115, pozn. 168.

²⁵⁷ „Quod generaliter ulla ars physica seu mechanica per se non ducit ad beatitudinem, si Christo eruditio omittatur.“; „Aristoteles docens de logica discipulos suos.“; „Ovidius docens de fabulis discipulos suos.“; „Alfraganus de astronomia discipulos suos docens.“ Citované podľa MULCHAHEY, Michèle. „First the Bow is Bent in Study ...“, s. 121, pozn. 188 – 189.

²⁵⁸ „In sequenti pictura sedet in cathedra ipsa sapientia salutaris tamquam domina et regina et septem artes liberales stant in flexis genibus coram ea tamquam eius pedissequae famule et ancille, apertos tenent in manibus libros suos, in eius scilicet obsequii famulatum.“ Citované podľa MULCHAHEY, Michèle. „First the Bow is Bent in Study ...“, s. 122, pozn. 192.

²⁵⁹ „Ille vero studet sapientie salutari, qui cum omni diligencia et labore studet prius et diligentius addiscere, intelligere et scire illud quod saluti anime sue et proximi est magis utile ac salubre et producturum citius ad salutem.“ Citované podľa MULCHAHEY, Michèle. „First the Bow is Bent in Study ...“, s. 125, pozn. 205.

²⁶⁰ „Nec illi utique ad istam celestem venient dignitatem, qui appetunt ex suo studio vel sciencia dignitatem terrestrem, videlicet mundane glorie vanitatem; quoniam tales, sicut dictum est, receperunt de suo studio suum premium et mercedem.“ Citované podľa MULCHAHEY, Michèle. „First the Bow is Bent in Study ...“, s. 125, pozn. 207.

²⁶¹ „Ad hoc autem ut proficias in studio et addiscas, oportet te frequentare scholas, lectiones et repetitiones diligenter audire et audita tecum ruminare, et cordetenus, quantum poteris, retinere; de dubiis, postposita verecundia, interrogare; excitare tuum ingenium ad faciendum collationes et sermones.“ Citované podľa MULCHAHEY, Michèle. „First the Bow is Bent in Study ...“, s. 126, pozn. 209.

mohli byť v príhodný čas zapálení pre kázanie.²⁶² Minimálne do druhej polovice 13. storočia platilo pravidlo, že takmer každý kláštor prijímal novicov pochádzajúcich z okruhu svojho vlastného pôsobenia.²⁶³ Až s pribúdajúcim počtom, neraz nedostatočne disponovaných bratov, a tým aj so sťažnou formáciou podľa kodifikovaných požiadaviek rehoľných nováčikov v jednotlivých komunitách, pristúpila rehoľa k zriadeniu noviciátnych domov v modernom slova zmysle.

Motiváciou k tomu mohli byť aj neblahé zistenia kardinála Huga zo Sancto Caro, jedného z prvých dominikánov na univerzite v Paríži (pozn. 133 – 134). Ten sa v roku 1257 obrátil pomerne kritickým listom na generálnu kapitolu vo Florencii a okrem iných neduhov v ňom pranieroval neprimeranú starostlivosť venovanú formácii novicov a mladých bratov. Tvrdil dokonca, že sa viac učia rôzne márnوترatnosti ako spravodlivosť a svätosť. Nedostatočná formácia je potom podľa neho príčinou toho, že sú ešte skôr, ako začnú prinášať ovocie, vystavení nebezpečenstvu, že sa po noviciáte dostanú do rehole hlúpi a neužitoční.²⁶⁴ Podobne Humbert z Romans, ako najvyšší predstavený rehole, v okružnom liste napísanom len štyri roky po sťažnosti Huga zo Sancto Caro, reagoval na nie veľmi utešený stav vzdelávania a prípravy novicov, pre ktorý potom dochádza k rôznym škandálom spôsobeným bezočivými bratmi.²⁶⁵ Domnievame sa, že tieto ťažkosti mohli byť jednou z príčin pokusu o reformu. V jej rámci mala od roku 1267 každá provincia určiť niekoľko noviciátnych kláštorov, v ktorých by sa novicom dostalo lepšej formácie charakteru, zbožnosti a rehoľných náležitostí a kde by boli aj lepšie vzdelávaní. Vznikali tak akési spoločné regionálne noviciáty pre starostlivejší výber kandidátov, čo veľmi pravdepodobne korešpondovalo aj s trendom delenia provincií na vikariáty, ktorý bol započatý približne v tom istom čase.²⁶⁶ (Podrobnejšie o delení na vikariáty v kapitole 3. 5.)

Konvent a lektor

Ešte predtým, ako prví dominikáni pevne zaujali miesta katedier v univerzitných korporáciách, alebo založili vlastné generálne štúdiá, boli sformulované legislatívne východiská vytvárajúce podmienky na to, aby vznikla istá symbióza medzi oboma druhmi kľúčových inštitúcií, tvoriacich piliere dominikánskeho

²⁶² „Qualiter intenti debeant esse in studio, ut de die, de nocte, in domo, in itinere legant aliquid vel meditentur, et quicquid poterunt retinere cordetenus, nitantur. Qualiter ferventes in predicatione esse debeant tempore opportuno.“ DENIFLE OP, Heinrich. *Die Constitutionen des Prediger – Ordens vom Jahre 1228*, s. 201.

²⁶³ Porov. KŁOCZOWSKI, Jerzy. *Wspólnoty chrześcijańskie w tworzącej się Europie*, s. 294 – 295.

²⁶⁴ „Novitiorum informationi fratres quasi nullam vel modicam adhibere diligentiam jam pridem novimus, et valde perniciosum est, et a vera religione semotum ut neophyti inde insolentis et dissolutionibus imbuantur, unde maturitatis judicia et sanctitatis insignia percipere debuerunt. Cum enim in claustris maturari deberent usque ad tempus debitum, antequam florescant, et fructum facere debeant, exponuntur, et sic tam sibi quam Ordini redduntur inutiles et inepti.“ List je publikovaný v Opera II, s. 507, pozn. 2.

²⁶⁵ „Adhuc, ut fertur, informantur male novicii, adhuc ante tempus exponuntur periculose minus ydonei, nondum quiescunt discursus inutiles, necdum dicuntur correcti, qui non solent in itineribus formam ordinis observare. Adhuc multi fratres insolentis multis ordinem scandalizare non cessant.“ MOPH V, n. XIII, s. 59.

²⁶⁶ „Item. Current priores provinciales mittere novicios ad conventus, in quibus in moribus, devocione, et religione, possint commodius instrui, et melius informari.“ Generálna kapitula v Bologni, DB, s. 455.

rehoľného spôsobu života. Boli nimi konvent ako kláštor a konvent ako škola, reprezentujúce *vita monastica* a *disciplina scholastica*. Práve tu sa odohrával základný vzdelávací proces rozdelený medzi *curricula* (priebeh výuky) a *examina* (skúšky).²⁶⁷ Toto spojenie sa stalo homogénnym fundamentom celého systému vzdelanosti v podobe koncepcie kláštora – školy. Samotný konvent stále bol miestom, kde boli prijímaní novici, kde sa skladala rehoľná profesia, a zostal aj miestom pastoračie, modlitby, ale zároveň aj miestom intelektuálnej formácie. Keď generálna kapitula, presnejšie povedané *capitulum generalissimum*, z roku 1228 v Paríži ustanovila prvú formu konštitúcií, nastolila ohľadom umiestnenia prvkov štúdia v dominikánskej legislatíve istý trend, ktorý sa odvtedy až do súčasnosti tiahne dejinami Rehole kazateľov.²⁶⁸

V znení týchto konštitúcií je výslovná zmienka o podmienkach, za akých môže byť konvent založený. Okrem nevynutného povolenia k jeho vzniku zo strany generálnej kapituly, bolo potrebné splniť aj podmienku počtu dvanástich bratov a predstaveného – priora. Popri tom všetkom mal byť súčasťou konventného spoločenstva aj *doctor*.²⁶⁹ Bolo však nereálne očakávať, že by sa v tom čase spájala požiadavka na vznik konventu s prítomnosťou oficiála – doktora, teda rehoľného brata disponujúceho titulom doktor (magister) v súdobom akademickom zmysle slova. Nemožné to bolo jednak z hľadiska ľudských zdrojov, a samozrejme, aj z dôvodu, že v tom čase sa dominikáni v Paríži a Oxforde ešte len stávali súčasťou univerzitných obcí a prví dominikánski magistri regenti by sa dali spočítať na prstoch jednej ruky.

Pod pojmom *doctor* sa tak myslí *lector*, ako to preukázal už v roku 1884 C. Douais.²⁷⁰ Aj A. Walz, S. Tugwell, I. W. Frank a M. Mulchahey sa domnievajú, že doktor z dominikánskej legislatívy prvej polovice 13. storočia je terminus technicus pre učiteľa – lektora tak, ako sa objavuje v aktoch generálnych kapitúl od roku 1249.²⁷¹ Na úrovni provinčných kapitúl sa s lektorom môžeme stretnúť už

²⁶⁷ FRANK OP, Isnard. *Die Grundlegung des intellektuellen Profils des Predigerordens in seinen Anfängen*, s. 15 a 26.

²⁶⁸ „Anno domini · m° · cc° · xxviii° · celebratum fuit a prefato magistro Iordane; primum capitulum generalissimum Parisius. In quo capitulo; · viii° · prefatis provinciis per beatum Dominicum institutis; · iiiior · fuerunt superaddite scilicet Polonia. Dacia. Grecia. et Terra sancta. Et quedam alia que in constitutionibus continentur; fuerunt ibi instituta et ordinata.“ DB, s. 173.

²⁶⁹ „Conventus citra numerum duodenarium et sine licentia generalis capituli et sine priore et doctore.“ DE-NIFLE OP, Heinrich. *Die Constitutionen des Prediger – Ordens vom Jahre 1228*, s. 221. To isté znenie zopakovali aj LCO z roku 1256. „Conuentus citra numerum duodenarium. et sine licentia generalis capituli et absque priore et doctore: non mittatur.“ DB, s. 70.

²⁷⁰ DOUAIS, Célestine. *Essai sur l'organisation des études dans l'ordre des frères Prêcheurs au treizième et au quatorzième siècle (1216 – 1342)*, s. 33.

²⁷¹ WALZ OP, Angelus. *Der “Rotulus pugillaris” des Aage von Dänemark (†1285) im Licht dominikanischer Theologiepflege*, s. 378; MULCHAHEY, Michèle. „First the Bow is Bent in Study ...“, s. 39; FRANK OP, Isnard. *Die Grundlegung des intellektuellen Profils des Predigerordens in seinen Anfängen*, s. 20 a 26; TUGWELL OP, Simon. *St. Dominic and the intellectual side of dominican life*, s. 122. „Lectores qui parum de textu legere consueverunt; corrigant se in hoc et tantum legant de textu. ut fratres in addiscendo bibliam totam. sub eis valeant proficere.“ Generálna kapitula v Trevíre z roku 1249, DB, s. 267. Taktiež podľa Humberta z Romans bol lektor učiteľom, prednášateľom. „Officium boni lectoris est conformare se capatitati auditorum. dare operam ut ex lectionibus suis proficiant auditores, aut circa veritatem librorum, aut circa quaestionum utilium intelligentiam.“ Opera II, s. 254.

od roku 1240 na provinčnej kapitule v Montpellieri,²⁷² od roku 1247 v Ríme,²⁷³ vo Vroclavi od roku 1254²⁷⁴ a v roku 1260 vo Ferrare.²⁷⁵ Pojem *doctor publicus* si A. Walz vysvetľuje ako otvorenosť vyučovania a prístupnosť dominikánskej konventnej školy aj pre nedominikánov, pričom sa odvoláva na listinu určenú pre mesto Méty z 22. apríla 1221 (pozn. 470 v 2. kapitole).²⁷⁶ Otázkou doktora – lektora sa stanov z roku 1228 zaoberali ešte v súvislosti s požiadavkou jeho vzdelania, ktoré v tom čase stanovili minimálne na štyri roky štúdia teológie.²⁷⁷ Aj posledný semikritický preklad týchto stanov do nemeckého jazyka z roku 2002 interpretuje termín „doctor“ ako „Lektor“ a chápe ho ako kvalifikovaného učiteľa určeného na výkon vyučovania – *docentura*.²⁷⁸ V terminológii dominikánskej legislatívy od polovice 13. storočia sa s „doktorom“ ako učiteľom – lektorom stretávame minimálne.²⁷⁹ (Napríklad v prípade generálnych kapitúl v Oxforde, Florencii, Viedni a vo Ferrare v rokoch 1280 – 1282 a 1290²⁸⁰ a v prípade asignácie pre potreby konventnej školy v Toulouse v roku 1295.²⁸¹) Inak sa pre učiteľa – lektora najčastejšie zaužíval termín *lector*, pričom zároveň stelesňoval oficium pre rehoľnú vyučovaciu agendu.

²⁷² „Item, priores de consilio lectorum et discretorum disponant qui in predicatione, in officiis, in studio occupentur usque ad sequens capitulum.“ ACPP, s. 13.

²⁷³ „Item volumus ut fratres qui non sunt lectores, ad sermones magistrorum secularium non accedant.“ ACPR, s. 7.

²⁷⁴ „In capitulo Vratislaviae electus est novus provincialis fr. Joannes Bohemus lector pragensis.“ ACPPL, s. 6.

²⁷⁵ „Item pro petenda confirmatione vel amotione priorum seu etiam petitione vel remotione lectorum littere ad provinciale capitulum non mittantur.“ ACPL, s. 142.

²⁷⁶ WALZ OP, Angelus. *Der „Rotulus pugillaris“ des Aage von Dänemark (†1285) im Licht dominikanischer Theologiepflege*, s. 378; Prístup sekulárnych klerikov do dominikánskych škôl, okrem generálnych štúdií, pripúšťa aj W. Hinnebusch. HINNEBUSCH OP, William. *The History of the Dominican Order II*, s. 13.

²⁷⁷ „Nullus fiat publicus doctor, nisi per iiij annos ad minus theologiam audierit.“ DENIFLE OP, Heinrich. *Constitutiones antiquae ordinis fratrum predicatorum*, s. 223. To isté potvrdili aj stanov revidované pod redakciou Rajmunda z Peñafortu a vydané v roku 1256, ale k požiadavkam pripojili, že svoju činnosť smie vykonávať len so súhlasom provinciála a definítorov provinčnej kapituly. Okrem toho mal povinnosť usporiadať dišputy. Ide o akúsi internú rehoľnú *licentia docendi* pre potreby konventného vzdelávania. „Nullus fiat publicus doctor. nisi ad minus theologia per quatuor annos audierit: nec disputet nisi per licentiam prioris provincialis et diffinitorum capituli provincialis.“ DB, s. 101. Nariadenia v tomto znení niekoľkokrát zopakovali aj generálne kapituly. Napr. v Paríži 1246, v Toulouse 1258 („Item hanc. In capitulo de studentibus. ubi dicitur. nullus autem fiat publicus doctor. deleatur quod sequitur. nisi ad minus theologiam audierit per · iiiior · annos. et dicatur sic. nullus fiat publicus doctor vel disputet etc.“ DB, s. 357) a Strassburgu 1260 („Item hanc. In capitulo de studentibus. ubi dicitur. nullus fiat publicus doctor. deleatur quod sequitur. nisi ad minus theologiam audierit per · iiiior · annos. et dicatur sic. nullus fiat publicus doctor. nec disputet etc. Et hec habet · iii · capitula.“ DB, s. 379).

²⁷⁸ HOYER OP, Wolfram. *Jordan von Sachsen: Von den Anfängen des Predigerordens*, s. 287 a 291.

²⁷⁹ Porov. ACPP, s. 13, pozn. 5.

²⁸⁰ „In capitulo de domibus concedendis. ubi dicitur. absque priore et doctore non mittatur.“ DB, s. 620, 629 a 639. „Volumus et ordinamus. quod in quolibet studio generali. biblia cursorie et biblice legatur. si autem in scholis publice non legatur; quilibet doctor in theologia legat semper cursorie aliquid de textu. lectione dumtaxat de sententiis non obmissa.“ Tamže, s. 741.

²⁸¹ „Ad promotionem studii Tholosani, reverendum Patrem Guilha, professorem theotogice Facultatis, assignamus pro doctore conventui Tholosano.“ DOUAIS, Célestine. *Essai sur l'organisation des études dans l'ordre des frères Prêcheurs au treizième et au quatorzième siècle (1216 – 1342)*, s. 37.

Dišpenzálna prax

Jedným z pilierov dobre fungujúcej vzdelávacej koncepcie kláštora ako školy bola možnosť udeľovania dišpenzov. Bytostné predpoklady pre ne vytvorila už prvá generácia dominikánov a prakticky po celé obdobie stredoveku, okrem niekoľkých dobových modifikácií, zostal ich potenciál nezmenený. Súviseli predovšetkým s už spomenutou predstavou o kláštore ako o škole s priorom a lektorom na čele. Svoje miesto našli v oblasti formácie rehoľného dorastu, v chápaní štúdia ako trvalého záväzku, v oblasti úľav z povinnej účasti na spoločných monastických observanciách, v skrátení chórových modlitieb a v systematickej podpore talentovaných scholárov.²⁸² S týmito skutočnosťami korelujúce dišpenzy, v rámci svojich právomocí, poskytovali predstaveným patričný priestor pre vytvorenie vhodných podmienok na štúdium a zároveň pre udržanie fungovania nevyhnutných rehoľných observancií.²⁸³

Denný režim každej rehoľnej komunity bol podriadený týmto observanciám tradovaným v *exercitia monastica*, ale predovšetkým v autarkných mníšskych kláštoroch, alebo rytierskych rádoch popri ich zachovávaní nezostával čas na systematické štúdium. Isté napätie, plynúce z potreby zachovať minimálne časť z rehoľných observancií na jednej strane a urobiť zadosť študijným nariadeniam na strane druhej sa podarilo zmierniť v prospech štúdia dišpenzálnou praxou z mníšskych observancií. Jej prostredníctvom sa intelektuálna formácia oslobodila od podozrenia z narušenia fundamentov duchovného života a mohla sa stať konštitutívnym prvkom dominikánskeho *vita religiosa*.²⁸⁴ Aj časť modlitby *officium divinum* bola zostručením podriadená na kázanie naviazanému štúdiu, ako to zreteľne vyjadruje nariadenie z roku 1228, zopakované ešte v roku 1256.²⁸⁵

V konštitúciách z roku 1228 je celý oddiel nazvaný *De dispensacione studentium* a hneď v jeho úvode sa prvý dišpenz týka možnosti oslobodenia od chórovej modlitby božského officia a od iných záležitostí, ktoré by mohli brániť alebo zdržiavať v štúdiu. Ďalej mali študenti možnosť, alebo lepšie povedané vyčlenený priestor (*parlatorium*), kde sa mohli venovať z didaktických dôvodov diskusiám aj v čase hlbokého silencia (*silentium profundum*) po čase oficiálne určenom klasickým dišputám v školskom slova zmysle a po modlitbe večerných chvál. Dišpenz stanovuje aj pravidlá takejto diskusie: počas príhovoru jedného so svojich spolu-

²⁸² Porov. FRANK OP, Isnard. *Hausstudium und Universitätsstudium der Wiener Dominikaner bis 1500*, s. 30 – 32.

²⁸³ Konštitúcie z roku 1228 dávali predstavenému v konvente rozsiahle právomoci, ozvlášť v tom, čo by bránilo štúdiu, kázaniu a uzdraveniu duší. „*Ad hec tamen in conventu suo prelatus dispensandi cum fratribus habeat potestatem, cum sibi aliquando videbitur expedire, in hiis precipue, que studium, vel predicationem, vel animarum fructum videbuntur impedire.*“ DENIFLE OP, Heinrich. *Constitutiones antike ordinis fratrum predicatorum*, s. 194; „*Circa eos qui student taliter dispensetur a prelato: ne propter officium uel aliud de facili a studio retrahantur uel impedianur.*“ LCO 1256, DB, s. 101.

²⁸⁴ FRANK OP, Isnard. *Die Grundlegung des intellektuellen Profils des Predigerordens in seinen Anfängen*, s. 27.

²⁸⁵ „*Hore omnes in ecclesia breviter et succincte taliter dicantur, ne fratres devotionem amittant et eorum studium minime impediatur.*“ DENIFLE OP, Heinrich. *Constitutiones antike ordinis fratrum predicatorum*, s. 197; „*Hore omnes in ecclesia breuiter et succincte taliter dicantur. Ne fratres deuotionem amittant: et eorum studium minime impediatur.*“ LCO 1256, DB, s. 35.

bratov mali byť poslucháči ticho, aby ho nerušili. Pokiaľ by kládli drzé, nevhodné či zmätočné otázky, a to ešte príliš hlasno, prípadne by odvrávali a dávali impulzívne podnety, mali byť predsedajúcim diskusie napomenutí. Záver tohto oddielu hovorí o kompetencii predstaveného prideliť samostatnú celu študentovi, u ktorého to uzná za vhodné. Ide o vysoko cenený benefit. Jeho využitie v konkrétnom prípade bolo podmienené istým výkonnostným popudom. Pokiaľ nebol študijný zápal (*fervor studii*) brata majúceho k dispozícii vlastnú celu dostatočný, bola mu odobratá, predstavení mu určili iné úlohy a možnosť užívať kláštornú celu na čítanie, písanie, modlitbu, spánok, a to nielen počas dňa, ale i v noci, bola ponúknutá ďalšiemu študentovi.²⁸⁶ Túto dišpenzálnu prax aj pre študentov generálnych štúdií potvrdila v roku 1258 generálna kapitula v Toulouse.²⁸⁷

Samostatné izby – cely

V dominikánskej legislatíve vrcholného stredoveku sa objavujú tri typy označovania spôsobu ubytovania rehoľníkov.²⁸⁸ Dormitóriom (*dormitorium*) sa označuje spoločný otvorený priestor určený na spánok a odpočinok bratov. Cela (*cella*) je vo väčšine prípadov chápaná nie ako úplne samostatná izba, ale ako kója zhotovená z dreva a rozdeľujúca dormitórium na malé izby zaručujúce viac súkromia. Aj keď sa ako miesto pre štúdium i spánok spomína v prameňoch už v ranom období rehole (pozn. 71), je skôr pravdepodobné, že vo väčšine komunít počas vrcholného stredoveku prevládala existencia spoločných tzv. otvorených dormitórií. Jordánova správa sa odvoláva na cely v podobe jednotlivých kójí ako samostatných oddielov.²⁸⁹

Individuálna cela chápaná ako samostatná jednotka poskytujúca úplné súkromie sa nazývala *camera propria*. Samozrejmy nárok na takúto komfortnú kláštornú celu mal z titulu svojho officia len magister rehole a lektori, podľa uváženia

²⁸⁶ „Circa eos qui student taliter dispensetur a prelato, ne propter officium vel aliud de facili a studio retrahantur vel impediuntur. Et secundum quod magistro studentium videbitur, locus proprius statuatur, in quo post disputationes vel vespas vel alio etiam tempore si vacaverint ad dubitationes vel questiones proponendas ipso presente convenient, et uno querente vel proponente alii taceant, ne loquentem impediunt. Et si aliquis inhoneste vel confuse vel clamose vel proterve querens vel opponens vel respondens offenderit, statim ab illo, qui tunc inter eos preest, corripiatur. Celle non omnibus studentibus sed quibus magistro eorum expedire videbitur assignentur. Quod si aliquis infructuosus inveniatur in studio, cella eius detur alteri, et ipse in aliis officiis occupetur. In cellis legere, scribere, orare, dormire, et etiam de nocte vigilare possint qui voluerint propter studium.“ DENIFLE OP, Heinrich. *Constitutiones antike ordinis fratrum predicatorum*, s. 223; Takýto postup potvrdili aj LCO z roku 1256. „Circa eos qui student taliter dispensetur a prelato: ne propter officium uel aliud de facili a studio retrahantur uel impediuntur. Locus uero proprius secundum quod magistro studentium uidebitur statuatur. In quo post disputationem uel uespas. uel alio etiam tempore prout uacauerit. ad dubitationes uel questiones proponendas ipso presente convenient: et uno querente seu proponente alii taceant. ne loquentem impediunt. Si quis autem inhoneste uel confuse uel clamose uel proterue. querens uel opponens uel respondens offenderit: statim ab eo qui tunc inter eos preest corripiatur. Celle quibus magistro studentium expedire uidebitur assignentur. Quod si aliquis infructuosus inueniatur in studio: cella eius detur alteri. et ipse in aliis officiis occupetur. In cellis uero scribere. legere. orare. dormire: et etiam de nocte uigilare ad lumen possunt qui uolunt propter studium.“ DB, s. 101.

²⁸⁷ „Fratribus studentibus in · iiiior · studiis sollempnibus · iiiior · provinciarum. concedimus ut libertate utantur. qua et studentes qui sunt ad studium Parisius deputati.“ DB, s. 359.

²⁸⁸ HINNEBUSCH OP, William. *The Early English Friars Preachers*, s. 165.

²⁸⁹ Porov. Tamže, s. 167.

svojich priorov.²⁹⁰ Aj v prípade súhlasu priora pre pridelenie individuálnej izby niektorému z lektorov, museli títo byť činnými, t. j. v aktívnom výkone svojho officia – *in actu*.²⁹¹ Dokonca ani provinciáli nemali automaticky nárok na vlastnú izbu.²⁹² Úľavy z takto definovaných legislatívnych rozhodnutí rehole v podobe možnosti obývať privátnu izbu (*camera*) získali až v roku 1359 na generálnej kapitule v Prahe niektorí oficiáli ako provinciáli, magistri teológie, činní inkvizítori alebo bratia slúžiaci v reholi 50 rokov, prípadne emeritní bratia podľa rozhodnutia provinciála.²⁹³ O celách hovoria LCO len v dvoch súvislostiach, vtedy, keď sa zmieňujú o zachovávaní silencia, a vtedy, keď pojednávajú o študentoch a o magistroch študentov.²⁹⁴ Zachované znenia konštitúcií z rokov 1228 a 1256 cely považujú za oporu akademickej formácie, keď sa o nich vyjadrujú ako o mieste určenom nielen na modlitbu a spánok, ale predovšetkým na čítanie, písanie a v prípade potreby aj na nočné štúdium.²⁹⁵ Pohodlie cely nebolo dopriate každému zo študentov, ale ako sme uviedli vyššie, len tým, pre ktorých to považoval za užitočné predstavený – magister študentov.

Na provinčnej úrovni sa v podobnom duchu vyjadrili aj kapitulári v Pise v roku 1298. Svorne pranierovali zlovyk poniektorých spolubratov, ktorí namiesto toho, aby sa na svojich izbách venovali svojim povinnostiam, potulovali sa mimo pridelených ciel a zúčastňovali sa na odhaľovaní všakovakých dôverností, inými slovami povedané, venovali sa nevhodným diskusiam. Pokiaľ sa to týkalo študenta, mal byť pripravený o svoju celu, bol preradený na výkon manuálnej práce a prišiel o možnosť používať knihy spôsobom študentom vlastným. Jeho privilégia mali byť zverené takému adeptovi, ktorý ich zúžitkuje v prospech spásonosného ovocia.²⁹⁶ Primárny dôvod pre vývoj ciel, ako aj existencia privátnych izieb, bola potreba súkromia a ticha z hľadiska seriózneho akademickej prípravy. Tento fakt sa stal hybnou silou „patentovania“ novej formy spoluzitia členov rehoľného spoločenstva v jednej kláštornej komunite, čo nadobudlo svoju špecifickú podobu aj z hľadiska dejín hmotnej kultúry.

²⁹⁰ „Nullus excepto magistro ordinis qui in communi tollerari possit. habeat specialem locum ad iacendum. lectoribus tamen secundum discrecionem priorum provideatur.“ Generálna kapitula v Paríži z roku 1236, DB, s. 183.

²⁹¹ „Lectores qui officium lectoris actu non exercent; proprias cameras non habeant.“ Generálna kapitula v Miláne z roku 1255, DB s. 326 a „Nullus lector habeat cameram specialem. nisi dum exercet officium lectionis.“ Generálna kapitula v Paríži z roku 1246, Tamže, s. 244. V roku 1280 k tomu generálna kapitula v Oxforde ešte dodala. „Volumus et ordinamus. quod priores et lectores actu [non] legentes non habeant cameras speciales. lectores autem actu legentes. ubi commode fieri poterit.“ Tamže, s. 621.

²⁹² „Admonemus. ne priores provinciales. propriam cameram habeant ad iacendum.“ Generálna kapitula v Miláne z roku 1255, Tamže, s. 326.

²⁹³ „Omni districtione, qua possumus, inhibemus, ne frater aliquis extra commune dormitorium sanus existens cameram habeat aut clavem ipsius teneat, eciam si ipsam ex appropriatis sibi sumptibus fabricasset, nisi fuerit prior provincialis vel sit magister in theologia aut quinquagesimum annum in ordine compleverit, et alias iudicio provincialis sit frater emeritus, et nisi sit actu inquisitor.“ DB, s. 1913 – 1914.

²⁹⁴ HINNEBUSCH OP, William. *The History of the Dominican Order II*, s. 356.

²⁹⁵ „In cellis legere, scribere, orare, dormire, et etiam de nocte vigilare possint qui voluerint propter studium.“ DENIFLE OP, Heinrich. *Die Constitutionen des Prediger – Ordens vom Jahre 1228*, s. 223 a LCO z roku 1256, „In cellis uero scribere. legere. orare. dormire: et etiam de nocte uigilare ad lumen possunt qui uolunt propter studium.“ DB, s. 101.

²⁹⁶ „Si clericus est, cella privetur et manualibus operibus occupetur et usus librorum eius tradatur aliis qui ex eis capiunt fructum salutarem.“ ACPR, s. 128.

Vlastné cely boli v priestore dormitória vytvorené sériou drevených priečok prevyšujúcich výšku priemerne vysokého človeka. Priečky vytvorili v strede dormitória chodbu. Pozdĺž nej sa rozprestierali semiprivátne kóje, tvoriace jednotlivé drevené ubikácie – cely. Každá z nich mala svoje vlastné okno a bola vybavená pulpitom a posteľou. Počas dňa mali zostať otvorené, aby predstavení prechádzajúci stredovou chodbou videli, čo sa v celách deje. Tento popis zodpovedá nariadeniu generálnej kapituly z Trevíru v roku 1289. Cely mali byť rozmiestnené a usporiadané takým spôsobom, aby ten, kto prechádza okolo, zreteľne videl na pulpit, posteľ a stoličku.²⁹⁷ Aj provinčná kapitula Rímskej provincie na svojej kapitule v Ríme v roku 1292 zdôraznila, že nijaký brat, ktorého stavu a postavenia sa to týka (myslí sa študentov), nesmie svoju celu nechať zatvorenú a ani sa v nej zatvoriť, aby sa voľne nespalo alebo neštudovalo, ale aby prechádzajúci okolo videl, čo sa v cele deje. To isté zopakovala v roku 1299 aj provinčná kapitula v Pistoii.²⁹⁸ Výnimku z tohto nariadenia mali lektori a bakalári.²⁹⁹

Symbióza medzi existenciou špecifickej funkcie drevenej cely v halovom priestore dormitória a štúdiom vyústila do určitého regionálneho názvoslovía a v Anglicku sa nazývala študovňou. V roku 1258 obdržali dominikáni v Northampton, v roku 1261 tiež v Oxforde, stavebné drevo, opracovaný stavebný kameň a finančnú hotovosť na postavenie študovni (*ad studia sua inde facienda*). Rovnaký dar bol poskytnutý dominikánom v Londýne v roku 1261 priamo od panovníka Henricha III. s tým istým zámerom – na dokončenie študovni (*ad studia sua perficienda*).³⁰⁰ Keď v roku 1456 vyhorel kláštor v Yorku,³⁰¹ tamojší arcibiskup vyhlásil 40 dňové odpustky pre všetkých, ktorí pomôžu miestnym dominikánom obnoviť, okrem iného, aj 34 zničených ciel a študovní.³⁰²

Vytvorenie študijných ciel na spôsob kóji sa javí ako originálna dominikánska inovácia, keď sa funkcia dormitória ako halového otvoreného priestoru transformuje pre potreby individuálneho štúdia.³⁰³ Existencia tohto typu kláštorných izieb je doložená nielen z písomných, ale aj archeologických prameňov, napr. u dominikánov v Gloucesteri a do istej miery aj vo Vroclavi (4. kapitola). Veľmi pravdepodobne mohla táto forma ubytovania prevládať aj v predhusitských Čechách, kde nebolo dokázané, že by v tamojších kláštoroch dominovali privátne izby vo forme *camera propria*.³⁰⁴ V jednom z najdôležitejších kláštorov rehole, v Bologni, sa o rekonštrukciu polyfunkčného dormitória s drevenými celami

²⁹⁷ „Iniungimus prioribus universis. quod cellas in quibus sunt lecti. taliter ordinent et disponant. quod katedra. lectus et pulpitus clare a transeuntibus videantur.“ DB, s. 732 – 733.

²⁹⁸ „Item inhibemus districte quod nullus frater, cuiuscumque conditionis vel status existat, cellam suam sic claudat seu velet, quin libere, sive dormiens sive studens, a transeuntibus videatur.“ ACPR, s. 105 a 131.

²⁹⁹ „Monemus et ordinamus quod nullus conventus lectorem vel baccellarium postulet specialem, cum ex hoc interdum turbatio oriatur.“ Tamže, s. 105.

³⁰⁰ HINNEBUSCH OP, Willam. *The Early English Friars Preachers*, s. 166.

³⁰¹ Vznikol v 30. rokoch 13. storočia a postupne prešiel v rokoch 1241, 1268 a 1280 stavebnými úpravami. Porov. Tamže, s. 85.

³⁰² Tamže, s. 358.

³⁰³ Porov. SCHENKLHUN, Wolfgang. *Ordines Studentes : Aspekte zur Kirchenarchitektur der Dominikaner und Franziskaner im 13. Jahrhundert*, s. 43.

³⁰⁴ Porov. VLČEK, Pavel – SOMMER, Petr – FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha : Libri, 1997, s. 46.

(kójami) pokúsil V. Alce,³⁰⁵ nadväzujúc na správy z kanonizačného procesu sv. Dominika. Jeden zo svedkov procesu, brat Štefan, informuje, ako tamojší bratia počas prestavby kláštorného komplexu pod vedením ekonóma (*procurator*), brata Rudolfa z Faenzy, vystavali malé a nenákladné cely.³⁰⁶

Ďalšie dišpenzy

Z doteraz predstavenej celkovej rehoľnej koncepcie vyplýva, že úľavy z niektorých observancií a konventných povinností vo forme dišpenzov sa netýkali len študentov, ale aj vyučujúcich. V roku 1240 rozhodla generálna kapitula v Bologni, že bratia lektori sa počas feriálnych dní nemusia zúčastňovať spoločných modlitieb okrem kompletória.³⁰⁷ Vo sviatočných dňoch sa situácia podľa W. Hinnebuscha menila a mali povinnosť sa ich zúčastňovať aj ako službukonajúci počas liturgie (čítanie lekcí, spev responzov a pod.).³⁰⁸ Dišpenzálné postupy určovali nielen generálne, ale aj provinčné kapituly.³⁰⁹ V prípade niektorých ešte rozlišovali kapitulári, či ide o študentov teológie, alebo ešte len o študentov nižšieho stupňa rehoľných škôl, študentov logiky. Tým prvým menovaným boli umožnené širšie ústupky v prospech štúdia ako druhým menovaným.³¹⁰ Študenti mali povinnosť zúčastniť sa na slávení liturgie omše (šlo o *missa conventualis* – konventú sv. omšu slávenú za účasti celej komunity), ale v prípade, že by sa v konvente konal napríklad pohreb a pri jeho príležitosti bola tiež slávená spoločná omša, boli z účasti na nej dišpenzovaní, aby vyšší počet denných účastí na omšiach nebránil ich štúdiu.³¹¹

Aplikovanie dišpenzov na konkrétnu skupinu študentov sa v jednotlivých provinciách mohlo líšiť. V Rímskej provincii sa študenti logiky (teda artistickí študenti) museli zúčastňovať všetkých modlitieb (pozn. 310),³¹² ale študenti *in artibus* v provincii Provence sa na všetkých modlitbách zúčastniť nemuseli, aby to ne-

³⁰⁵ Porov. Alceho rekonštrukcia jednoposchodového kláštorného traktu slúžiaceho ako polyfunkčné dormitórium. SCHENKLUNH, Wolfgang. *Architektur der Bettelorden*, s. 234.

³⁰⁶ „Item dixit quod cum haberent fratres apud sanctum Nicolaum cellas vilissimas et parvas frater Rodolphus, qui erat procurator fratrum.“ MOPH XVI, Testimonium fratris Stephani, n. 38, s. 157.

³⁰⁷ „Fratres studentes Parisius qui sunt pro lectoribus assignati. in ferialibus diebus ad completorium tantum venire teneantur.“ DB, s. 203.

³⁰⁸ HINNEBUSCH OP, William. *The History of the Dominican Order II*, s. 56.

³⁰⁹ „In festis vero · ix · lectionum. in aliis horis. nisi remanserint de licencia speciali eos volumus interesse.“ Generálna kapitula v Bologni v roku 1240, DB, s. 203; „In festis IX lectionum et supra.“ Provinčná kapitula v Pise z roku 1276, ACPR, s. 47.

³¹⁰ „Volumus quod omnes studentes a conventibus unde traxerunt originem induantur et studentes in theologia teneantur ire ad chorum in Prima, missa et ad completorium et ad matutinum. Studentes vero in logica teneantur ire ad omnes horas sicut ceteri fratres. Rogamus autem priores et eis a discursibus et aliis occupationibus parcant, ne ipsoz studium impediatur.“ Provinčná kapitula Rímskej provincie v Pise z roku 1276, ACPR, s. 47.

³¹¹ „Item, in locis ubi recipiunt sepulturas ordinent fratres quod tali hora missa conventualis cantetur ne aliam pro funere oporteat celebrari, ne studium impediatur pluralitate missarum.“ Provinčná kapitula v Cahors z roku 1255, ACPR, s. 64.

³¹² Podobným spôsobom rozlišovala v prospech študentov teológie aj provinčná kapitula Rímskej provincie v Orviète v roku 1283. „Studentes autem in theologia habeant privilegia consueta, studentes vero in artibus ad scholas theologie venire teneantur.“ ACPR, s. 62.

rušilo ich štúdium a čas určený na prvé opakovanie učiva.³¹³ V roku 1278 obdržali študenti teológie z Rímskej provincie rozhodnutím tamorejšej provinčnej kapituly v Neapole tie isté privilégia, akými disponovali študenti v Paríži. Oproti podobnému dišpenzu z roku 1276 (pozn. 310) im odpadla účasť na matutíne a zostala im len povinnosť účasti na prime, omši a kompletórii.³¹⁴ Rozdielnosť v prístupe k študentom podľa toho, v akom stupni štúdia boli, potvrdila aj provinčná kapitula tejto provincie v Spolete z roku 1291, keď privilegovala študentov teológie možnosťou zotrvania v štúdiu a neúčastou na matutíne a všetkých hórach (hodinách – *prima, secunda* a *tertia*), okrem omše, vešpier a kompletória. Táto výnimka sa nevzťahovala na sviatočné dni, kedy mali povinnosť zúčastniť sa spoločných modlitieb všetci bratia bez výnimky. Naproti tomu študenti nižšieho stupňa boli dišpenzovaní len od matutína a to iba v troch feriálnych dňoch týždňa.³¹⁵

Skutočne veľkorysými dišpenzami mali byť podľa Humberta z Romans obdarovaní lektori. Podľa jeho názoru mali byť ich privilégia rozsiahlejšie ako v prípade študentov – smeli byť dišpenzovateľní od chórových povinností, dokonca aj od povinností v refektári (myslí sa predovšetkým služby čítania pri stravovaní). Taktiež sa ich týkali úľavy z pôstov a sebazapieraní, hoci by sa mali, ako Humbert odporúča, ak je to možné, snažiť tieto ťažkosti znášať.³¹⁶ Rozhodnutia provinčnej kapituly Rímskej provincie napovedajú o postavení lektorov ešte viac. Provinčná kapitula slávená v roku 1273 v Ríme nariadila priorom konventov, aby s lektormi zaobchádzali láskavo a zdvorilo, poskytovali im jedlo, oblečenie, celu a sôcia (kolegu na vyučovanie) podľa možností konventu a naliehavosti ich práce. Lektori, pokiaľ to nebolo nevyhnutné a nevyžadovali si to špeciálne dôvody, mali byť oslobodení, dokonca aj počas prázdnin, od chórových služieb, od chórových modlitieb, povinností v refektári, nesmeli byť vysielaní na žobranie a nemuseli sa zúčastňovať pohrebných obradov.³¹⁷ V roku 1300 provinčná kapitula v Orviete upravila tieto lektorské predpisy na povolenie nezúčastňovať sa vo feriálnych i sviatočných dňoch denných i nočných modlitieb, s výnimkou účasti na omši a kompletórii. Tá istá kapitula ešte dovolila študentom filozofie, aby sa v stredu a piatok nemuseli zúčastňovať na matutíne, ale radšej si opakovali prednášky.³¹⁸

³¹³ „Item, quod studentes in artibus non occupentur in aliis, ita quod impediatur a lectione, vel prima repetitione.“ Provinčná kapitula v Bordeaux v roku 1257, ACPP, s. 69.

³¹⁴ „Volumus quod studentes in theologia gaudeant eodem privilegio quo studentes Parisienses, hoc excepto quod teneantur ire ad Primam, missam et completorium.“ ACPR, s. 51.

³¹⁵ „Predictis autem studentibus in theologia concedimus privilegium remanendi a matutinis et ab omnibus horis preterquam a missa, vespis et completorio, exceptis simplicibus festis et supra, in quibus ad omnia teneantur.“ „Volumus autem et ordinamus quod predicti studentes in naturis remanere possint tribus diebus ferialibus a matutinis in septimana et quod a discursibus parcatur eisdem.“ ACPR, s. 100 – 101.

³¹⁶ „In refectorio vel choro debet libenter interesse, cum potest; et a capitulo, vel completorio, nunquam sine magna et evidenti necessitate remanere. Dispensationes vero in juniis et abstinentiis, cum non indiget, aut nunquam, aut raro, et cum difficultate recipere.“ Opera II, s. 255.

³¹⁷ „Item monemus priores et mandamus eisdem quod lectores benigne et curialiter tractent, et in cibis, vestibus, cellis et sociis provideant secundum facultatem conventus et exigentiam laboris eorum et ordinis honestationem. Item volumus et mandamus quod lectores qui supradicto modo continuant lectiones, in tempore vacationis non scribantur ad hebdomadam mortuorum vel vivorum seu ad officia chori vel refectorii, nec inviti mittantur ad questum, nec ad chorum et ad funera ire cogantur, nisi necessitatis et causa subfuerit specialis.“ ACPR, s. 41.

³¹⁸ „Lectoribus autem philosophie, artis nove et veteris, concedimus in ferialibus et profestis diebus ab horis

Aj v nemeckom prostredí máme správu o tom, že pre lektorov platili takéto privilégia. Provinciál Hermann z Havelbergu v liste z roku 1278 nariaďuje, aby lektori nemuseli byť prítomní na chórových modlitbách, s výnimkou kompletória a modlitieb počas sviatkov za účasti ostatných bratov s tým, že za istých okolností existovala možnosť lektora dišpenzovať aj z tohto mála liturgických povinností.³¹⁹ Ďalšou výhodou ustanovenou v prospech lektora bola vymoženosť vyššieho súkromného komfortu. Provinčná kapitula Rímskej provincie v Perugii v roku 1266 lektorom umožnila, aby mali na svojich celách zatvorené dvere, pričom ostatní bratia mali povinnosť mať dvere na celách otvorené, aby okolo prechádzajúci predstavený videl na bratov sediacich v celách. Previnenie sa proti tomuto nariadeniu podliehalo trestu trojdňového pôstu o chlebe a vode.³²⁰

Už sme spomenuli, že od roku 1273, minimálne na území Rímskej provincie, mal lektor k dispozícii akéhosi kolegu – asistenta (*socius*, pozn. 317). Jeho existenciu, hoci len pre vedúceho lektora (hlavný lektor vyšších štúdií), o niekoľko desaťročí neskôr potvrdili aj generálne kapituly v Cahors (1319) a v Rouene (1320).³²¹ Podľa Humberta z Romans mal mať lektor nielen asistenta (nazýva ho *sublector*), ale aj sócia. Sublektor, na rozdiel od sócia, mal aj akademické povinnosti a príležitostne asistoval pri výuke či pri písaní textov.³²² Medzi najznámejších asistentov lektora v reholi patrili Reginald z Piperna, sprevádzajúci Tomáša Akvinského od jeho pôsobenia v Paríži až do smrti v roku 1274. Neskôr sa sám stal jeho nástupcom vo funkcii lektora na dominikánskom štúdiu v Neapole.³²³ Zaujímavosťou medzi týmito asistentmi je sócius, ktorého zavedenie dovolil v roku 1294 najvyšší predstavený rehole len pre bakalárov pochádzajúcich z Teutónskej provincie a pôsobiach na generálnom štúdiu v Paríži. Jeho úlohou bola výpomoc bakalárovi nielen pri výkone jeho pedagogickej činnosti, ale aj vo veciach týkajúcich sa ostatných oblastí každodenného života.³²⁴

diurniss et nocturnis licentiam remanendi, prima missa et completorio dumtaxat exceptis. Concedimus etiam studentibus in philosophia, ut repetitioni lectionum suarum commodius possint intendere, quod feria III et V a matutinis valeant remanere.“ ACPR, s. 138.

³¹⁹ „Ipse vero, qui lectoris officio fungitur, ad chorum non tenebitur nisi ad completorium assidue et in festis IX lectionum horis intererit ceteris, nisi cum ipso ex causa aliqua dispensetur.“ FINKE, Heinrich. *Ungedruckte Dominikanerbrieft des 13. Jahrhunderts*, n. 84, s. 107.

³²⁰ „Item iniungimus prioribus universis et eorum vicariis quod cellas omnium fratrum, exceptis cellis lectorum, non permittant claudi, et clausas faciant taliter aperiri quod in eis fratres sedentes possint a transeuntibus videri; et qui hoc non fecerint, post mensem postquam eis de iniunctione innotuerit III diebus in pane et aqua ieiunent.“ ACPR, s. 32 – 33.

³²¹ „Item. Volumus et ordinamus, quod solum lectores principales habeant socios eisdem per priores conventuum assignatos.“; „Quod soli lectores principales socios habeant.“ DB, s. 1231 a 1249.

³²² „Cum vero hoc habuerit, debet se ad socium habere non sicut dominus, sed sicut socius et frater; nec permittere debet quod ei faciat servitia quae non solent aliis fratribus fieri, ut est facere lectum suum, discalceare eum, portare libros ad scholas, sicut bedellus, et similia.“; „Debet etiam procurare, quantum in eo est, quod habeat aliquem sublectorem, qui legat interdum, cum hoc requirit multitudo, vel utilitas auditorum; et eidem charitative in omnibus assistere debet, iuvando in scriptis, et in aliis, prout fuerit opportunum.“ Opera II, s. 255 – 256.

³²³ KAEPEL OP, Thomas. *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. III, s. 291; TORELL OP, Jean-Pierre. *Magister Thomas: Leben und Werk des Thomas von Aquin*, s. 15.

³²⁴ Odpoveď magistra rehole provinciálovi Hermanovi z Mindenu. „Magister ordinis bachelario Parisiensis. Prelata scientiis ceteris nec immerito theologie facultatis doctrina, que se docentem tanto magis totius favoris graciositate prosequendum insignit, quanto circa cunctas ministrantes subiectasque

V záujme maximálnej koncentrácie na službu lektora boli títo už pomerne skoro (1239, 1240, 1259 a 1260) oslobodení od vykonávania niektorých oficií vyžadujúcich si zvýšené nároky na cestovanie a na čas, akými boli napríklad spovedníci, sóciovia provinciálov, či definítori zúčastňujúci sa provinčných a generálnych kapitúl. Tiež sa to týkalo funkcie priora a provinciála, do ktorej počas výkonu lektorskej praxe volení byť nemohli.³²⁵ V tom istom duchu reagovala na zvýhodnenia pre lektorov aj provinčná kapitula provincie Provence v Cahors z roku 1244 a potvrdila, že nemajú byť zťažovaní žiadnymi ďalšími funkciami, ani spovednými ani ako sóciovia.³²⁶ Predstavení komunít mali lektorom pre ich činnosť vytvoriť tie najvhodnejšie podmienky, s čím súviselo zabezpečenie jedla, kníh a písacích potrieb.³²⁷ Aj na provinčnej úrovni, v Rímskej provincii v roku 1252 v Anagni, odporúčali kapitulári, aby zdraví a telesne silní lektori nejedli mäso, ale v rámci ostatných pokrmov malo byť o ich stravovanie dobre postarané.³²⁸ Ďalší z dišpenzov, prinášajúcich určitý druh uvoľnenia z prísnych dominikánskych observancií, prišiel na samom začiatku 14. storočia. Hoci sa explicitne netýkal lektorov, je možné sa domnievať, že bol šitý na mieru aj im, keďže mali absolvované štúdium teológie. V roku 1303 rozhodla generálna kapitula v Besançone, že magistri teológie nemusia v priestoroch klauzúry dodržiavať silencium.³²⁹

sibi scientias ipsum opus ad elucidandam scripturarum veritatem viamque salutis docendam studiosius desudare, me rationis huiusmodi ductum consideratione sollerter ad ea, que vestri studii poterunt relevare laborem, vestrisque consolationibus adesse libenter allicit et coaptat. Sane cum per felicitis recordationis predecessores meos penes honestatis congruitatem magistris in theologia semper indultum fuerit, ut sibi socios eligerent, qui tam in suis scolis, quam in necessitatibus aliis eisdem specialiter assisterent, prout humilis decentia nostre patitur paupertatis, vobis auctoritate duxi presentium concedendum, quatenus, postquam vos licenciari contigerit in th(e)ologica facultate, fratrem unum de provincia Theutonie, de quo discretionis vetis magis videbitur, ad vos mea possitis auctoritate vocare, quem poteritis, si vobis placuerit, pro socio retinere. Ad maiorem autem ipsius consolationem et vestram volo et ex nunc ordino, quod, quamdiu vobiscum Parisius fuerit, sit Parisiensi conventui deputatus. Et quia volo vos maiori libertate gaudere et in vestro principio vobis volo gratiam facere specialem, fratrem illum, quem advocabitis et assumetis in socium, ex nunc decerno illi decennario numero, quem per me ponendorum Parisius, quousque mihi videbitur, propter alleviationem conventus voluntarie statui, nullatenus subiacere. Valete.“ FINKE, Heinrich. *Ungedruckte Dominikanerbriege des 13. Jahrhunderts*, n. 155, s. 163.

³²⁵ „Item. Statuimus quod lectores quamdiu possunt officium exercere. in priores conventuales nullatenus eligantur. sed nec in diffinitores nisi forte capitulum fuerit in eadem provincia celebrandum. nec passim in confessionibus occupentur.“ Generálna kapitula v Paríži; „Item. Hanc. Lectores quamdiu possunt lectionis officium exercere; in priores conventuales nullatenus eligantur. sed nec [in] diffinitores etc.“ Generálna kapitula v Bologni; „Item. Quod non fiant lectores vel predicatores vel confessores. nisi sint tam sufficientes. quod possint sine periculo notabili huiusmodi officia exercere.“ Generálna kapitula vo Valenciennes; „Lectores quandiu possunt legere. non eligant in priores. nec priores provinciales sint faciles ad confirmandum eos.“ Generálna kapitula v Štrasburgu; „In provinciis illis. ubi non est lectorum copia. lectores. quamdiu possunt exercere officium lectionis; non occupentur in officio prioratus.“ DB, s. 192, 198, 375 – 376, 385 a 435.

³²⁶ „Item, quod non occupent lectores in exterioribus neque in confessionibus, nec in socios eligant, ne studium impediatur.“ ACPP, s. 26.

³²⁷ „Item. Provideatur lectoribus in libris. ut scriptum est. et in cibis neccessariis. ut possint laborem studii sustinere.“ Generálna kapitula v Bologni v roku 1240; „De lectore provideat competenti.“ Generálna kapitula v Miláne v roku 1255, DB, s. 204 a 326.

³²⁸ „Item quod lectores qui sani sunt et fortes corpore carnes non comedant, sed aliis cibariis melius reficiantur.“ ACPR, s. 13.

³²⁹ „Item. In eodem capitulo. ubi dicitur. tunc ipse taceat. addatur. exceptis magistris in theologia.“ DB, s. 918.

Celá škála dišpenzálnych postupov prijímaných v prospech reprezentantov premyslenej akademickej formácie mala za úlohu v maximálnej možnej miere zosúladiť dve na prvý pohľad heterogénne zložky mendikantského rehoľného spôsobu života – každodenné observancie a systematickú študijnú prípravu v modernom slova zmysle. Tieto skutočnosti, opierajúce sa o legislatívne ošetrované normy, vyústili do zásadnej zmeny postoja k jednému z pilierov monasticizmu vôbec – kajúcej praxi, keďže nedostatky v študijnej disciplíne zahrnuli dominikáni do previnení voči observanciám. Dokonca samotné štúdium chápali ako spôsob askézy *in remissionem peccatorum*.³³⁰ Pre klasické mníšstvo bola námaha spojená s *disciplina servitii dominici* (zahŕňajúca telesnú prácu, pôsty, modlitby a individuálne spôsoby pokánia) podstatnou zložkou na ceste k odpusteniu hriechov. Dominikáni túto tradíciu obohatili o nový poriadok, charakterizovaný pestovaním intelektuálneho potenciálu.³³¹ Študijná horlivosť, respektíve na druhej strane jej zanedbávanie, získala na novej kvalite v spektre *vita religiosa* a stala sa predmetom kajúcich úkonov. Nedbanlivosť v štúdiu, ako postihnuteľný a sankcionovateľný spôsob konania, našla svoju odozvu už v raných rehoľných ustanoveniach.

V päťstupňovej škále previnení stanovených *capitulum generalissimum* v Paríži v roku 1228 a začlenených do LCO (*De levioribus culpis*, *De gravi culpa*, *De graviori culpa*, *De fratre qui apostataverit*, *De gravissima culpa*) nachádzame v oddiele „O ľahších previneniach“ spolu päť priestupkov (zo 42 vymenovaných v tejto časti) súvisiacich priamo so štúdiom. Ide o situácie, keď brat zaspal na prednáške, keď čítal zakázané knihy, keď vyrušoval prednášajúcich (lektorov) a poslucháčov (študentov). Ľahšieho prehrešku sa brat dopustil aj vtedy, keď v oficiu alebo na poste, ktorý zastával, niečo opakovane zanedbával. Týkalo sa to vyučujúcich (magistrov, lektorov) vo vyučovaní, študentov v štúdiu a aj skriptorov v písaní. Posledného ľahšieho previnenia sa brat dopúšťal vtedy, ak sa v stanovenom čase nezúčastnil počúvania prednášok spolu s ostatnými.³³² Priestory, v ktorých sa výukový proces odohrával, lektórium a študijná cela, od tohto momentu nadobudli religióznou kvalitu a razom sa stali filiálkami sakrálného priestoru, miestom

³³⁰ Touto formuláciou poverila v roku 1265 provinčná kapitula Rímskej provincie v Anagni Tomáša Akvinského, aby viedol dominikánske štúdium v Ríme. „*Fr. Thome de Aquino iniungimus in remissionem peccatorum quod teneat studium Rome.*“ ACPR, s. 32. V podobnom zmysle slova sa chápalo aj poslanie lektorov podľa nariadenia generálnej kapituly vo Valenciennes z roku 1259. „*Ut ipsi (scilicet lectores vacantes) attendentes necessitatem ordinis exponant se ad legendum. in aliquibus provinciis que indiguerint lectoribus. per duos annos. vel tres. in remissionem omnium peccatorum suorum.*“ DB, s. 377.

³³¹ FRANK OP, Isnard. *Die Spannung zwischen Ordensleben und wissenschaftlicher Arbeit im frühen Dominikanerorden*, s. 202.

³³² „*Si in studio ad lectiones dormierit. Si libros interdictos legerit. Si legentes vel audientes inquietaverit. Si quis eorum, qui officiis suis deputati sunt, in aliquo circa officium suum negligens fuerit repertus, ut sunt priores in conventu custodiendo, magistri in docendo, studentes in studendo, scriptores in scribendo ... Si temporibus statutis non cum aliis lectiones auditurus affuerit.*“ DENIFLE OP, Heinrich. *Die Constitutionen des Prediger – Ordens vom Jahre 1228*, s. 206 – 207; Tieto previnenia v rovnakom oddieli *De leui culpa* zopakovali aj konštitúcie z roku 1256 s tým, že chýba previnenie vyrušovaním prednášajúcich a poslucháčov. „*Si quis ad lectiones dormierit. si quis temporibus statutis cum aliis lectionem auditurus non affuerit: si quis libros interdictos legerit. Si quis eorum qui officiis deputati sunt. in aliquo negligens repertus fuerit: ut sunt priores in conventu custodiendo. magistri in docendo. studentes in studendo. scriptores in scribendo.*“ DB, s. 60 – 61.

zbožnosti, ako to definoval svojho času Isnard Frank.³³³

3. 4. Konvent ako škola a generálne štúdiá

Počiatočná študijná organizácia rehole bola formovaná dvoma inštitúciami. Tvorili ju *studium conventus* a *studium generale*. Prvý výraz pomenúva najpočetnejšie vzdelávacie inštitúcie rehole, rešpektujúc zásadu definovanú v LCO „*Conventus citra numerum duodenarium et sine licentia generalis capituli et sine priore et doctore*“. Zároveň sa konventné školy postupným vytváraním autonómneho vzdelávacieho systému rehole stali hierarchicky najnižšie postavenými školami, určenými na základné vzdelávanie.

Konventná škola

Studium generale bolo pôvodne len jedno.³³⁴ Konventná škola a výukový proces v nej kreovali od počiatkov Rehole kazateľov určitú záujmovú pracovnú skupinu s vedomím osobitého korporatívneho ducha, zloženú z komunity študentov a lektorov. V nej, ako sme už naznačili (pozn. 267), je možné vidieť základnú reprezentantku akademickej organizácie intelektuálnej formácie celej rehole. Existovala, resp. mala existovať v každom konvente, vedená lektorom teológie. Všetci rehoľníci prítomní v kláštore, vrátane priora, mali povinnosť ju navštevovať, čím sa položil základ celoživotného vzdelávania, tzv. trvalej intelektuálnej formácie.³³⁵ Stala sa východiskom pre ďalšie stupne škôl i prostredím, v ktorom sa v priebehu prvých desaťročí existencie rehole otestovali rôzne modely výuky a legislatívne normy prijímané v prospech štúdia.³³⁶

Keďže konventná škola stála na počiatku budovania edukačného modelu rehole, môžeme sa domnievať, že pod pojmom *studium* sa v ranej dominikánskej legislatíve myslí práve táto vzdelávacia inštitúcia (pozn. 353). V konvente ako „domácej rehoľnej škole“ sa kládol dôraz na pastoračne zamerané vzdelanie, nachádzajúce svoje uplatnenie v kazateľskej a svedeckej činnosti, inými slovami povedané, v apoštoláte.³³⁷ Jej výukový syllabus bol orientovaný k praktickému

³³³ FRANK OP, Isnard. *Die Grundlegung des intellektuellen Profils des Predigerordens in seinen Anfängen*, s. 27.

³³⁴ FRANK OP, Isnard. *Hausstudium und Universitätsstudium der Wiener Dominikaner bis 1500*, s. 42.

³³⁵ Porov. KIELAR OP, Paweł. Organizacja szkolnictwa dominikańskiego w XIV. wieku. In *Studia philosophiae*, 1969, 5, s. 305. Z metodologického hľadiska sa v literatúre používa na označenie konventných (kláštorých) škôl aj historikmi vytvorený termín *studium conventuale*. Napr. RADELJ OP, Petar. *Le première Université en Europe du sud-est*, s. 2; KOUDELKA OP, Vladimír. *Karlova universita a dominikáni*, s. 84.

³³⁶ Porov. WALZ, Angelus OP. *Der „Rotulus pugillaris“ des Aage von Dänemark (†1285) im Licht dominikanischer Theologiepflege*, s. 381, 382 a 384 – 385.

³³⁷ „*Admonemus quod fratres diligenter instruantur in officio audiendarum confessionum; antequam fiant auditores earum.*“ Generálna kapitula v Bologni z roku 1235; „*Item. Admonemus priores quod confessores maturos ponant discretos et securos. et quando vadunt foras; invicem se diligenter custodiant. et confessores instruantur de confessionibus audiendis.*“ Generálna kapitula v Paríži z roku 1236; „*Item. Ut priores non mittant ad predicandum vel confessiones audiendas nisi fratres maturos et discretos.*“ Generálna kapitula v Paríži z roku 1239. DB, s. 179, 187 a 194.

tréningu bratov, ktorí boli od začiatku 14. storočia nazývaní *fratres communes*, angažovaných v každodennej pastoračii a rehoľných povinnostiach.³³⁸ Túto skupinu tvorili rehoľní bratia, ktorých najvyšším dosiahnutým vzdelaním boli špeciálne vyššie štúdiá na partikulárnych provinčných školách, ale neboli určení na formáciu na generálnych štúdiách. Ich bezprostrednými vyučujúcimi boli zväčša konventní lektori a oni sami tvorili prevažnú väčšinu členskej základne rehole. V niektorých edukačných manuáloch sú označovaní aj ako *iuniores*, *simplices* prípadne *iuvenes*.³³⁹

V prípade rehoľníkov začínajúcich akademickú dráhu mala konventná škola za úlohu sprostredkovať štúdium gramatiky zdokonalenie v práci s latinskými textami, a zároveň sa v trvalej intelektuálnej formácii stala inštitúciou pre obnovu a aktualizáciu pastoračno-teologických poznatkov pre už skončených klerikov. Ako jedny z mála vzdelávacích inštitúcií rehole pretrvali v rôznych podobách celé stáročia a v pozmenenej forme existujú dodnes.³⁴⁰

Po absolvovaní štúdia na konventnej škole sa podľa Humberta z Romans mal každý brat podrobiť skúške v kompetencii examinátora. Na jej základe sa rozhodlo, či sa dotýčny s istotou stane spovedníkom a kazateľom.³⁴¹ Od roku 1267 bolo pastoračné určenie brata za spovedníka v kompetencii priora a členov konventnej kapituly, medzi ktorých patrila aj konventný lektor – učiteľ.³⁴² Od roku 1313 legislatíva rehole pozmenila Humbertove návrhy opatrení a kompetenciu jednotlivca na zastávanie spovednej činnosti a kazateľského úradu reprezentovalo úspešné absolvovanie teologického štúdia na určitej požadovanej úrovni v dĺžke aspoň troch rokov (pozn. 534). Zároveň bola konventná škola nepochybne predstupňom k náročnejšiemu štúdiu v podobe, v akej je známe na generálnych štúdiách a ďalších školách vyššieho stupňa v provinčnej a celorehoľnej kompetencii.

Z doposiaľ uvedeného vyplýva, že intelektuálna formácia dominikána, ktorý vstúpil do noviciátu bez toho, aby mal absolvované buď celé vyššie štúdium (napr. univerzitné teologické), aspoň jeho časť (napr. artistickú fakultu) alebo inú formu predbežnej klerickej prípravy (napr. katedrálna škola), sa začala výukou v konventnej škole kláštora, do ktorého v Reholi kazateľov vstúpil. Štúdijný začiatok mohol mať v polovici 13. storočia pri vstupe do rehole okolo 18 rokov

³³⁸ „Communes autem fratres singulis diebus ad scolam veniant et ibi lectiones audiant, alias illa die a vino vel a pitancia sine dispensacione abstineant, si eos sine causa rationabili et licencia speciali prioris vel eius vicarii deesse contingat.“ Generálna kapitula v Janove v roku 1305, DB, s. 967.

³³⁹ BOYLE OP, E. Leonard. Notes on the Education of the „Fratres communes“ in the Dominican Order in the Thirteenth Century. In CREYTENS OP, Raymund – KÜNZLE OP, Pius (edd.). *Xenia medii aevi historiam illustrantia oblata Thomae Kaeppli OP*. Storia e letteratura 141, Roma: Edizioni di Storia e Letteratura, 1978, s. 253 – 254 a 259. Porov. pozn. 216; WALZ OP, Angelus. *Der „Rotulus pugillaris“ des Aage von Dänemark (†1285) im Licht dominikanischer Theologiepflege* s. 384.

³⁴⁰ KIELAR OP, Paweł. *Organizacja szkolnictwa dominikańskiego w XIV. wieku*, s. 306.

³⁴¹ „Potest autem sufficiens quoad scientiam reputari quicumque talis est quod ex bono ingenio, at aliis donis naturalibus, et ex scientia iam acquisita, vel ex aliis quae apparent in eo, potest aestimari quod possit theologiam addiscere, et apud fratres proficere, ad hoc ut possit tantum intelligere de Scripturis, quod possit fieri praedicator, vel confessor securus.“ Opera II, s. 269 (Príloha č. 3, O úlohe examinátorov).

³⁴² „Item. Fratres notabiliter iuvenes non faciant priores promoveri ad sacerdotium. nec promotos ad audiendas confessiones exponant. neque in primis missis de rebus sibi concessis. vel de questu. notabiles pictancias facere permittant.“ Generálna kapitula v Bologni, DB, s. 455.

a prijatím do noviciátu sa začala jeho akademická dráha.³⁴³ Noviciát trval spočiatku šesť mesiacov,³⁴⁴ od roku 1254 tento skúšobný čas pre budúceho rehoľníka upravil pápež Alexander IV. pre väčšinu reholí na obdobie jedného roka.³⁴⁵ O tom, že rehoľné zákonodarstvo súvisiace s konventným vzdelávaním bolo brané vážne, je možné vidieť najmä v agende zachovaných provinčných kapitúl Rímskej provincie a provincie Provence. Pri zakladaní nových konventov kladli kapitulári dôraz na to, aby s novým priorom bol súčasne ustanovený jeho pedagogický náprotivok – lektor, zodpovedný za prevádzku konventnej školy.³⁴⁶

Ako vzor pre konventné školy v reholi slúžil prominentný konvent v Paríži.³⁴⁷ Práve tu, v blízkosti univerzity, v centre akademického diania, existovali všetky predpoklady na vytvorenie vlastného vzdelávacieho programu s jeho mechanizmami podľa univerzitného vzoru.³⁴⁸ Parížsky kláštor sa stal semeniskom intelektuálne formovaného dorastu celej rehole.³⁴⁹ Význam tunajšej školy ešte vzrástol po tom, ako bola vďaka preneseniu dvoch katedier teológie spojená s miestnou univerzitou a stala sa de facto prvým generálnym štúdiom v rézii rehole.³⁵⁰ Miestny konvent svojimi kapacitami až do polovice 13. storočia vystačoval pre študijné potreby vhodných kandidátov *pro forma et gradu*. V priaznivom prípade bolo absolventovi tunajšej teologickej školy umožnené vyučovať svojich vlastných spolubratov vo funkcii lektora, alebo dokonca pôsobiť na univerzite, prípadne zostať

³⁴³ Konštitúcie z roku 1228 určili vek na prijatie do rehole na 18 rokov. „Nullus recipiatur infra XVIII annos.“ DENIFLE OP, Heinrich. *Die Constitutionen des Prediger – Ordens vom Jahre 1228*, s. 202; Aj konštitúcie z roku 1256 potvrdili túto prax. „Nullus recipiatur: infra decem et octo annos.“ DB, s. 53; Generálna kapitula z roku 1265 v Montpellier posunula túto hranicu na 15 rokov. „Item. Nullus infra xv · annum completum. recipiatur ad ordinem. sine prioris provincialis licencia speciali.“ DB, s. 435.

³⁴⁴ „Probationis tempus statuimus VI mensium.“ DENIFLE OP, Heinrich. *Die Constitutionen des Prediger – Ordens vom Jahre 1228*, s. 202.

³⁴⁵ SENNER, Walter. *Johannes von Sterngassen OP und sein Sentenzenkommentar*, s. 106.

³⁴⁶ Napr. „Ponimus conventum in Pistorio, prior fr. Pascalis, lector fr. Philippus.“ Provinčná kapitula Rímskej provincie v Ríme v roku 1259, ACPR, s. 24; „Ponimus conventum Reate, ubi priorem instituimus fr. Hugonem, lectorem fr. Raynonum.“ Provinčná kapitula vo Viterbe v roku 1258, Tamže, s. 34; „Ponimus conventum Narnie, ubi priorem instituimus fr. Ubertum de Panzano, lectorem fr. Iohannem de Amela.“ Provinčná kapitula v Areti z roku 1271, Tamže, s. 38; „Ponimus Conventum apud Castellum, ubi ponimus priorem fr. Guarnerium Florentinum, lectorem fr. Iacobum Raynutii.“ provinčná kapitula v Ríme v roku 1273, Tamže, s. 43; „Ponimus conventum apud Pratium, ubi facimus priorem fr. Bonifacium de Aquasparta, lectorem fr. Symonem de Tuderto.“ provinčná kapitula v Orviete v roku 1282, Tamže, s. 62; „Ponimus conventum de Sigia, ubi facimus priorem fr. Ricardum de Zuncula (!), lectorem fr. Nicolaum de Postulo.“ Provinčná kapitula v Ríme v roku 1287, Tamže, s. 78. V provincii Provence zdokumentoval v rokoch 1252 – 1293 dvadsaťtri takýchto prípadov W. Hinnebusch v *The History of the Dominican Order I*, s. 251 – 252. Pre územie Poľska, patriace najskôr do Českej provincie, odviezol detailnú prácu s použitím prosopografickej metódy J. Korolec a v šesnástich konventoch od roku 1222 až do prvej polovice 14. storočia zmapoval pôsobenie 45 konkrétnych lektorov. KOROLEC, Jerzy. *Lista lektorów dominikańskich prowincji polskiej w XIII – XIV wieku. In Materiały i studia zakładu historii filozofii starożytnej i średniowiecznej*. tom. II, seria A, Warszawa : PAN, 1962, s. 196 – 213.

³⁴⁷ Porov. FRANK OP, Isnard. *Die Spannung zwischen Ordensleben und wissenschaftlicher Arbeit im frühen Dominikanerorden*, s. 171.

³⁴⁸ Porov. KIELAR OP, Paweł. *Studia nad kulturą szkolną i intelektualną dominikanów prowincji polskiej w średniowieczu*, s. 291.

³⁴⁹ FRANK OP, Isnard. *Hausstudium und Universitätsstudium der Wiener Dominikaner bis 1500*, s. 43.

³⁵⁰ RASHDALL, Hastings. *The Universities of Europe in the Middle Ages I*, s. 371; MULCHAHEY, Michèle. „First the Bow is Bent in Study ...“, s. 364.

v kláštore v Paríži a uchádzať sa o jednu z dominikánskych katedrií vo funkcii magistra regenta. Predovšetkým z absolventov parížskej dominikánskej školy sa regrutovali učitelia pre vznikajúcu sieť celej škály vlastných vzdelávacích inštitúcií. Odtiaľto pochádzali najprestížnejší a najváženejší lektori vyučujúci svojich spolubratov v celej Európe filozofiu a teológiu *more scholastico*.³⁵¹

Keď v reholi začal rapídne stúpať dopyt po vzdelaných teológoch a ukázalo sa, že konvent sv. Jakuba nebol schopný uspokojiť túto potrebu, pristúpilo vedenie rehole k zásadnému organizačnému kroku. Pre veľký záujem o štúdium na prestížnej parížskej škole bol už podľa LCO z roku 1228 určený *numerus clausus* pre každú provinciu v počte troch bratov.³⁵² Aj generálna kapitula slávená v roku 1246 v Paríži zopakovala toto nariadenie a odvolávala sa pri tom na konštitúcie.³⁵³ Okrem vymedzenia počtu študentov, vysielaných z jednotlivých provincií na štúdium v Paríži, je text dôležitý preto, že zaväzuje provincie Provence, Lombardiu, Teutóniu a Angliu, aby založili nové generálne štúdiá (*generale studium et solemne*).³⁵⁴ Mali tak urobiť v tomu zodpovedajúcich konventoch (*in aliquo conventu magis ydoneo*), pričom na novozriadené generálne štúdiá smel každý provinciál zo svojej provincie vyslať dvoch študentov.³⁵⁵

Generálne štúdium

Terminus technicus *studium generale* sa v roku 1246 objavuje v dominikánskej agende vôbec po prvýkrát a to v období, keď ešte ani zďaleka nebol všeobecne rozšírený.³⁵⁶ Charakterizovanie nových škôl v zmysle generálnych malo slúžiť ako jednoznačné vymedzenie sa vo vzťahu k nižším dominikánskym vzdelávacím inštitúciám,³⁵⁷ a to nielen z organizačno-správneho hľadiska, ale predovšetkým v zmysle kvality a obsahu teologickej výučby.³⁵⁸ K uskutočneniu tohto nariadenia došlo krátko po generálnej kapitule v Paríži roku 1248, ktorá tretíkrát zopakovala rozhodnutie z generálnej kapituly z roku 1246, čím sa stalo všeobecne záväzné.³⁵⁹ Lokácia nových generálnych štúdií sa týkala konventu Montpellier pre Pro-

³⁵¹ FRANK OP, Isnard. *Die Bettelordensstudia im Gefüge des spätmittelalterlichen Universitätswesens*, s. 18.

³⁵² „Tres fratres tantum mittantur ad studium Parisius de provincia.“ DENIFLE OP, Heinrich. *Die Constitutionen des Prediger – Ordens vom Jahre 1228*, s. 226. V čase vzniku tohto nariadenia škola ešte nebola generálnym štúdiom, čo zdôrazňuje aj samotný text.

³⁵³ „Item hanc. In constitutione ubi dicitur. tres fratres mittantur Parisius tantum de provincia ad studium.“ DB, s. 241.

³⁵⁴ Pojmy *studium generale* a *studium solemne* v dominikánskej legislatíve naznačujú, že v oboch prípadoch ide o tú istú záležitosť, technický termín pre označenie generálneho štúdia. Druhý zmienený pojem sa v priebehu 14. storočia stáva zriedkavým. Porov. MULCHAHEY, Michèle. „First the Bow is Bent in Study ...“, s. 355, pozn. 11.

³⁵⁵ „Addatur · iiii · autem provincie scilicet Provincia. Lombardia. Theotonia. Anglia provideant ut semper in aliquo conventu magis ydoneo sit generale studium et sollempne. et ad illum locum quilibet prior provincialis potestatem habeat mittendi duos fratres ad studium.“ DB, s. 241.

³⁵⁶ Ako ekvivalenty sa používali výrazy *studium universale* (Toulouse) a *studium solemne* (Montpellier). DENIFLE OP, Heinrich. *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*, s. 2 – 3.

³⁵⁷ BOEHM, Laetitia. *Das mittelalterliche Erziehungs – und Bildungswesen*, s. 174.

³⁵⁸ Porov. VOSE, Robin. *Dominicans, Muslims and Jews in the mediæval crown of Aragon*, s. 98.

³⁵⁹ „Item hanc. Ubi dicitur in constitutionibus. Tres fratres mittantur tantum Parisius de provincia. addatur · iiii · autem provincie scilicet. Provincia. Lombardia. Theutonia. Anglia. provideant ut semper in aliquo conventu ydoneo sit generale studium et sollempne. et ad illum locum. quilibet prior provincialis. potesta-

vence, Bologne pre Lombardiu, Kolína pre Teutóniu a Oxfordu pre Angliu. V roku 1258, desať rokov po formálnom založení nových generálnych štúdií, kapitulári zídění na generálnej kapitule v Toulouse, udelili študentom týchto škôl tie isté privilégia, akými disponovali ich spolubratia študujúci v Paríži.³⁶⁰ Na čele generálneho štúdia stál formálne magister rehole ako ten, kto mal nad nimi najvyššiu jurisdikčnú právomoc. Lektorov potvrdzovala buď generálna kapitula, alebo sám magister rehole.³⁶¹

Dôvodom, prečo k sérii takýchto rozhodnutí generálnej kapituly pristúpili, boli naliehavé potreby zvýšenia počtu kvalifikovaných lektorov pre rýchlo vznikajúce nové konventy a stúpajúce množstvo študentov, ďalej nedostatočné kapacity komunity v Paríži a ekonomické ťažkosti spojené s prevádzkou preplneného študijného domu. Zabudnúť nemožno na potrebu udržať krok s konkurenciou ďalších vznikajúcich sekulárnych a františkánskych škôl s prívlastkom generálnej. Pomerne rýchlo sa rozvíjajúce dominikánske školstvo mohlo pociťovať nedostatok primerane vyškolených jednotlivcov, vhodných pre výkon funkcie lektora. Generálna kapitula slávená ešte v roku 1245 v Kolíne nariadila, aby tí priori, ktorí sú vhodní a schopní na vyučovanie, boli na najbližšej provinčnej kapitule zbavení svojich vedúcich funkcií (prior, supprior – zástupca priora) a mohli sa venovať lektorskej činnosti.³⁶²

V rehoľných nariadeniach sa aj v neskoršom období stretávame so snahou kapitulárov o rovnomerné prerozdelenie už pôsobiacich lektorov podľa potrieb jednotlivých provincií³⁶³ a zároveň je z niektorých rozhodnutí od tridsiatych po päťdesiate roky zjavná snaha o dôsledné dodržiavanie pokynov tak, aby neboli lektori poverovaní inými ako vyučovacími povinnosťami.³⁶⁴ Okrem týchto dôvo-

tem habeat mittendi duos fratres ydoneos. ad studium. Et hec habet · iii · capitula.“ DB, s. 255.

³⁶⁰ „Item. Fratribus studentibus in · iiiior · studiis sollempnibus · iiiior · provinciarum. concedimus ut libertate utantur. qua et studentes qui sunt ad studium Parisius deputati.“ DB, s. 358 – 359. V roku 1303 na generálnej kapitule v Besançone boli tieto privilégia rozšírené aj na ďalšie, medzitým fundované generálne štúdiá rehole. „Item. Studentes de provincia. ubi fuerit studium generale. illas libertates habeant de predictis; quas prior provincialis et diffinitores in suo capitulo provinciali eisdem studentibus duxerint concedendas.“ Tamže, s. 930.

³⁶¹ Generálna kapitula v Paríži z roku 1264 poverila starostlivosťou o generálne štúdiá magistra rehole. „Item. Committimus magistro ordinis. ut ipse de studio Parisiensi. diligenter ordinet. et disponat in omnibus prout generali utilitati ordinis viderit expedire.“ DB, s. 427. Podobných výziev adresovaných magistrovi rehole z generálnych kapitúl sú do konca 13. a začiatku 14. storočia desiatky. Porov. BERG, Dieter. *Armut und Wissenschaft. Beiträge zur Geschichte des Studienwesens der Bettelorden im 13. Jahrhundert*, s. 192, pozn. 7; LÖHR OP, Gabriel. *Die Kölner Dominikanerschule vom 14. bis zum 16. Jahrhundert*. Freiburg: Verlag der Paulusdruckerei, 1946, s. 34.

³⁶² „Item. Mandamus quod priores ad legendum apti. in proximis capitulis provincialibus absolvantur. nec priores vel suppriori fiant.“ DB, s. 237.

³⁶³ „Item. Cum multi conventus sint in multis provinciis qui carent lectoribus. iniungit magister omnibus visitoribus huius anni. quod ipsi ubicumque invenerint aliquos lectores vacantes. vel alios qui legere possint; inducant eos ex parte magistri. ut ipsi attendentes necessitatem ordinis exponant se ad legendum. in aliquibus provinciis que indigerint lectoribus. per duos annos. vel tres. in remissionem omnium peccatorum suorum. et si quos invenerint ad hoc se offerentes. tam ipsi fratres quam visitatores; significant hoc magistro sine mora.“ Generálna kapitula vo Valenciennes v roku 1259, DB, s. 377.

³⁶⁴ „Item. Statuimus quod lectores quamdiu possunt officium exercere. in priores conventuales nullatenus elegantur. sed nec in diffinitores nisi forte capitulum fuerit in eadem provincia celebrandum. nec passim in confessionibus occupentur.“ Generálna kapitula v Paríži v roku 1236, DB, s. 192; „Item. Mandamus quod priores ad legendum apti. in proximis capitulis provincialibus absolvantur. nec priores vel suppri-

dov mohlo byť motívom založenia štyroch nových generálnych štúdií aj zvyšujúce sa napätie medzi parížskym sekulárnym duchovenstvom a mendikantmi, keďže sa v tomto období už pomaly schýľovalo k veľkému konfliktu.³⁶⁵ Nepříjemná situácia mohla medzi kompetentnými vzbudiť obavy, že pokiaľ by sa vyvinula v neprospech dominikánov v Paríži, mohli by v krajnom prípade stratiť prepojenie na univerzitu, čím by dovtedy jediné generálne štúdium rehole stratilo na prestíži, prípadne úplne zaniklo.

Obzvlášť relevantným dôvodom na zvýšenie počtu generálnych štúdií rehole stále zostávali reálne ekonomické problémy spojené s prevádzkovaním veľkého študijného domu u sv. Jakuba. Preto kapitulári zídění v Paríži v roku 1246 vyzvali všetky provincie, aby zo ziskov z almužien či testamentov, poskytlí pomoc parížskemu konventu nachádzajúcemu sa vo „veľkých ťažkostiach.“³⁶⁶ Regulácia počtu študentov v Paríži a zriadenie ďalších študijných domov na úrovni generálnych štúdií bola tým pádom súčasne pokusom rozložiť finančnú záťaž na viaceré konventy. Rozptylom tohto typu škôl po celej reholi tak bola možná lepšia územná dostupnosť elitných rehoľných vzdelávacích ustanovizní pre zvyšujúci sa počet študentov. Ekonomické a prevádzkové problémy sa týmto krokom celkom vyriešiť nepodarilo, lebo aj v nasledujúcich rokoch v agende generálnych i provinčných kapitúl nachádzame výzvy na riešenie hmotného nedostatku parížskych dominikánov.³⁶⁷ Núdza tamojších bratov sa odzrkadlila v spôsobe akéhosi spolufinancovania pobytu dominikánskych scholárov z jednotlivých provincií na tamojšom generálnom štúdiu.

ores fiant.“ Generálna kapitula v Kolíne v roku 1245, Tamže, s. 237; „*Item. Ad promocionem studii ordinamus hoc. quod lectores non occupentur in officiis vel negociis; per que a lectionibus retrahantur.*“ Generálna kapitula vo Valenciennes v roku 1259, Tamže, s. 374.

³⁶⁵ ELM, Kaspar. *Studium und Studienwesen der Bettelorden. Die „andere“ Universität?* In DEMANDT, Alexander (ed.). *Stätten des Geistes*, Köln; Weimar; Wien : Böhlau Verlag, 1999, s. 112.

³⁶⁶ „*Cum domus Parisiensis multum sit gravata; rogamus affectuose fratres de omnibus provinciis. ut ipsi de testamentis et aliis helemosinis. sint solliciti quantumcumque poterunt; aliquod auxilium predictae domui procurare.*“ DB, s. 243.

³⁶⁷ „*Item. Rogamus quod fratres dent operam ad iuvandum domum Parisiensem. quando poterunt.*“ Generálna kapitula v Barcelone v roku 1261, DB, s. 393; „*Cum conventus Parisiensis debitorum onere nimium sit gravatus. rogamus priores et fratres universos. quod si eis occurrerit opportunitas ad alleviandum paupertatem illius conventus dent operam efficacem.*“ Generálna kapitula v Montpellier v roku 1283, Tamže, s. 663; „*Item. Cum conventus Parisiensis multis debitis in pecunia sit oppressus; volumus et ordinamus. quod provincie induant suos studentes. et illi qui sunt de gracia. vel de conventibus illuc missi ad studium predictum; induantur a suis conventibus vel amicis. quousque status illius conventus fuerit melioratus.*“ Generálna kapitula v Trevíre v roku 1289, Tamže, s. 733. Problémy s udržaním prevádzky generálnych štúdií nepostihli len parížsku komunitu. V roku 1251, teda len veľmi krátko po samotnej fundácii, mali podobné ťažkosti dominikáni v Kolíne a v roku 1285 museli v provincii Provence z dôvodu neúrody a z toho vyplývajúcej nesmiernej chudoby, zrušiť výuku filozofie. „*Item. Iniungimus priori provinciali Theotonie. quod de consilio diffinitorum capituli generalis vel provincialis faciat subvenire domui Coloniensi ab aliis provincie sue domibus. ne studium generale ibi positum propter inopiam domus impediri contingat.*“ Generálna kapitula v Métach v roku 1251, DB, s. 293; „*Cum in hoc anno nullum conventum provincie potuerimus invenire qui voluerit aliquod studium logicale vel naturale recipere, propter nimiam paupertatem et sterilitatem terre et alia multa gravamina, propter que non possunt sibi sufficere ad sustinendum fratres quos habent, ideo de voluntate et consilio totius capituli uno vel duobus dumtaxat exceptis, duximus predicta studia intermittenda hoc anno.*“ Provinčná kapitula provincie Provence v roku 1285 v Condom, ACP, s. 287.

V Rímskej provincii mal provinciál povinnosť zaobstarať pre troch študentov určených na akademickú formáciu do Paríža každoročne sumu vo výške 20 tourských libier na pokrytie nákladov s tým spojených.³⁶⁸ O rok neskôr na provinčnej kapitule v Anagni v roku 1265 bol zase konvent v Pise zaviazaný k tomu, aby uvoľnil 26 tourských libier pre potreby študentov v Paríži.³⁶⁹ Rímska provincia organizovala na svojom území aj zbierky so špeciálnym určením na financovanie parížskeho generálneho štúdia. Nie je isté, či sa počas roka konala jedna alebo dve, lebo v prameňoch sa zachovali z roku 1276 informácie o jednej, uskutočnenej po Sviatku Nanebovzatia Panny Márie, a zmienka z roku 1283 hovorí o zbierke po tzv. veľkom štyridsaťdňovom predveľkonočnom pôste. Zbierka sa mala odovzdať prokurátorovi, čiže finančnému správcovi rehole. To, že situácia bola vážna dokumentuje aj možnosť sankcií v prípade neuposlúchnutia a potrestanie priorov, ak by zbierku nevyplatili v stanovenom termíne, pokáním vo forme troch dní o chlebe a vode, modlitbou troch kajúcich žalmov a troma kajúcimi skutkami.³⁷⁰ Aj v provincii Provence je možné sa stretnúť so spolufinancovaním vlastných študentov z prostriedkov provincie. Takúto povinnosť, s platnosťou na najbližšie štyri roky, určila provinciálovi provinčná kapitula v Toulouse v roku 1258.³⁷¹

Niektoré z generálnych štúdií sa postupne afiliovali do teologických fakúlt a stali sa súčasťou univerzít. Okrem už zmienených sa to dominikánom časom podarilo napríklad v Erfurte, Cambridgei, Neapole, Prahe, Kolíne, Krakove a inde.³⁷² Takéto splynutie s niektorou z univerzít malo svoje nemalé výhody ako pre jednotlivcov, tak pre celú rehoľu, i keď *licentia docendi* v pravom slova zmysle bola prakticky po celé 13. storočie získateľná len v Paríži a Oxforde.³⁷³ Absolventi ostatných generálnych štúdií v rehoľnej réžii v tom období žiadnou takou licenciou nedisponovali.

Východiskom, alebo lepšie povedané právnym podkladom na udeľovanie špecifickej autonómnej učiteľskej licencie pre vnútorné potreby rehole sa pre dominikánov stalo pápežské privilegium (*commissio*) Alexandra IV. z 12. marca

³⁶⁸ „Item ordinamus quod prior provincialis habeat medietatem omnium librorum de textu fratrum decedentium de provincia nostra, ut de illis provideat tribus studentibus qui Parisius fuerint pro tempore pro provincia quolibet anno in XX libris Turon.“ Provinčná kapitula vo Viterbe v roku 1264, ACPR, s. 30.

³⁶⁹ „Conv. Pisanus solvet XXVI lib. Turon. pro studentibus qui sunt Parisius.“ ACPR, s. 32. zz

³⁷⁰ „Omnibus prioribus, tam absolutis quam non, qui collectam pro studentibus in prefixo termino non solvent, iniungimus III dies in pane et aqua, III psalteria et III disciplinas. Et mandamus omnibus prioribus et eorum vicariis quod collectam tam preteriti anni quam presentis solvant infra festum Assumptionis b. Marie. Et omnes socii priorum recipiant taxationem a socio prioris provincialis.“ Provinčná kapitula v Pise v roku 1276, ACPR, s. 47 – 48; „Volumus et mandamus prioribus omnibus et conventibus quod collectam tam impositam quam imponendam pro studentibus Parisiensibus infra Quadragesimam sequentem mittant procuratori ordinis; et qui non miserint infra terminum supradictum, ex tunc priores, superiores et eorum vicarii ieiunent uno die in pane et aqua in qualibet septimana.“ Provinčná kapitula v Ríme v roku 1283, Tamže, s. 65.

³⁷¹ „Item, predictam provisionem peccunie teneatur solvere conventus infra III^{or} annos, ita quod quolibet anno solvat quartam partem peccunie; quam peccuniam ponant in tribus predictis de consilio magistri studentium Parisiensium qui ibi ad studium fuerint assignati.“ ACPP, s. 74.

³⁷² KIELAR OP, Paweł. Studia nad kulturą szkolną i intelektualną dominikanów prowincji polskiej w średniowieczu, s. 291.

³⁷³ GRABMANN, Martin. *Mittelalterliches Geistesleben I*, s. 156; SENNER, Walter. *Johannes von Sterngassen OP und sein Sentenzenkommentar*, s. 98; FRANK OP, Isnard. *Hausstudium und Universitätsstudium der Wiener Dominikaner bis 1500*, s. 67 – 68.

1257. Pápež ním potvrdil dominikánom učiteľskú spôsobilosť a dovolil absolventom rehoľných generálnych štúdií vyučovať na rehoľných školách za predpokladu, že sa na tom mieste nenachádza univerzita.³⁷⁴ Na mieste, kde bola univerzita alebo pápežom, či inou autoritou privilegované *studium generale*, si tým pádom uplatnil pápež svoju jurisdikciu, ktorú delegoval na miestneho kancelára. Ten bol v takom prípade jediný oprávnený licenciu udeľovať.³⁷⁵ Splnomocnenie v praxi znamenalo, že tam, kde sú rehoľné školy prepojené na univerzitu, musia tamojší lektori z radov dominikánov mať licenciu získanú podľa pravidiel univerzity, licencia udelená na základe citovaného privilégia predstaveným rehole teda nestačila. *Licentia docendi* v zmysle pápežského privilégia platila len v reholi. Jej nositeľ a síce oprávňovala zastávať funkcie, ktoré si to na základe vnútorných rehoľných predpisov vyžadovali, nemala však univerzálnu platnosť.³⁷⁶ Pápežské rozhodnutie je potrebné vidieť aj vo svetle predchádzajúcich vypätých konfliktov medzi svetskými a mendikantskými majstrami na Parížskej univerzite (5. kapitola). Mendikantom hrozilo, že budú vylúčení z univerzitnej korporácie a privilégium, hoci len o lektorskej licencií pre potreby autonómnej školskej organizácie, uvoľnilo dominikánom priestor pre následnú vlastnú legislatívu v oblasti vzdelávania svojich členov.

Ďalším faktorom, vďaka ktorému patrilo rehoľnému generálnemu štúdiu v Paríži medzi dominikánmi najvyšší rang, bol spôsob tamjšej intelektuálnej prípravy *pro forma et gradu magisterii*. Ako prvé a najvýznamnejšie, bolo vzorom pre všetky ostatné, čo potvrdila generálna kapitula v Montpellier v roku 1271.³⁷⁷ Bolo len otázkou času, kedy sa parížsky model presadil aj na iných generálnych štúdiách rehole, predovšetkým tam, kde sa podarilo dosiahnuť podobné prepojenie na univerzitu.³⁷⁸ Pokiaľ šlo o promočné právo, tu legislatíva zasiahla až v roku 1303: generálna kapitula v Besançone udelila všetkým ďalším generálnym štúdiám to isté privilégium, aké rehoľa používala na generálnom štúdiu v Paríži, samozrejme bez tamjšou univerzitou udeľovanej licencie.³⁷⁹

Koľko bolo dominikánskych generálnych štúdií?

V priebehu druhej polovice 13. storočia zohrávala v reholi dôležitú úlohu otázka možného zvýšenia počtu škôl s prívlastkom generálne. Na niekoľkých ge-

³⁷⁴ „Exultante spiritu frequenter advertimus ... nos devotioni vestre presentium auctoritate concedimus, ut singuli Fratres de Ordine vestro, quos secundum Constitutiones ipsius Ordinis, Conventibus vestris deputandos duxeritis in Lectores, sine cuiusquam alterius licentia, libere in domibus predicti Ordinis legere ac docere valeant in Theologica Facultate, illis locis exceptis, in quibus viget Studium Generale, ac etiam quilibet in Facultate ipsa doctorus solemniter incipere consuevit. Nulli ergo etc. Datum Laterani V Kal. Aprilis, Pontificatus nostri Anno Tertio.“ BOP I, n. 150, s. 333.

³⁷⁵ FRANK OP, Isnard. *Hausstudium und Universitätsstudium der Wiener Dominikaner bis 1500*, s. 65.

³⁷⁶ FRANK OP, Isnard. *Die Bettelordensstudia im Gefüge des spätmittelalterlichen Universitätswesens*, s. 12.

³⁷⁷ „Committimus magistro ordinis ordinacionem studii Parisiensis et aliorum studiorum generalium · iiiior · provinciarum. ut de ipsis in magistris. et baccalareis. et aliis ad studium pertinentibus; curam habeat diligentem.“ DB, s. 503.

³⁷⁸ FRANK OP, Isnard. *Hausstudium und Universitätsstudium der Wiener Dominikaner bis 1500*, s. 168.

³⁷⁹ „Committimus magistro ordinis ordinacionem studii Parisiensis et aliorum studiorum generalium. ut ipse de magistris et bacallariis ordinet et disponat. prout utilitati et promocioni [studii] viderit expedire.“ DB, s. 928.

nerálnych kapitulách sa o tom dokonca explicitne hovorí, ale nie vždy je z kontextu dostupných prameňov jasné, či ide o rehoľné generálne štúdium vo vlastnom slova zmysle, alebo či nejde o nižšiu, partikulárnu provinčnú školu, ktorá má mať študijný program zameraný na teológiu podobným spôsobom ako *curriculum* z generálneho štúdia. Prvé kroky v tejto veci podnikli otcovia kapitulári v rokoch 1270 – 1273. Najskôr v Miláne navrhli rozšíriť množstvo generálnych štúdií v šiestich provinciách. Nasledujúca kapitula však tento návrh prešla bez povšimnutia. Až v roku 1272 vo Florencii bola požiadavka vznesená opäť. Nebola ale nikdy potvrdená, hoci ju v roku 1273 kapitulári v Pešti posunuli ako *approbatio* do ďalšej schvaľovacej fázy. Na bezprostredne nasledujúcej generálnej kapitule sa neobjavila vôbec.³⁸⁰

O dekádu neskôr sa celý predošlý neúspešný scenár zopakoval. Najskôr v roku 1280 v Oxforde prišli účastníci kapituly s identickým návrhom, aký sa v sedemdesiatych rokoch schválil nepodarilo.³⁸¹ O dva roky neskôr sa vo Viedni pôvodný návrh pozmenil v tom, že zo zámeru zriadiť nové generálne štúdiá boli vynechané Hispánska a Rímska provincia, oproti pôvodným návrhom, a explicitne aj Grécka provincia a Svätá zem.³⁸² Hľadanie konsenzu vo veci zvyšovania počtu generálnych štúdií sa menilo na anabázu bez jasnej vízie. V Montpellier v roku 1283 sa kompetentní zase vrátili k návrhu z roku 1270, aby o ďalšie dva roky všetka snaha na generálnej kapitule v Bologni skončila fiaskom.³⁸³ Nie je celkom zrejmé, prečo sa v priebehu dvoch desaťročí, napriek evidentnej snahe minimálne istej časti kapitulárov, nedarilo úspešne realizovať pokusy o zakladanie nových generálnych štúdií. Možná odpoveď sa črtá vo výzve generálnej kapituly v Montpellier z roku 1283: vyzvala všetky konventy (ani nie provincie, ale priamo jednotlivé komunity – *priores et fratres universos*), aby prispeli zo svojich prostriedkov parížskemu generálnemu štúdiu, ktoré sa ocitlo v núdzi (pozn. 367). Obava

³⁸⁰ „Item hanc. In capitulo de studentibus. ubi dicitur · iiiior · autem provincie. etc. deleatur totum usque ibi. provideant. et dicatur sic · vi · autem provincie scilicet. Hispania. Provincia. Lombardia. Romana provincia. Theotonia. Anglia provideant. etc.“ Generálna kapitula v Miláne v roku 1270 (inchoatio), DB, s. 486; „Item hanc. In capitulo de studentibus. ubi dicitur · iiiior · autem provincie etc. deleatur · iiiior · et dicatur sic · vi · autem provincie. scilicet Hispania. Provincia. Lombardia. Romana provincia. Theutonia. Anglia; provideant. etc.“ Generálna kapitula vo Florencii v roku 1272 (nanovo formulované inchoatio), Tamže, s. 511; (approbatio) „Item hanc. In capitulo de studentibus. ubi dicitur · iiiior · autem provincie. etc. deleatur · iiiior · et dicatur sic · vi · autem provincie. scilicet. Hispania. Provincia. Lombardia. Romana provincia. Theotonia. Anglia; provideant. etc. Et hec habet · ii · capitula.“ Generálna kapitula v Pešti v roku 1273, Tamže, s. 520.

³⁸¹ „Item hanc. In capitulo de studentibus. ubi dicitur. quatuor autem provincie. deleatur totum usque ibi. provideant. et dicatur sic. sex autem provincie scilicet. Hispania. Provincia. Lombardia. Romana provincia. Theutonia et Anglia.“ DB, s. 620.

³⁸² „Item hanc. In capitulo de studentibus. ubi dicitur · iiiior · autem provincie scilicet. Provincia. Lombardia. Theotonia. Anglia. deleatur totum usque ibi. provideant. et dicatur sic. singule autem provincie. exceptis duabus. scilicet. Grece et Terre sancte. provideant etc.“ DB, s. 643.

³⁸³ „Item hanc. In capitulo de studentibus. ubi dicitur · iiiior · autem provincie. deleatur totum usque ibi. provideant. et dicatur sic. sex autem provincie. scilicet. Hispania. Provincia. Lombardia. Romana provincia. Theotonia. Anglia; provideant etc.“ DB, s. 657; „Item hanc. In capitulo de studentibus. ubi dicitur · iiiior · autem provincie. deleatur totum usque ibi. provideant etc. et dicatur sic. sex autem provincie. scilicet. Hispania. Provincia. Lombardia. Romana provincia. Theotonia. Anglia provideant etc. Et hec habet · ii · capitula.“ Schvaľovací proces zostal len na úrovni approbatia a bezprostredne nasledujúca kapitula sa touto vecou nezaoberala. DB, s. 671 – 672.

z neschopnosti zabezpečiť akémukoľvek ďalšiemu generálnemu štúdiu primerané zázemie pre jeho nerušený chod mohla byť hlavným dôvodom zdržanlivosti pri zriaďovaní nových štúdií.

Nové pokusy boli podniknuté v rokoch 1288 – 1290 na kapitulách v Luce (inchoatio), Trevíre (approbatio) a Ferrare (confirmatio), hoci len pre päť provincií.³⁸⁴ Nedá sa vylúčiť, že k realizácii aj tak nedošlo, lebo v roku 1293 v Lille, ako hneď prvú prerokúvanú záležitosť, kapitulári opätovne potvrdili confirmatio z roku 1290 (po predošlých inchoatio v roku 1291 a approbatio v roku 1292),³⁸⁵ ale podľa pôvodného zámeru z roku 1270, teda pre šesť provincií.³⁸⁶ Aj v tomto prípade mohlo byť oneskorenie spôsobené obavami z ekonomickej únosnosti takého náročného projektu, akým zakladanie generálnych štúdií bezpochyby bolo. V roku 1289 generálna kapitula v Trevíre znovu vyzvala provincie posielajúce svojich študentov do Paríža, aby ich z vlastných prostriedkov vybavili všetkým potrebným, lebo parížsky konvent bol stále vo veľkých finančných dlhoch.³⁸⁷ Akúsi pomyselnú legislatívnu bodku za štvrtstoročie trvajúcim úsilím v hľadaní dlhodobého riešenia nedostatku generálnych štúdií dala až v roku 1304, v súvislosti s deleniami niekoľkých starších provincií a vzniku nových (pozn. 448), generálna kapitula v Toulouse. Vyдалa nariadenie (confirmatio), že tak ako v predtým schválených šiestich provinciách s výnimkou provincií Dánskej, Gréckej a Svätá zem, má každá provincia povinnosť založiť si generálne štúdium.³⁸⁸

³⁸⁴ „Item hanc. In capitulo de studentibus. ubi dicitur · iiiior · autem provincie scilicet. Provincia. Lombardia. etc. deleatur et dicatur sic. quinque provincie scilicet. Provincia. Lombardia. Romana provincia etc.“ DB, s. 713; „Item hanc. In capitulo de studentibus. ubi dicitur · iiiior · provincie scilicet. Provincia. Lombardia etc. deleatur et dicatur sic · v · autem provincie. scilicet Provincia. Lombardia. Romana provincia etc. Et hec habet · ii · capitula.“ Tamže, s. 725; „Item hanc. In eodem capitulo. ubi dicitur · iiiior · autem provincie scilicet Provincia. Lombardia. etc. deleatur totum et dicatur sic · v · autem provincie scilicet Provincia. Lombardia. Romana provincia. etc. Et hec habet · iii · capitula.“ Tamže, s. 737.

³⁸⁵ „Inchoamus hanc. In capitulo de studentibus. ubi dicitur. · v · autem provincie. deleatur totum usque ibi. Provincia. et dicatur sic. sex autem provincie scilicet. Hispania. Provincia. Lombardia. etc.“ Generálna kapitula v Palencii. DB, s. 754; „Approbamus hanc. In capitulo de studentibus. ubi dicitur. quinque autem provincie deleatur totum usque ibi. Provincia. et dicatur sic. · vi · autem provincie scilicet. Hispania. Provincia. Lombardia. etc. Et hec habet · ii · capitula.“ Generálna kapitula v Ríme, Tamže, s. 768.

³⁸⁶ „Confirmamus has constitutiones. In capitulo de studentibus. ubi dicitur. quinque autem provincie. deleatur totum usque ibi. Provincia. et dicatur sic. sex autem provincie scilicet. Hispania. Provincia. Lombardia etc. Et hec habet · iii · capitula.“ DB, s. 779.

³⁸⁷ „Item. Cum conventus Parisiensis multis debitis in pecunia sit oppressus; volumus et ordinamus. quod provincie induant suos studentes. et illi qui sunt de gracia. vel de conventibus illuc missi ad studium predictum; induantur a suis conventibus vel amicis. quousque status illius conventus fuerit melioratus.“ DB, s. 733.

³⁸⁸ „Item hanc. In capitulo de studentibus. ubi dicitur. sex autem provincie. etc. deleatur. [sex]. et ponatur. quelibet autem provincia. exceptis Dacie. Grece. Terre sancte. provideat; ut semper in aliquo conventu ydoneo sit generale studium et solempne.“ Generálna kapitula v Bologni (inchoatio), Tamže, s. 920; „Item hanc. In capitulo de studentibus. ubi dicitur. sex autem provincie. deleatur totum et dicatur. quelibet autem provincia exceptis provinciis Dacie. Grece. Terre sancte. provideat. ut semper in aliquo conventu ydoneo sit generale studium et solempne. Et hec habet · ii · capitula.“ Generálna kapitula v Besançone v roku 1303 (approbatio). Tamže, s. 917; „Item hanc. In capitulo de studentibus. ubi dicitur. sex autem provincie. deleatur. et dicatur sic. quelibet autem provincia exceptis Dacie. Grece et Terre sancte. provideat. ut semper in aliquo conventu ydoneo sit generale studium et solempne. Et hec habet · iii · capitula.“ Tamže, s. 940.

Presný počet generálnych štúdií sa od druhej polovice 13. storočia a začiatku 14. storočia určuje veľmi ťažko. Ich menovité založenie spôsobom, akým vznikali v štyridsiatych rokoch 13. storočia, sa v prameňoch nedá jednoznačne vystopovať. Vyššie zmienené fundácie schválené generálnymi kapitulami ako *confirmatio* sa týkajú len provincií ako takých, bez bližšieho lokalizovania zamýšľaných generálnych štúdií. Z týchto schválení preto nie je jednoznačne zrejmé o aké konkrétne komunity ide. Len z rozličných informácií na úrovni generálnych a provinčných kapitúl sa dá dedukovať, ktorých konventov sa mohli týkať privilégia vlastné generálnym štúdiám. Je potrebné vedieť, či má agenda týkajúca sa jednotlivých vzdelávacích inštitúcií spojitost s tomu zodpovedajúcim spôsobom vyučovania, prípadne sa dajú vystopovať asignácie lektorov a študentov.

Napríklad R. Vose a W. Hinnebusch sa na základe uvedených postupov domnievajú, že interpretáciou vyššie zmienených rozhodnutí generálnych kapitúl v rokoch 1291 – 1293, analýzou zachovaných znení provinčných aktov Hispánskej provincie v súvislosti s partikulárnymi provinčnými školami, prevádzkovaním *studium linguarum* (nasledujúca podkapitola) a dispozíciami miestnej kláštornej knižnice, vzniklo generálne štúdium v Barcelone v roku 1293.³⁸⁹ Hispánska provincia dovtedy vo svetle zachovaných legislatívnych prameňov zostávala očividne v pozadí hlavných intelektuálnych prúdov v reholi a obdobie deväťdesiatych rokov isté zaostávanie ukončilo. Po deleniach provincií na na prelome 13. a 14. storočia a rozhodnutí generálnej kapituly v Métach z roku 1298 sa z Hispánskej provincie vyčlenila *Provincia Aragonia*.³⁹⁰ Dovtedy jediné generálne štúdium na Pyrenejskom polostrove v Barcelone sa tým pádom ocitlo na území novej Aragónskej provincie a Hispánska provincia v pozmenených hraniciach etablovala svoje nové generálne štúdium v konvente sv. Štefana v Salamanke.³⁹¹ W. Hinnebusch sa domnieva, že približne do roku 1294, kedy sa začína proces delenia veľkých, tradičných provincií, bolo všetkých autonómnych generálnych štúdií rehole sedem, o desať rokov neskôr, v roku 1304, ich počet odhaduje na 15.³⁹² I. W. Frank odhaduje, že ich po roku 1315 bolo v celej reholi 22, čo by znamenalo, že niektoré provincie ich mali na svojom území dokonca niekoľko.³⁹³ Údaje generálnej kapituly v Carcassone z roku 1378 zase kalkulujú len s existenciou sedemnástich generálnych štúdií.³⁹⁴

³⁸⁹ „*Confirmamus has constitutiones. In capitulo de studentibus. ubi dicitur. quinque autem provincie. de-leatur totum usque ibi. Provincia. et dicatur sic. sex autem provincie scilicet. Hispania. Provincia. Lombardiae etc. Et hec habet .iii. capitula.*“ DB, s. 779. Confirmatio z generálnej kapituly v Lille. Porov. HINNEBUSCH OP, William. *The History of the Dominican Order II*, s. 43.

³⁹⁰ „*Inchoamus. quod provincia Hispanie dividatur. et dividimus eam in duas. ita quod Castella. Legio. Galicia et Portugallia; sint una provincia et vocetur provincia Hispanie. et teneat primum locum a dextris. Aragonia vero et Cathalonie et Navarra; sint alia provincia et vocetur provincia Aragonie. et teneat locum in dextro choro immediate post provinciam Grecie.*“ DB, s. 836.

³⁹¹ VOSE, Robin. *Dominicans, Muslims and Jews in the medieval crown of Aragon*, s. 98 a 118.

³⁹² HINNEBUSCH OP, William. *The History of the Dominican Order II*, s. 43; HINNEBUSCH OP, William. *Kleine Geschichte des Dominikanerordens*, s. 52.

³⁹³ Porov. FRANK OP, Isnard. *Hausstudium und Universitätsstudium der Wiener Dominikaner bis 1500*, s. 44.

³⁹⁴ Akty generálnej kapituly z roku 1378 v Carcassone obsahujú asignácie magistrov, lektorov a sen-tenciárov do štúdií konventov, z ktorých sú niektoré priamo menované ako *studium generale*. Keďže o takýchto otázkach rozhodovali generálne kapituly, môžeme sa domnievať, že vo všetkých

Osobitná skupina dominikánskych vyšších škôl

Zvláštnu skupinu dominikánskych škôl, prípadne škôl na fungovaní ktorých boli dominikáni výraznou mierou zainteresovaní, tvorili štúdiá v Toulouse a Neapole. Kompetentné rehoľné authority mali ambíciu založiť v tamojších konventoch riadne generálne štúdiá, čo sa vzhľadom na rôznorodé okolnosti nie celkom podarilo. V súvislosti s Toulouse sme na predchádzajúcich stranách uviedli, že tamojší dominikánsky kláštor sa stal prvým miestom, kde sa odohrali pokusy o systematické vzdelávanie vlastnej členskej základne. Zároveň bolo toto mesto s tamojším regiónom základňou pre misijné (neskôr inkvizičné) aktivity dominikánov v zápase s miestnymi prejavmi heterodoxie. Od roku 1230 tu pôsobil aj Roland z Cremony, niekdajší prvý parížsky magister rehole, a o niečo neskôr taktiež jeho parížsky nástupca, Ján zo Sv. Egídia. Počas prerušenia vyučovania na Parížskej univerzite sem v rokoch 1229 – 1230 prišlo nemalé množstvo príslušníkov tamojšej univerzitnej obce.

Toulouse

Rozvoj vzdelanosti v Toulouse podporilo aj ukončenie albigénskej vojny. Na základe mierovej zmluvy medzi Ľudovítom IX. a grófom Rajmundom VII. z 12. apríla 1229 mali byť zo strany grófa v najbližších desiatich rokoch tunajšiemu generálnemu štúdiu poskytnuté finančné prostriedky, pokrývajúce náklady pre štyroch magistrov teológie, dvoch dekrétistov, šiestich artistov a dvoch lektorov gramatiky.³⁹⁵ Mierové časy sa aj na pápežskom dvore javili ako ideálne obdobie na udelenie tých istých privilégií pre toulouské generálne štúdium akými disponovala Parížska univerzita, vrátane *licentia docendi*. De jure sa tým tunajšie štúdiá stali 27. apríla 1233 univerzitou.³⁹⁶ Podľa niektorých autorov Toulouská univerzita v rokoch 1229 – 1233 vznikla len na papieri a v skutočnosti sa ňou stala

sedemnástich prípadoch šlo o generálne štúdiá. Ich zoznam je nasledovný: Parisius (Paríž), Oxonia (Oxford), Cantabrigia (Cambridge), Tholosa (Toulouse), Bononia (Bologna), Coloniensi (Kolín), Montispessulani (Montpellier), Avenione (Avignon), Viceria (lokalizácii tohto generálneho štúdia sme sa podrobnejšie venovali v HUNČAGA OP, Gabriel. *Historické štúdie k dejinám dominikánov*, s. 73 – 75, pozn. 20. Prípadne novšie interpretácie lokalizovania Vicerie do mesta Lavaux, kanton Vaud, vo Švajčiarsku, alebo do okolia Grenoblu sa opierajú o <http://www.archive.org/stream/recueildeschart00abbgoog#page/n179/mode/1up> resp. <http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/rhcf_0300-9505_1930_num_16_73_3705?Prescripts_Search_tabs1=standard&> „Un document du viiie siecle provenant de l'abbaye de la Novalaise mentionne un monastere de Viceria existant dans pays de Grenoble. L'auteur propose de l'identifier avec Vizille, prieuré qui fut donné au xe siecle aux moines de Cluny par la famille des comtes d'Albon.“), Burdigalensi (Bordeaux), Pragensi (Praha), Hufonensi {Erfordensi} (Erfurt), Barcinonensi (Barcelona), Magdeburgensi (Magdeburg), Neapolitano (Neapol), Mediolanensi (Miláno) a Florencia (Florencia). DB, 2084 – 2089.

³⁹⁵ DENIFLE OP, Heinrich. *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*, s. 326; RASHDALL, Hastings. *The Universities of Europe in the Middle Ages II*, s. 160.

³⁹⁶ „Gregorius IX. confirmat statutum card. Romani, apost. sedis legati, ut Tolosae studium generale creetur atque magistris et scholaribus ibidem studentibus concedit eundem libertatem, qua Parisienses utuntur.“ CHUP I, n. 99, s. 151 – 152. M. Mulchahey sa domnieva, že príchod Rolanda z Cremony do Toulouse bol podmienený želaním Gregora IX. aby tu otvoril teologickú fakultu. Porov. MULCHAHEY, Michèle. „First the Bow is Bent in Study ...“, s. 66.

až v roku 1260.³⁹⁷ Podľa H. Denifleho univerzita fungovala od svojho založenia, hoci s finančnými a organizačnými ťažkosťami (najmä po roku 1239, keď stratil platnosť desaťročný záväzok finančnej podpory zo strany Rajmunda VII.).³⁹⁸

Z hľadiska nášho záujmu je dôležitý fakt, že toulouské sekulárne generálne štúdium sa spája s účinkovaním dominikánov vo funkciách lektorov teológie už pred rokom 1235,³⁹⁹ keď boli bratia kazatelia v dôsledku vzbury mešťanov proti inkvizítorom v prvom novembrovom týždni vyhnaní z mesta a vrátiť sa smeli až niekedy v auguste nasledujúceho roku.⁴⁰⁰ Ján z Garlandy (Johannes de Garlandia), jeden z parížskych magistrov, básnik, lektor gramatiky a rétoriky, ktorý počas štrajku v Paríži prešiel do Toulouse (1229 – 1232),⁴⁰¹ zanechal správu o toulouskej činnosti Rolanda z Cremony.⁴⁰² Hoci z nej explicitne nevyplýva, že Roland pôsobil v úlohe lektora teológie, môžeme sa domnievať, že tomu tak bolo. V tom čase v Toulouse ešte dominikáni nemali vlastné generálne štúdium,⁴⁰³ ale miestna dominikánska škola mala vysokú úroveň a pokiaľ je známe, aj kontinuitu od roku 1217. Rehoľa by do bežnej konventnej školy ťažko posielala z parížskeho generálneho štúdia svojich popredných lektorov (dokonca vo funkcii magistrov regentov), akými boli Roland z Cremony a Ján zo Sv. Egídia. Podľa aktov provincie Provence sa dominikánska škola v Toulouse v legislatívnej rovine niekoľkokrát ocitla na tej istej úrovni ako generálne štúdium v Montpellier (pozn. 591 – 593) a napríklad ani M. O'Carroll nevyhlásila, že výučba v Toulouse bola na podobne vysokej úrovni ako v Montpellier.⁴⁰⁴ V Provence bolo Toulouse po Montpellieri

³⁹⁷ VERGER, Jacques. Die bunte Universitätslandschaft. In RÜEGG, Walter (ed.). *Geschichte der Universität in Europa*. München : C. H. Beck, 1993. s. 57.

³⁹⁸ Porov. DENIFLE OP, Heinrich. *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*, s. 331 – 333.

³⁹⁹ Roland z Cremony tu mal pôsobiť do roku 1233 a Ján zo Sv. Egídia do roku 1235. GLORIEUX, Palémon. *Répertoire des maîtres en théologie de Paris au XIIIe siècle - I*, s. 42 a 52; KAEPEL OP, Thomas. *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. II, s. 536; Tenže, *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. III, s. 330; BERG, Dieter. *Armut und Wissenschaft. Beiträge zur Geschichte des Studienwesens der Bettelorden im 13. Jahrhundert*, s. 95; HINNEBUSCH OP, William. *The History of the Dominican Order II*, s. 118.

⁴⁰⁰ GIVEN B. James. *Inkvizice a středověká společnost*. Český Těšín : Verbum, 2008, s. 185 – 186.

⁴⁰¹ Johannes de Garlandia, LexMa, 110. de Garlandia, G. Bernt; Porov. aj Biographisches Kirchenlexikon, <http://www.bautz.de/bbkl/j/Johannes_v_gar.shtml>.

⁴⁰² „Italus huc veniens ad robora nostra magister Rolandus, verbi claruit ense sacri; Forti Rolando major, quia corpora stravit. Ille, sed hereticum contudit ille nephas.“ Citované podľa DENIFLE OP, Heinrich. *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*, s. 329, n. 450.

⁴⁰³ Podľa W. Hinnebuscha vzniklo v Toulouse generálne štúdium až na sklonku 13. storočia, niekedy medzi rokmi 1292 – 1296 v rámci pripravovaného delenia provincií, keď rozdelením provincie Provence vznikla Toulouská provincia. Keďže sa generálne štúdium pre pôvodnú provinciu Provence nachádzalo v Montpellier, vzniklo v Toulouse pre rovnomennú provinciu nové generálne štúdium. Hinnebusch vychádza z informácie o lektorovi Sentencií, ktorý tu v uvedenom období pôsobil pod vedením lektora principála, čo je lektorské oficium prináležiace ku generálnemu štúdiu. Porov. HINNEBUSCH OP, William. *The History of the Dominican Order II*, s. 62. Podľa M. Mulchahey sa tak s definitívnou platnosťou stalo až v roku 1303, keď sa v aktoch generálnej kapituly v Besançone prvýkrát spomína novozriadená Toulouská provincia. „*Confirmamus has constitutiones. Primo hanc. quod provincia Provincie dividatur. et dividimus eam in duas. ita quod conventus Tholosanus. Carcassonnensis. Appamiensis. Castrensis cum ceteris conventibus versus Lemovicam. Burdigalam et Baionam. cum monasteriis sororum interclusis; sint una provincia. et vocetur provincia Tholosana. et teneat primum locum in choro sinistro.*“ DB, s. 912.

⁴⁰⁴ O'CARROLL, Maura. *The educational organisation of the dominicans in England and Wales 1221 – 1348: a multidisciplinary approach*, s. 29. Pozri tiež zoznam lektorov určených pre konvent v Tou-

druhým najprestížnejším štúdiom a práve blízkosť pápežom podporovanej univerzity mu pridávala na dôležitosť.⁴⁰⁵

Zainteresovaniu rehole aj na výučbe na sekulárnom generálnom štúdiu zodpovedá misia rehole v albigénskom prostredí a pápežské kazateľské privilégia s tým spojené. Podľa H. Denifleho bola Toulouská univerzita, v obzvláštnom centre záujmu pápežskej kúrie hneď po univerzite v Paríži⁴⁰⁶ a dominikáni na nej mali zastávať prominentnú pozíciu.⁴⁰⁷ Po skončení nepokojov v rokoch 1235 – 1236 to mala byť Rehoľa kazateľov, ktorá sa podieľala na obnove teologického vyučovania Toulouskej univerzity,⁴⁰⁸ čo o niekoľko rokov neušlo pozornosti Inocenta IV., ktorý v roku 1245 vyjadril pochvalu lektorom teológie.⁴⁰⁹ Ešte v roku 1290 sa Toulouská univerzita obrátila na provinciála provincie Provence so žiadosťou o poskytnutie jedného lektora teológie.⁴¹⁰

Teologická fakulta na Toulouskej univerzite vznikla až v roku 1360,⁴¹¹ v roku 1366 získala svoje prvé štatúty⁴¹² a najväčší vplyv si na nej udržali žobravé rehole.⁴¹³ Podľa M. Mulchahey je dominikánska škola u sv. Romana v Toulouse (spolu s Cambridge, ale tam pre neskoršie obdobie) príkladom zvláštneho prepojenia na miestnu univerzitu bez toho, aby sa stala zároveň autonómnym rehoľným generálnym štúdiom. Ostatné rehoľné školy afiliované do teologických fakúlt univerzít boli súčasne autonómnymi generálnymi štúdiami. K vzájomnému inštitucionálnemu prepojeniu oboch vzdelávacích ustanovizní malo v Toulouse dôjsť už v roku 1230, príchodom Rolanda z Cremony, ktorý by sa tým pádom ocitol už druhýkrát v pozícii akéhosi sprostredkovateľa afiliácie rehoľnej školy do univerzity, hoci v tomto prípade za iných podmienok a s iným výsledkom. Dominikánski lektori teológie pôsobili na univerzite *ab initio*, čomu po čase zodpovedala nápadná „dominikánska“ charakteristika miestnej teologickej školy.⁴¹⁴ Z rehoľnej školy u sv. Romana sa stala skúšobná pôda pre začínajúcich nádejných lektorov, z ktorých niektorí neskôr nadobudli v Paríži *licentia ubique docendi* a stali sa magistrami regentmi u sv. Jakuba.⁴¹⁵

louse v rokoch 1252 – 1312. DOUAIS, Célestine. *Essai sur l'organisation des études dans l'ordre des frères Prêcheurs au treizième et au quatorzième siècle (1216-1342)*, s. 235 – 236.

⁴⁰⁵ MULCHAHEY, Michèle. „First the Bow is Bent in Study ...“, s. 329.

⁴⁰⁶ DENIFLE OP, Heinrich. *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*, s. 334.

⁴⁰⁷ RASHDALL, Hastings. *The Universities of Europe in the Middle Ages II*, s. 161 – 162.

⁴⁰⁸ BERG, Dieter. *Armut und Wissenschaft. Beiträge zur Geschichte des Studienwesens der Bettelorden im 13. Jahrhundert*, s. 95.

⁴⁰⁹ DENIFLE OP, Heinrich. *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*, s. 336; BERG, Dieter. *Armut und Wissenschaft. Beiträge zur Geschichte des Studienwesens der Bettelorden im 13. Jahrhundert*, s. 95.

⁴¹⁰ Odpoveď provinčnej kapituly provincie Provence v Pamiers, ACPP, s. 345 – 347.

⁴¹¹ VERGER, Jacques. Die Universitäten am Ende des Mittelalters. In RÜEGG, Walter (ed.). *Geschichte der Universität in Europa*, s. 68; RASHDALL, Hastings. *The Universities of Europe in the Middle Ages II*, s. 163; DENIFLE OP, Heinrich. *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*, s. 337.

⁴¹² DENIFLE OP, Heinrich. *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*, s. 337.

⁴¹³ RASHDALL, Hastings. *The Universities of Europe in the Middle Ages II*, s. 164.

⁴¹⁴ MULCHAHEY, Michèle. „First the Bow is Bent in Study ...“, s. 371.

⁴¹⁵ Napríklad Berengar Notarii (Berengarius Notarii de Arelate), ktorého Douais vo svojom zozname uvádza ako lektora v Toulouse v roku 1272. V rokoch 1274 – 1276 už je známy ako bakalár sentenciár v Paríži a po zisku licencie v roku 1276 pôsobil do roku 1278 ako magister regent. DOUAIS, Célestine. *Essai sur l'organisation des études dans l'ordre des frères Prêcheurs au treizième et au qua-*

Neapol

Dalšou rehoľnou komunitou, kde sa nachádzala jedna zo zvláštnej skupiny dominikánskych škôl je Kláštor sv. Dominika v Neapole. Provinčná kapitula (zhodou okolností slávená v Neapole) vtedy ešte Rímskej provincie rozhodla v roku 1269 o tom, že v Orviete a Neapole zriadi generálne štúdiá.⁴¹⁶ Môžeme sa domnievať, že toto rozhodnutie provinčných definítorov súvisí s celorehoľnou snahou rozšíriť počty generálnych štúdií, ktoré v tom čase svojou kapacitou nestačili zaistiť dostatočné množstvo kvalifikovaných lektorov pre dynamicky sa rozvíjajúcu rehoľu. Provinčná kapitula sa začala 8. septembra⁴¹⁷ a dnes sa dá už len špekulovať o tom, či v nasledujúcom roku v Miláne slávená generálna kapitula náhodou nereflektovala požiadavky Rímskej provincie, keďže rozhodla, že na území niektorých provincií (vrátane Rímskej) má byť zriadené generálne štúdium.⁴¹⁸ O rok neskôr na generálnej kapitule v Montpellier sa táto agenda vôbec nevyskytla, ale za to vo Florencii v roku 1272 kapitulári zopakovali pôvodný návrh z roku 1270.⁴¹⁹ Zaujímavosťou je, že pokiaľ ide o údajné generálne štúdium v Neapole, tak v roku 1272 sa provinčná kapitula Rímskej provincie konala rovnako ako generálna z toho istého roku vo Florencii a provinční kapitulári existenciu takéhoto štúdia potvrdili. Na jeho čelo udelením plnej moci de facto postavili Tomáša Akvinského.⁴²⁰

V prípade záverov provinčných kapitúl z roku 1269 a 1272 je zrejmé, že o vzniku generálnych štúdií nemohla rozhodnúť provinčná kapitula, keďže takáto legislatíva bola len v kompetencii generálnej kapituly a magistra rehole. Z textu

torzième siècle (1216 – 1342), s. 235; GLORIEUX, Palémon. *Répertoire des maîtres en théologie de Paris au XIIIe siècle – I*, s. 139 a tabuľky; KAEPELI OP, Thomas. *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. I, s. 195 – 197. Podobne Bernard z Treille (Bernardus de Trilia Nemausensis). Ten je v Douaisovom zozname uvedený ako lektor pre Toulouse v roku 1276. V rokoch 1282 – 1284 sa s jeho menom stretávame v Paríži v postavení bakalára Sentencií a v rokoch 1284/1285 až 1287 už zastával pozíciu magistra regenta. DOUAIS, Célestine. *Essai sur l'organisation des études dans l'ordre des frères Prêcheurs au treizième et au quatorzième siècle (1216 – 1342)*, s. 236; GLORIEUX, Palémon. *Répertoire des maîtres en théologie de Paris au XIIIe siècle – I*, s. 155 – 157 a tabuľky; KAEPELI OP, Thomas. *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. I, s. 234 – 237.

⁴¹⁶ „Ordinamus duo studia generalia theologie: unum in conv. Neapolitano, ubi deputamus studentes etc., et aliud Urbeveteri, ubi deputamus studentes etc.“ ACPR, s. 36.

⁴¹⁷ „Capitulum provinciale sequens ponimus Neapoli in Nativitate beate Virginis, ita tamen quod in vigilia eligantur diffinitore.“ Provinčná kapitula Rímskej provincie vo Viterbe v roku 1268, ACPR, s. 35.

⁴¹⁸ „Item hanc. In capitulo de studentibus. ubi dicitur · iiiior · autem provincie. etc. deleatur totum usque ibi provideant. et dicatur sic · vi · autem provincie scilicet. Hispania. Provincia. Lombardia. Romana provincia. Theotonia. Anglia provideant. etc.“ Generálna kapitula v Miláne v roku 1270, DB, s. 486.

⁴¹⁹ „Item hanc. In capitulo de studentibus. ubi dicitur · iiiior · autem provincie etc. deleatur · iiiior · et dicatur sic · vi · autem provincie. scilicet Hispania. Provincia. Lombardia. Romana provincia. Theutonia. Anglia; provideant. etc.“ DB, s. 511.

⁴²⁰ „Studium generale theologiae quantum ad locum et personas et numerum studentium committimus plenarie fr. Thome de Aquino.“ ACPR, s. 39. Nie je to prvýkrát, čo účastníci kapituly Rímskej provincie zverili svojmu prominentnému spolubratovi vedenie niektorej zo škôl v provinčnej kompetencii. V roku 1265 postavila provinčná kapitula v Anagni Akvinského do čela školy v Ríme. „Fr. Thome de Aquino iniungimus in remissionem peccatorum quod teneat studium Rome, et volumus quod fratribus qui stant secum ad studendum provideatur in necessariis vestimentis a conventibus de quorum predicatione traxerunt originem. Si autem illi studentes inventi fuerint negligentes in studio, damus potestatem fr. Thome quod ad conventus suos possit eos remittere.“ Tamže, s. 32.

vyplýva, že kapitulári nemali v úmysle založiť „klasické“ generálne štúdium, ale *studium generale theologie*. Text provinčnej kapituly z roku 1272 dával Akvinskému dokonca aj právomoc výberu miesta, kde by podľa jeho predstáv malo byť založené avizované teologické štúdium, a v súvislosti s jeho ďalším pôsobením sa prijíma za skutočnosť, že tým miestom bol Neapol. Mohlo ísť aj o ústretový krok dominikánov voči Karolovi I. z Anjou. Ten sa usiloval od roku 1266 posilniť svoju mocenskú pozíciu aj tým, že podporil živoriacu miestnu univerzitu.⁴²¹

Teologické generálne štúdium v Neapole by sme mohli nazvať hlavou teologických partikulárnych – provinčných škôl, aké sa v priebehu 13. storočia budovali a udomácnili na území Itálie (porov. ďalšiu podkapitolu). Jeho „všeobecnosť“ nespočívala v riadnom právnom statuse à la *studium generale*, ale v kvalite výučby realizovanej v tom čase azda najpovolanejším dominikánom na poli teológie – Tomášom Akvinským. Záujem o jeho lektorské služby bol enormný a domovská Rímska provincia len s ťažkosťami odolávala potrebám rehole, keď sa od roku 1245 vrátil do Neapola až v roku 1259 po účinkovaní v Kolíne a Paríži. Potom pôsobil na lektorských pozíciách v Orviete a v Ríme až do roku 1268, kedy sa druhýkrát vrátil do Paríža ako magister regent a zotrval tu do roku 1272.⁴²²

V snahe pozdvihnúť Fridrichom II. založenú univerzitu sa Karol I. dokonca 31. júla 1272 obrátil na parížsku univerzitnú obec listom, ktorým pozval magistrov a scholárov na obnovenú univerzitu do Neapola, aby tu študovali septem artes, kanonické i civilné právo a teológiu.⁴²³ Tomáš Akvinský bol v Neapole už 10. septembra 1272, teda akurát v takom čase, aby stihol začiatok akademického roka (pozn. 810). Spolu s ďalšími tromi magistrami z Paríža (Róbert z Blois, Róbert z Courtonu a Ján z Centenovilla) skutočne začal s prednáškami z teológie a ako mzdu za lektorát dostával Kláštor sv. Dominika od sicílskeho kráľa jednu uncu zlata mesačne.⁴²⁴ Pre Rímsku provinciu bolo privilegiom mať k dispozícii ta-

⁴²¹ DENIFLE OP, Heinrich. *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*, s. 460; RASHDALL, Hastings. *The Universities of Europe in the Middle Ages II*, s. 24.

⁴²² Podrobné časové údaje o Akvinského účinkovaní v rôznych pozíciách na rozličných miestach možno nájsť v niekoľkých nami citovaných bibliografických položkách. Medzi najobjektívnejšie patria nasledovné: TORELL OP, Jean-Pierre. *Magister Thomas: Leben und Werk des Thomas von Aquin*, s. 341 – 343; GLORIEUX, Palémon. *Répertoire des maîtres en théologie de Paris au XIIIe siècle – I*, s. 85 – 104 a tabuľky

⁴²³ „*Institutum siquidem ab antiquo in Neapolitana civitate hujusmodi studium supplementis instaurare debitis, adaugere oportunis presidiis et congruis fovere favoribus decernentes, ad civitatem ipsam, que acris puritate salubris, loci amenitate conspicua, ubertate rerum omnium opulenta, et marinis commoditatibus oportuna inter cetera loca Italie juxta sapientium antiquorum sententiam extollitur et laudatur, et in qua non sine causa pensatis tantorum bonorum dotibus institutio studii fieri meruit, viros in omnibus scientiis eruditos duximus jam pro hujusmodi studio evocandos, ut in eo velud fonte irriguo pusilli et magni, minores, periti et provecti tam in trivio et quadrvio, jure canonico et civili, quam theologia studere volentes, inveniant unde juxta suam possibilitatem et modum refici valeat unusquisque.*“ CHUP I, n. 443, s. 501.

⁴²⁴ Tomáš Akvinský stihol za krátky čas v Neapole odučiť lektúry z niektorých listov apoštola Pavla (*Ad Romanos*, *Ad Corinthios*), Žalmy (*Super Psalmos*) a teologické kontexty zo života Ježiša Krista (*De unione Verbi incarnati*). Porov. TORELL OP, Jean-Pierre. *Magister Thomas: Leben und Werk des Thomas von Aquin*, s. 262 – 279. „*Cum religiosus frater Thomas de Aquino delectus noster apud Neapolim in theologia legere debeat, nos volentes sibi exhibere subsidium in expensis et propter hoc de una uncia auri ponderis generalis pro quolibet mense quamdiu ibidem legerit sibi provideri velimus, fidelitati vestre sub pena dupli quantitatis ipsius precipiendo mandamus quatenus ad requisitionem prioris fratrum eiusdem ordinis Neapoli, vel certi nuncii eius, de predicta uncia auri ad generale pondus singulis mensibus donec*

kého elitného intelektuála, akým medzi rovesníkmi Akvinský nesporne bol. Túto svoju výhodu sa pokúsila využiť predovšetkým v prospech svojich študentov a prostredníctvom univerzity v Neapole aj v prospech iných scholárov tým spôsobom, že fundovala autonómne teologické štúdium „šité na mieru“ svojmu synovi (ako sa vtedy rehoľníci vo vzťahu k domovskej provincii chápali, napr. *filius provinciae Romanae*) Tomášovi Akvinskému. Nasvedčoval by tomu aj fakt, že po Tomášovej smrti v roku 1274 sláva neapolskej dominikánskej teologickej školy mierne upadla, hoci svoju vysokú úroveň si v porovnaní s podobnými inštitúciami v reholi udržala.⁴²⁵

Provinčná kapitula Rímskej provincie z roku 1281 slávená vo Florencii už tamojšie teologické štúdium považuje za štandardné v rámci svojho územia a bez akéhokoľvek osobitného prívlastku sa o ňom spolu s ďalšími tromi vyjadruje ako o *studium theologie*.⁴²⁶ V každom prípade aspoň v krátkom období Tomášovho účinkovania v Neapole sa tunajšia rehoľná škola deklarovaná ako generálne štúdium teológie stala významným akademickým centrom Rímskej provincie a jej prostredníctvom boli dominikáni aktívne zaangažovaní aj na budovaní miestnej teologickej fakulty.⁴²⁷ Nastolený kvalitatívny trend pokračoval aj v osemdesiatych rokoch a miestny lektor vyučoval spôsobom veľmi podobným magistrovi regentovi na generálnom štúdiu.⁴²⁸ Riadne generálne štúdium, v prípade ktorého niet pochýb o jeho regularite, vzniklo v Neapole až na žiadosť sicílskeho kráľa Karola II. z Anjou v roku 1303⁴²⁹ po tom, ako najneskôr v roku 1296 vznikla oddelením od Rímskej provincie Sicílska provincia.⁴³⁰

Z uvedených známych faktov vyplýva, že teologická škola v Neapole nebola generálnym štúdiom v pravom slova zmysle, aj keď ju provinčné kapituly domovskej provincie v rokoch 1269 a 1272 považovali za *studium generale theologiae*, ale bola *studium particularis theologiae*, teda partikulárnou provinčnou teologickou školou.⁴³¹ Inštitucionálne spojenie s teologickou fakultou sa v nami sledovanom období nedá preukázať, keďže o tom neexistujú žiadne relevantné dôkazy. H. Denifle predpokladá učiteľskú činnosť dominikánov na teologickej fakulte, ale len do roku 1234, teda do vyhnania dominikánov Fridrichom II. Potom až do štvrtého

idem frater Thomas ibidem legerit predicto prior vel eius certo nuncio pro eodem per dohanerios Neapolis de proventibus dohane, quam anno presentis prime indictionis exercent qui sunt et erunt per manus eorum sine difficultate qualibet satisfieri faciat ... “ Citované podľa MULCHAHEY, Michèle. „*First the Bow is Bent in Study ...*“, s. 308, pozn. 269.

⁴²⁵ Porov. SENNER, Walter. *Johannes von Sterngassen OP und sein Sentenzenkommentar*, s. 103.

⁴²⁶ „*Adsignamus studium theologie Luce, Florentie, Sensis et Neapoli.*“ ACPR, s. 56. Rovnako aj na provinčnej kapitule v Anagni v roku 1293 sa teologická škola v Neapole považuje za bežné *studium theologie*. „*Item ponimus studium in theologia Neapoli.*... “ Tamže, s. 112.

⁴²⁷ TORELL OP, Jean-Pierre. *Magister Thomas: Leben und Werk des Thomas von Aquin*, s. 263.

⁴²⁸ MULCHAHEY, Michèle. „*First the Bow is Bent in Study ...*“, s. 183.

⁴²⁹ „*Ad instanciam domini regis Sicilie; ponimus studium generale in conventu Neapolitano.*“ Generálna kapitula v Besançone v roku 1303, DB, s. 930.

⁴³⁰ „*Item hanc. In capitulo de domibus concedendis. in principio addatur. omnes provincie ordinis nostri exceptis · iiiior · scilicet. Romana provincia. Cicilie. Grece et Terre sancte dividantur in duas.*“ Generálna kapitula v Štrasburgu v roku 1296, DB, s. 809. Podľa Sennera vznikla Sicílska provincia už v roku 1294. SENNER, Walter. *Johannes von Sterngassen OP und sein Sentenzenkommentar*, s. 104.

⁴³¹ MULCHAHEY, Michèle. „*First the Bow is Bent in Study ...*“, s. 386, pozn. 129.

desaťročia 14. storočia boli promócie na tejto fakulte len zriedkavé.⁴³² Skutočnosť, že počas lektorského officia teológie v Neapole poberal Tomáš Akvinský od Karola I. z Anjou mzdu, nenasvedčuje tomu, že by neapolská rehoľná škola mohla byť afiliovaná do teologickej fakulty. Skôr môže vypovedať o tom, že šlo o autonómnou partikulárnu provinčnú teologickú školu rehole, navštevovanú aj inými ako dominikánskymi scholármi, keďže na nižších rehoľných školách (okrem generálnych štúdií) mohli u dominikánov študovať aj iní klerici.

Množstvo študujúcich scholárov na generálnych štúdiách rehole

Ako pomerne zložitá sa ukázala otázka regulovania množstva scholárov na autonómnych generálnych štúdiách. Uviedli sme, že kláštory zastrešujúce tento stupeň škôl sužovali prevádzkovo-ekonomické ťažkosti, najmä za predpokladu, že v každom takom konvente bolo nevyhnutné počítať aj s primeraným počtom iných členov ako len študentov (lektori, sublektori, predstavení, formátori, duchovní v *cura animarum* atď.). Tieto objektívne problémy vyústili v šesťdesiatych rokoch 13. storočia do dvoch disciplinárnych konaní voči provinciálovi Anglickej a Teutónskej provincie, v dôsledku ktorých sa dlho hľadalo, pokiaľ možno trvale udržateľné riešenie v prípade počtu študentov a prevádzkovania generálnych štúdií. Hoci generálne kapituly v rokoch 1246 – 1248 ustanovili nové generálne štúdiá, je pravdepodobné, že minimálne v prípade Oxfordu a Kolína nebola ich infraštruktúra, zodpovedajúca najvyššej kategórii rehoľnej vzdelávacej inštitúcie, dostatočne komplexne vyvinutá. O Oxforde sa napríklad W Hinnebusch domnieva, že de facto sa tu generálne štúdium udomácnilo až v roku 1261.⁴³³

Anglická provincia z finančných dôvodov vytrvalo odmietala splniť nariadenia zo štyridsiatych rokov a neprijímala študentov z iných provincií, čo bola jedna zo základných podmienok „všeobecnosti“ generálneho štúdia. Vysoké výdavky vynakladané na chod celej ustanovizne vyvolali v Anglickej provincii neochotu vziať na seba túto zodpovednosť.⁴³⁴ Preto generálna kapitula v Barcelone v roku 1261 vzala záležitosti do vlastných rúk. Vzhľadom na neuposlušnosť rozhodnutí predošlých generálnych kapitúl bol anglický provinciál Šimon z Hintonu zosadený a bolo mu uložené pokánie (sedem dní o chlebe a o vode, sedem kajúcich omší a sedem kajúcich skutkov). Okrem toho bol poslaný do Teutónskej provincie, kde mal v Kolíne ako lektor viesť prednášky (bol predtým magistrom regentom v Oxforde, pozn. 197) a do Anglicka sa smel v budúcnosti vrátiť len s dovolením generálnej kapituly. Trest neminul ani definítorov Anglickej provincie, ktorí odmietavé stanoviská svojho provinciála podporili. Boli taktiež zbavení

⁴³² DENIFLE OP, Heinrich. *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*, s. 455 a 460.

⁴³³ HINNEBUSCH OP, William. *The Early English Friars Preachers*, s. 341.

⁴³⁴ Jednou z príčin, prečo sa predstaveným Anglickej provincie javili náklady na prevádzku študijnej komunity v Oxforde také vysoké, mohla byť podľa A. G. Littleho skutočnosť, že v tom čase koexistovalo pod strechou jedného kláštora popri generálnom štúdiu aj partikulárne provinčné štúdium, a síce *studium artium* a *studium naturale* spolu s nižšou teologickou školou. Takéto spojenie všetkých stupňov dominikánskeho vzdelávania sa síce mohlo javiť ako praktické (študent prešiel celé *curriculum* bez toho, aby opustil kláštor), ale z ekonomického hľadiska bolo neúnosné. Napokon bolo aj výslovne zakázané (pozn. 451). O'CARROLL, Maura. *The educational organisation of the dominicans in England and Wales 1221-1348*, s. 47.

svojich postov so zákazom zastávať ich na najbližších sedem rokov na generálnych i provinčných kapitulách a tí, ktorí boli zároveň priormi, boli pozbavení aj týchto funkcií. Mali zostať trinásť dní o chlebe a o vode a museli vykonať rovnaký počet kajúcich skutkov.⁴³⁵

O nič lepšie nedopadol ani teutónsky provinciál Hermann z Havelbergu (niekdajší socius magistra rehole Jána z Wildeshausenu). V roku 1265 na provinčnej kapitule Teutónskej provincie za súhlasu provinčných definítorov rozhodol, že niektorí študenti z iných provincií budú poslaní domov, lebo kláštor nemá dostatočné zdroje na zaobstaranie živobytia pre všetkých bratov.⁴³⁶ Generálna kapitula v Montpellier ešte v tom istom roku okamžite zasiahla a poverila magistra rehole (v tom čase Ján Vercelli), aby záležitosti generálnych štúdií dal do poriadku. Hermann z Havelbergu bol zosadený, a dostal dvanásťdňové pokánie o chlebe a vode. Definítori z inkriminovanej provinčnej kapituly obišli s miernejším trestom – osem pôstnych dní o chlebe a vode. Kapitulári „preventívne“ určili miesto nasledujúcej generálnej kapituly v Trevíre, na území Teutónskej provincie.⁴³⁷ Na nej v roku 1266, pre istotu a na vylúčenie akýchkoľvek pochybností, explicitne zopakovali, že štúdium sídlia v konvente v Kolíne je generálnym štúdiom so všetkým čo k tomu patrí, teda s právom štúdia aj pre členov iných provincií.⁴³⁸ Tak ako sa W. Hinnebusch domnieva, že sa štúdium v Oxforde s definitívnou platnosťou stalo generálnym až v roku 1261, môžeme to isté v roku 1266 konštatovať o generálnom štúdiu v Kolíne.

Pokiaľ sa pokúsime zdokumentovať konkrétny počet študentov na generálnych štúdiách, vychádzame pri tom z noriem schvaľovaných na generálnych kapitulách rehole. Pre porovnanie, parížska teologická fakulta mohla mať na sklonku 13. storočia na dvadsiatich katedrách (jedenásť spravovali svetskí klerici)⁴³⁹ okolo 400 študentov a z toho väčšinu tvorili mendikanti.⁴⁴⁰ Čisto teoreticky by tak na jednu katedru pripadalo v priemere 20 študentov. Od roku 1246 boli počty

⁴³⁵ „Apud Oxoniam in Anglia assignamus studium pro provinciis. et volumus quod inde non possit removeri sine licencia capituli generalis. Precipimus autem. in virtute obediencie. priori et fratribus illius conventus. tam presentibus quam futuris. quod studentes provinciarum ibidem recipiant. et caritative pertractent. nec occasione turbacionis que precessit. scienter inferant eis molestias. Quia vero ordinacio et iniunctio precedentis capituli circa hoc non fuit observata; a priore provinciali et diffinitoribus capituli provincialis eiusdem; absolvimus priorem provincie Anglie. et assignamus eum provincie Theutonie. ut legat Colonie. vel alibi ubi videbitur priori provinciali expedire. nec volumus quod ad provinciam Anglie revocetur sine licencia capituli generalis. et iniungimus ei · vii · dies in pane et aqua. et · vii · disciplinas. et · vii · missas. Diffinitores vero qui non assenserunt ut fratres studentes aliarum provinciarum. reponerentur Oxonie. suspendimus usque ad · vii · annos ab officio diffinicionis. tam capituli provincialis. quam generalis. et si sint aliqui ex eis priores; absolvimus eos. et iniungimus cuilibet predictorum diffinitorum · xiii · dies in pane et aqua et · xiii · disciplinas.“ DB, s. 397 – 398.

⁴³⁶ LÖHR OP, Gabriel. *Die Kölner Dominikanerschule vom 14. bis zum 16. Jahrhundert*. Freiburg : Verlag der Paulusdruckerei, 1946, s. 14.

⁴³⁷ *Relinquimus magistro ordinis. ut ipse de studiis generalibus. diligenter ordinet et disponat. prout utilitati ordinis viderit expedire. Priori provinciali Theotonie. quia remisit aliquos studentes ad provinciam suam. prout nobis per suas literas constituit. iniungimus · xii · dies in pane et aqua. et singulis diffinitoribus capituli provincialis proximo preteriti dicte provincie. qui consenserunt in hoc; iniungimus · viii · dies in pane et aqua. Capitulum generale sequens assignamus in provincia Theutonie; apud Treverim.*“ DB, s. 438.

⁴³⁸ „Assignamus apud Coloniam; studium generale.“ Tamže, s. 446.

⁴³⁹ GLORIEUX, Palémon. *Répertoire des maîtres en théologie de Paris au XIIIe siècle – I*, tabuľky.

⁴⁴⁰ KŁOCZOWSKI, Jerzy. *Wspólnoty chrześcijańskie w tworzącej się Europie*, s. 300.

študentov vysielaných z jednotlivých provincií na generálne štúdiá rehole stanovené na troch pre Paríž a na dvoch pre zvyšné štyri generálne štúdiá v Oxforde, Bologni, Kolíne a Montpellier.⁴⁴¹ V tom období bolo všetkých provincií dvanásť, čiže potom by v Paríži smelo byť 36 študentov a na ostatných generálnych štúdiách po 24. Každá provincia tak mohla mať na generálnych štúdiách 11 svojich študentov, čo by znamenalo, že celkovo mohla rehoľa na svoje elitné školy v polovici 13. storočia umiestniť 132 najperspektívnejších dominikánov.

Generálne kapituly v rokoch 1288 – 1290 hľadali primeraný spôsob, ako nájsť konsenzus v počte bratov vysielaných na generálne štúdiá, predovšetkým do Paríža. Napokon podľa W. Sennera v roku 1290 stanovila generálna kapitula vo Ferrare počet študentov vysielaných z jednotlivých provincií do Paríža na dvoch.⁴⁴² Stalo sa tak najskôr v Luce v roku 1288 (*inchoatio*), potom v Trevíre v roku 1289 (*approbatio* – tu sa hovorí o tom, že určité provincie budú mať právo vyslať do Paríža troch študentov, iné len dvoch) a vo Ferrare, ako na tretej kapitule v poradí, sa už len potvrdil tento numerus clausus (*confirmatio*).⁴⁴³ V roku 1294 pozostávala Rehoľa kazateľov ešte stále z 12 provincií a s najväčšou pravdepodobnosťou disponovala s menej ako desiatimi generálnymi štúdiami. Pokiaľ by každá provincia využila možnosti definované generálnymi kapitulami, mohla mať rehoľa po roku 1294 na generálnych štúdiách asi okolo sto svojich scholárov, aby sa z nich stali nádejní lektori pre potreby nielen domovskej provincie, ale rehole vôbec.⁴⁴⁴ Nikde v prameňoch sa nehovorí o tom, či sa študenti na generálne štúdiá mali posilať ročne, dvojročne prípadne v akejkoľvek inej periodicite. My sa domnievame, že nariadenie počítalo s tým, že každá provincia smie mať na každom generálnom štúdiu dvoch svojich členov súčasne, čiže v momente, keď na ktoromkoľvek z nich jeden z jej študentov svoju akademickú formáciu ukončil, smela ihneď vyslať na jeho miesto ďalšieho. Tým pádom na každom generálnom

⁴⁴¹ „Item hanc. In constitutione ubi dicitur. tres fratres mittantur Parisius tantum de provincia ad studium. addatur · iiiior · autem provincie scilicet Provincia. Lombardia. Theotonia. Anglia provideant ut semper in aliquo conventu magis ydoneo sit generale studium et sollempne. et ad illum locum quilibet prior provincialis potestatem habeat mittendi duos fratres ad studium.“ Generálna kapitula v Paríži, DB, s. 241.

⁴⁴² SENNER, Walter. *Johannes von Sterngassen OP und sein Sentenzenkommentar*, s. 96.

⁴⁴³ „Item hanc. In capitulo de studentibus. ubi dicitur · iiiior · autem provincie scilicet. Provincia. Lombardia. etc. deleatur et dicatur sic. quinque provincie scilicet. Provincia. Lombardia. Romana provincia etc.“ DB, s. 713; „Item hanc. In capitulo de studentibus. ubi dicitur. tres autem fratres tantum mittantur Parisius de provincia ad studium etc. usque ad illum locum. ydoneos ad studendum. deleatur totum et dicatur sic. duo fratres tantum mittantur Parisius ad studendum de provincia tali et tali. expressis nominibus universarum. Cetero vero provincie. quamdiu remanserint indivise; ad illud studium possint mittere tres studentes. Quatuor autem provincie scilicet. provincia in qua [est] conventus Montispeulanus. in qua est conventus Bononiensis. in qua est conventus Coloniensis. in qua est conventus Oxoniensis. provideant. ut semper in aliquo conventu ydoneo sit generale studium et sollempne. et ad illum locum quilibet provincia. que potest mittere duos studentes Parisius; habeat potestatem mittendi tercium studentem. que autem potest mittere tres studentes; potestatem habeat mittendi ad illum locum duos fratres ad studendum. Et si studium generale in aliqua provincia alia a predictis fuerit per ordinem assignatum; idem modus circa missionem studencium observetur.“ Tamže, s. 729 – 730; „Item hanc. In capitulo de studentibus. ubi dicitur. nisi fuerint revocati. addatur. postquam autem in aliquo studio per · iii · annos fuerint commorati; ipso facto. sint ab ipso studio absoluti. nisi de licencia magistri ordinis speciali. et hoc idem circa studentes eiusdem provincie observetur. Et hec habet · iii · capitula.“ Tamže, s. 736 – 737.

⁴⁴⁴ Porov. KŁOCZOWSKI, Jerzy. *Wspólnoty chrześcijańskie w tworzącej się Europie*, s. 296; SENNER, Walter. *Johannes von Sterngassen OP und sein Sentenzenkommentar*, s. 121.

štúdiu v ideálnom prípade študovalo na sklonku 13. storočia 24 bratov.

Od roku 1298 na generálnej kapitule v Métach započala niekoľkoročná snaha o systémové vyriešenie problematiky kvót pre jednotlivé generálne štúdiá. Neraz zmätočné, veľmi často sa meniace normy, mohli byť dôsledkom súperenia medzi provinciami a ich záujmami.⁴⁴⁵ Kapitulári rozdelili provincie do dvoch šesťčlenných skupín, z ktorých jedna skupina smela do Paríža vyslať troch študentov, druhá len dvoch. Pre ostatné generálne štúdiá získala prvá skupina provincií mandát pre dvoch študentov, zvyšných šesť provincií len pre jedného.⁴⁴⁶ V roku 1301 na generálnej kapitule v Kolíne rozšírili prítomní znevýhodnenú skupinu provincií ešte o jednu (Provence), spolu na sedem.⁴⁴⁷ Aby neprehľadnému, zložitému a pre niektoré provincie diskriminačnému modelu nebol koniec, prichádzali kompetentní po niekoľkoročných prípravách s návrhmi na rozdelenia provincií, ktorých medzičasom bolo už 15, a celú situáciu ohľadom kvót vysielaných študentov na generálne štúdiá to ešte skomplikovalo. Na generálnej kapitule v roku 1303 v Besançone siahli kapitulári po ďalšej regulácii aj preto, že sa počet provincií zvýšil na 18.⁴⁴⁸ Z nich osem (Hispania, Toulouská, Poľská, Česká, Aragónska, Grécka ako aj provincie Provence a Svätá zem) malo dovolenie vyslať do Paríža na generálne štúdium len dvoch študentov, zvyšných desať provincií troch. Na ostatné generálne štúdiá smeli vymenované provincie vyslať už len jedného študenta a zvyšných desať po dvoch.⁴⁴⁹ Diferencovaný prístup sa zachoval aj medzi provinciami, aj medzi generálnymi štúdiami, kde si prím zachoval Paríž. Na základe tohto modelu by v Paríži mohlo študovať 46 študentov a na ostatných generálnych štúdiách 28 študentov.

Napriek niekoľkým pokusom o premyslenú reguláciu počtu scholárov boli zainteresované komunity preplnené a systém neprehľadný. Po viacerých neúspešných pokusoch pristúpila generálna kapitula v Bologni v roku 1315 k radikál-

⁴⁴⁵ Porov. BERG, Dieter. *Armut und Wissenschaft. Beiträge zur Geschichte des Studienwesens der Bettelorden im 13. Jahrhundert*, s. 119.

⁴⁴⁶ „Item hanc. In capitulo de studentibus. ubi dicitur. tres fratres tantum Parisius mittantur ad studium de provincia. addatur. exceptis provinciis Hispanie. Polonie. Grecie. Terre sancte. Aragonie et Boemie. de quarum qualibet duo tantum mittantur. Item hanc. In eodem capitulo. ubi dicitur. quod quilibet provincialis potestatem habeat mittendi duos fratres ydoneos ad studium. addatur. exceptis provinciis Hispanie. Polonie. Grecie. Terre sancte. Aragonie. Boemie. de quarum qualibet possint mittere unum tantum.“ DB, s. 837.

⁴⁴⁷ „Item hanc. In capitulo de studentibus. ubi dicitur. tres autem fratres tantum mittantur Parisius de provincia ad studium. addatur. exceptis provinciis Hispanie. provincie Tholosane. Polonie. Grecie. Terre sancte. Aragonie. Boemie et provincie Provincie. de quarum qualibet duo tantum mittantur. Item hanc. In eodem capitulo. ubi dicitur. prior provincialis potestatem habeat mittendi ad studium duos fratres. addatur. exceptis provinciis Hispanie. Tholosane provincie. Polonie. Grecie. Terre sancte. Aragonie. Boemie. et provincie Provincie. de quarum qualibet possint mittere unum tantum.“ DB, s. 877.

⁴⁴⁸ „Item hanc. In eodem capitulo. ubi dicitur. In singulis · xv · provinciarum capitulis. deleatur · xv · et ponatur · xviii · Et hec habet · iii · capitula.“ Generálna kapitula v Besançone v roku 1303, DB, s. 913.

⁴⁴⁹ „Item hanc. In capitulo de studentibus. ubi dicitur. tres autem fratres mittantur tantum Parisius de provincia ad studium. addatur. exceptis provinciis Hispanie. Tholosane provincie. Polonie. Grecie. Terre sancte. Aragonie. Boemie. et provincie Provincie. de quarum qualibet duo tantum mittantur. Et hec habet · iii · capitula. Item hanc. In eodem capitulo. ubi dicitur. quilibet prior provincialis potestatem habeat mittendi duos fratres ad studium. addatur. exceptis provinciis Hispanie. Tholosane provincie. Polonie. Grecie. Terre sancte. Aragonie. Boemie. et provincie Provincie. de quarum qualibet possint mittere unum fratrem. Et hec habet · iii · capitula.“ Tamže, s. 913 – 914.

nemu riešeniu, ktoré malo priniesť spravodlivejší a únosnejší trvalý model pre akademickú peregrináciu a dotknuté kláštory. Najskôr stanovila numerus clausus pre každé generálne štúdium na 22, resp. 23 študentov, bez ohľadu na množstvo provincií v reholi a bez akéhokoľvek iného mechanizmu určovania počtu jednotlivcov vysielaných na generálne štúdium.⁴⁵⁰ Ďalšou zmenou bolo nariadenie, že v konventoch, kde sídlia generálne štúdiá nesmú mať svoje miesto iné stupne rehoľných škôl, konkrétne partikulárne *studium artium* a *studium naturarum*.⁴⁵¹ Okrem toho mali byť z týchto kláštorov preložený bratia, ktorí nie sú nevyhnutne spojení s vyučovaním a nemajú na tom mieste pastoračné povinnosti.⁴⁵² Taktiež ubytovacie kapacity našli v nariadeniach svoje miesto a cely mali byť prednostne prenechané študentom.⁴⁵³ Zjavným zámerom bolo čo najúčelnejšie využitie prepĺnených kapacít študijných konventov v prospech inтелеktuálnej formácie vlastnej členskej základne. W. Senner odhaduje, že aj napriek striktne definovaným nariadeniam, týkajúcich sa počtu študentov na generálnych štúdiách, mohol byť ich celkový stav vyšší ako ho stanovili vnútorné predpisy, a síce okolo 40 (s výnimkou Paríža, kde ich mohlo byť viac).⁴⁵⁴ Podľa W. Hinnebuscha sa toto množstvo mohlo pohybovať len niekde medzi 12 až 30 scholármi.⁴⁵⁵ Na druhej strane orientačne vyčíslená štatistika o Oxforde kalkuluje s tým, že tu do roku 1348 mohlo pôsobiť 78 bratov (pozn. 393 v 2. kapitole),⁴⁵⁶ čo v prípade, pokiaľ by to bolo po roku 1315 (pozn. 450), mohlo znamenať, že na miestnom generálnom štúdiu sa vzdelávalo viac ako len stanovených 22 – 23 dominikánov.

Gabriel Löhr interpretuje závery generálnej kapituly z roku 1315 iným spôsobom. Tvrdí, že počet študentov 22 – 23 sa týka len študentov z provincie, na území ktorej sa generálne štúdiá nachádzajú, a okrem tohto čísla je potrebné do celkového množstva zaradiť ešte po dvoch študentoch na každé generálne štúdium z ostatných provincií. Keďže ich bolo v tom čase 18, tak k študentom

⁴⁵⁰ „Cum lapsus studii et sciencie, de quo dolentes referimus, in diversis provinciis appareat manifeste, ad quem reparandum intendentes cum omni diligencia providere, volumus et ordinamus, quod in conventibus, in quibus est studium generale, studencium de provincia certus numerus prefigatur; qui numerum ·xxii· orum vel ·xxiii· ad plus non excedat, ultra quem per priores provinciales vel eorum vicarios non debeant plus poni.“ Tamže, s. 1144.

⁴⁵¹ „Studia vero arcium vel phylosophie illo modo in eisdem conventibus non ponantur.“ Tamže, s. 1145.

⁴⁵² „Item. Cum conventus, in quibus sunt generalia studia, graventur fratrum multitudine numerosa necnon et aliis oneribus adeo, quod fratres suos sufficienter non possunt deficientibus necessariis sustentare, volumus et ordinamus, quod per priores provinciales seu eorum vicarios fratres inutiles et onerosi de predictis conventibus excludantur, et solum utiles et necessarii pro predicacionibus, confessionibus, questibus fiendis, sequela chori et aliis officiis dimittantur, qui undecumque de aliis conventibus, si ibi non fuerint, assumantur. Predicti autem conventus aliis oneribus non graventur, ut sic tam studentibus quam aliis possit melius provideri.“ Tamže, s. 1144 – 1145.

⁴⁵³ „Item. Cum propter defectum cellarum studentes aliquando sint in conventibus per longa tempora sine cella vel cogantur transire de cella in cellam sepe cum studii sui notabili detrimento, volumus et ordinamus, quod certe celle per priorem vel eius vicarium et magistrum studencium, que sint de melioribus et medicribus, pro studentibus intraneis et extraneis, ubi factum non extiterit, in competenti numero deputentur, que per fratres alios, dum studentes presentes fuerint, minime occupentur.“ Tamže, s. 1145.

⁴⁵⁴ Porov. SENNER, Walter. *Johannes von Sterngassen OP und sein Sentenzenkommentar*, s. 121.

⁴⁵⁵ V Toulouse počítá asi s 30 – 35 študentami a v Bordeaux s približne 25. HINNEBUSCH OP, William. *The History of the Dominican Order II*, s. 20 a 32, pozn. 1.

⁴⁵⁶ O'CARROLL, Maura. *The educational organisation of the dominicans in England and Wales 1221 – 1348*, s. 52.

z domovskej provincie mohlo pribudnúť ešte 36 externých, čo by znamenalo, že na jednom generálnom štúdiu sa mohlo súčasne ocitnúť 56 – 57 študentov.⁴⁵⁷ Ak by sme vzali do úvahy rozhodnutia kapitulárov z generálnych kapitúl spred roku 1315 (pozn. 702 – 704), snažiac sa vyriešiť pretrvávajúci nedostatok kvalifikovaných lektorov, zdalo by sa takéto vysvetlenie logické. Ocitol by sa však v rozpore s nariadeniami kapitúl, ktoré riešili preplnenosť konventov s generálnymi štúdiami, tak ako sme to uviedli v predchádzajúcich riadkoch.

U františkánov platil napríklad od roku 1260 (prijatie Narbonskej konštitúcie) numerus clausus pre generálne štúdiá v Paríži v počte dvoch študentov z každej provincie. Na sklonku 13. storočia ich františkáni mali 32, o niekoľko desaťročí neskôr už 34, čo by znamenalo, že na parížskom generálnom štúdiu Menších bratov mohlo študovať 64 – 68 scholárov. Naliehavá potreba lektorov pre prudko sa rozrastajúcu rehoľu však spôsobila, že v skutočnosti sa tu na generálnom štúdiu nachádzalo oveľa viac bratov, čo so sebou prinášalo praktické ťažkosti. Preto generálna kapitula v Assisi v roku 1279 stanovila limit pre maximálne množstvo študentov v Paríži na 140.⁴⁵⁸

Presný počet dominikánskych študentov na jednom generálnom štúdiu sa vyčíslíť nedá. K tomu by bolo nevyhnutné prosopografickou metódou zistiť na základe imatrikulačných a promočných protokolov, koľko študentov začalo štúdium a koľkí boli graduovaní. Vzhľadom na neúplne zachované príslušné údaje to nie je možné.

3. 5. Partikulárne provinčné školy

Z hľadiska ďalšieho vývoja autonómneho dominikánskeho vzdelávacieho modelu zohralo veľmi dôležitú úlohu etablovanie filozofického programu (tzv. profánnych alebo sekulárnych vied) v ich školskom systéme. Filozofia, jej disciplíny a tomu zodpovedajúce štúdium, nenachádzali po niekoľko desaťročí v reholi paušálnu podporu. Takmer počas celého 13. storočia sa o jej zaradení do študijných programov rehole živo diskutovalo, pričom do širokej debaty na túto tému zasahovali predstavitelia z celého vtedajšieho spektra vlastnej i mimorehoľnej hierarchie.⁴⁵⁹ V pohľade na úlohu filozofie nepanovala v rehoľných štruktúrach jednota a to isté sa týkalo aj veľkosti priestoru, ktorý jej mal byť vo výučbe poskytnutý. Na

⁴⁵⁷ LÖHR OP, Gabriel. *Die Kölner Dominikanerschule vom 14. bis zum 16. Jahrhundert*, s. 15.

⁴⁵⁸ ROEST, Bert. *A History of Franciscan Education (c. 1210 – 1517)*, s. 15 – 16.

⁴⁵⁹ Kancelár Parížskej univerzity v rokoch 1238 – 1244 Odo z Chateauroux sa žaloval, že na teologickej fakulte sa hovorí jazykom filozofov, lebo „mnohí preceňujú spôsob vyjadrovania filozofov a zapredávajú sa synom Grékov, čo znamená filozofom.“ Taktiež Jakub z Vitry v príhovore k študentom výslovne rozlišuje medzi *libri naturales* (myslí knihy filozofov) po ktorých by študenti siahť nemali a medzi disciplínami, ktoré sú pre štúdium teológie užitočné. „*Quum igitur libri theologici christiano possunt sufficere, non expedit in libris naturalibus nimis occupari. Illas scholasticas scientias secure possumus audire quae praeparant auditum ad scientias pietatis, sicut grammaticam, dialecticam et rhetoricam.*“ Sermo ad scholares, XVI. Citované podľa CHENU OP, Dominique. *Die Theologie als Wissenschaft im 13. Jahrhundert*, s. 62, pozn. 18. Iné pohnútky vedúce k istým obavám z prieniku filozofie a jej epistemologických procesov do študijných programov teológie priblížime v piatej kapitole.

základe zachovaných prameňov môžeme postoj rehole k svetským vedám v 13. storočí rozdeliť na dve časové periódy. Prvá zahŕňa obdobie od vzniku dominikánov až do 50. rokov 13. storočia a druhá je tvorená zvyškom tohto storočia.⁴⁶⁰

Výrazným chronologickým medzníkom je generálna kapitula vo Valencienes v roku 1259, ktorá priniesla niektoré zásadné zmeny. V prvej perióde sa v stanoviskách rehole k filozofii odzrkadľujú opatrné, ale často explicitne odmietavé vyjadrenia najvyšších cirkevných autorít, ako ich poznáme od roku 1210 do začiatku 30. rokov 13. storočia (pozn. 185 – 197 v 5. kapitole). Napríklad v poradí druhý magister teológie z radov dominikánov na parížskej teológii, Ján zo Sv. Egídia, v prednáške z 12. januára 1231 otvorene napadol prenikanie filozofie do teológie a ďalší,⁴⁶¹ tentokrát anonymný dominikán z konventu sv. Jakuba, si 1. júna 1231 vzal na mušku predovšetkým aristotelovskú metafyziku a neváhal ju nazvať „pekelným jazykom.“⁴⁶² Na generálnych kapitulách v Paríži v roku 1243 a v roku 1246 tiež zaznel hlas proti pohanským filozofickým knihám a ich štúdiu.⁴⁶³ Opačný názor na zastúpenie filozofie vo výuke na vlastných školách prejavil asi o 20 rokov neskôr Albert Veľký, popredný zástanca nových metód, ktorý čulo protestoval proti nedôvere voči filozofii aj medzi vlastnými spolubratmi. Vo voľbe slov rozhodne nebol na dnešný vkus príliš vyberavý, keď konštatoval, že „niektorí nevzdelaní ľudia chcú všetkými možnými spôsobmi bojovať proti využitiu filozofie, predovšetkým u dominikánov, kde im nikto neodporuje, tak ako pochabé zvieratá, ktoré hania, čo nepoznajú.“⁴⁶⁴

Postupný prienik sekulárnych disciplín do dominikánskych študijných programov

Našťastie pre trvalé umiestnenie sa filozofie a iných sekulárnych vied v živote študujúceho dominikána veľmi prezieravo zasiahli LCO už z roku 1228.⁴⁶⁵

⁴⁶⁰ Porov. KOPERSKA, Apollonia. *Die Stellung der religiösen Orden zu den Profanwissenschaften im 12. und 13. Jahrhundert*, s. 101.

⁴⁶¹ „Fons sapientiae verbum Dei. Dicitur: theologia. Quando autem tales veniunt ad theologiam, vix possunt separari a scientia sua, sicut patet in quibusdam, qui ab Aristotele non possunt in theologia separari, ponentes ibi aurichalcum pro auro, scilicet philosophicas quaestiones et opiniones.“ Sermo magistri Johannis de Sancto – Aegidio, Dominica post Epiphaniam. DAVY, Marie-Madeleine. *Les sermons universitaires Parisiens de 1230 – 1231*, s. 292.

⁴⁶² „Haec est lingua infernalis. sunt enim aliqui qui bene linguam spiritualem didicerunt, id est theologiam, sed tamen in ea barbarizant, eam per philosophiam corruptentes. Qui enim metaphysicam didicit semper loquitur de punctis et lineis in theologia. Tales induunt regem vestibis sordidis et laceratis. Item spargunt pulverem in lucem, et inde nascuntur cinifes.“ Sermo cujusdam fratris de ordine Praedicatorum. Dominica tertia post pentecosten. DAVY, Marie-Madeleine. *Les sermons universitaires Parisiens de 1230 – 1231*, s. 340 – 341.

⁴⁶³ „Item. Fratres non studeant in libris philosophicis. nisi secundum quod scriptum est in constitutionibus. nec etiam scripta curiosa faciant.“; „Constitutionem de modo studendi in libris gentiliū. priores faciant diligenter observari.“ DB, s. 224 a 244.

⁴⁶⁴ „Quidam nesciunt, omnibus modis volunt impugnare usum philosophiae, et maxime in Praedicatoribus, ubi nullus eis resistit, tanquam bruta animalia blasphemantes in iis quae ignorant.“ Citované podľa CHENU OP, Dominique. *Die Theologie als Wissenschaft im 13. Jahrhundert*, s. 63, pozn. 20.

⁴⁶⁵ „In libris gentiliū et philosophorum non studeant: et si ad horam inspiciant. Seculares scientias non addiscant: nec artes quas liberales vocant. * nisi aliquando circa aliquos magister ordinis vel capitulum generale voluerit aliter dispensare: sed tantum libros theologicos tam iuvenes quam alii legant.“ DENIFLE OP, Heinrich. *Die Constitutionen des Prediger – Ordens vom Jahre 1228*, s. 222. Stanovisko z roku

Samotný text sa skladá zo štyroch častí, pričom každá jedna sa týka konkrétneho spôsobu narábania so svetským štúdiom vo formácii rehoľníkov. Prvá časť jednoznačne uprednostňuje teológiu pred všetkým ostatným a jej obsah sleduje inštrukcie Gregora IX. Druhá časť sa stala východiskom pre tzv. privátne štúdium filozofie. Nebolo dovolené všetkým, ale len niektorým jednotlivcom. Tretia a štvrtá časť sa týkajú zákazu *scientias seculares* a *septem artes liberales*. Vrcholom textu je diplomaticky sformulovaná norma dišpenzu udeliteľného rozhodnutím magistra rehole alebo generálnej kapituly, umožňujúca za takýchto okolností aj štúdium svetských vied.⁴⁶⁶ Neskôr sa stala kľúčovou pre pozvoľný vstup filozofických disciplín do študijných programov dominikánov. Svoju úlohu v ich zbližovaní sa s inými ako čisto teologickými predmetmi štúdia zohrala prítomnosť nemalého počtu bratov z prvej generácie rehole s už absolvovaným teologickým, artistickým alebo iným stupňom štúdia.⁴⁶⁷ V predchádzajúcich odstavcoch sme uviedli, že aj osobnosti ako Jordán Saský, Henrich Kolínsky, Reginald z Orleánsu, Roland z Cremony,⁴⁶⁸ Hugo zo Sancto Caro, Guéric zo Sv. Quentina, Ján zo Sv. Egídia, Robert Bacon, Richard Fishacre, Tomáš Akvinský, Albert Veľký a ďalší⁴⁶⁹ mali osobné skúsenosti s univerzitnou intelektuálnou formáciou (aj v úlohe pedagógov), čo sa po určitom čase celkom prirodzene odzrkadlilo v celom tomto procese.

Vďaka dišpenzu zakomponovanému do LCO z roku 1228 sa niektorým jednotlivcom dostalo možnosti poznávať „zakázané ovocie“ filozofického poznania

1228 podporili generálne kapituly v rokoch 1243 (Paríž) a 1246 (Paríž). „*Item. Fratres non studeant in libris philosophicis. nisi secundum quod scriptum est in constitutionibus.*“ „*Constitutionem de modo studendi in libris gentilium. priores faciant diligenter observari.*“ Tamže, s. 224. LCO z roku 1256 doslovne prevzali formuláciu z roku 1228, DB, s. 99.

⁴⁶⁶ V roku 1254 došlo na generálnej kapitule v Budíne k zmene nariadenia LCO z roku 1228 a právomoc na udelenie dišpenzu pre štúdium svetských vied bola delegovaná aj na provinciálov. „*Item hanc. In capitulo de studentibus. ubi dicitur. magister ordinis. vel capitulum generale. voluerit aliter dispensare. addatur. vel priores provinciales.*“ DB, s. 312. Pravdepodobne preto, že redakcia LCO z roku 1256 opomenula túto zmenu, zopakovala ju generálna kapitula z roku 1262 v Bologni a schválila ju s konečnou platnosťou ako *confirmatio*. „*Item hanc. In capitulo de studentibus. post illud. nisi circa illos voluerit magister ordinis. vel capitulum provinciale. addatur. vel prior provincialis. aliter (voluerit) dispensare. Et hec habet · iii · capitula.*“ Tamže, s. 404.

⁴⁶⁷ Porov. listy Jordána Saského. Pozn. 229 – 236.

⁴⁶⁸ V jeho teologickej Summe sú Aristoteles a jeho *libri naturales* citované (hoci neraz len veľmi stručne, alebo ako alúzie) častejšie než u kohokoľvek iného na latinskom Západe, vrátane jeho súčasníkov, akými boli Viliam z Auvergne, Filip Kancelár a Hugo zo Sancto Caro. Roland otvorene považoval filozofiu a jej disciplíny za pomocné vedy v službách teológie a nijako sa netajil „služobným“ postavením filozofie voči teológii, čo môže čiastočne prekvapiť. V každom prípade však mohol jeho pohľad prispieť k zmene odmietavého a podozrievavého postoja časti dominikánskej hierarchie k potrebe zaviesť do autonómneho školského programu filozofický vzdelávací program ako prípravnú fázu pred začatím teologického štúdia v tom pravom zmysle slova. „*Solent ergo decipere heretici et demones fideles in scripturis sophisticis argumentis. scriptura autem sacra non dignatur descendere ad solutionem illarum inuolutionum ... mittat unam de ancillis suis, logicam, in suo strepitu et ueritate ab infestatione domine sue fugat inimicos.*“ Citované podľa SENNER, Walter. *Johannes von Sternngassen OP und sein Sentenzenkommentar*, s. 111.

⁴⁶⁹ Gerard Frachet menuje ešte iných, o niečo menej významných členov rehole vstupujúcich do jej štruktúr s univerzitným vzdelaním. Napr. „*Frater Clarus, vir bonus et magne auctoritatis et peritus iure civili, qui etiam in artibus et iure canonico rexerat.*“ „*Moneta, qui tunc in artibus legens in tota Lombardia famosus.*“ „*Gualterus Teutonicus, regens in artibus et in medicina valde peritus.*“ „*Humbertus ... cum rexisset in artibus (parisiis) ... et post ius canonicum aliquando tempore audisset, ingressus est ordinem.*“ MOPH I, Vitae Fratrum, s. 26; Tamže, s. 169; Tamže, s. 174; Tamže, Chronica Ordinis, s. 337.

ešte pred rokom 1259. Napríklad Albert Veľký svoje dielo *Fyzika* napísal niekedy okolo roku 1245.⁴⁷⁰ Vincent z Beauvais v prológu ku *Spaeculum maius* (dokončené okolo roku 1254) napísal, že excerpty k Aristotelovi pre svoje dielo mal od svojich spolubratov.⁴⁷¹ V priebehu štyridsiatych rokov 13. storočia sa tiež začínajú objavovať prvé závery provinčných kapitúl, reflektujúce nevyhnutnosť poznatkov z profánnych vied pre teologické štúdium. Potrebu venovať sa ich štúdiu, najmä filozofii ako takej, so sebou nepriniesla len osobná skúsenosť viacerých dominikánov s organizáciou študijných programov na univerzitách, ale zvlášť podmienka mať absolvované nižšie akademické stupne artistických štúdií pred vlastným vstupom na teologickú fakultu, resp. pred začatím štúdia teológie. A hoci boli dominikáni z tohto procesu na univerzitách vyňatí, vzhľadom na ambíciu zaviesť na vlastných školách čo možno najviac z univerziténeho teologického modelu výuky, vyústila táto potreba do objektívne vzneseného nároku na prítomnosť identickej študijnej etapy aj v programoch autonómnych rehoľných škôl. Pokiaľ chceli dominikáni obstať v konkurencii svojich svetských kolegov, nemali v podstate na výber, a prehodnotenie vzťahu k profánnym vedám sa zdalo byť otázkou času. V popredí tohto procesu stáli francúzski dominikáni z provincie Provence. Na provinčnej kapitule v Limoges v roku 1241, osemnásť rokov pred oficiálnou celoplošnou integráciou tejto formy štúdia, kapitulári rozhodli, že bratia, ktorí majú na základe dovolenia magistra rehole za úlohu študovať *in artibus*, majú dostať voľnú, nikým nevlastnenú Bibliu.⁴⁷² Otcovia kapitulári zmienkou o dovolení artistického štúdia najvyšším rehoľným predstaveným splnili podmienku dišpenzu z roku 1228, no zároveň sa po tejto „lastovičke“ na nejaký čas správy z kapitúl ohľadom artistických štúdií odmlčia.

Akurát z roku 1245 sa z provinčnej kapituly v Avignone zachovala zaujímavá zmienka o tom, aby sa kandidátom vstupujúcim do rehole nedávala nádej na to, že sa budú môcť oddať artistickému štúdiu. To vyznieva nanajvýš dvojzmyselne, lebo sa tým mohlo jednak naznačiť, že v artistickom programe sa ďalej nebude pokračovať, ale súčasne to mohlo byť napomenutie predstavených, aby sa noví záujemcovia o dominikánsky habit neregutovali lákaním na *studium artium*.⁴⁷³ Jednou z príčin, prečo okrem zmienky z roku 1245 do roku 1250 nie sú nové informácie z provincie Provence o artistických disciplínach môžu byť nové parížske zákazy Aristotela (pozn. 196 a 197 v 5. kapitole) a s tým spojené problémy s presadením výuky filozofie v rehoľnom prostredí. Inou prípadnou príčinou, môže byť zmena vo vedení rehole, keďže v roku 1240 sa rozhodol rezignovať magister Rajmund z Peñafortu a na jej čele ho vystriedal Nemec Johannes z Wildeshausenu.

V roku 1250 získali priori provincie Provence od provinčnej kapituly slávejnej v Narbonne právo na zabezpečenie artistických prednášok vo svojich konven-

⁴⁷⁰ KOPERSKA, Apollonia. *Die Stellung der religiösen Orden zu den Profanwissenschaften im 12. und 13. Jahrhundert*, s. 116.

⁴⁷¹ „Nonnullos Aristotelis flosculos, praecipue que ex libris ejusdem Phisicis et Mathematicis (myslí sa *Metaphysicis*), quos ... a quibusdam fratribus excerpta suscepere.“ Citované podľa KOPERSKA, Apollonia. *Die Stellung der religiösen Orden zu den Profanwissenschaften im 12. und 13. Jahrhundert*, s. 116.

⁴⁷² „Item, studentibus qui in presenti capitulo assumpti sunt ad studendum in artibus de licencia Magistri, quilibet conventus reservet bibliam vaccantem.“ ACPP, s. 20.

⁴⁷³ „Item, nulli recipiendo detur spes quod ponatur ad artes.“ Tamže, s. 28.

toch.⁴⁷⁴ Od roku 1252 sa v tejto provincii začínajú pravidelné asignácie študentov do konventov, v ktorých sa artistický program vyučoval, a súčasne aj asignácie samotných štúdií ako inštitúcií (pozn. 496 – 497).⁴⁷⁵ Za pozornosť stojí v texte z kapituly zmienka o tom, že keď na *studium artium* asignovaní študenti dorazia do kláštorov určenia, nemajú ich predstavení poverovať oficiami, ani službami, ktorých výkon by im prekážal v štúdiu.⁴⁷⁶ Týmto postojom sa v tom čase artistický program, minimálne v provincii Provence, dostal na úroveň akejkoľvek inej formy štúdia, v nadväznosti na obsah podobných nariadení dišpenzálného charakteru o nezaťažovaní študentov čímkoľvek, čo by narušilo ich školskú právu.⁴⁷⁷ Neteologickému vzdelávaniu sa dostalo rovnakej starostlivosti, aká bola dovtedy poskytovaná len v prospech štúdia teológie.

Trochu iný vývoj mal pred rokom 1259 prienik sekulárnych štúdií do intelektuálnej formácie bratov v Rímskej provincii. V čase, keď v Provence vznikali prvé školy *in artibus*, bol na provinčnej kapitule v Ríme v roku 1243 pokarhaný istý brat Bonifác za to, že vlastnil, a zrejme aj čítal, filozofické knihy. Musel ich odovzdať svojmu priorovi a nesmel z nich študovať.⁴⁷⁸ Zdanlivo nezmieriteľný postoj k profánnym vedám zaujali aj kapitulári zidení o rok neskôr tiež v Ríme, keď nariadili, aby sa bratia, majúci knihy s obsahom svetských vied, do siedmich dní všetkých zriekli a odovzdali ich svojmu priorovi. Je tu ale badateľný istý posun odzrkadľujúci (aj explicitne) dišpenzálnu politiku rehole, lebo z nariadenia boli vyňatí lektori a z nepovolených kníh diela z logiky a morálnej filozofie. S povolením provinciála, alebo s povolením udeleným v súlade s LCO, bolo možné s inak zakázanými knihami pracovať.⁴⁷⁹ K akémukoľvek rozšíreniu artistického štúdia sa v Rímskej provincii postavili ešte doslova v predvečer jeho zriadenia v roku 1259. Provinčná kapitula vo Florencii v roku 1257 vyzvala k zachovávaní predpisov týkajúcich sa *studium litterarum* a o rok neskôr vo Viterbe ho kategoricky odmietla.⁴⁸⁰

⁴⁷⁴ „Item, concedimus universis prioribus conventualibus ut si aliquos habent ydoneos, quod faciant eis legi de artibus in suis conventibus.“ Tamže, s. 40.

⁴⁷⁵ „Ad studium arcium assignamus fratres apud Baionam XII., apud Massiliam XII.“ Provinčná kapitula v Montpellier, Tamže, s. 46. Podrobný zoznam asignácií jednotlivých škôl (*studium artium vel logice nove, studium naturalium*) a lektorov na nich je súčasťou DOUAIS, Célestine. *Essai sur l'organisation des études dans l'ordre des frères Prêcheurs au treizième et au quatorzième siècle (1216 – 1342)*, s. 177 – 268.

⁴⁷⁶ „Illi qui sunt assignati ad artes, bene induti mitantur; et cum ad domos suas pervenerint non occupentur in officiis vel ministeriis per que possint in studio impediri.“ V roku 1257 to zopakovala aj provinčná kapitula v Bordeaux. „Item, quod studentes in artibus non occupentur in aliis, ita quod impediantur a lectione, vel prima repetitione.“ ACPP, s. 47.

⁴⁷⁷ Napr. pozn. 58, 296 – 298 a 311.

⁴⁷⁸ Zákaz nebol absolútny. V prípade udelenia dišpenzu od priora si smel dotýčný brat Bonifác kníh ponechať, prípadne z nich aj študovať. „Fr. Bonifacio Senensi iniungimus ut omnes libros et rationes quas habet de philosophia tradat priori suo et amodo in hiis non studeat, nisi forte, correptione eius exigente, cum eo per priorem suum fuerit dispensatum.“ ACPR, s. 1.

⁴⁷⁹ „Quicumque, preter lectores, habet aliquos tractatus sive libros pertinentes ad aliquas scientias seculares, preter tractatus logicales et ea que pertinent ad moralem philosophiam, resignet priori suo infra VII dies postquam hoc mandatum sciverit; nec de cetero talia aliquis habeat, nec ista eis reddantur, nisi fieret de licentia speciali provincialis, sine cuius licentia aliquis de cetero talia non legat nec audiat, nisi secundum formam constitutionum.“ Tamže, s. 2.

⁴⁸⁰ „Ut salutis nostre et aliorum fructuosius possimus intendere, quedam que circa honestatem morum, quedam circa studium litterarum vel scripturarum, quedam ad fraternae unitatis augmentum ordinanda

Isté obavy vyplývajúce z infiltrácie filozofických disciplín do života dominikánov nevyjadřili len kapitulári Rímskej provincie. Aj kronikár Frachet zdieľal znepokojenie z toho, že by mohlo dôjsť k uprednostneniu filozofie na úkor Písma, čo radikálne odmietol.⁴⁸¹ Čisto svetské štúdium by podľa neho mohlo viesť k zaštrateniu niektorého z bratov.⁴⁸² Takto zmýšľajúci jednotlivci alebo skupiny nemali, ako sa neskôr ukázalo, rozhodujúci vplyv na vývoj postupného procesu, ktorý vyústil do prijatia legislatívnych noriem, definitívne zaraďujúcich sekulárne vedy do školského systému rehole. Napokon sa v roku 1259 na generálnej kapitule vo Valenciennes jednoznačne presadila intelektuálna platforma. Týmto aktom, ako sme už skôr naznačili, sa začala druhá fáza postoja rehole k využitiu profánných vied v jej autonómnom školskom systéme.⁴⁸³

Ratio studiorum

Bezprostredne nesúvisela len so samotnými udalosťami na generálnej kapitule vo Valenciennes, kde dominikáni pristúpili k zásadnej reorganizácii autonómneho systému intelektuálnej formácie. Vonkajším faktorom k zakladaniu rehoľných škôl s výukovým procesom, zodpovedajúcim propedeutickému artistickému štúdiu sekulárnych vied vo vlastnej réžii, boli pomery, do akých na artistickej fakulte v Paríži vyústil vlečúci sa konflikt medzi mendikantmi a svetskými magistrami. Artistickí magistri si vymohli obštrukciu voči mendikantom a neprijali ich do svojho konzorcia (pozn. 170 – 173 v 5. kapitole).⁴⁸⁴ Keďže pred vstupom

decrevimus, que volumus firmiter observari.“ Tamže, s. 20; „*Item inhibemus ne fratres in astronomia studeant, nec eam aut artes seculares legant.*“ Tamže, s. 22.

⁴⁸¹ „*Quidam frater in Anglia cogitans philosophice polire sermonem, quem erat scolariis facturum, obdormiens in cella cum hoc cogitabat, vidit in sompnis dominum Ihesum sibi bibliam afferentem, que tamen multum exterius erat fedata. Quam cum frater diceret deturpatam, ait Christus aperiens eam et ostendens ei pulcritudinem intrinsecam: «Imo valde pulcra est, sed vos philosophiis vestris sic deturpatis eam.»*“ MOPH I, Vitae Fratrum, s. 208.

⁴⁸² „*Alius frater Lombardus ibidem existens in studio cum cogitans hesitaret, utrum phisicis vel theologicis operam daret, apparuit ei in sompnis quidam rotulum tenens in manu, in quo legit nomina defunctorum, de quibus dicebatur quam graviter torquebantur; et querenti causam, responsum est, quod propter suam philosophiam; et ita edoctus est, in quo melius esset ei studere.*“ „*Retulit frater quidam, quod cum multo ipse affectu studeret in philosophia, quadam nocte ad iudicium raptus est, et dictum est ei, quod non erat frater, sed philosophus. Unde iussus denudari est durissime verberatus. Redditus autem sibi sensit per quindenam fere in dorso dolores et omnium confracciones membrorum, ac si fuisset vigilans corporaliter flagellatus.*“ „*Quidam prior, vir bonus, in sermone ad fratres et clerum asseruit, se vidisse in Anglia rusticum simplicem et omnino illiteratum demoniacum factum nunc Grece, nunc Latine, nunc Anglice, nunc Gallice ad omne quod querebatur, astutissime respondentem. A quo cum quereretur frater. an ipse in celo creatus fuerit, respondit, quod sic. Interrogatus, quis spiritus esset, dixit, quod superbie; interrogatus, an dominum viderit, ait, quod sic; adiutus autem, quod diceret, quomodo esset Deus trinus et unus, se totum quasi in globum contrahens et tremens respondit: «Taceamus nos creature de his, que nec loqui nos decet, nec potest hoc dici.»*“ „*In Romana provincia frater quidam temptatus de sciencia rogabat dominum, ut sibi daret eam et vias ad scienciam Dei sua gracia aperiret. Vidit ergo huiusmodi visionem: Offerebatur ei in visu noctis liber quidam magnus questionibus fidei plenus et in fine sic erat scriptum: «Magister nichil dicit hic, sed vult, quod permittatur ei servire Christo in simplicitate sua.»*“ Tamže, s. 208 – 209.

⁴⁸³ KOPERSKA, Apollonia. *Die Stellung der religiösen Orden zu den Profanwissenschaften im 12. und 13. Jahrhundert*, s. 121 a 128.

⁴⁸⁴ FRANK OP, Isnard. *Hausstudium und Universitätsstudium der Wiener Dominikaner bis 1500*, s. 123.

na teologickú fakultu sa uplatňovala požiadavka na úspešné zvládnutie tzv. nižších fakúlt, potrebovali dominikáni tento výpadok z artistickej fakulty nahradiť adekvátnym vlastným modelom, akceptovaným v prípade potreby aj univerzitou. Bratom kazateľom tak nezostávalo nič iné, ako si vybudovať vlastné filozofické štúdiá. Hoci sa o tom nezachovali zodpovedajúce explicitné písomné pramene, Parížska univerzita akceptovala dominikánske nižšie školy ako relevantné pre splnenie podmienky na vstup na teologickú fakultu. V Oxforde k takémuto rozhodnutiu došlo v roku 1253.⁴⁸⁵ Čiže aj z naliehavej potreby reagovať na túto skutočnosť komisia magistrôv,⁴⁸⁶ na čele s vtedajšou intelektuálnou špičkou rehole, ktorú okrem Tomáša Aquinského a Alberta Veľkého tvorili osobnosti ako Peter z Tarentaise,⁴⁸⁷ Florentinus z Hesdinu,⁴⁸⁸ či Bonushomo z Británie,⁴⁸⁹ vypracovala vlastný vzdelávací program zahŕňajúci artistický stupeň akademickej formácie – tzv. *Ratio studiorum*, nemajúci dovtedy v celom latinskom monasticime obdobu.⁴⁹⁰

Normy pre organizovanie dominikánskej intelektuálnej formácie stanovené týmto programom sa stali v hrubých rysoch východiskom pre akademickú činnosť rehole prakticky po celý zvyšok 13. storočia. S odborovým horizontálnym členením na teologické a sekulárne vedné disciplíny korešpondovalo vertikálne členenie škôl na konventné školy, partikulárne provinčné školy a generálne štúdiá.⁴⁹¹ Spolu 25 nariadení a napomenutí nového vzdelávacieho programu bolo adresovaných kompetentným predstaveným, aby svoje sily venovali podpore štúdia. Napríklad nariaďuje, aby lektori svedomito konali prednášky, zúčastňovali sa na dišputách a sami ich organizovali. *Ratio studiorum* v oblasti štúdia stanovilo, že na generálnom štúdiu mohli študovať len tí, ktorí boli spôsobilí ho úspešne zvládnuť a prejavovali k tomu dobrú vôľu, čo zopakovala v roku 1274 aj gene-

⁴⁸⁵ BERG, Dieter. *Armut und Wissenschaft. Beiträge zur Geschichte des Studienwesens der Bettelorden im 13. Jahrhundert*, s. 88 a 99.

⁴⁸⁶ O menovitej účasti niektorých bratov na generálnej kapitule vo Valenciennes sa dozvedáme z aktov provinčnej kapituly provincie Provence slávanej v roku 1261 v Béziers. „*Apud Valencenas, anno Domini MCCLIX, de mandato magistri et diffinitorum, pro promotione studii ordinatum est per fratres Bonum hominem Florentinum, Albertum Theutonicum, Thomam de Aquino, Petrum de Tarantasia, magistros Theologie Parisius.*“ ACPP, s. 88.

⁴⁸⁷ Bol magistróm regentom v Paríži na katedre určenej pre provinciu Francia v rokoch 1259 – 64 a dve obdobia strávil ako provinciál tejto provincie (1264 – 1267, 1269 – 1272). V roku 1272 sa stal arcibiskupom v Lyone a v roku 1276, 21. januára, sa stal v Arezze prvým dominikánskym pápežom ako Inocent V. KAEPPELI OP, Thomas. *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. III, s. 261; GLORIEUX, Palémon. *Répertoire des maîtres en théologie de Paris au XIIIe siècle – I*, s. 107 a tabuľky.

⁴⁸⁸ V rokoch 1255 – 1257 bol tiež magistróm regentom na dominikánskej teológii v Paríži, na katedre pre provinciu Francia. KAEPPELI OP, Thomas. *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. I, s. 382 – 383; GLORIEUX, Palémon. *Répertoire des maîtres en théologie de Paris au XIIIe siècle – I*, s. 84 a tabuľky.

⁴⁸⁹ Rovnako ako jeho predošlí spolubratia pôsobil na tej istej katedre vo funkcii magistra regenta v rokoch 1248 – 1255. Na čele katedry stál počas nepriateľských výpadov voči dominikánov a bol jedným z terčov útokov na univerzite i mimo nej. KAEPPELI OP, Thomas. *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. I, s. 255; GLORIEUX, Palémon. *Répertoire des maîtres en théologie de Paris au XIIIe siècle – I*, s. 83 a tabuľky.

⁴⁹⁰ Príloha č. 13.

⁴⁹¹ BERG, Dieter. *Armut und Wissenschaft. Beiträge zur Geschichte des Studienwesens der Bettelorden im 13. Jahrhundert*, s. 64.

rálna kapitula v Lyone.⁴⁹² Autori *Ratio studiorum* sa obracajú aj na študentov, aby sa plne venovali štúdiu a dokonca vyžadujú, aby sa na prednáškach a dišputách zúčastňovali všetci spolubratia, priori nevynímajúc, čím by zároveň prispeli k budovaniu tzv. trvalej intelektuálnej formácie.

V spojitosti s rozvojom partikulárneho provinčného školstva stojí za zmienku skutočnosť, že rehoľa pociťovala nedostatok primerane kvalifikovaných lektorov. Svedčí o tom séria opatrení prijatých po roku 1259. Sem patrí napríklad aj rozhodnutie poslať mladých začínajúcich študentov s cieľom štúdia do konventu, v ktorom pôsobia lektori, inými slovami povedané, počet lektorov bol zrejme taký nedostačujúci, že sa nedarilo naplniť ideálnu predstavu koncepcie každého konventu ako školy. Vznikol tak predpoklad na vybudovanie novej vzdelávacej infraštruktúry smerujúcej (okrem už existujúcich generálnych štúdií) na jednej strane k centralizácii jednotlivých inštitúcií (druhov škôl) a ich protagonistov (študentov, lektorov a magistrov študentov) tým, že sa ocitli pod jednou strechou. Na druhej strane viedli tieto kroky k decentralizácii v správnej oblasti, keďže okrem generálnych štúdií bola agenda a právomoci týkajúce sa ostatných škôl v kompetencii provinciálov a provinčných kapitúl.⁴⁹³

Na základe *Ratio studiorum* sa v druhej polovici 13. storočia sformoval diferencovaný systém špecializovaných škôl. V určitých oblastiach výučby zabezpečovali absolvovanie jednej etapy z celkového rámca študijného programu známeho z univerzitného prostredia, ktorý predchádzal najvyššiemu stupňu teologickej fázy štúdia v úplnom, alebo čiastočnom rozsahu. Z tohto hľadiska sa aj rozhodnutie generálnej kapituly v Luce z roku 1288 javí ako logické, keďže sa svojou legislatívou usilovala podporiť zakladanie nižšie postavených škôl predovšetkým v provinciách bez generálneho štúdia. V minimálne troch na to určených konventoch sa mali kurzorickým spôsobom vyučovať Sentencie s tým, že sa o nich potom pravidelne viedli dišputy.⁴⁹⁴ V tomto štádiu koncipovania metodiky a hierarchie dominikánskeho vzdelávacieho systému zohrali niektoré významné konventné školy pravdepodobne úlohu predchodcu partikulárnych provinčných škôl.

Novovzniknuté partikulárne alebo provinčné školy⁴⁹⁵ neboli dlhodobo fixne

⁴⁹² „Quod ad studia ordinis generalia non mittantur fratres. nisi qui bene sunt morigerati; et apti ad proficiendum.“ DB, s. 540.

⁴⁹³ „Item hanc. In capitulo de studentibus. post illud. circa aliquos voluerit magister ordinis vel capitulum generale. addatur. vel prior provincialis aliter dispensare voluerit.“ Generálna kapitula v Štrasburgu v roku 1260 (inchoatio). DB, s. 383. To isté ako approbatio potvrdila aj generálna kapitula v Bracelone o rok neskôr a definitívne toto znenie ako confirmatio schválila generálna kapitula v Bologni v roku 1262. „Item hanc. In capitulo de studentibus. post illud. nisi circa illos voluerit magister ordinis. vel capitulum provinciale. addatur. vel prior provincialis. aliter (voluerit) dispensare. Et hec habet · iii · capitula.“ Tamže, s. 404.

⁴⁹⁴ „Monemus. quod provincie que non habent studia generalia. determinant in suis capitulis provincialibus tres conventus ad minus. in quibus sentencie legantur cursorie. et studentes aliqui assignentur. et in ipsis frequencius ordinarie disputetur.“ DB, s. 715.

⁴⁹⁵ „Nullus autem mittatur ad studium generale sive in sua provincia sive extra, nisi ordine premissis in logicalibus et naturalibus sufficienter profecerit et saltem duobus annis in aliquo particulari studio sentencias audierit.“ Generálna kapitula v Janove z roku 1305, DB, s. 967. V prameňoch legislatívneho charakteru sa takýto technický termín objavuje v roku 1305. Z kontextu už menovaných nariadení generálnych a provinčných kapitúl i z akademickej praxe rehole vyplýva, že sa etablovali niekedy v druhej polovici 13. storočia a motivácia k ich zakladaniu spočívala v nedostatku generálnych

viazané na jeden a ten istý kláštor, tak ako to bolo v prípade generálnych štúdií. Rehoľa pre ne zvolila akýsi rotačný model, spočívajúci na menení sídelnej komunity podľa rozhodnutí provinčných kapitúl, v kompetencii ktorých boli.⁴⁹⁶ Dialo sa tak v jednotlivých provinciách buď z roka na rok, alebo v dvoj-, niekedy v troji viacročnom cykle, v súlade s rozhodnutiami provinčných kapitúl. Svoje pôsobisko menili aj s lektormi a študentmi.⁴⁹⁷ Vznikli tak mobilné vzdelávacie personálne spoločenstvá, podobajúce sa konzorciu magistrov a študentov na univerzitách, ktoré nie sú v princípe naviazané na jedno miesto, ale ako lektori a rehoľní študenti stelesňujú korpus samotnej vzdelávacej inštitúcie, v našom prípade partikulárnu provinčnú školu.⁴⁹⁸ Už známymi dôvodmi, prečo sa tak dialo, bol rastúci počet členov rehole, z toho vyplývajúce následné fundácie nových komunít, nedostatok kvalifikovaných lektorov a potreba propedeutického, teológie predchádzajúceho vzdelávacieho kurzu. Na tento účel sa vyberali kláštory schopné počas stanoveného obdobia znášať zvýšené finančné i materiálne nároky s tým spojené. Po uplynutí štandardnej lehoty sa zodpovednosť preniesla na ďalšiu komunitu.

Rozdelenie provincií na vikariáty

Iným, nie menej dôležitým dôvodom pre tento model sa stalo postupné delenie provincií na vikariáty. Geograficky rozľahlé a často aj kultúrne diferencované provincie sa ťažšie spravovali, provinciál, majúci povinnosť svoju provinciu vizitovať, len s ťažkosťami zvládal náročný program. Preto sa vytvorili menšie administratívne jednotky reflektujúce regionálne potreby. Tvorilo ich niekoľko kláštorov na čele s jedným konventom plniacim úlohu lokálneho centra, pričom všetky zainteresované komunity zostávali súčasťou svojej domovskej provincie. S pokusom uviesť túto predstavu do života sa stretávame v roku 1265 (nie v roku 1271, ako sa domnievala M. O'Carroll)⁴⁹⁹ na generálnej kapitule v Montpellier.⁵⁰⁰ To isté potvrdili aj kapituly v rokoch 1271 – 1275 a prakticky rozhodli o fungovaní tohto modelu. Z hľadiska študijnej organizácie rozhodnutia o vnútornom členení provincií na vikariáty spôsobili, že sa vikariáty stali nástrojom provincie na bezprostredné riadenie intelektuálnej prípravy vo forme asignácií jednotlivých štúdií, lektorov a študentov nižších, partikulárnych škôl. Právomoci na takéto

štúdií. Pôvodne preto vznikali v provinciách, kde generálne štúdiá neboli. K ich fundáciám dochádzalo z praktického dôvodu rastúceho počtu bratov. „Item. Monemus. quod provincie que non habent studia generalia. determinant in suis capitulis provincialibus tres conventus ad minus. in quibus sentencie legantur cursorie. et studentes aliqui assignentur. et in ipsis frequencius ordinarie disputetur.“ Generálna kapitula v Luce v roku 1288, DB, s. 715.

⁴⁹⁶ Porov. SENNER, Walter. *Johannes von Sterngassen OP und sein Sentenzenkommentar*, s. 100; HINNEBUSCH OP, William. *The History of the Dominican Order II*, s. 19.

⁴⁹⁷ FRANK OP, Isnard. *Die Spannung zwischen Ordensleben und wissenschaftlicher Arbeit im frühen Dominikanerorden*, s. 194.

⁴⁹⁸ Porov. BERG, Dieter. *Armut und Wissenschaft. Beiträge zur Geschichte des Studienwesens der Bettelorden im 13. Jahrhundert*, s. 127.

⁴⁹⁹ O'CARROLL, Maura. *The educational organisation of the dominicans in England and Wales 1221 – 1348*, s. 27.

⁵⁰⁰ „Statuimus autem. quod in singulis provinciis. priores provinciales cum diffinitoribus capituli provincialis instituant vicarios aliquos. per totam provinciam. quibus certas domos visitandas. et corrigendas assignent.“ DB, s. 433.

počínanie dali provinciálom a provinčným kapitulám generálne kapituly v v Pešti (v roku 1273) a v Bologni (v roku 1275).⁵⁰¹

V provincii Provence tamojšia provinčná kapitula využila túto novú kompetenciu ihneď v tom istom roku (1275) a na kapitule v Perpignane rozdelila svoje územie na šesť vikariátov (Avignon, Bordeaux, Limoges, Marseilles, Montpellier a Toulouse).⁵⁰² Kapitulári súčasne rozhodli, že v každom vikariáte bude zriadené *studium artium* (v tom istom texte nazývané aj *studium logicale*, predstavujúce spolu šesť artistických škôl) a ihneď tam za týmto účelom asignovali po jednom lektorovi. Každý konvent vikariátu mohol na tieto školy vyslať jedného spôsobilého študenta, ktorého smel vikár poslať naspäť, pokiaľ by nebol dostatočne vhodný, a mohol byť nahradený iným adeptom na štúdium.⁵⁰³ Ďalej boli na kapitule zriadené školy nazývané *studium naturarum*, tentoraz nie jedna pre každý vikariát, ale vždy jedna pre dvojicu vikariátov, čiže spolu tri pre celú provinciu. Závery kapituly obsahujú hneď aj asignácie lektorov do týchto škôl, dokonca aj s menami niektorých študentov, určených pre tento stupeň akademickej formácie.⁵⁰⁴ Z legislatívy týkajúcej sa právomocí vikariátov v súvislosti so študentmi, boli vyňaté konventy v Toulouse a Montpellier a zostali plne v kompetencii provinciála.⁵⁰⁵ Scholári v obidvoch týchto komunitách užívali aj osobité privilégia a v teologickom štúdiu tu smeli pokračovať len tí, ktorí už absolvovali časť z teologického kurzu niekde inde.⁵⁰⁶ Od roku 1278 bola dĺžka absolvovanej teológie predchádzajúcej štúdiu v Toulouse a Montpellier už len jeden rok a maximálna celková dĺžka štúdia tu bola stanovená na obdobie troch rokov.⁵⁰⁷

Akty provincie Provence obsahujú v druhej polovici 13. storočia (spolu za obdobie 27 rokov) úplne zachované informácie o asignáciách škôl, lektorov i štu-

⁵⁰¹ „Statuimus autem. quod in singulis provinciis priores provinciales. vel eorum vicarii. et diffinitores capituli provincialis provincias suas per vicarias distinguant. secundum quod eis videbitur expedire. quibus singulos vicarios preficiant. qui non sint priores vel lectores actu legentes. nisi prius a suis officiis absolvantur. requisito consilio fratrum presencium ad dictas vicarias pertinencium. qui sunt de corpore provincialis capituli. Qui vicarii in domibus sibi assignatis. prioris provincialis plenarie vices gerant. excepta dumtaxat institutione et destitucione priorum et lectorum. et ubique loca sua teneant. nisi in capitulo. dum officium sue vicarie exercent. quorum potestas in die immediate precedente electionem diffinitorum capituli provincialis expiret. hos autem vicarios priores provinciales possunt corrigere; vel ex causa rationabili amovere. Et hec habet . iii . capitula.“ Generálna kapitula v Pešti, DB, s. 521; Generálna kapitula v Bologni, Tamže, s. 594.

⁵⁰² „Provinciam distinguimus in sex vicarias.“ ACPP, s. 193.

⁵⁰³ „Ordinamus quod in qualibet vicaria sint unum studium logicale, ad quod quilibet illius vicarie conventus possit mittere unum iuvenem aptum... Si autem aliquis conventus mitteret minus aptum, per vicarium remittatur, et alius aliunde substituitur. In vicaria (názov vikariátu), ponimus studium arcium ...“ Tamže, s. 194.

⁵⁰⁴ „In vicariis Burdegalensi et Lemovicensi, ponimus studium naturarum Petragoris; et assignamus ibi lectorem, fratrem (meno lektora) ...; studentes (mená študentov) ...“, etc.“ Tamže, s. 195.

⁵⁰⁵ „In hac autem distinctione provincie conventum Tholosanum et Montispeessulani, quantum ad ordinationem studii, subtrahimus dispositioni vicariorum, ne possint ibi studentes ponere vel inde amovere; set hoc committimus priori provinciali.“ Tamže, s. 194.

⁵⁰⁶ „Ordinamus etiam quod amodo fratres in studio theologico Tholose et Montispeessulani non ponantur, nisi ante in aliis conventibus ad minus per duos annos theologiam audierint.“ Provinčná kapitula v Sisteron v roku 1270, Tamže, s. 150.

⁵⁰⁷ „Item, quod primo anno non assignentur studio Tholosano vel Montispeessulani, quousque alibi per annum theologiam audierint. Item, quod gracia studendi non detur alicui ultra III. annos, nisi ex causa rationabili revocetur.“ Provinčná kapitula v Montpellier v roku 1278, Tamže, s. 221.

dentov, ktoré poukazujú na ich rastúci počet. Od roku 1278 sa na provinčnej kapitule v Montpellier v asignáciách do konkrétnych komunít hovorí o *studentes in theologia*.⁵⁰⁸ M. O'Carroll zistila, že takýchto komunít s asignáciami študentov teológie bolo v provincii Provence v roku 1278 osem. Do roku 1302 už vzrástol ich počet na pätnásť. Taktiež dospela k záveru, že na rozdiel od *studium naturarum* a *studium artium*, v prípade teologického (i keď nijako bližšie špecifikovaného druhu) štúdia, nedochádzalo k jeho presunu z komunity do komunity, ale zostávalo stabilne na jednom mieste. Zároveň M. O'Carroll dodáva, že tieto školy boli iné ako generálne štúdiá v Toulouse a Montpellier.⁵⁰⁹

Inou provinciou, kde sa vyskytuje fenomén delenia na vikariáty s konkrétnymi dopadmi aj na infraštruktúru školského systému, a kde sú pre túto skutočnosť k dispozícii pomerne dobre zachované pramene (v rozpätí rokov 1281 – 1344), je Rímska provincia. Mechanizmus fungovania vikariátov bol podobný tomu, ako je známy z Provence, avšak s tým rozdielom, že všetky stupne partikulárnych škôl podriadené rotačnému modelu používali odlišnú periodicitu zmien. Napríklad v Provence *studium artium* a *studium naturarum* zriedkakedy zostalo v tom istom konvente aj v nasledujúcom, resp. dvoch bezprostredne po sebe idúcich rokoch. V Rímskej provincii oba druhy filozofických partikulárnych škôl zostávali v tej istej komunite aj niekoľko po sebe nasledujúcich rokoch. Zmene podliehali aj teologické školy, ale v ešte obmedzenejšej časovej miere ako filozofické.⁵¹⁰

V roku 1281, kedy sa Rímska provincia na vikariáty rozdelila, vznikli tri vikariáty ale v provinčných aktoch kapituly, konajúcej sa vo Florencii, nie je zmienka o tom, že by boli v konkrétnych konventoch ustanovené vikariátne filozofické štúdiá takým spôsobom, ako je to známe z Provence. Kapitulári určili Florenciu, Luccu, Neapol a Sienu za miesta, kde budú sídlieť teologické štúdiá (*studium theologie*), z toho okrem Neapola zvyšné tri patrili do jedného vikariátu.⁵¹¹ V ďalších rokoch už je možné o niečo lepšie odsledovať, v ktorých konventoch ktorého vikariátu sa nachádzali aké stupne dominikánskych škôl, hoci asignácie lektorov a ustanovenia škôl nie sú tak prehľadné ako v Provence. Z textov je ale zrejmé, že záležitosti filozofických, ale aj nižších teologických stupňov rehoľných škôl, okrem generálnych štúdií, boli v kompetencii provinčnej kapituly s provinciálom, rešpektujúc potreby intelektuálnej formácie teritoriálne rozdelenej provincie do vikariátov. V roku 1292 bolo v Rímskej provincii vikariátov už šesť a toto číslo sa udržalo až do sklonku 13. storočia. Rozhodnutia z roku 1297 síce zachovali identický počet vikariátov, ale zmenili sa počty konventov v nich, a niektoré dokonca prešli po teritoriálnom prerozdelení do iného vikariátu.⁵¹² V roku 1310 na provinčnej kapitule v Orviete pribudol v Pise a Orviete nový druh partikulárneho provinčného štúdia, charakteristický pre túto provinciu, *studium biblie*, a o rok

⁵⁰⁸ „*Facimus studentes (in theologia)*.“ Tamže, s. 219, pozn. 3.

⁵⁰⁹ O'CARROLL, Maura. *The educational organisation of the dominicans in England and Wales 1221 – 1348*, s. 29.

⁵¹⁰ Tamže, s. 29 – 31.

⁵¹¹ „*Adsignamus studium theologie Luce, Florentie, Senis et Neapoli*.“ ACPR, s. 56 – 57.

⁵¹² Tamže, s. 108 – 109 a 134. Porov. O'CARROLL, Maura. *The educational organisation of the dominicans in England and Wales 1221 – 1348*, s. 30, tabuľky.

neskôr sa rovnakej cti hostíť tento typ školy dostalo aj konventu v Lucce.⁵¹³

Rovnaký osud vikariátnych delení, premietajúci sa do rozmiestnení niektorých druhov vzdelávacích ustanovizní na vlastnom provinčnom území, zastihol aj Hispánsku provinciu, i keď v jej prípade sú zachované pramene pre 13. storočie iba fragmentárne (len pre dvanásť provinčných kapitúl). Z toho vo veci vikariátov sú k dispozícii len zlomky z aktov provinčnej kapituly z roku 1275 v meste León, z roku 1281 v Estelle (neďaleko Pamplony) a z roku 1299 v Barcelone. Od roku 1275 bola provincia rozdelená na šesť vikariátov.⁵¹⁴ Z dochovaného materiálu je možné určiť, že niekedy v roku 1250 vznikli v Compostelle a Zamore školy pre výuku logiky s privilegiom asigovať v nich po štyroch študentoch. Od roku 1281 sa datuje z iniciatívy magistra rehole vznik lingvistických škôl (*studium arabicum* a *studium ebraicum*) a školy *ad logicam* a *pro doctore* bez toho, že by bolo zrejmé, o aké inštitúcie presne ide a v ktorých komunitách sa nachádzajú, prípadne aká bola periodicita zmeny ich hostiteľskej komunity v rámci vikariátov či provincie.⁵¹⁵ Provinčná kapitula v Barcelone v roku 1299 hovorí o asignáciách študentov *ad grammaticam*, *logicam veterem* alebo *ad studium naturarum*. Menované provinčné školy mali byť rozptýlené v 43 rôznych kláštoroch celého Pyrenejského polostrova. M. O'Carroll sa domnieva, že školský systém Hispánskej provincie bol veľmi podobný tomu, aký na svojom území za Pyrenejmi prevádzkovala provincia Provence.⁵¹⁶

V Anglicku mali v roku 1275 vzniknúť štyri vikariáty (Cambridge, Oxford, Londýn a York), čo sa malo ustáliť okolo roku 1300. Isté analógie s Rímskou provinciou a provinciou Provence v súvislosti so vzťahom teritoriálneho vikariátneho rozdelenia a vzdelávacou infraštruktúrou existujú aj pre Anglicko, ale v 13. storočí nemáme o tom presvedčivé dôkazy. K dispozícii sú len údaje o vysviackach bratov, a síce už od roku 1267. Od roku 1275, kedy vznikli vikariáty, boli svätenci ordinovaní v rámci svojich vikariátov. Za istých okolností by táto skutočnosť mohla naznačovať, že aj vzdelanie na úrovni partikulárnych provinčných škôl (nie na úrovni generálneho štúdia) mohli ordinandi absolvovať vo vlastných vikariátoch.⁵¹⁷

V každom prípade sa ukázalo, že tzv. rotačný model fungovania škôl v kompetencii provincií na území jednotlivých vikariátov, chtiac – nechtiac, nútil všetkých zainteresovaných k častej akademickej peregrinácii, čo sa javilo ako dlhodobou neudržateľné. Preto je od roku 1315 badateľná snaha zabezpečiť výuku študentov skôr vyslaním kvalifikovaných učiteľov do študijných komunít namiesto častého sťahovania a premiestňovania celej inštitúcie aj so študentami. Rehoľa preto

⁵¹³ „Ponimus studium bible: In conv. Pisano ... item in conv. Urbevetano.“; „Ponimus studium bible in conv. Lucano et in conv. Urbevetano.“ Provinčná kapitula vo Viterbe v roku 1311, ACPR, s. 182.

⁵¹⁴ „Provinciam Hispanie in has distinguimus vicarias videlicet Cathaloniam, Aragoniam et Navarram, Castellam cum Frontaria, Legionem, Galliciam, Purtugaliā.“ Citované podľa O'CARROLL, Maura. *The educational organisation of the dominicans in England and Wales 1221 – 1348*, s. 31.

⁵¹⁵ BERG, Dieter. *Armut und Wissenschaft. Beiträge zur Geschichte des Studienwesens der Bettelorden im 13. Jahrhundert*, s. 101.

⁵¹⁶ O'CARROLL, Maura. *The educational organisation of the dominicans in England and Wales 1221 – 1348*, s. 32.

⁵¹⁷ Porov. Tamže, s. 33 – 42.

uprednostnila obmedzenie takýchto presunov celého aparátu a v nevyhnutných prípadoch ich dovolila len na malé vzdialenosti.⁵¹⁸

Charakter partikulárnych škôl

Každopádne, aby sme sa vrátili späť do roku 1259, rozhodnutím vo Valenciennes vznikli rehoľné provinčné partikulárne školy (*studium particulare, provinciale*),⁵¹⁹ označené v *Ratio studiorum* jednotne aj ako *sollempne studium*,⁵²⁰ čiže ako školy, kde sa vyučuje *more scholastico* a pracovnou metódou sú *disputationes* a *quaestiones*.⁵²¹ Tie neslúžili len pre potreby vzdelávania vlastných rehoľníkov, ale boli prístupné aj svetskému kléru.⁵²² Humbert z Romans to zreteľne naznačuje, hoci nehovorí explicitne o partikulárnej škole, keď od magistra študentov požaduje, aby v kláštoroch, kam na vyučovanie prichádzajú aj svetskí klerici, boli títo prijímaní s úctou a bolo s nimi nakladané tak, ako si to vyžaduje ich stav.⁵²³ Taktiež v jednom z 25 bodov *Ratio studiorum* sa rozlišuje medzi verejnou a súkromnou prednáškou.⁵²⁴ Z textu nariadenia vyplýva, že za normálnych okolností je každá prednáška dominikánskeho štúdia verejná, a tým pádom prístupná aj scholárom, ktorí do rehole nepatria, čo v rámci dejín vzdelávania nie je žiadnou novinkou.⁵²⁵

Na rozdiel od generálneho štúdia, neboli partikulárne provinčné školy vzdelávacou inštitúciou „pre všetkých.“ Keďže sa na nich smeli vzdelávať aj nedominikánski scholári, môže to zvädzať k tomu, aby boli považované za „generálne“ v zmysle otvorenosti aj pre iných ako vlastných študentov. „*Generale*“ v názve generálnych štúdií rehole však znamená, že je dostupné pre všetkých dominikánov bez ohľadu na provinciu, región a národnosť v modernom slova zmys-

⁵¹⁸ „Item. Cum per quietem, vitato discursu, augmentum sciencie acquiratur, parcatur expensis, et amplius invalescat observancia regularis, volumus et ordinamus, quod studentes arcium et phylosophie extra conventus proprios non mittantur, si in conventibus suis ad legendum huiusmodi facultates aliqui per provincialem vel provinciale capitulum fuerint deputati. Si autem huiusmodi facultates in suis conventibus non legantur, non ad conventus remotos, sed proximos transmittantur, nisi aliquando pauci valde et ex causa rationabili et urgente.“ Generálna kapitula v Bologni, DB, s. 1152.

⁵¹⁹ HINNEBUSCH OP, William. *The History of the Dominican Order II*, s. 7.

⁵²⁰ Porov. KOUDELKA OP, V., Karlova univerzita a dominikáni. In *Filosofická revue*, 16, 1948, s. 83 – 84; FRANK OP, Isnard. *Die Spannung zwischen Ordensleben und wissenschaftlicher Arbeit im frühen Dominikanerorden*, s. 193.

⁵²¹ Tamže.

⁵²² Úžitok zo zakladania rehoľných štúdií sa neprejavoval len vo vlastných radoch, ale mal svoj význam aj pre diecézny klérus, ktorému boli prístupné nižšie stupne dominikánskych škôl. Biskupi potom v mestách, v ktorých boli takéto nižšie dominikánske školy, nemuseli zakladať a prevádzkovať osobitné školy pri svojich katedrálach, ako im to, s cieľom zabezpečenia základného vzdelania pre diecézny klérus, ukladal za povinnosť kánon č. XI IV. lateránskeho koncilu z roku 1215. Týmto spôsobom de facto pomáhala rehoľa plniť toto nariadenie. KOUDELKA OP, Vladimír. *Dominik*, s. 30; HINNEBUSCH OP, William. *The History of the Dominican Order II*, s. 13; BERTHIER OP, André, *Un Maître orientaliste du XIIIe siècle* : Raymond Martin OP. In *AFP*, 1936, 6, Roma, s. 277.

⁵²³ „Et ubi veniunt saeculares, debet providere quod recipiantur et collocentur honorabiliter, iuxta exigentiam sui status.“ Opera II, s. 257 (Príloha č.1, I. Pokiaľ ide o štúdium vo všeobecnosti).

⁵²⁴ „Item. Quod si non possunt inveniri lectores sufficientes ad publice legendum. saltem provideatur de aliquibus qui legant privatas lectiones. vel hystorias. vel summam de casibus. vel aliquid huiusmodi. ne fratres sint ociosi.“ Generálna kapitula vo Valenciennes v roku 1259, DB, s. 375.

⁵²⁵ FRANK OP, Isnard. *Hausstudium und Universitätsstudium der Wiener Dominikaner bis 1500*, s. 54.

le.⁵²⁶ Čiže *studium particulare (provinciale)* bolo založené (a malo význam) len pre určitý obmedzený okruh poslucháčov, pre určitú provinciu alebo územný celok a sledovalo regionálne štruktúry rehole pod vedením ustanovených provinciálov a vikárov.⁵²⁷ Nebolo privilegované tak ako generálne štúdium a nemalo promočné právo. V zmysle obsahu vlastnej výuky malo vo vzťahu ku generálnemu štúdiu prípravný charakter a po konventnej škole reprezentovalo druhú etapu v štruktúre rehoľných vzdelávacích inštitúcií.⁵²⁸

Partikulárne školy slúžili na vzdelávanie tých rehoľných scholárov, ktorí boli schopní zvládnuť aj náročnejšie formy štúdia (nielen konventé školy), ale nepatri- li k absolútnej študijnej špičke disponovanej k úspešnej promócií na generálnom štúdiu. V ich vzniku je zreteľne prítomná tendencia rehole k zakladaniu lokál- nych škôl, stojacich podľa možností na pomerne vysokej úrovni.⁵²⁹ Už avizované nedostatočné kapacity kvalifikovaných lektorov boli taktiež jednou z príčin reor- ganizácie školstva z roku 1259, kedy sa ukázalo, že do lektorských funkcií nie je možné počítať len výlučne s absolventmi generálnych štúdií. Preto aj bratia, ktorí úspešne ukončili partikulárne provinčné školy, pôsobili ako lektori v domovských komunitách, prípadne v nižších stupňoch nadstavbového štúdia.⁵³⁰ Možno ho chá- pať ako „medzištúdium“ tvoriace medzičlánok medzi základným vzdelaním na konventných školách a generálnom štúdiu.⁵³¹ Ku kvalitatívnym štandardom tohto typu vzdelávacej ustanovizne patrili okrem lektora aj bakalár, majúci lekcie pod jeho vedením.⁵³² Metódou a kvalitou výuky sa partikulárna provinčná škola príliš neodlišovala od generálnych štúdií, aj na takejto škole prebiehali lekcie a kurzó- rie pod vedením lektorov a bakalárov.⁵³³

Od roku 1313 podľa generálnej kapituly v Métach bolo minimálne tri roky trvajúce absolvovanie teologického štúdia nevyhnutné pre udelenie spovednej fakulty a pre zastávanie kazateľského úradu.⁵³⁴ Domnievame sa, že týmto trojroč- ným štúdiom teológie sa myslí príprava predchádzajúca úrovni teologickej formá- cie na rehoľnom generálnom štúdiu, čiže šlo o partikulárnu provinčnú teologickú školu. Pre väčšinu dominikánskych svätencov, neskôr kazateľov a spovedníkov, bola konečnou stanicou v hierarchii autonómneho rehoľného školstva. Z prak- tického hľadiska by totiž nebolo možné, aby sa spovedníkmi, prípadne kazateľ- mi, smeli stať len absolventi generálneho štúdia, ktorí v porovnaní s ostatnými

⁵²⁶ Tamže, s. 47.

⁵²⁷ Porov. FRANK OP, Isnard. Die Bettelordensstudia im Gefüge des spätmittelalterlichen Univer- sitätswesens. In *Institut für europäische Geschichte Mainz*, n. 83, Stuttgart : Franz Steiner Verlag, 1988, s. 42.

⁵²⁸ Porov. GRABMANN, Martin. *Mittelalterliches Geistesleben I*, s. 156.

⁵²⁹ KŁOCZOWSKI, Jerzy. *Dominikanie polscy na Śląsku w XIII. wieku*, s. 223, pozn. 4.

⁵³⁰ BERG, Dieter. *Armut und Wissenschaft. Beiträge zur Geschichte des Studienwesens der Bettelorden im 13. Jahrhundert*, s. 63.

⁵³¹ FRANK OP, Isnard. *Hausstudium und Universitätsstudium der Wiener Dominikaner bis 1500*, s. 47.

⁵³² „Item. Provideatur quod quilibet lector tenens aliquod sollempne studium. habeat baccellarium; qui legat sub eo.“ DB, s. 376. (Ratio studiorum, Príloha č. 13).

⁵³³ FRANK OP, Isnard. *Die Spannung zwischen Ordensleben und wissenschaftlicher Arbeit im frühen Domi- nikanerorden*, s. 193; Tenže. *Hausstudium und Universitätsstudium der Wiener Dominikaner bis 1500*, s. 47.

⁵³⁴ „Quod nullus ad predicationis officium vel confessionum audienciam exponatur, nisi theologiam ad mi- nus audierit per tres annos.“ DB, s. 1106.

dominikánskymi klerikmi tvorili menšinu. Generálna kapitula v Bologni o dva roky neskôr rozhodla, že minimálne trojročné štúdium na partikulárnej provinčnej škole je podmienkou pre vstup na generálne štúdium. Zároveň odporúčala na týchto nižších vzdelávacích inštitúciách školiť desať – dvanásť scholárov. Nedá sa vylúčiť, že niektorí z nich tam pôsobili vo funkcii lektorov a kurzorov, iní ako študenti, pre ktorých bol tento stupeň vzdelávania konečnou inštanciou akademickej formácie.⁵³⁵ Súčasne je tento text dôkazom záujmu rehole riešiť nedostatočné kapacity a možnosti generálnych štúdií zriadením niekoľkých partikulárnych provinčných škôl orientovaných na teológiu. O tom svedčí kurzorický obsah výučby zameraný na Sentencie a možno pripustiť, že aspoň v nejakej miere aj na Bibliu.⁵³⁶ Dôraz vo vyučovaní na tomto stupni nebol kladený na teológiu v jej najvyššej, špekulatívnej rovine, ako to je známe z teologických fakúlt a generálnych štúdií.

Podľa renomovaných historikov rehole (C. Douais, J. Kłoczowski, I. W. Frank, M. Mulchahey) boli dominikáni pri kreovaní partikulárnych škôl opäť raz inšpirovaní univerzitným modelom výuky. Vyššie sme uviedli, že pred vstupom na teologickú fakultu musel mať budúci teológ už úspešne absolvovanú niektorú z tzv. nižších fakúlt. Z hľadiska segmentu výuky patrili u dominikánov do tejto kategórie škôl predovšetkým nasledujúce štúdiá s osobitnou učebnou látkou a postupmi. Najskôr to bolo *studium artium* ako jediné takto explicitne menované v *Ratio studiorum*. Ďalšie vznikli ako dôsledok rozhodnutí generálnej kapituly vo Valenciennes v roku 1259, hoci v *Ratio studiorum* nie sú výslovne menované. Ide o *studium naturarum* (najrozšírenejšie spolu s artistickým štúdiom) objavujúce sa v zachovaných aktoch všetkých provincií. Ďalej to bolo *studium theologiae* a *studium bible*, rozvinuté predovšetkým v Rímskej provincii, no známe aj v provincii Provence. Niektorí autori do tejto kategórie radia ešte špecializované jazykové školy, známe len z prostredia Pyrenejského polostrova – *studium ebraicum* a *studium arabicum*.

Presnú hierarchickú postupnosť partikulárnych provinčných škôl, začínajúcu od artistického štúdia (*logicalia*) a pokračujúceho cez filozofiu (*studium naturarum*) až po teológiu (*studium theologiae*, *studium particularis theologiae*) postupne určovali generálne kapituly od konca 13. storočia až do prvých rokov 14. storočia. V rámci vznikajúceho, pomerne rozvrstveného, dominikánskeho vzdelávacieho systému nevidí I. W. Frank v niektorých nižších stupňoch filozofických škôl (napr. *studium artium* zahŕňajúce logiku) partikulárne provinčné štúdiá v zmysle vyššie uvedenej dôkladne prepracovanej metodiky výučby, ktorá by nemala ďaleko od tej praktizovanej na generálnom štúdiu. Sú to podľa neho skôr odborné školy (Fachschulen), slúžiace ako prípravné inštitúcie ešte pred vstupom na partikulárne provinčné školy.⁵³⁷ Keďže aj tieto vznikli ako priamy dôsledok *Ratio*

⁵³⁵ „Item. Cum profectus studii et sciencie a cursoribus et lectoribus dinoscatur principaliter dependere, volumus et ordinamus, quod unus vel duo conventus ad minus in qualibet provincia eligantur, quibus priores provinciales vel eorum vicarii provideant de sufficientibus lectoribus et cursoribus pro officio lectionum; studentes eciam dictis conventibus in certo numero scilicet denario vel duodenario assignentur, qui non ponantur in studio generali nisi per tres annos in huiusmodi studio fuerint commorati.“ Generálna kapitula v Bologni z roku 1315, DB, s. 1146.

⁵³⁶ KOROLEC, Jerzy. *Struktura organizacyjna szkół dominikańskich*, s. 17.

⁵³⁷ FRANK OP, Isnard. *Hausstudium und Universitätsstudium der Wiener Dominikaner bis 1500*, s. 58;

studiorum a rovnako ako ďalšie podobné školy boli v kompetencii provinciála a provinčnej kapituly, ale zároveň boli prístupné len dominikánskym študentom z jednej provincie, prípadne vikariátu, budeme sa aj v ich prípade z metodologického hľadiska prikláňať k označeniu partikulárne provinčné školy, podobne ako napríklad W. Hinnebusch.⁵³⁸

Studium artium

Z rozhodnutia generálnej kapituly vo Valenciennes vyplývajúce prvé oficiálne celoplošné udomácnenie sa filozofie v partikulárnych provinčných školách rehole nemuselo automaticky znamenať, že každý jeden brat bude mať paušálny prístup k jej poznatkom. Napríklad v provincii Lombardia ešte v roku 1262 panovali isté obavy z možného negatívneho dopadu pomerne široko poňatého uvoľnenia v oblasti profánnych vied.⁵³⁹ Aj v Rímskej provincii je zrejmá istá nedôvera k rýchlemu naplneniu záverov *Ratio studiorum* v oblasti zakladania artistických škôl. Prvé *studium artium* tu vzniklo až v roku 1269 v Perugii a druhé v roku 1272 v Pise, zatiaľ čo napríklad v Provence bola v tom čase takáto škola už v každom vikariáte (pozn. 503).⁵⁴⁰ O dva roky neskôr predstavení Rímskej provincie na svojej kapitule v Neapole napomenuli bratov určených pre artistické štúdium, aby nezanedbávali štúdium Písma.⁵⁴¹ V Orviete v roku 1275 provinciálni predstavení zakázali lektorom používať knihy pre vyučovanie prírodných vied a tam, kde sa vyučovala filozofia, nesmeli byť na štúdium prijatí svetskí klerici.⁵⁴² Dokonca ešte v roku 1281 sa v tomto prostredí objavujú upozornenia, že iné ako teologické disciplíny sa dajú študovať len s dišpenzom provinciála alebo provinčnej kapituly.⁵⁴³

Z minulosti dobre známy diferencovaný prístup k svetským vedám stále platil aj v predstavách Humberta z Romans. Z jeho uhla pohľadu, pre jednoduchých a menej schopných bratov mala filozofia zostať neprístupnou, keďže z nej aj tak nebudú mať nijaký úžitok. Potom, podľa Humberta, boli aj takí bratia, pre ktorých môže filozofia v ohraničenej miere poskytnúť istý benefit, no žiadne obmedzenia v jej štúdiu neplatili iba pre tých najschopnejších. Všeobecný zákaz filozofickej prípravy Humbert odmietal, no na záver pre istotu podotkol, že úplné zrovnoprávnenie všetkých by mohlo byť v tejto záležitosti škodlivé.⁵⁴⁴ Isté nebez-

KOROLEC, Jerzy. *Struktura organizacyjna szkół dominikańskich*, s. 5.

⁵³⁸ Porov. HINNEBUSCH OP, William. *The History of the Dominican Order II*, s. 23 – 27.

⁵³⁹ „Item monemus quod nullus in artibus doctrinis gentilium studeat sine licentia speciali; et qui in istis habent vel habuerint licentiam, non studeant in quadrinalibus, sed tantum in naturalibus et logicalibus, nisi etiam super illis habeant licentiam specialem.“ ACPL, s. 142 – 143.

⁵⁴⁰ „Item ordinamus studium artium in conv. Perusino, ubi leget fr. Matheus Lucanus etc.“; „Studium artium ponimus in conv. Pisano, ubi leget fr. Riccaldus Florentinus, cuius studio deputamus etc.“ Provinčná kapitula v Neapole a vo Florencii, ACPR, s. 36 a 39.

⁵⁴¹ „Item quod fratres qui habent licentiam studendi in artibus, biblie ac librorum studia non omittant, nec in vanitatem decidant dum negligunt studium pietatis.“ Tamže, s. 43.

⁵⁴² „Ordinamus etiam quod lectores libros physicos non legant in scholis; et ad lectiones, in quocumque loco legerint, non recipiant seculares.“ Tamže, s. 45.

⁵⁴³ „Volumus etiam quod nullus legat vel audiat lectiones alias quam theologicas sine licentia prioris provincialis, nisi illi de quibus in capitulo provinciali est aliter ordinatum.“ Provinčná kapitula vo Florencii v roku 1281, Tamže, s. 56.

⁵⁴⁴ „Quidam fratres sunt omnino inepti ad proficiendum in illis (philosophicis); quidam vero sunt apti ad

pečenstvo filozofie vnímal Humbert v dôsledku náročnosti jej štúdia, čo si vyžadovalo od študenta bystrosť a schopnosť úsudku, plus dostatočné rozlišovanie medzi dobrom a zlom. Kto ho nebol schopný, nemohol sa filozofiou zaoberať.⁵⁴⁵ Pozitíva sprístupnenia filozofie videl Humbert napríklad v tom, že sa prostredníctvom nej dá brániť viera pred filozofickými námietkami, ďalej je ju možné použiť na odstránenie jej vlastných chýb, povzbudzuje čnosti, pomáha lepšie porozumieť Písmu a v konečnom dôsledku umožní dospieť k záveru, že v porovnaní s teológiou nie je zdrojom lepšieho poznania.⁵⁴⁶

Záver z Valenciennes ohľadom filozofie so sebou priniesli dôležitú konzekvenciu v tom, že v značnej miere odstránili protichodnosť postojov k tejto téme tak, ako to bolo vidieť zo zachovaných dokumentov provincií Provence a Romana. *Studium artium* bolo v roku 1259 legislatívne zavedené en bloc pre celú rehoľu kdekoľvek.⁵⁴⁷ Zároveň tým vytvorilo nový typ školy určenej pre potreby provincie, teda nižší stupeň vzdelávacej inštitúcie v kompetencii provincie v porovnaní s generálnym štúdiom. Preto sa z agendy generálnych kapitúl záležitosti tohto typu škôl až do konca 13. storočia temer vytrácajú a zdrojom poznania o ich fungovaní sú závery provinčných kapitúl.⁵⁴⁸ Jednými z mála zmienok o tejto veci z prostredia generálnych kapitúl sú zopakované napomenutia provincií zaostávajúcich v realizácii generálnou kapitulou schválených nariadení.⁵⁴⁹

Pod pojmom *studium artium* sa v prípade dominikánov nemyslí sedem slobodných umení tak, ako to bolo známe predovšetkým na katedrálnej školách o storočie skôr.⁵⁵⁰ Artistický program, označovaný aj *philosophia rationalis*,⁵⁵¹ sa

proficiendum in illis in aliquo, sed non multum; quidam vero sunt ex quorum aptitudine magna ad ista speratur magnus profectus et fructus circa Divinam Scripturam. Primis nullatenus est permittendum quod studeant in talibus; secundis est concedendum aliquid, sed cum discretione et raro; tertiis vero laxandae sunt habentiae circa studium hujusmodi. Et sicut concedere passim omnibus istud studium malum est, ita negare simpliciter potest esse a spiritu malo.“ Opera I, s. 435.

⁵⁴⁵ „Ex quo relinquitur quod his qui nesciunt bene discensere non est securum mixta bonis et malis legere, ne forte malum cum bono colligant.“ Tamže, s. 439.

⁵⁴⁶ „Concedemus est ergo hujusmodi studium, et hoc propter multa utilia quae inde possunt evenire. Unum est fidei defensio. Aliud est destructio errorum eorum. Aliud est intelligentia Scripturarum. Aliud est fidei corroboratio. Aliud est acuitio ingenii ad scindendum parietem Sacrae Scripturae. Aliud est virtus motiva. Aliud est proprii ministerii honorificatio. Aliud est philosophicae scientiae contemptus. Propter haec igitur et alia multa concedi potest studium philosophicum.“ Tamže, s. 436 – 438.

⁵⁴⁷ „Item. Quod ordinetur in provinciis que indiguerint. aliquod studium arcium. vel aliqua; ubi invenies instruantur.“ DB, s. 375 (Príloha č. 13).

⁵⁴⁸ Predovšetkým z provincie Provence, Rímskej provincie a Lombardskej provincie, čiastočne z pyrenejského (najmä kapituly z rokov 1275, 1281 a 1299) a nemeckého prostredia (spolu len tri zmienky pochádzajúce z listov teutónskych provinciálov, napr. udelenie privilégii pre artistických študentov, či prenesenie artistického štúdia z Kolína v roku 1294 do Zürichu).

⁵⁴⁹ „Item. Iniungimus prioribus provincialibus et diffinitoribus provinciarum Hispanie. Romane provincie. Theutonie. Polonie. Ungarie. Dacie. quod ordinent. quod fratres iuniores et docibiles in logicalibus instruantur. In provincia vero Theutonie instituant duo vel tria studia huiusmodi in conventibus ydoneis ad predicta.“ Generálna kapitula v Barcelone v roku 1261, DB, s. 393; „Item. Per priorem provincialem. et diffinitores capituli provincialis. ordinetur in provinciis que indigent studio arcium. ut iuvenes ad profectum ydonei transmittantur.“ Generálna kapitula v Montpellier v roku 1265, Tamže, s. 435.

⁵⁵⁰ FRANK OP, Isnard. *Hausstudium und Universitätsstudium der Wiener Dominikaner bis 1500*, s. 60.

⁵⁵¹ FRANK OP, Isnard. *Zur Studienorganisation der Dominikanerprovinz Teutonia in der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts und zum Studiengang des Seligen Henrich Seuso OP*, s. 52 – 56; HINNEBUSCH OP,

mal ponášať ako jeden z predstupňov teologického štúdia na univerzitný model výučby tejto propedeutickej fázy, pričom sa sám skladal z niekoľkých oddielov. Tvorila ho, tak ako na univerzite, v prvom rade logika,⁵⁵² čiže klasifikovanie logických pojmov *logica vetus* (Porfýriove *Isagoge*, Boethiove logické spisy, Aristotelove *Categoriae* a *De Interpretatione*) a *logica nova* (zvyšná časť tzv. Organónu – *Analytica priora*, *Analytica posteriora*, *Topica* a *De sophisticis elenchis*). V tejto časti bolo cieľom výuky naučiť študenta sylogizmom, logickým pravidlám dišputy a riešeniu rozličných chybných úsudkov.⁵⁵³ Do zoznamu povinnej učebnej literatúry pribudli neskôr pre novú logiku *Summulae logicales* Petra Hispánskeho a komentáre Alberta Veľkého a Tomáša Akvinského.⁵⁵⁴

Podľa rozhodnutí z Provence sa technické termíny *studium artium*, *studium logicae novae* a *studia logicalia* zdajú byť synonymami pre prvý oddiel filozofického (artistického) programu štúdia.⁵⁵⁵ I. W. Frank aj C. Douais sú tiež presvedčení, že pod pojmom *studium artium* sa myslí štúdium logiky vo všetkých jej odvetviach,⁵⁵⁶ a W. Hinnebusch ho tiež nazýva racionálnou filozofiou (pozn. 551).⁵⁵⁷ Artistické školy boli prvým stupňom viacvrstvového dominikánskeho vzdelávacieho modelu. Ako sme už uviedli, aj samotný prvý stupeň sa členil na niekoľko oddielov s tým, že *studium logicae* sa považovalo za nevyhnutné a bolo pokladané za povinné takmer pre všetkých bratov, s výnimkou tých, ktorí do rehole vstúpili už po jeho absolvovaní.⁵⁵⁸ Kurzy z logiky predstavovali základnú výučbu, v Provence zahŕňajúcu aj gramatiku. Zabezpečenie takejto základnej intelektuálnej formácie tu malo byť v kompetencii priora.⁵⁵⁹

William. *The History of the Dominican Order II*, s. 26 – 27.

⁵⁵² Už niekoľko desaťročí predtým označil Roland z Cremony mechanizmy logiky – umenie rozpoznávania (*ars discernendi*) – za dôležité pre poznanie Božských princípov. FILTHAUT OP, Ephrem. Roland von Cremona OP und die Anfänge der Scholastik im Predigerorden, s. 93.

⁵⁵³ Východiskové texty pre jednotlivé disciplíny logiky sa po čase mohli zmeniť a súčasťou povinných lektúr boli ďalší autori a diela. V prípade logiky na území provincie Provence sa tak stalo v roku 1321 v Saint – Giron (táto kapitula stanovila dĺžku štúdia logiky na dva roky) a v roku 1327 v Limoges. Porov. DOUAIS, Célestine. *Essai sur l'organisation des études dans l'ordre des frères Prêcheurs au treizième et au quatorzième siècle (1216 – 1342)*, s. 63; Tenže, *Les Frères Prêcheurs en Gascogne au XIIIme et au XIVme siècle. Chapitres, couvents et notices*. Paris : Société Historique De Gascogne, 1885, s. 167; FRANK OP, Isnard. *Hausstudium und Universitätsstudium der Wiener Dominikaner bis 1500*, s. 121.

⁵⁵⁴ SENNER, Walter. *Johannes von Sterngassen OP und sein Sentenzenkommentar*, s. 114.

⁵⁵⁵ Kapitulári na provinčnej kapitule provincie Provence v Limoges v roku 1266 tento druh štúdia nazývajú „studia logice nove seu arcium“. ACPR, s. 115. Porov. KOPERSKA, Apollonia. *Die Stellung der religiösen Orden zu den Profanwissenschaften im 12. Und 13. Jahrhundert*, s. 185.

⁵⁵⁶ DOUAIS, Célestine. *Essai sur l'organisation des études dans l'ordre des frères Prêcheurs au treizième et au quatorzième siècle (1216 – 1342)*, s. 58 – 59; FRANK OP, Isnard. *Hausstudium und Universitätsstudium der Wiener Dominikaner bis 1500*, s. 59.

⁵⁵⁷ HINNEBUSCH OP, William. *The History of the Dominican Order II*, s. 28.

⁵⁵⁸ KOPERSKA, Apollonia. *Die Stellung der religiösen Orden zu den Profanwissenschaften im 12. Und 13. Jahrhundert*, s. 186.

⁵⁵⁹ „Item, rogamus priores quod faciant instrui iuvenes dociles in grammaticalibus et in logica veteri, cum nos nullum de huiusmodi studium ordinemus.“ Provinčná kapitula v Béziers v roku 1261, ACPP, s. 84.

Studium naturarum

Druhú, vyššiu úroveň v rámci sekulárneho prvého artistického stupňa tvorilo *studium naturarum*, označované tiež *philosophia realis*, či *philosophia naturalis*.⁵⁶⁰ V oficiálnych úradných dokumentoch sa s ním stretávame prvýkrát opäť v aktoch priekopníckej provincie Provence. Konkrétne v roku 1262 na provinčnej kapitule v Narbonne ustanovili kapitulári hneď dve štúdiá tohto typu v Bourges a Toulouse.⁵⁶¹ Predmetom vyučovania boli v tomto druhom oddiele prvého stupňa štúdiá Aristotelova metafyzika (*Metaphysica*, pseudo – aristotelovské *Liber de causis*), prírodná filozofia (*Physica*, *Historia animalium*, *De anima*, *De caelo*, *Meteorologica*, *De mineralibus*, *De nutrimento*, *De generatione et corruptione*, *De sensu et sensibilibus*, *De somno et vigilia*, *De memoria et reminiscencia*, *De vita et morte*, *De naturalia*, *De intellectu et intellegibili*, *De vegetabilibus et plantis*, *De animalibus*, *De motibus animalibus*) a ako pododdiel aj morálna filozofia vyučovaná na základe aristotelovskej etiky (*Ethica Nicomachea*, *Ethica Eudemia*, *Politika*).⁵⁶² Zabudnúť v tomto stupni filozofickej formácie nemožno na ďalšie predmety zahŕňajúce štúdium geometrie, perspektívy a astronómie.⁵⁶³

Prítomnosť aristotelizmu v prípravných programoch dominikánov vykazuje isté paralely s aristotelovským učivom na artistickej a teologickej fakulte v Paríži, kde sa v rámci *curricula* definitívne presadil od tridsiatych rokov.⁵⁶⁴ Ten, kto prešiel filozofickými štúdiami na nižších rehoľných vzdelávacích inštitúciách

⁵⁶⁰ FRANK OP, Isnard. *Zur Studienorganisation der Dominikanerprovinz Teutonia in der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts und zum Studiengang des Seligen Henrich Seuso* OP, s. 55.

⁵⁶¹ „*Studium naturarum assignamus. Burgedalis, item Tholose ...*“ ACPP, s. 93.

⁵⁶² KOPERSKA, Apollonia. *Die Stellung der religiösen Orden zu den Profanwissenschaften im 12. Und 13. Jahrhundert*, s. 187; HINNEBUSCH OP, William. *The History of the Dominican Order II*, s. 27 – 28. Štúdium morálnej filozofie sa súčasťou dominikánskeho *curricula* stalo s definitívnou platnosťou v roku 1314 na generálnej kapitule v Londýne, pričom lektúry sa mali začať po Veľkej noci. „*Qui statim post pascha incipiat legere de phylosophia morali vel de aliquo tractatu fratris Thome vel alternatim de istis et continuet saltem usque ad kalendas augusti.*“ DB, s. 1125. Od roku 1315 bol za vyučovanie morálnej filozofie zodpovedný magister študentov a tentoraz sa už nemali začať po Veľkej noci, ale súčasne so začiatkom akademického roka, čo svedčí o význame aký prisudzovali kapitulári tejto novej disciplíny. „*Item. Magister studencium semel in septimana disputare, si commode poterit, teneatur, et de phylosophia morali vel de aliquo opere fratris Thome vel alternatim de hiis legere incipiat, quamcicuius viderit opportunum, et usque ad suum provinciale capitulum vel saltem usque ad kalendas augusti continuet lectiones, si ante non fuerit suum provinciale capitulum celebratum. Ad quas lectiones omnes studentes teneantur venire, sicut de lectionibus lectoris et cursoris superius est expressum. Utatur autem predictus magister studencium graciis cursoris, qui legit actu.*“ DB, s. 1149 – 1150. O obsahu výučby morálnej filozofie v druhej dekáde 14. storočia nás informuje dielo priekopníka v tejto činnosti Galvagna della Fiamma (*Galvanus de Flamma Mediolanensis*), ktorý pôsobil najskôr ako lektor filozofie a teológie v konvente San Eustargio v Miláne. Od roku 1316 bol považovaný za lektora Aristotelovej Politiky, Etiky, Ekonomie a Rétoriky. V tom istom roku vypracoval aj komentár k Ekonomii (*Tractatus yconomicus*). BRIGGS, F. Charles. *Moral Philosophy and Dominican Education: Bartolomeo da San Concordio's Compendium moralis philosophie*. In *Medieval education*, BEGLEY, Ronald – KOTERSKI SJ, Joseph (edd.). New York : Fordham University Press, 2005, s. 183; KAEPPELI OP, Thomas. *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. II, s. 6.

⁵⁶³ FRANK OP, Isnard. *Hausstudium und Universitätsstudium der Wiener Dominikaner bis 1500*, s. 122.

⁵⁶⁴ CHENU OP, Dominique. *Die Theologie als Wissenschaft im 13. Jahrhundert*, s. 15; FRANK OP, Isnard. *Zur Studienorganisation der Dominikanerprovinz Teutonia in der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts und zum Studiengang des Seligen Henrich Seuso* OP, s. 56.

a splnil očakávania svojich predstavených, mohol nastúpiť na posledný stupeň intelektuálnej formácie zložený výhradne z teológie. Mohol tak urobiť buď na partikulárnej provinčnej teologickej škole alebo na niektorom z generálnych štúdií. Filozofické vzdelanie na partikulárnej provinčnej úrovni spĺňalo podmienku pre prípadný vstup na teologickú fakultu. Jeho ukončenie bolo analogické k tomu na univerzite a podobne fungoval aj výber lektorov, ktorí boli na tomto stupni štúdia vyberaní z jeho čerstvo skončených absolventov. Tí potrebovali na získanie rehoľnej lektorskej licencie pre vyučovanie filozofie absolvovať ešte minimálne dva roky teológie a získať kladné stanovisko od hlavného lektora, kurzora (v prípade, že v tamomšom prostredí pôsobil) a magistra študentov.⁵⁶⁵

Po niečo viac ako jednej dekáde presadzovania intenzívneho filozofického programu je v reholi badateľná únava z nastoleného trendu a v oficiálnych dokumentoch je zrejme snaha upriamiť viac pozornosti na teológiu a nezveličovať úlohu filozofie v príprave na vlastné teologické štúdium.⁵⁶⁶ Istá nedôvera voči rýchlemu celoplošnému nástupu profánnych vied spôsobila, že sa objavili nervózne reakcie na prílišnú pozornosť, ktorá sa im venuje. Filozofické záujmy skupín i jednotlivcov v reholi sa opäť ocitli v centre pozornosti nedôverčivých a podozrievavých spolubratov, čo sa prejavilo na niekoľkých po sebe nasledujúcich generálnych kapitulách, aj v ich explicitných nariadeniach.⁵⁶⁷ Generálna kapitula z roku 1271, konaná v Montpellier, zbožne napomína študentov, aby menej obracali svoju pozornosť ku filozofickému štúdiu a svedomitejšie sa venovali štúdiu teológie.⁵⁶⁸ O tri roky neskôr v Lyone bola nanovo daná do pozornosti teologická literatúra a súčasne boli zopakované rozhodnutia, týkajúce sa štúdia podľa *Ratio studiorum* z roku 1259.⁵⁶⁹ Vizitátori mali dokonca právo potrestať lektorov, pokiaľ by svojich študentov kvôli artistickému študijnému programu odvádzali od teologickej prípravy.⁵⁷⁰ Aj kapitulári v Bordeaux v roku 1277 pripomenuli lektorom, že majú venovať biblickým lektúram viac času ako majú vo zvyku.⁵⁷¹ O rok neskôr, na generálnej kapitule v Miláne, sa ale účastníci predsa len priklonili k tomu, že na vyšších školách (*in studio promovendo* – podľa všetkého na generálnych

⁵⁶⁵ „Ordinamus, quod nullus ad legendum logicalia mittatur, nisi prius audierit logicam novam duobus annis, naturalia vero duobus, et per lectorem principalem et lectorem naturalium fuerit approbatus. Ad legendum vero naturalia nullus mittatur, nisi legerit sentencias, ubi commode poterit observari, vel saltem sentencias duobus annis audierit, et in questionum responsionibus et obiectionibus testimonio principalis lectoris, cursoris, ubi cursor fuerit, et magistri studencium ad hoc fuerit iudicatus sufficiens.“ Generálna kapitula v Janove v roku 1305, DB, s. 965 – 966.

⁵⁶⁶ KOPERSKA, Apollonia. *Die Stellung der religiösen Orden zu den Profanwissenschaften im 12. und 13. Jahrhundert*, s. 197.

⁵⁶⁷ SENNER, Walter. *Johannes von Sterngassen OP und sein Sentenzenkommentar*, s. 113.

⁵⁶⁸ „Monemus studentes. quod studio philosophie minus intendant. et in studio theologie se exerceant diligenter.“ DB, s. 499.

⁵⁶⁹ „Item. Volumus et monemus ad studii promocionem. ut constitutio de studendo precipue in libris theologicis et admoniciones facte circa studium in capitulo apud Valencenas celebrato anno domini · m^o · cc^o · lix^o · diligencius observentur.“ Tamže, s. 540.

⁵⁷⁰ „Et lectores legant textum et sentencias et disputent et continuent lectiones. et qui in hiis inventi fuerint negligentes; per visitatores puniantur. nec propter studium arcium fratres a studio theologie retrahantur.“ Generálna kapitula v Miláne v roku 1278, Tamže, s. 596.

⁵⁷¹ „Monemus. quod lectores ordinarii in conventibus suis plus legant de textu biblie quam solent. et semper lectio biblie aliis lectionibus premittatur.“ Tamže, s. 582.

štúdiách) sa má uprednostniť špekulatívna teológia prednášaná na podklade Sentencií.⁵⁷²

Biblické školy

Rýchlym nástupom filozoficky zameraných rehoľných škôl utrpeli v posledných dvoch deceniách 13. storočia biblické štúdiá na prestíži a v porovnaní s neteologickými disciplínami sa časti kompetentných dominikánov javili ako zanedbané. V úsilí zamedziť tejto tendencii a neodsunúť štúdium Písma na vedľajšiu koľaj prijali rehoľní predstavení sériu opatrení na provinčnej i celorehoľnej úrovni.⁵⁷³ Snahou kompetentných bolo poukázať na fakt, že biblická lektúra je zásadným prvkom vo vyučovacom procese na rehoľných školách.⁵⁷⁴ Legislatívnym zásahom vedľa seba v reholi koexistovali dve koncepcie práce s Bibliou, lebo z rozhodnutia kapitulárov na generálnej kapitule vo Ferrare z roku 1290 vyplývajú dva rôzne prednáškové biblické mody.⁵⁷⁵

Jeden hovorí o *legere cursorie*, čo sú vlastne biblické kurzórie, prednášky opierajúce sa o vybrané biblické knihy, kde svoju úlohu zohrával historický (taktiež spirituálny, literárny a morálny) zmysel biblických textov, pomáhajúci lepšie porozumieť naratívnej štruktúre textu.⁵⁷⁶ Druhý modus hovorí o *legere biblice* (*studium Biblie legendo biblice*), čo nie je nič iné, ako čítanie Biblie ako takej na pokračovanie, s úmyslom spoznať biblický obsah a kontexty.⁵⁷⁷ Týmto spôsobom,

⁵⁷² „Et lectores (in studio promovendo) legant textum et sentencias et disputent et continuent lectiones.“ Tamže, s. 596.

⁵⁷³ „Et vitent prolixitatem, ne lectio bacellariorum valeat impediri.“ Provinčná kapitula Rímskej provincie v Ríme z roku 1287, ACPR, s. 79; „Item. Volumus et ordinamus. quod in quolibet studio generali. biblia cursorie et biblice legatur. si autem in scholis publice non legatur; quilibet doctor in theologia legat semper cursorie aliquid de textu. lectione dumtaxat de sentenciis non obmissa.“ Generálna kapitula vo Ferrare v roku 1290, DB, s. 741. Podobné výzvy boli adresované aj v Hispánskej provincii kde sa opäť zdôraznilo podmienenie filozofického štúdia dišpenzom provinciála. Porov. BERG, Dieter. *Armut und Wissenschaft. Beiträge zur Geschichte des Studienwesens der Bettelorden im 13. Jahrhundert*, s. 135.

⁵⁷⁴ KOROLEC, Jerzy. *Struktura organizacyjna szkół dominikańskich*, s. 19.

⁵⁷⁵ „Item. Volumus et ordinamus. quod in quolibet studio generali. biblia cursorie et biblice legatur. si autem in scholis publice non legatur; quilibet doctor in theologia legat semper cursorie aliquid de textu. lectione dumtaxat de sentenciis non obmissa.“ DB, s. 741.

⁵⁷⁶ MULCHAHEY, Michèle. „First the Bow is Bent in Study ...“, s. 139 – 140. Už staršie normy ohľadom práce s biblickým textom povzbudzujú k práci s Bibliou na základe tzv. *sensus litteralis*, literárneho zmyslu, ktorý sa najlepšie hodil pre kazateľskú činnosť. „Item. Nullus fratrum nostrorum legat in prophetis et in psalmis; alium sensum litteralem nisi quem sancti approbant et confirmant.“ Generálna kapitula v Paríži v roku 1236, DB, s. 182. Aj Humbert z Romans považuje v podaní konventného lektora za samozrejmé, že v práci s Bibliou zvolí postup *ad litteram*. „... litteram tantum legere, relicta multitudinem eorum quae dici possunt ad singula; quod auditores sub eo proficiant ad sciendum Bibliam.“ Opera II, s. 254.

⁵⁷⁷ Porov. FRANK OP, Isnard. *Die Spannung zwischen Ordensleben und wissenschaftlicher Arbeit im frühen Dominikanerorden*, s. 196, pozn. 96. Porov. KOROLEC, Jerzy. *Struktura organizacyjna szkół dominikańskich*, s. 18. Interpretácia Biblie metódou literárneho zmyslu bola v tom čase rovnaká aj u fran-tiškánov. ROEST, Bert. *A history of franciscan education (c. 1210 – 1517)*, s. 130. Už v roku 1249 dala generálna kapitula v Trevíre konventným lektorom inštrukcie o tomto spôsobe biblických lektúr, pokrývajúcim Písmo v celom rozsahu – *bibliam totam* – a nie len z časti – *de textu*. „Item. Lectores qui parum de textu legere consueverunt; corrigant se in hoc et tantum legant de textu. ut fratres in addiscendo bibliam totam. sub eis valeant proficere.“ DB, s. 267.

využívajúc dva módy, prebiehalo biblické vyučovanie aj na teologickej fakulte v Paríži, kde *baccalarius biblicus* vysvetľoval Bibliu celú, postupne na pokračovanie a *cursor biblicus* v každom akademickom roku podrobne prebral vždy dve vybrané knihy z Biblie.⁵⁷⁸ Nie je vylúčené, že si zavedenie tohto druhého vyučovacieho módu na biblické prednášky na svojom území želala už v roku 1279 Rímska provincia na provinčnej kapitule vo Ferrare. Kapitulári totiž požadovali intenzívnejšie lektúry *de textu*, čiže biblické prednášky na spôsob kurzórií, teda z vybraných jednotlivých biblických kníh.⁵⁷⁹

Kontakt s obsahom Biblie bol pre rehoľníka podstatný a nebezpečenstvo oslabenia úlohy biblického poznania v korpuse intelektuálnej formácie motivovalo účastníkov generálnej kapituly v Padove v roku 1308 k tomu, aby sa v každej provincii zriadil konvent (prípadne konventy), kde by sa vyslaní študenti venovali čítaniu biblických textov a ich bezprostrednému výkladu – *legere biblice*.⁵⁸⁰ O rok neskôr generálna kapitula slávená v Zaragoze dokonca presne stanovila počet škôl zameraných na poznanie Biblie (*studium Biblie legendo biblice*) v provinciách na minimálne dve a vyslanie brata na generálne štúdium podmienila absolvovaním takéhoto študijného kurzu v dĺžke jedného roka.⁵⁸¹

Provinčná kapitula Rímskej provincie na nariadenie generálnej kapituly zareagovala v najskoršom možnom termíne a hneď v roku 1310 na svojej kapitule v Orviete ustanovila dve biblické školy v Pise a Orviete.⁵⁸² V Rímskej provincii v roku 1313 zvolili model jedného biblického štúdia v Perugii, čím sa ešte posilnila jeho úloha ako partikulárneho provinčného štúdia, kam boli zároveň asignovaní desiatí vybraní študenti provincie.⁵⁸³ Dokonca v roku 1318 boli kapitulármi provinčnej kapituly tejto provincie udelené študentom v prospech štúdia dišpenzy, v rámci ktorých boli biblické školy postavené na rovnakú úroveň ako filozofické a partikulárne provinčné teologické školy.⁵⁸⁴ Generálna kapitula z roku 1311 v Neapole sa v niečom vrátila k rozhodnutiam zo Zaragozy z roku 1309 a viac menej zopakovala to isté s tým, že biblické lektúry už nie sú na spôsob *legere biblice* (*studium Biblie legendo biblice*), ale kurzorické *de textu*, a majú sa uskutočniť v každom konvente. Zároveň kapitulári zopakovali podmienku mi-

⁵⁷⁸ FRANK OP, Isnard. *Hausstudium und Universitätsstudium der Wiener Dominikaner bis 1500*, s. 173.

⁵⁷⁹ „Item lectores plus de textu legant quam fecerint usque modo et quilibet eorum singulis annis saltim unum librum de Sententiis legere teneatur.“ ACPL, s. 156.

⁵⁸⁰ „Item. Cum studium sacre scripture nimis notabiliter sit collapsum ... Item. Districte iniungit, quod in singulis provinciis conventus aliquis seu aliqui statuantur, in quibus sola biblia legatur biblice, et ad illud studium fratres ydonei deputentur.“ DB, s. 1024 – 1025.

⁵⁸¹ „Quod in qualibet provincia in duobus conventibus ad minus, ubi hoc commode poterit observari, studium biblie legendo biblice observetur, nec aliquis denuo mittatur ad studium generale extra provinciam vel intra seu ad principalem conventum, nisi prius per annum bibliam audierit in aliquo predictorum.“ Tamže, s. 1038.

⁵⁸² „Ponimus studium biblie: In conv. Pisano ubi assignamus studentes Iohannem de Aquis etc. Item in conv. Urbevetano ubi assignamus studentes fratres Angelum Castellanum.“ ACPR, s. 178.

⁵⁸³ „Assignamus studium biblie: in conv. Perusino ubi assignamus studentes ... (nasledujú mená desiatich študentov).“ Provinčná kapitula Rímskej provincie v Orviete, Tamže, s. 189.

⁵⁸⁴ „Item concedimus studentibus in theologia particulari, in biblia et in philosophia quod, cum eis actu legitur, ab eisdem horis tribus diebus in hebdomada possint remanere, preterquam a Prima et completorio, quam exceptionem ad lectores in philosophia et loyca referri volumus.“ Provinčná kapitula Rímskej provincie vo Florencii, Tamže, s. 210.

nimálne ročného trvania biblického štúdia na začatie akademickej prípravy na generálnom štúdiu.⁵⁸⁵

Ďalšie detaily k priebehu biblických štúdií boli v dominikánskej legislatíve doplnené už o rok na generálnej kapitule v Carcassone v roku 1312.⁵⁸⁶ Zostala síce biblická lektúra v špeciálne na to určených konventoch v trvaní jedného roka, ale zameraná na špekulatívny výklad a nie na kontinuálne vysvetľovanie biblického textu na pokračovanie. Neujaľ sa model parížskej teologickej fakulty s dvoma prístupmi k biblickému štúdiu, ale zostal jeden, zodpovedajúci tomu, čo v Paríži na fakulte vykonával *cursor biblicus*. Kapitulári z Carcassone sa podľa W. Sennera tiež obávali prepadu osvedčenej scholastickej metódy a potvrdili starší trend, že u dominikánov nie je Biblia predmetom *lectio ordinaria*, hlavnej teologickej prednášky v takej podobe, ako na univerzite v Paríži.⁵⁸⁷ Podľa C. Douaisa všetko nasvedčovalo tomu, že na území dnešného Španielska a Francúzska biblické štúdium nebolo zriaďované v tej podobe, v akej bolo známe z Itálie v prostredí Rímskej provincie, teda samostatne ako osobitná forma štúdia (biblickej školy), ale bolo súčasťou teologických kurzov. I. W. Frank však podotýka, že sa C. Douais môže vo svojej hypotéze myliť, lebo nerozlišoval medzi *lector ad legendum Bibliam* a *lector ad legendum Bibliam biblice*.⁵⁸⁸ V štúdiu Písma tým pádom po kapitule v Carcassone u dominikánov prevážil záujem o jednotnú biblickú kurzóriu *de textu*, opierajúcu sa o špekulatívnu výuku neobchádzajúcu Sentencie a scholastický *modus quaestio – disputatio*.⁵⁸⁹ M. Mulchahey pripúšťa, že model biblickej prípravy v úzkom prepojení na Sentencie platil v Provence ešte pred prijatím záverov na kapitule v Carcassone v roku 1312.⁵⁹⁰

V Provence sa minimálne od roku 1290 síce objavujú asignácie lektorov *ad legendum Bibliam biblice* a *ad legendum Bibliam*, vo väčšine prípadov sú však v spojení s asignáciami lektorov *ad legendum sentencias*.⁵⁹¹ Toto konštatovanie by ešte samo o sebe nemuselo znamenať, že biblické štúdium a teologické prednášky zo Sentencií fungovali v Provence spoločne, lebo asignácie striedavo určujú lektorov pre biblické prednášky a Sentencie raz do konventu v Toulouse a raz do Montpellier. Od roku 1309 až do roku 1341 je tento spôsob asignácii obidvoch

⁵⁸⁵ „Item. Ordinamus, quod lectores in quolibet conventu continue legant de textu biblie et semper ante aliam lectionem. Item. Quod nullus frater, antequam per unum annum in studio bibliam audierit, assignetur alicui studio generali sive in sua provincia sive extra.“ DB, s. 1075.

⁵⁸⁶ „Item. Inhibemus distracte, ne aliquis generali studio assignetur sive in provincia sive extra, nisi bibliam prius audierit biblice uno anno. Lectores autem ad legendum bibliam specialiter deputatos volumus sicut et ceteros lectores frequencius disputare. Ne autem fratres iuvenes eidem studio biblie assignati audientia careant questionum, volumus et mandamus, quod in ipsis studiis biblie lectores sentenciarum sufficientes et ydonei assignentur.“ Tamže, s. 1087.

⁵⁸⁷ SENNER, Walter. *Johannes von Sterngassen OP und sein Sentenzenkommentar*, s. 118.

⁵⁸⁸ DOUAIS, Célestine. *Essai sur l'organisation des études dans l'ordre des frères Prêcheurs au treizième et au quatorzième siècle (1216 – 1342)*, s. 114 – 125; FRANK OP, Isnard. *Die Spannung zwischen Ordensleben und wissenschaftlicher Arbeit im frühen Dominikanerorden*, s. 197.

⁵⁸⁹ FRANK OP, Isnard. *Die Spannung zwischen Ordensleben und wissenschaftlicher Arbeit im frühen Dominikanerorden*, s. 197.

⁵⁹⁰ MULCHAHEY, Michèle. „First the Bow is Bent in Study ...“, s. 342.

⁵⁹¹ DOUAIS, Célestine. *Essai sur l'organisation des études dans l'ordre des frères Prêcheurs au treizième et au quatorzième siècle (1216 – 1342)*, s. 270 – 271.

typov lektorov pravidlom.⁵⁹² Mohlo by sa zdať, že vzhľadom na rotačné modely sťahovania partikulárnych provinčných škôl šlo o asignácie lektorov pre dva samostatné typy štúdií (Biblie a teológie, resp. Sentencií) s tým, že v jednom roku sa Biblia prednášala v Toulouse a v ďalšom v Montpellier, pričom by to isté platilo aj o Sentenciách. Keďže ide o dva študijne najdôležitejšie kláštory v Provence, kde v jednom prípade sídlili generálne štúdiá a v druhom prípade určite od roku 1270 existovala minimálne partikulárna provinčná teologická škola,⁵⁹³ my sa domnievame, že v rámci vyššieho teologického štúdia v týchto školách prebiehala súčasne biblická výuka a prednášky zo Sentencií. Striedavé asignácie sa potom netýkali rotácií celých štúdií (škôl), ale len konkrétnych lektorov *ad legendum Bibliam biblice*, *ad legendum Bibliam* a *ad legendum sentencias*, ktorí striedavo pôsobili v Toulouse a Montpellier.

V spojitosti s asignáciami lektorov v provincii Provence a biblickým štúdiom nemožno opomenúť ešte jeden rozdiel, ktorým sa prístup k Biblii v tomto prostredí v porovnaní s celorehoľnými štandardami vyznačoval. Ako sme už vyššie uviedli, generálna kapitula v Carcassone v roku 1312 presadila, že v Reholi kazateľov sa biblické lektúry budú odohrávať v úzkej spojitosti s lektúrami zo Sentencií, a to spôsobom zodpovedajúcim biblickým kurzóriám na Parížskej univerzite (pozn. 586 – 587). Pre tento modus býval lektor určený spôsobom *ad legendum Bibliam* (pozn. 588). V aktoch tejto provincie sa však v lektorských asignáciách objavujú aj po roku 1312 taktiež asignácie pre lektorov druhého biblického modu *ad legendum Bibliam biblice*, čo zodpovedá činnosti, akú na Parížskej univerzite vykonával biblický bakalár. Rehoľa sa aj z hľadiska nedostatku kvalifikovaných lektorov tohto dvojakeho spôsobu biblického vyučovania v roku 1312 zriekla, no na území provincie Provence pretrval.

V tejto rozdielnej praxi biblickej akademickej prípravy dominikánov (model špeciálnych biblických škôl z Rímskej provincie a zachovanie dvojakeho biblického prednáškového modu z provincie Provence aj po roku 1312) možno vidieť nielen prejav istej konkurencie Sentencií voči Biblii, vedúcej k postupnému rozdeleniu medzi čisto „biblickou“ a „systematicko-špekulatívnu“ teológiou, ale aj regionálnu variabilitu v poskytovaní viac menej tej istej úrovne vzdelávania na partikulárnych provinčných školách.⁵⁹⁴ V Rímskej provincii sa zrejme prejavili určité personálne ohrozené možnosti rehole, keďže tu museli, na rozdiel od Parížskej univerzity a provincie Provence, pre nedostatok lektorov prevziať jednotlivci časť objemu výuky, ktorý bol inde rozdelený medzi dvoch špecializovaných pedagógov.⁵⁹⁵ M. Mulchahey sa domnieva, že v neskoršom období prevzal časť biblických lektúr v Rímskej provincii do svojej kompetencie magister študentov a začiatkom 14. storočia sa časť ich obsahu zmenila na kurzórie z morálnej filozofie.⁵⁹⁶

⁵⁹² Tamže, 271 – 279.

⁵⁹³ „Ordinamus etiam quod amodo fratres in studio theologico Tholose et Montespensulani ...“. Provinčná kapitula provincie Provence v roku 1270 v Sisteron, ACPP, s. 150.

⁵⁹⁴ Porov. MULCHAHEY, Michèle. „First the Bow is Bent in Study ...“, s. 343.

⁵⁹⁵ Porov. SENNER, Walter. *Johannes von Sterngassen OP und sein Sentenzenkommentar*, s. 118.

⁵⁹⁶ MULCHAHEY, Michèle. Education in Dante's Florence Revisited: Remigio de' Girolami and the Schools of Santa Maria Novella. In *Medieval education*, BEGLEY, Ronald – KOTERSKI SJ, Joseph

V autonómnom rehoľnom školstve v kompetencii provincie Provence bolo možné pokračovať v dvojacom biblickom mode aj z toho dôvodu, že mala k dispozícii pre obidva spôsoby výučby aj v spojitosti so Sentenciami samostatných lektorov. Je veľmi pravdepodobné, že sa tak udialo aj pod vplyvom francúzskych univerzít, obzvlášť Parížskej. Sentencie si v akademickom prostredí vo všeobecnosti ešte dosť dlho udržiavali prestížne postavenie. Už v čase postupného nástupu tomizmu sa môžeme stretnúť s pokusom preferovať v intelektuálnej formácii študentov Sentencie, čo poukazuje na ich pretrvávajúci vplyv. V roku 1308 ich provinčná kapitula Rímskej provincie v Perugii v prednáškach rozhodným spôsobom uprednostnila pred Akvinského Sumou.⁵⁹⁷ Je dosť možné, že reakcia generálnej kapituly v Zaragoze o rok neskôr (1309) bola ráznou odpoveďou na tento trend a pokusom o presadenie tomizmu tak trochu „zhora“, o čom sa minimálne u dominikánov definitívnym spôsobom rozhodlo v roku 1313 (pozn. 346 – 348 v 5. kapitole).

Studia particularis theologiae

Ďalším samostatným typom partikulárnej provinčnej školy boli *studia theologiae* (*studia particularis theologiae*) sprostredkujúce teologické vzdelanie na strednej úrovni (intermediate theological trainig), myslí sa vo vzťahu ku generálnemu štúdiu.⁵⁹⁸ Ako sme už uviedli vyššie, aj na týchto školách sa výučba odohrávala *more scholastico* a udržiavala si vysoký štandard. Pre niektorých dominikánskych študentov bola len ďalšou zastávkou (často vo funkcii lektorov – pozri nižšie) na ceste za úspešným absolvovaním generálneho štúdia a promóciou na univerzite. Pre iných, známych aj ako *fratres communes* (pozn. 338 – 339), sa stala poslednou inštanciou pred prijatím kňazskej vysviacky a udelením spovedných, či kazateľských privilégii.

V datovaniach vzniku týchto škôl sa vychádza z rozhodnutia provinčnej kapituly Rímskej provincie v Anagni v roku 1265. Kapitulári poverili Tomáša Akvinského, aby v Ríme zriadil a viedol *studium*, dokonca s právomocou vylúčiť študenta, ktorý by zanedbával svoje študijné povinnosti.⁵⁹⁹ Zachované znenie kapituly nepodáva žiadnu informáciu o obsahu výuky, ale vzhľadom na lektorské aktivity Tomáša Akvinského v Rímskej provincii sa môžeme domnievať, že šlo o teologické štúdium (pozn. 421 – 428). Akty Rímskej provincie, na kapitulách ktorých sa sv. Tomáš zúčastňoval od roku 1261,⁶⁰⁰ naznačujú úsilie o vysporiadanie sa s nie príliš lichotivou situáciou ohľadom štúdií na svojom území.⁶⁰¹ J. P. Torrell

(edd.). New York : Fordham University Press, 2005, s. 155.

⁵⁹⁷ „Item volumus et ordinamus firmiter observari quod lectores et baccellari legant de Sententiis et non de summa Thome.“ ACPR, s. 169.

⁵⁹⁸ MULCHAHEY, Michèle. „First the Bow is Bent in Study ...“, s. 278.

⁵⁹⁹ „Fr. Thome de Aquino iniungimus in remissionem peccatorum quod teneat studium Rome, et volumus quod fratribus qui stant secum ad studendum provideatur in necessariis vestimentis a conventibus de quorum predicatione traxerunt originem. Si autem illi studentes inventi fuerint negligentes in studio, damus potestatem fr. Thome quod ad conventus suos possit eos remittere.“ ACPP, s. 32.

⁶⁰⁰ TORRELL OP, Jean-Pierre. *Magister Thomas: Leben und Werk des Thomas von Aquin*, s. 161.

⁶⁰¹ „Item quia videmus quod in ista provincia studium negligitur, volumus et districte iniungimus quod priores circa hoc diligentiam maiorem apponant et ad studium cogantur fratres, et ordinent quod in qualibet sep-

nevyučuje, že založenie teologického štúdia v Ríme bolo Akvinského osobnou iniciatívou a pokusom o nápravu zhoršeného stavu, v akom sa autonómne školstvo rehole v Rímskej provincii ocitlo.⁶⁰²

Zriadenie teologického štúdia na provinčnej úrovni bolo zo strany kapitúlárov v Anagni odpoveďou na *Ratio studiorum* z roku 1259. Súčasne ide o vôbec prvý zaznamenaný pokus v kompetencii Rímskej provincie založiť partikulárnu provinčnú školu. Prvé *studium artium* tu totiž vzniklo až v roku 1269 v Perugii (pozn. 540) a prvá zmienka, indikujúca existenciu *studium naturarum*, pochádza z provinčnej kapituly v Orviete z roku 1275 (pozn. 542). Rímska provincia bola najiniciatívnejšia v prevádzkovaní tohto teologicky zameraného špecifického typu nižších rehoľných škôl a okrem Ríma a Neapola sa s nimi v 13. storočí môžeme stretnúť aj vo Florencii, Siene, Lucce, Pistoii, Perugii a Arezze.⁶⁰³ Školy zamerané na výučbu teológie boli známe aj z prostredia Provence (pozn. 508 – 509),⁶⁰⁴ avšak o ich fungovaní nemáme podrobnejšie informácie. Okrem toho partikulárne provinčné teologické školy Rímskej provincie nepreferovali rotačný model prevádzky tak ako ostatné školy tej istej kategórie v Provence.

Predovšetkým tie významnejšie, ako v Ríme, Florencii a Neapole, zostávali trvale umiestnené v tom istom konvente.⁶⁰⁵ V mnohých ohľadoch boli tieto teologické školy podobné generálnym štúdiám, ale v porovnaní s akademicky rozvinutým prostredím, aké panovalo napríklad v Oxforde, Paríži, Kolíne a Bologni, disponovali menej ostrieľanými lektormi a menej pokročilými študentmi. Zároveň by sme ich mohli nazvať liahňou talentov, ktoré sa uplatnili v ďalšej, najvyššej forme edukačného procesu rehole, na generálnych štúdiách.⁶⁰⁶ Akademická formácia na nich od roku 1305 trvala dva roky, ale jej dĺžka sa mohla líšiť v závislosti na regióne.⁶⁰⁷ O význame a kvalite výučby teológie na partikulárnych

timana lectiones semel repetant; et examinentur diligenter, maxime iuvenes, a magistro studentium de hiis que in scolis per septimanam audierunt a lectore.“ Provinčná kapitula Rímskej provincie vo Viterbe z roku 1264, ACP, s. 29.

⁶⁰² TORRELL OP, Jean-Pierre. *Magister Thomas: Leben und Werk des Thomas von Aquin*, s. 161. M. Mulchahey hovorí v tejto súvislosti dokonca o administratívnom experimente nazvanom „*studium personale*“. Podľa nej šlo o školu „ušitú na mieru“ Tomášovi Akvinskému v snahe maximálne využiť jeho odborný potenciál v prospech formácie študentov jeho domovskej provincie. MULCHAHEY, Michèle. „*First the Bow is Bent in Study ...*“, s. 278.

⁶⁰³ „*Ponimus studium theologie: In conv. sancte Marie super Minerva, Senenesi, Florentino, Lucano, Pistoriensi, Perusino, Aretino ...*“. Provinčná kapitula v Pistoii v roku 1299, ACP, s. 131 – 132.

⁶⁰⁴ „*Ordinamus etiam quod amodo fratres in studio theologico Tholose et Montepessulani non ponantur, nisi ante in aliis conventibus ad minus per duos annos theologiam audierint.*“ Provinčná kapitula provincie Provence v Sisteron v roku 1270, ACP, s. 150. Okrem toho C. Douais spracoval pre provinciu Provence zoznam lektorov a sublektorov teológie podľa asignácií do jednotlivých konventov už od roku 1252 a po rozdelení provincie aj pre novovzniknutú Toulouskú provinciu. Z obsahu zoznamu ale podľa nás vyplýva, že v prevažnej väčšine ide o lektorov pre konventné školy a nie pre osobitné partikulárne provinčné teologické štúdium. DOUAIS, Célestine. *Essai sur l'organisation des études dans l'ordre des frères Prêcheurs au treizième et au quatorzième siècle (1216-1342)*, s. 224 – 268.

⁶⁰⁵ MULCHAHEY, Michèle. „*First the Bow is Bent in Study ...*“, s. 323.

⁶⁰⁶ HINNEBUSCH OP, William. *The History of the Dominican Order II*, s. 32.

⁶⁰⁷ „*Nullus autem mittatur ad studium generale sive in sua provincia sive extra, nisi ordine premissis in logicis et naturalibus sufficienter profecerit et saltem duobus annis in aliquo particulari studio sententias audierit, et testimonio lectoris et cursoris et magistris studencium de eo spes multum probabilis habeatur.*“ Generálna kapitula v Janove, DB, s. 967.

– teologických školách Rímskej provincie svedčí aj skutočnosť, že v priebehu niekoľkých desaťročí postúpili minimálne dve zo siedmich týchto škôl z konca 13. storočia o stupeň vyššie a stali sa generálnymi štúdiami. Neapol v roku 1303 (pozn. 429) a Florencia s určitosťou v rokoch 1311 – 1312.⁶⁰⁸

Pre spôsob výučby teológie na území Rímskej provincie mali Akvinského lektoráty v Orviete, Ríme a Neapole význam aj v tom, že si Tomáš Akvinský so sebou priniesol metodológiu vyučovania, známu z Parížskej univerzity a tamojšieho dominikánskeho generálneho štúdia.⁶⁰⁹ Nepochybne tým prispel k zvýšeniu kvality vyučovacieho procesu na školách svojej domovskej provincie. Takmer tri roky viedol v Ríme biblické lektúry, prednášal Sentencie, prvú časť Teologickej sumy a stihol aj celý rad denne organizovaných *quaestiones disputate* (*De attributis divinis, De malo, De spiritualibus creaturis*).⁶¹⁰ Vďaka nadobudnutým lektorským skúsenostiam tu napísal diela, ktoré sa pre ďalšie generácie dominikánskych scholárov stali učebnicami teológie, ako napríklad *Prima pars* z Teologickej sumy, *Catena aurea* (komentáre k evanjeliám podľa Marka, Jána a Lukáša), *De potentia, Compendium theologiae, Sentencia libri De anima* a iné.⁶¹¹ Výučbový model Tomáša Akvinského na nejaký čas ovplyvnil teologické vzdelávanie v provincii, kde sa partikulárne teologické školy do konca 13. a začiatku 14. storočia stali štandardom.

Provinčná kapitula v Rieti z roku 1305 povzbudená rozhodnutím generálnej kapituly v Janove⁶¹² z toho istého roku, definovala, že *curriculum* na úrovni tejto provincie bude pozostávať zo štúdia logiky, filozofie a teológie.⁶¹³ Kapitulári na generálnej kapitule tým uznali dôležitú úlohu partikulárnych provinčných teologických škôl nielen vo vzdelávacom procese budúcich rehoľných svätencov, ale aj vo formácii lektorských kádrov. Rozdiel, okrem už skôr uvedených skutočností, medzi generálnym štúdiom a touto teologickou školou spočíval v tom, že generálne štúdiá zostávali v kompetencii najvyšších autorít, teda generálnej kapituly a magistra rehole, a boli „všeobecné“, zatiaľ čo druhé menované boli v kompetencii provincie, prípadne vikariátov. Generálna kapitula v Londýne z roku 1314 rozhodla, použitím adjektív *particulare* a *generale*, o umiestnení kurzorov Sentencií

⁶⁰⁸ MULCHAHEY, Michèle. *Education in Dante's Florence Revisited: Remigio de' Girolami and the Schools of Santa Maria Novella*, s. 147. „Assignamus lectores: in conv. Florentino in studio generali leget fr. Philippus Pistoriensis; In conv. Florentino in studio generali leget Sententias fr. Petrus Niger ...“ Provinčná kapitula Rímskej provincie vo Viterbe z roku 1311, ACPR, s. 181.

⁶⁰⁹ TORRELL OP, Jean-Pierre. *Magister Thomas: Leben und Werk des Thomas von Aquin*, s. 177.

⁶¹⁰ MULCHAHEY, Michèle. „First the Bow is Bent in Study ...“, s. 303.

⁶¹¹ TORRELL OP, Jean-Pierre. *Magister Thomas: Leben und Werk des Thomas von Aquin*, s. 342.

⁶¹² Na tejto generálnej kapitule bola na najvyššej rehoľnej úrovni prvýkrát uznaná úloha a význam teologického štúdia pre provinčnú úroveň, a to v podstate v takej podobe, v akej bolo známe z Rímskej provincie. „Nullus exponatur ad legendum ordinarie, nisi prius in aliquo particulari studio sententias audierit duobus annis, et duobus ad minus in aliquo studio generali, si in provincia sua fuerit, et sic ad legendum ordinarie exponatur, si supradicto modo fuerit approbatus.“ DB, s. 966. Vôbec prvá zmienka o *studium theologie* z aktov generálnych kapitúl pochádza z tej, ktorá sa uskutočnila v roku 1293 v Lille. „Item. Inhibemus. ne mittant ad studia generalia insolentes et inquieti. et si qui tales reperti fuerint; per priorem conventus cum testimonio aliquorum discretorum eorum provincialibus intimentur. et ipsi eos ad suas provincias non differant revocare. Idem volumus circa eos qui ad studia theologie vel arcium infra suas mittuntur provincias observari.“ DB, s. 781.

⁶¹³ „Si autem fuerint de studentibus supradictis in quibus non fuerint ille conditiones que requiruntur ad audiendum Sententias, philosophiam et logicam secundum quod determinant eas acta immediate precedentis generalis capituli Ianue celebrati ...“ ACPR, s. 158.

na generálne štúdiá a partikulárne teologické školy, čím len potvrdila existenciu dvoch rozličných typov škôl poskytujúcich teologickú akademickú formáciu.⁶¹⁴ Rozdiel ešte zdôraznila generálna kapitula z nasledujúceho roka, keď vstup na generálne štúdium podmienila minimálne trojročným pobytom na partikulárnej provinčnej teologickej škole.⁶¹⁵ Pokiaľ ide o proces vyučovania M. Mulchahey je toho názoru, že jeho partikularita spočívala aj v tom, že teológia ako veda tu bola oddelená od exegézy. Teológia na generálnom štúdiu zahŕňala oboje, exegézu aj špekulatívnu teológiu.⁶¹⁶

Studium linguarum

Osobitnou skupinou vzdelávacích inštitúcií v korpuse dominikánskeho školstva boli tzv. jazykové školy – *studium linguarum*. Týmto termínom sa označujú študijné centrá rehole špeciálne zamerané na výučbu jazykov, predovšetkým hebrejčiny a arabčiny. Prvou známou výzvou v reholi obracajúcou sa k jazykovým znalostiam bratov bolo napomenutie generálnej kapituly v Paríži z roku 1236, aby sa dominikáni vo všetkých provinciách a konventoch okrem vlastných jazykov priučili aj reči svojich susedov, inými slovami povedané, miestneho obyvateľstva.⁶¹⁷ Výzva nie je nijako špecifikovaná, a preto môžeme predpokladať, že sa obracala skôr k dostatočnej znalosti vernakulárnych jazykov pre potreby kazateľskej a inej pastoračnej činnosti. Až v polovici 13. storočia sa objavujú konkrétne návrhy nabádajúce venovať zvláštnu starostlivosť štúdiu arabčiny, gréčtiny a hebrejčiny. Dôvodom bola nevyhnutnosť ich ovládania v misijných, diplomatických a špionážnych úlohách, ktoré dominikáni plnili. A samozrejme, ako ukazuje príklad Viliama z Moerbecke, motívom kvalitnej znalosti jazyka bola špecializovaná prekladateľská činnosť.⁶¹⁸ V tom čase pôsobili dominikáni na Balkáne, v Severnej Afrike, na Blízkom i Ďalekom východe, rovnako aj v ázijskej časti Ruska. Všade boli konfrontovaní s exotickými jazykmi a pokiaľ chceli obstať pri plnení rozličných úloh, znalosť aspoň niektorých z nich bola nevyhnutná.

Z hľadiska možného umiestnenia jazykových škôl sa ako ideálne prostredie javilo územie Pyrenejského polostrova, kde prebiehala reconquista. Kastília a Aragónsko poskytovali široké možnosti uplatnenia arabského a hebrejského jazyka v misii medzi miestnym židovským a moslimským obyvateľstvom. Legislatívnym

⁶¹⁴ „Volumus et ordinamus, quod in studiis theologie generalibus et eciam particularibus, in quibus dumtaxat · xiiii · sunt studentes, ad provinciale capitulum provisio pertinebit, quod de sufficiencioribus provincie ponantur sentenciarum cursores.“ DB, s. 1124 – 1125.

⁶¹⁵ „Item. Cum profectus studii et sciencie a cursoribus et lectoribus dinoscatur principaliter dependere, volumus et ordinamus, quod unus vel duo conventus ad minus in qualibet provincia eligantur, quibus priores provinciales vel eorum vicarii provideant de sufficientibus lectoribus et cursoribus pro officio lectionum; studentes eciam dictis conventibus in certo numero scilicet denario vel duodenario assignentur, qui non ponantur in studio generali nisi per tres annos in huiusmodi studio fuerint commorati.“ Generálna kapitula v Bologni, Tamže, s. 1146.

⁶¹⁶ Porov. MULCHAHEY, Michèle. „First the Bow is Bent in Study ...“, s. 340.

⁶¹⁷ „Item. Monemus quod in omnibus provinciis et conventibus fratres linguas addiscant illorum. quibus sunt propinqui.“ DB, s. 189.

⁶¹⁸ KOPERSKA, Apollonia. *Die Stellung der religiösen Orden zu den Profanwissenschaften im 12. und 13. Jahrhundert*, s. 198.

počinom v prospech štúdia jazykov bolo rozhodnutie provinčnej kapituly Hispánskej provincie v roku 1250 v Toledě, ktoré spustilo sériu viacerých pokusov o založenie a trvalé udržanie škôl s týmto zameraním. Na spomínanej kapitule sa zúčastnení odvolávali na želanie magistra rehole (v tom čase Ján z Wildeshausenu), čo môže napovedať, že záujem o zriadenie vzdelávacích inštitúcií zameraných na misijné jazyky bol v záujme celej rehole, nielen miestnej provincie. V texte je síce zmienka o vyslaní menovaných jednotlivcov s cieľom štúdia arabčiny (*ad studium Arabicum*), ale absentuje v ňom konkrétne miesto určenia. Tým, že v závere rozhodnutia je prijatý záväzok o doplnení počtu ôsmich bratov na kanonických dvanásť, môžeme sa domnievať, že zámerom kapitulárov bolo zriadenie konventu na misijnom území, kde by sa jeho členovia učili a zdokonaľovali v znalosti arabského jazyka.⁶¹⁹ Staršia literatúra vidí v tomto počine založenie prvej rehoľnej jazykovej školy – *studium arabicum*.⁶²⁰ Pokiaľ ide o zriadenie akéhokoľvek konventu, takýto akt prislúchal generálnej kapitule a magistrovi rehole, ale v generálnych kapitulách spred roku 1250 takýto zámer, zriadiť konvent v Hispánskej provincii, deklarovaný nie je. Myslíme si, že zdôraznenie autority magistra rehole (*auctoritate magistri*), je dostatočným odôvodnením právoplatnosti na založenie konventu, resp. jeho zámeru, ktorého konkrétne personálne zloženie určuje provincia vo vlastnej rézii.

Nanešťastie, zachované provinčné akty neobsahujú ďalšie detaily, na základe ktorých by sme sa o počine z roku 1250 mohli dozvedieť viac. Pokusy o lokalizovanie komunity určenej na štúdium arabčiny vychádzali do roku 2009 zo správ dominikánskeho kronikára, historiografa Jakuba I. Aragónskeho († 1276) a vyslanca na dvore Jakuba II. Aragónskeho († 1327), Petra Marsilia.⁶²¹ Marsilius zanechal v období medzi rokmi 1312 – 1315 vágne tvrdenie o tom, že Rajmund z Peñafortu (magister rehole v rokoch 1238 – 1240) poslal bratov do Tuniska a Murcie (neďaleko Alicante) s cieľom študovať jazyk a vykonávať misijnú činnosť.⁶²² Táto informácia mala byť „poistená“ konštatovaním v anonymnom *Vita Raymundi* (životopis Rajmunda z Peñafortu) o tom, že s povolením magistra rehole bolo ustanovené *studium linguae arabicae*, vďaka čomu sa podarilo ohlasovať kresťanskú vieru medzi moslimským obyvateľstvom nielen na Pyrenejskom

⁶¹⁹ „*Cupientes satisfacere mandato magistri et attendentes utilitatem negotii praesentis, praecipue vero futuri, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti assignamus ad studium Arabicum, hoc iniungentes in remissionem peccatorum auctoritate magistri et nostra, idque imperantes virtute obedientiae, F. Arnoldum Guardia, F. Petrum de Cadireta, F. Raimundum Martin, F. Petrum Ariam, F. Petrum de Puteo, F. Petrum de Sanctofelice, F. Dominicum Estevan, et F. Petrum de Canoles: supradictum vero F. Arnoldum de Guardia aliorum praelatum designamus. Numerum duodecimum complebimus, cum primum facultatem nobis Deus concesserit.*“ Citované podľa MULCHAHEY, Michèle. „*First the Bow is Bent in Study ...*“, s. 345, pozn. 367.

⁶²⁰ DOUAIS, Célestine. *Essai sur l'organisation des études dans l'ordre des frères Prêcheurs au treizième et au quatorzième siècle (1216-1342)*, s. 137; BERTHIER OP, André. *Un Maître orientaliste du XIIIe siècle : Raymond Martin OP*, s. 273.

⁶²¹ Okrem iných diel je autorom *Chronica gestorum Iacobi I. Aragoniae regis lib. I. – IV.* KAEPELI OP, Thomas. *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. III, s. 236 – 237.

⁶²² „*Studia linguarum pro fratribus sui ordinis Tunicii et Murciae statuit, ad quae fratres Cathalanos electos destinari procuravit.*“ Citované podľa ALTANER, Berthold. *Die Dominikanermissionen des 13. Jahrhunderts*. In *Breslauer Studien zur historischen Theologie*, Band III, Breslau : Frankes Buchhandlung, 1924, s. 92.

polostrove, ale aj v Afrike.⁶²³ Podľa R. Voseho sa obe správy opierajú o starší dominikánsky prameň *Vitae fratrum*⁶²⁴ a jeho informácie o misijných úspechoch Rajmunda z Peñafortu s tým, že ich kombinujú s okružným listom Humberta z Romans (pozn. 627). R. Vosemu sa podarilo dokázať, že prijímaná téza, majúca oporu v citovaných prameňoch a staršej literatúre,⁶²⁵ sa s najväčšou pravdepodobnosťou nezakladá na pravde. Podľa jeho výskumov v diecéznom archíve v Palma de Mallorca sa rozhodnutie provinčnej kapituly Hispánskej provincie z roku 1250 vzťahovalo na účinkovanie na Mallorce. R. Vose vychádza z toho, že Arnold de Guardia, menovaný za predstaveného osemčlennej skupiny bratov, určených pre štúdium arabčiny (pozn. 619), tu aktívne pôsobil v rokoch 1239 – 1253. Na druhej strane si je autor tejto tézy vedomý, vzhľadom na neexistujúce jednoznačné dôkazy, istých limitov svojho konštatovania.⁶²⁶

V poradí druhou dôležitou informáciou o podpore jazykového štúdia (menovite hebrejčiny, arabčiny a gréčtiny) kvôli misijným cieľom v Grécku a Svätej zemi, je všetkým bratom určený okružný list Humberta z Romans z roku 1255.⁶²⁷ Z jeho obsahu nie je celkom zrejmé, či je len referenciou na rozhodnutie provinčnej kapituly v Toledu z roku 1250, alebo naznačuje, že jazykové školy boli v tom čase v reholi na Pyrenejskom polostrove už nejakým spôsobom rozšírené.⁶²⁸ V každom prípade bol jeho apel vypočutý, aspoň podľa reakcie jeho ďal-

⁶²³ „Cum licentia magistri ordinis et cum auxilio domini regis Castellae et domini regis Aragonum studium linguae arabicae fieri procuravit ... et inter Saracenos de Hispania et etiam in Africa divulgata est veritas fidei christianae et iam taliter approbata.“ Tamže.

⁶²⁴ „Fructus qui fit per ministerium fratrum in Africa et in Hispania summam comprehenditur in sequentibus: Primo inter milites christianos commorantes ibidem, quorum est non modica multitudo, qui esuriunt verbum Dei. Secundo inter Aramos, qui sunt christiani, sed Sarracenorum servi, nec intelligunt nisi linguam Arabicam et desiderio magno desiderant fratres, ut instruuntur et confirmentur ab ipsis. Tercio in apostatis, qui per diligenciam fratrum revocantur ad fidem, et multi christiani ad apostatandum parati sive propter nimiam paupertatem sive propter Sarracenorum seductionem per sollicitudinem fratrum retinentur et conservantur in fide. Quarto quia tam Sarraceni quam etiam multi Christiani seducti ab eis, qui credebant omnes Christianos esse idolatras propter imagines, quas in ecclesia venerantur, sunt per gratiam Dei per doctrinam fratrum ab errore huiusmodi revocati. Quintus fructus est circa christianos captivos, qui instruuntur et confirmantur a fratribus et frequenter liberantur omnino. Sextus fructus est inter Sarracenos, apud quos et maxime potiores et etiam apud ipsum Miramolinum (!) sive regem Tunicii tantam contulit eis Dei gratiam et favorem, ultra quam ad presens expediat scribere, quod ianua videtur aperta quasi ad inestimabilem fructum, dum tamen messores non desinunt; et etiam iam multi ex eis, maxime apud Murciam tam in occulto quam in manifesto sunt conversi ad fidem.“ MOPH I, Vitae Fratrum, s. 309 – 310.

⁶²⁵ Akceptuje ju aj M. Mulchahey a v správe Petra Marsilia zdôrazňuje, že „the plural is to be noted (studia linguarum)“, čím sa usiluje poukázať na priaznivé misijné výsledky dominikánov medzi Maurami, podmienené štúdiom arabského jazyka, aj keď hagiografické informácie z Vita Raymundi prijíma triezvo a bez preceňovania. MULCHAHEY, Michèle. „First the Bow is Bent in Study ...“, s. 346.

⁶²⁶ VOSE, Robin. *Dominicans, Muslims and Jews in the medieval crown of Aragon*, s. 106 – 107.

⁶²⁷ „Quod si quis inspirante dei gracia cor suum invenerit secundum voluntatem gubernantis paratum ad linguam arabicam, hebraycam, grecam seu aliam barbaram addiscendam ex quo sibi mercedem adquirere possit in opere salutari tempore oportune, sive etiam repererit se dispositum ad exeundum castra proprie nationis, transiturus ad provinciam Terre sancte et Grece vel alias vicinas infidelibus, que procul dubio multum indigent fratribus, qui parati sint, multa pati pro ordine, pro fide, pro animarum etiam salute et propter nomen domini nostri Ihesu Christi, precor et moneo, ut statum animi sui circa hoc michi scribere non abmittat.“ MOPH V, s. 19 – 20; Opera II, s. 493.

⁶²⁸ B. Altaner vidí v obsahu Humbertovho listu z roku 1255 reakciu na zriadenie sekulárneho generálneho štúdia v Seville v roku 1254 Alfonzom X. Múdrym († 1284). Okrem obsahu výučby, zodpove-

šieho okružného listu z nasledujúceho roku. Humbert v ňom chváli bratov, že veľkoryso odpovedali na jeho prosbu a uchádzali sa o štúdium jazykov. Takýto postoj naplnil jeho autora optimizmom ohľadom bohatého ovocia získaného misijnou činnosťou na nekresťanských územiach. Z nášho hľadiska je najdôležitejšia zmienka o mnohoročnom úspešnom štúdiu arabského jazyka bratov z Hispánskej provincie medzi Saracénmi, rovnako ako aj o spolunažívaní s nimi a ich prijatých krstoch.⁶²⁹ Humbert je v liste upriamený na cieľ, ktorému majú jazykové znalosti poslúžiť, ale obsahu chýba inštitucionálna vízia ohľadom formálneho procesu jazykovej prípravy.⁶³⁰ To sa už čoskoro ale malo zmeniť.

Studium arabicum

Už niekoľkokrát zmieňovaná generálna kapitula vo Valenciennes v roku 1259 nariadila provinciálovi Hispánskej provincie (v tom čase Egídius z Portugalska), aby zriadil v Barcelone alebo na inom vhodnom mieste školu zameranú na štúdium arabského jazyka nie pre potreby poznania arabskej filozofie, ale na misijné účely. Pripravovať sa v nej mali takí adepti, u ktorých bola nádej, že ich úsilie bude slúžiť spásu duší. Podľa rozhodnutia kapitulárov mala byť jazyková škola prístupná nielen bratom z domovskej provincie, ale z celej rehole. So žiadosťami o vyslanie záujemcov o takýto druh akademickej prípravy sa mali kompetentní obrátiť písomne priamo na magistra rehole.⁶³¹ M. Mulchahey a B. Altaner bezprostredne spájajú formálne založenie špecializovaného štúdia arabčiny v Barcelone s *Ratio studiorum*, čo R. Vose popiera.⁶³² Výzva na založenie takejto školy nie je súčasťou jednoliateho textu *Ratio studiorum* v rámci celého radu záverov generálnej kapituly. Ocítá sa v časti *admonitiones*, bez priameho súvisu so študijnými nariadeniami, ktoré rozhodnutia kapitulárov z roku 1259 uzatvárajú. Okrem toho ju v redakcii *Ratio studiorum* edovanej v rámci *Chartularium universitatis Parisiensis* z roku 1889 neuvádza ani H. Denifle.⁶³³ Komisia magistrov nemala podľa všetkého v úmysle (určite nie v roku 1259) vytvoriť legislatívne prepraco-

dajúcemu generálnemu štúdiu, malo byť jeho osobitným zameraním *studium arabicum*. ALTANER, Berthold. *Die Dominikanermissionen des 13. Jahrhunderts*, s. 94, pozn. 32; DENIFLE OP, Heinrich. *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*, s. 498 – 499.

⁶²⁹ „In Yspaniis partibus fratres, qui iam multis annis inter saracenos in arabico studuerunt, non solum laudabiliter in lingua proficiunt, sed quod est laudabilius, ipsis Saracenis ad salutem cedit cohabitatio eorumdem, ut patet in pluribus, qui iam baptismi gratiam sesceperunt.“ MOPH V, s. 40; Opera II, s. 502; CHUP I, n. 279, s. 318. Humbert sa v liste nezmiňuje o žiadnych detailoch, ale pravdepodobne je jeho optimizmus dôsledkom povzbudivých misijných výsledkov dosiahnutých pod vedením Rajmunda z Peñafortu z roku 1256. Dokonca pápež Alexander IV. sa obrátil listom na provinciála Hispánskej provincie, aby vyslal rehoľníkov do Tuniska. BERTHIER OP, André. *Un Maître orientaliste du XIIIe siècle : Raymond Martin* OP, s. 273; ALTANER, Berthold. *Die Dominikanermissionen des 13. Jahrhunderts*, s. 93.

⁶³⁰ MULCHAHEY, Michèle. „First the Bow is Bent in Study ...“, s. 347.

⁶³¹ „Iniungimus priori provinciali Hyspanie. quod ipse ordinet aliquod studium ad addiscendam linguam arabicam. in conventu Barchinonensi. vel alibi. et ibidem collocet fratres aliquos. de quibus speretur. quod ex huiusmodi studio possint proficere ad animarum salutem. Quicumque autem et de quacumque provincia. voluerit addiscere linguam arabicam; scribat hoc magistro.“ DB, s. 373.

⁶³² VOSE, Robin. *Dominicans, Muslims and Jews in the medieval crown of Aragon*, s. 107, pozn. 61.

⁶³³ Porov. CHUP I, n. 335, s. 385 – 386.

vaný, stabilný a všeobecne platný model prevádzkovania a fungovania samostatných jazykových škôl tak, ako to je po roku 1259 známe v prípade iných, vyššie popísaných partikulárnych provinčných škôl. M. Mulchahey tiež mylne spája osobu Rajmunda Martiniho s fungovaním *studium arabicum* v Bracelone z roku 1259, keď dáva do súvislosti rozhodnutie z generálnej kapituly z roku 1259 s fungovaním *studium ebraicum* známym v dominikánskom konvente v Barcelone až oveľa neskôr.⁶³⁴ V skutočnosti nemáme pre toto obdobie ani o funkčnosti arabskej jazykovej školy žiadne relevantné správy a ani generálna kapitula slávená dokonca v Barcelone v roku 1261 neviesla do tejto záležitosti viac svetla. Jej agenda obsahuje len podporu štúdia logiky, ale neobsahuje informácie o príprave v arabskom, či inom jazyku.⁶³⁵

Nasledujúce historické stopy v pátraní po jazykových školách dominikánov vedú do Murcie, mesta dobytého Jakubom I. Aragónskym v roku 1266.⁶³⁶ A. Berthier a s ním aj T. Kaeppli spájajú tunajší konvent so *studium arabicum*, na ktorom mal pôsobiť Dominik Marrothini (Dominicus Marrochinus) ako magister pre vyučovanie arabského jazyka. Brat Dominik v ňom mal skutočne dávať súkromné lekcie arabčiny a jeden z jeho žiakov,⁶³⁷ laik Rufín z Alexandrie, tu s jeho pomocou preložil z arabčiny do latinčiny rozpravu o očných chorobách.⁶³⁸ Napriek týmto nepriamym dôkazom sa v zachovaných prameňoch legislatívneho ani diplomatického charakteru neobjavujú žiadne zmienky o tom, že by v Murcii mala byť umiestnená akákoľvek jazyková škola. Z aktov generálnych kapitúl v rokoch 1264, 1269 a 1270 len vyplýva, že na Pyrenejskom polostrove mali byť založené dva konventy. Jeden z nich mohol byť ten v Murcii, ale chýba akýkoľvek iný jednoznačný písomný dôkaz o tom, že by tam existovalo *studium arabicum*.⁶³⁹ V roku 1275 do Murcie asignovali kapitulári na provinčnej kapitule v meste León lektora teológie, ale opäť bez sprievodných komentárov.⁶⁴⁰ Ďalšie pokusy o etablovanie arabského lingvistického štúdia sa vynárajú z protokolu provinčných aktov v Estelle v roku 1281. Do kláštora vo Valencii bolo asigňované *studium arabicum* pod vedením lektora Jána de Podio Ventoso a s ním aj osem adeptov na jazykovú

⁶³⁴ MULCHAHEY, Michèle. „First the Bow is Bent in Study ...“, s. 347. Na tomto mieste vytvorila autorka nekritickým spôsobom analógiu zo zistení ohľadom *studium hebraicum*, aké priniesol už A. Berthier. BERTHIER OP, André. *Un Maître orientaliste du XIIIe siècle : Raymond Martin OP*, s. 277.

⁶³⁵ „Item. Iniungimus prioribus provincialibus et diffinitoribus provinciarum Hispanie. Romane provincie. Theutonie. Polonie. Ungarie. Dacie. quod ordinent. quod fratres iuniores et docibiles in logicalibus instruantur.“ DB, s. 393.

⁶³⁶ VOSE, Robin. *Dominicans, Muslims and Jews in the medieval crown of Aragon*, s. 108. Podľa Berthiera už v roku 1265. BERTHIER OP, André. *Un Maître orientaliste du XIIIe siècle : Raymond Martin OP*, s. 276.

⁶³⁷ VOSE, Robin. *Dominicans, Muslims and Jews in the medieval crown of Aragon*, s. 108. BERTHIER OP, André. *Un Maître orientaliste du XIIIe siècle : Raymond Martin OP*, s. 276.

⁶³⁸ Text manuskriptu informuje, že „Iohannitii Isagoge translata de Arabico in Latinum a Rufino Alexandrino cum adiutorio magistri sui in Arabico, fratris Dominici Marrochini de ord. fratrum pred., in Murcia.“ Citované podľa KAEPELI OP, Thomas. *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. I, s. 328.

⁶³⁹ „Concedimus · ii · domos in provincia Hispanie.“ Generálna kapitula v Paríži v roku 1264, DB, s. 428. „Concedimus provincie Hispanie · ii · domos.“ Generálna kapitula v Paríži v roku 1269, Tamže, s. 478. „Concedimus provincie Hispanie; · ii · domos.“ Generálna kapitula v Miláne v roku 1270, Tamže, s. 489.

⁶⁴⁰ VOSE, Robin. *Dominicans, Muslims and Jews in the medieval crown of Aragon*, s. 108.

prípravu.⁶⁴¹ Podobne ako v doterajších prípadoch, aj o škole vo Valencii pramene ďalej mlčia, takže nevieme, ako dlho tunajšie *studium arabicum* fungovalo a v akom počte sa tu dominikáni jazykovo zdokonaľovali.

Je možné sa domnievať, že istú tradíciu v tomto prostredí výučba arabčiny mohla mať, lebo generálna kapitula z roku 1291 slávená v Palencii zaviazala Hispánsku provinciu k založeniu permanentnej bilingválnej školy (*quod semper sit studium in hebraico et in arabico*) v meste Xàtiva, zameranej na hebrejčinu a arabčinu.⁶⁴² Pri pohľade na polohu Xàtivy (leží medzi Valenciou a Murciou) sa môže vynoriť hypotéza o tom, že v tomto regióne pôsobili dominikánski misionári ovládajúci arabský jazyk, a tým pádom by tunajšie komunity mohli poskytnúť útočisko pre špecializovanú jazykovú školu spolu s nevyhnutnými lektorskými kádrami. V roku 1299 sa v provinčných aktoch objavuje asignácia deviatich bratov na štúdium do Xàtivy, ale nie kvôli arabčine. Až o štyri roky neskôr ďalšia provinčná kapitula nariadila priorovi tamojšieho konventu, aby najal arabsky hovoriaceho Žida alebo Saracéna. Asignácie z roku 1304 ukazujú len na dvoch študentov určených „spolu s ostatnými, ktorí tam už sú“ pre štúdium jazykov. V roku 1312 sa podobná asignácia zopakovala, ale týkala sa piatich bratov bez toho, že by bolo špecifikované, či sa medzi asignovanými nachádza nejaký lektor.⁶⁴³

Okolnosti známe z nedominikánskych zdrojov naznačujú, že sa bilingválne *studium linguarum* hebrejčiny a arabčiny v Xàtive ocitli v ťažkostiach a že zrejme neboli dlhodobým projektom, napriek želaniu generálnej kapituly z roku 1291. V roku 1308 sa kráľovná Blanka Aragónska zaviazala, že bude ročne prispievať na náklady dominikánskeho jazykového štúdia v Xàtive. O dva roky neskôr ale zomrela a sľúbená suma bola prevedená na kláštor dominikánskych mníchov u sv. Márie Magdalény vo Valencii, čo podľa R. Voseho zapríčinilo koniec jazykovej školy. Posledná známa písomná zmienka o organizovaní arabských a hebrejských štúdií v stredovekom prostredí Pyrenejského polostrova je asignácia bratov z roku 1312 (pozn. 643).⁶⁴⁴

Situáciu nezachránila ani generálna kapitula z roku 1310 v Piacenze. V jej záveroch čítame o opätovnom zdôraznení úlohy magistra rehole pri jazykovej príprave dominikánov. Otcovia kapitulári ho vyzvali, aby ustanovil tri špecializované jazykové školy zamerané na gréčtinu, arabčinu a hebrejčinu. Malo sa tak uskutočniť v akejkoľvek provincii, podľa uváženia magistra rehole. Zároveň bolo zdôraznené, aby spolu s vhodným študentom na túto formu štúdia boli z provincií poslané aj kontribúcie na úhradu prevádzkových nákladov.⁶⁴⁵ Na stanovisku

⁶⁴¹ ALTANER, Berthold. *Die Dominikanermissionen des 13. Jahrhunderts*, s. 94. „Item ad studium arabicum [assignamus] fratrem P. Terterii, fratrem Martinum de Serrione de eodem conventu. Item fratrem Iohannem Serranum de conventu Cordubensi, fratrem Garciam Arcii et fratrem Iohannem de Podio Ventoso qui legat eis, fratrem P. Augerii, fratrem An. de Fraga, fratrem Simonem Iordanis.“ Citované podľa VOSE, Robin. *Dominicans, Muslims and Jews in the medieval crown of Aragon*, s. 109, pozn. 68.

⁶⁴² „Item. In eadem provincia fratribus de nacione Cathalonie unam ponendam in Zativa. ubi volumus et ordinamus. quod semper sit studium in hebraico et in arabico.“ DB, s. 759.

⁶⁴³ Citované podľa VOSE, Robin. *Dominicans, Muslims and Jews in the medieval crown of Aragon*, s. 109, pozn. 72 – 73.

⁶⁴⁴ Tamže, s. 110.

⁶⁴⁵ „Rogamus magistrum ordinis, quod ipse de tribus studiis, scilicet ebraico, greco et arabico provideat in

kapitulárov je zaujímavá skutočnosť, že sa nesie v duchu rozhodnutí týkajúcich sa generálnych štúdií vo všeobecnosti a v tejto záležitosti pripomína záver z kapituly vo Valenciennes z roku 1259 (pozn. 631). Novozriadené jazykové školy mali byť pre všetkých dominikánskych študentov zo všetkých provincií. Ich zriadenie malo byť v kompetencii magistra rehole, vzdelávať sa na nich mali len schopní scholári z jednotlivých provincií (predpoklad výberu) a na zabezpečenie ich fungovania mali formou kontribúcií prispievať provincie.

Aj keď v prípade týchto vzdelávacích inštitúcií nebolo ich zámerom vzdelávanie *more scholastico* v prísne akademickom slova zmysle, legislatíva o nich by umožnila predpokladať, v prípade, že by podľa predstáv generálnej kapituly v Piacenze aj vznikli, mnohé paralely s ostatnými už existujúcimi generálnymi štúdiami rehole. Žiaľ, aj v prípade tohto pokusu je mnoho nejasností bez akýchkoľvek iných zachovaných správ, ktoré by bádateľom umožnili lokalizovať zamýšľané školy, či inak bližšie určiť konkrétnosti z ich možnej existencie. Inými slovami povedané, k založeniu deklarovaných stálych lingvistických študijných centier po generálnej kapitule v Piacenze nikdy nedošlo. Agendu, o presadenie ktorej sa rehoľa od polovice 13. storočia snažila, prebrala po koncile vo Vienne (1311 – 1312) univerzálna cirkev. Iniciatívu prezentovala pripravenosťou založiť jazykové školy na popredných súdobých univerzitách v Paríži, Oxforde, Bologni, Salamanke a na pápežskom dvore v Avignone.⁶⁴⁶

Studium hebraicum

Podobne málo ako vieme o arabskom jazykovom štúdiu sú relevantné dominikánske historické pramene skúpe aj na informácie o jazykových školách zameraných na hebrejský jazyk. Na rozdiel od niektorých čisto misijných jazykov mala hebrejčina aj praktické biblické využitie, čo sa, podľa informácií anonymného autora *Vita Raymundi*, dalo výborne využiť v polemikách so židmi, napr. v snahe pokúsiť sa vyvrátiť ich omyly a prinútiť ich k uznaniu pravosti kresťanskej dok-

aliquibus provinciis; et cum fuerint ordinata, ad quodlibet illorum quelibet provincia studentem aptum et intelligentem mittere possit cum contributione decenti.“ DB, s. 1070.

⁶⁴⁶ „*Inter sollicitudines nostri humeris ... ut igitur peritia linguarum huiusmodi possit habiliter per instructionis efficaciam obtineri, hoc sacro approbante concilio scholas in subscriptarum linguarum generibus, ubicunque Romanam curiam residere contingerit, nec non in Parisiensi et Oxoniensi, Bononiensi et salamantino studiis providimus erigendas, statuentes ut in quolibet locorum ipsorum teneantur viri catholici, sufficientem habentes Hebraicae, Arabicae et Chaldaee linguarum notitiam, duo videlicet uniuscuiusque linguae periti, qui scholas regant inibi, et libros de linguis ipsis in Latinum fideliter transferentes, alios linguas ipsas sollicitè doceant earumque peritiam studiosa in illos instructione transfundant, ut instructi et edocti sufficienter in linguis huiusmodi fructum speratum possint Deo auctore producere, fidem propugnatori salubriter in ipsos populos infideles. Quibus equidem in Romana curia legentibus per sedem apostolicam, in studiis vero Parisiensi per regem Franciam, in Oxoniensi Angliae, Scotiae, Hiberniae ac Waliae, in Bononiensi per Italiae, in Salamantino per Hispaniae praelatos, monasteria, capitula, conventus, collegia exempta et non exempta, et ecclesiarum rectores in stipendiis competentibus et sumptibus volumus provideri, contributionis onere singulis iuxta facultatum exigentiam imponendo, privilegiis et exemptionibus quibuscunque contrariis nequaquam obstantibus, quibus tamen nolumus quoad alia praeiudicium generari.*“ *Dokumenty soborów powszechnych. Text grecki, łaciński, polski, tom. II (869 – 1312)*, s. 582 – 584.

tríny.⁶⁴⁷ Motívom hebrejského štúdia v akademických centrách akými boli Paríž a Oxfrod, bolo pátranie po tom, čo súčasníci, ako napríklad františkán Mikuláš z Lyry († 1340) a dominikán Mikuláš Trivet († 1334),⁶⁴⁸ chápali ako *Hebraica veritas*. V prevažnej väčšine prípadov záviselo kvalitné vyučovanie hebrejčiny od dobrej vôle židovských učiteľov, alebo bolo sprostredkované židovskými konvertitmi, prinášajúcimi znalosti jazyka priamo do cirkevných kruhov.⁶⁴⁹

V rámci dominikánskeho konceptu vzdelanosti rozhodne nechýba zámer umožniť jednotlivcom osvojiť si hebrejský jazyk na patričnej úrovni. Z dostupných zdrojov ale vyplýva, že v nijakom prípade nemožno hovoriť o hebrejčine ako o prioritě. Humbert z Romans v liste z roku 1255 (pozn. 627) spomína síce aj tento jazyk ako požiadavku pre úspešné misijné dielo, ale v ďalšom liste z nasledujúceho roku (pozn. 629), v ktorom vymenúva úspech misie v arabsky hovoriacom prostredí, už podobná referencia na židovské obyvateľstvo chýba.⁶⁵⁰ Taktiež generálna kapitula vo Valenciennes z roku 1259 vydala výzvu len na založenie *studium ad linguam arabicam* (pozn. 631) a hebrejčinu prešla mlčaním. Hŕstka priekopníkov spomedzi súdobých dominikánskych exegetov (Hugo zo Sancto Caro a Mikuláš Trivet) síce pracovali s originálnymi hebrejskými textami, ale až katalánsky dominikán Rajmund Martini reprezentuje výnimočný prípad hebrejistu v pravom stredovekom zmysle slova.

Martini bol jedným z ôsmich bratov určených v roku 1250 na štúdium arabského jazyka (pozn. 619). Predtým pravdepodobne študoval na generálnom štúdiu v Paríži pod vedením Alberta Veľkého ako jeden zo spolužiakov Tomáša Akvinského.⁶⁵¹ Martini mal pobývať v Paríži v čase, keď bol u sv. Jakuba subpriorom Theobald zo Sézanne (Theobaldus de Sexannia), židovský konvertita, ktorému je pripisované autorstvo zbierky protižidovských výrokov *Pharetra judaeorum*.⁶⁵² Podľa R. Voseho hebrejčinu v Paríži, formálne či neformálne, aj vyučoval a patril medzi stúpencov dominikánskeho projektu na revíziu vtedajšieho latinského prekladu Biblie.⁶⁵³ Iným medzníkom v Martiniho živote bola dišputa medzi do-

⁶⁴⁷ „Quod possunt Judaeorum convincere malitias et errors ... ad eorum maximam confusionem et confirmationem fidei christiane.“ Raymundiana : seu Documenta quae pertinent ad S. Raymundi de Pennaforti vitam et scripta (1898), s. 32. <<http://www.archive.org/download/raymundianaseudo06balm/raymundianaseudo06balm.pdf>> a VOSE, Robin. *Dominicans, Muslims and Jews in the medieval crown of Aragon*, s. 111.

⁶⁴⁸ V rokoch 1303 – 1307 a 1314 – 1315 pôsobil ako magister regens v Oxforde. Obdobie rokov 1307 – 1314 strávil v Paríži a v roku 1324 bol v Londýne vo funkcii lektora. Okrem iných traktátov je autorom *Expositioni librorum legis Mosaice, De computo Hebraeorum*. KAEPPPELI OP, Thomas. *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. III, s. 187 – 189.

⁶⁴⁹ VOSE, Robin. *Dominicans, Muslims and Jews in the medieval crown of Aragon*, s. 112.

⁶⁵⁰ Popri vyložene misijnej motivácii k štúdiu hebrejčiny nemožno zabudnúť na polemickú motiváciu. Tá sa prejavovala v kazateľských stretoch s lokálnymi židovskými učiteľmi a zahŕňala serióznu prípravu na jednotlivé dišputy. Porov. SOMMER-SECKENDORFF, Ellen. *Studies in the life of Robert Kilwardby* OP, s. 57 – 58.

⁶⁵¹ Altaner dokonca zdôrazňuje v Martiniho diele závislosť na Akvinského *Summa contra gentiles*. ALTANER, Berthold. *Die Dominikanermissionen des 13*, s. 96.

⁶⁵² VOSE, Robin. *Dominicans, Muslims and Jews in the medieval crown of Aragon*, s. 121.

⁶⁵³ Tamže, s. 113, pozn. 87 – 88. Vose sa odvoláva na text listiny z 22. júna 1248. V nej Inocent IV. vyzýva Parížsku univerzitu, aby poskytla aj výučbu arabčiny a iných orientálnych jazykov. „*Can-cellario [Parisiensi]. Quia cordi nobis est illa debita meditatione perficere, per que salus animarum proveniat et fidei christiane religio dilatato tentorii sui loco funiculos suos faciat longiores, quosdam pueros*

minikánom Pavlom Christianim⁶⁵⁴ a rabínom Mosesom Hachmanim (Moyse ben Nahman de Gerona), podstúpená v Barcelone v dňoch 20. – 24. júla 1263. Jej dôsledkom boli pápežské dekréty vydané Klementom IV. 26. a 29. augusta toho istého roku.

Na ich základe sa miestni úradníci mali zasadiť o to, aby sa židia zúčastňovali na dominikánskych kázňach. V niektorých prípadoch sa museli dokonca zísť v synagógach, aby si vypočuli polemické reči Pavla Christianiho a diskutovali s ním o Biblii.⁶⁵⁵ Od tohto momentu boli dominikáni poprednými misionármi v úsilí dosiahnuť konverziu židovského obyvateľstva z judaizmu na kresťanstvo. Rajmund Martini sa stal súčasťou tohto mechanizmu a nie je vylúčené, že bol priamy účastník barcelonskej dišputy. Už o rok neskôr sa jeho meno objavuje vo výbore menovanom 27. marca Jakubom I. Aragónskym. Jeho cieľom bolo cenzorské posúdenie pravovernosti hebrejských spisov.⁶⁵⁶ V nasledujúcich rokoch sa venoval náboženským polemikám s judaizmom a k tejto téme prispel napísaním niekoľkých diel.⁶⁵⁷

Z nášho uhla pohľadu je v súvislosti s Martiniho životnými osudmi najdôležitejšia skutočnosť, že provinčná kapitula Španielskej provincie v Estelle ho v roku 1281 asignovala do Barcelony, kde sa mal stať na tamojšom *studium hebraicum* (*ebraicum*) pre ôsmich dominikánskych študentov lektorom hebrejského jazyka.⁶⁵⁸ Martini tak podľa zachovaných záznamov viedol lektúry z hebrejčiny, tak ako v tom istom čase jeho spolubrat Ján de Podio Ventoso z arabčiny. Informáciu o tom, že Martini pôsobil ako učiteľ hebrejčiny zanechal v diele *Tetragrammaton* aj katalánsky astrológ, alchymista a k mystike inklinujúci fyzik Arnold de Vilanova.⁶⁵⁹

tam in arabica quam in aliis linguis orientalium partium peritos Parisius mitti disposuimus ad studendum, ut in sacra pagina docente vias mandatorum Domini eruditi alios in ultramarinis partibus erudiant ad salutem. Ne igitur iidem pueri, qui jam sunt decem Parisius, ab incepto studio pro necessariorum defectu desistere compellantur, mandamus, quatinus, etc.“ CHUP I, n. 180, s. 212. Porov. DOUAIS, Célestine. *Essai sur l'organisation des études dans l'ordre des frères Prêcheurs au treizième et au quatorzième siècle* (1216 – 1342), s. 122.

⁶⁵⁴ Židovský konvertita a popredný židovský polemik. Pápež Klement IV. o ňom v liste z 15. júla 1267 Jakubovi I. Aragónskemu a arcibiskupovi z Tarragony napísal, že „*frater dilectus Paulus dictus Christianus de O.P. lator praesentium, creditur non modicum profuturus tum, quia ex judaeis trahens originem et inter eos litteris hebraicis competenter instructus, linguam novit.*“ BOP I, n. 69, s. 488; KAEPELI OP, Thomas. *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. III, s. 204.

⁶⁵⁵ Porov. ALTANER, Berthold. *Die Dominikanermissionen des 13. Jahrhunderts*, s. 97.

⁶⁵⁶ BERTHIER OP, André. *Un Maître orientaliste du XIIIe siècle : Raymond Martin OP*, s. 268. Členmi výboru bol ešte bývalý magister rehole Rajmund z Peñafortu, biskup z Barcelony Arnold de Gurb a predstavení kláštorov františkánov (guardián Arnold de Seggara) a dominikánov (Peter de Janua). VOSE, Robin. *Dominicans, Muslims and Jews in the medieval crown of Aragon*, s. 113, pozn. 89.

⁶⁵⁷ *Explanatio symboli apostolorum, Pugio fidei a Capistrum Iudaeorum*. KAEPELI OP, Thomas. *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. III, s. 282 – 283.

⁶⁵⁸ „*Assignamus ... conventui Barchinonensi ... ad studium ebraicum fratrem Ia[cobum] de Gradibus, fratrem Sancium de Boleia, fratrem R[aimundu]m Fabri eiusdem conventus, fratrem Nicholaum Segobiensem et frater R. Martini legat eis. Item fratrem Iacobum de Angularia et fratrem G[uillelmum] de Traverseriis, fratrem Ia[cobum] de Villa et fratrem Berengarium de Spapiiol.*“ Citované podľa VOSE, Robin. *Dominicans, Muslims and Jews in the medieval crown of Aragon*, s. 114, pozn. 91.

⁶⁵⁹ „*Pluries desideravi, beatissime Pater, ut semen illud Hebraicae linguae quod in hortulo cordis mei sevit fratris Raymundi Martini diligens disciplina, non mihi solum, sed et aliis fidelibus ad aeternam prodesset*

Po roku 1281 je už len jeden záznam o hebrejskej jazykovej škole v dominikánskej réžii, a síce v súvislosti s bilingválnou školou v Xàtive. V roku 1297 tu vo funkcii lektora mal pôsobiť lokálny učiteľ hebrejčiny, Žid Yom Tob, ktorý mal ako protihodnotu za poskytovanie vyučovania úľavy z kráľovských daní. Trvanie jeho funkčného obdobia asi nebolo príliš dlhé, lebo v rokoch 1302 – 1303 jeho miesto zastával dominikán Peter Scarramat (Carcamato). Po tejto informácii sa hebrejské jazykové školy v dominikánskych provinčných aktoch pre nami vymedzené časové obdobie nespomínajú.⁶⁶⁰

Niektoré okolnosti z reálií autonómnych jazykových škôl rehole na Pyrenejskom polostrove zostávajú zahalené nejasnosťami. Za celé obdobie od roku 1250, kedy sa v zachovaných aktoch Hispánskej provincie otázka jazykových škôl vynára, až po poslednú zmienku z roku 1312, sme z historického materiálu schopní vyabstrahovať len 18 – 21 študentov určených na štúdium arabského jazyka a 8 na štúdium hebrejčiny. Pokiaľ ide o druhý zmienený jazyk a výskyt špecializovaných škôl na jeho vyučovanie, sú historické správy ešte vzácnejšie. Okrem toho býva výučba hebrejčiny niekedy mylne zamieňaná s arabčinou. Inokedy, pokiaľ sa v pramennom materiáli jazykové školy spomínajú v pluráli (*studia linguarum*), sú často oba jazyky hádzané bez rozlíšenia do jedného vreca.⁶⁶¹ Napriek tomu je ich existencia, hoci akokoľvek krátkodobá a dočasná, nespochybniteľná.

Dominikánske *studia linguarum* si počas celej svojej krátkej existencie zachovali svoju prioritnú orientáciu na misijné (nie filozoficky) zameranú jazykovú prípravu výberom určenej časti svojej členskej základne.⁶⁶² Dominikánske jazykové školy, tak ako ich zo zachovaných prameňov môžeme poznať, neboli generálnymi štúdiami, aj keď k tomu môžu niektoré skutočnosti zvädzať. Iniciatíva k ich založeniu vzišla z generálnej kapituly a bola aj snaha o to, aby magister rehole dbal o rozvoj jazykového štúdia. Celú zvyšnú agendu, pozostávajúcu z asignácií študentov a lektorov, v niektorých prípadoch dokonca aj výber miesta, mala v svojej kompetencii provinčná kapitula Hispánskej provincie. Existencia týchto škôl v reholenej réžii bola podľa D. Berga inšpiráciou k zriadeniu sekulárneho generálneho štúdia zameraného na latinský a arabský jazyk Alfonzom X. v Seville v roku 1260 s privilégiami pápeža Alexandra IV.⁶⁶³

Počty provinčných partikulárnych škôl a akademická peregrinácia s nimi spojená

Čo sa týka počtu dominikánskych scholárov na provinčných partikulárnych školách, v niektorých prípadoch sa orientačne dajú naznačiť určité čísla na základe zachovaných aktov provinčných kapitúl, pokiaľ obsahujú konkrétne asignácie

salutem.“ Citované podľa BERTHIER OP, André. *Un Maître orientaliste du XIIIe siècle : Raymond Martin* OP, s. 277.

⁶⁶⁰ VOSE, Robin. *Dominicans, Muslims and Jews in the medieval crown of Aragon*, s. 115.

⁶⁶¹ Tamže, s. 111.

⁶⁶² MULCHAHEY, Michèle. „*First the Bow is Bent in Study ...*“, s. 348.

⁶⁶³ BERG, Dieter. *Armut und Wissenschaft. Beiträge zur Geschichte des Studienwesens der Bettelorden im 13. Jahrhundert*, s. 101; DENIFLE OP, Heinrich. *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*, s. 498 – 499; RASHDALL, Hastings. *The Universities of Europe in the Middle Ages II*, s. 81 – 82.

študentov pre jednotlivé stupne škôl.⁶⁶⁴ Tak ako sa pokúsili vytvoriť zoznamy lektorov a škôl pomocou prosopografickej metódy C. Douais (pozn. 475) a J. Korolec (pozn. 346), na základe metodologicky rovnakého podrobného skúmania aktov provincie Provence stanovil D. Berg odhady o množstve študentov na školách tejto provincie. Dospel k záverom, že ku koncu 13. storočia tu boli najväčšími študijnými centrami Toulouse a Montpellier. Do prvého menovaného kláštora smerovalo ročne 13 študentov, do druhého 11.⁶⁶⁵ Nasledujú Bordeaux, ročne 7 študentov, Marseille – 5, Narbonne – 4, Limoges – 4, Béziers a Avignon 3 a nakoniec po dvoch študentoch bolo ročne vyslaných na akademickú prípravu do Agens, Carcassonu, Condomu, Sisteronu, Périgueux a Cahors.

Podľa vikariátov mal najvyššie vzdelávacie kapacity vikariát Montpellier (*vicaria Montispessulani*), v rámci ktorého bolo ročne umiestnených na štúdium 22 študentov. Nasledujú Tolouský vikariát (*vicaria Tholosana*) a Bordeauxský vikariát (*vicaria Burdegalis*) – po 13 študentov, Limogeský vikariát (*vicaria Lemovicensis*) – 8, Marseilleský vikariát (*vicaria Massiliensis*) približne 7 študentov a napokon Avignonský vikariát (*vicaria Avinionensis*), kde sa podarilo ročne na rehoľné školy umiestniť asi len troch študentov. Na základe uvedených údajov by sme mohli predpokladať, že akademická peregrinácia sa v provincii Provence ročne týkala okolo 66 študentov. K tomuto číslu je potrebné zaradiť aj lektorov (princípy, podľa ktorých sa lektori po skončení ich štúdií nasadzovali na výuku v rámci rotačného modelu v provincii nie sú jednoznačne identifikovateľné), scholárov i lektorov študujúcich, prípadne pôsobiacich, na generálnych štúdiách. Celkovo mohlo ísť o sto i viac dominikánov, čo je samozrejme odhad.⁶⁶⁶

Podobný postup zvolil D. Berg aj pre Rímsku provinciu, avšak v porovnaní s provinciou Provence len s obmedzeným množstvom patričných údajov nachádzajúcich sa v provinčných aktoch. Počiatočná nedôvera v profánne vedy tu spôsobila pomalší rozbeh filozofického stupňa vzdelávania, čo malo za následok založenie len dvoch artistických škôl do začiatku sedemdesiatych rokov 13. storočia (pozn. 540). Až v priebehu osemdesiatych rokov nastal ich prudký rozvoj a v roku 1288 tu malo byť v prevádzke 14 vzdelávacích ustanovizní, poskytujú-

⁶⁶⁴ Hinnebusch sa pokúsil o paušálny odhad pre počet dominikánskych študentov na jednom nižšom štúdiu a domnieva sa, že ich mohlo byť 6 – 12. HINNEBUSCH OP, William. *The History of the Dominican Order II*, s. 20. Prvý oficiálny údaj, pokúšajúci sa na úrovni rozhodnutia generálnej kapituly stanoviť počet študentov na nižších školách, je z roku 1314. „Item. Cum circa reformationem studii cura et cautela sit diligens adhibenda, volumus et ordinamus, quod in studiis theologie generalibus et eciam particularibus, in quibus dumtaxat · xiiii · sunt studentes.“ Generálna kapitula v Londýne, DB, s. 1124 – 1125. Hneď v nasledujúcom roku bol podniknutý iný pokus vyriešiť otázku počtu študentov na nižších školách. Kapitulári v Bologni v roku 1315 pre teologické partikulárne provinčné školy navrhli nie viac ako 10 – 12 študentov. „Studentes eciam dictis conventibus in certo numero scilicet denario vel duodenario assignentur, qui non ponantur in studio generali nisi per tres annos in huiusmodi studio fuerint commorati.“ DB, s. 1146.

⁶⁶⁵ Obidve tamojšie školy boli v rámci provincie privilegované. V roku 1270 v provincii Provence získali konventy v Toulouse a Montpellieri privilégium vysielat na *studium arcium* nie dvoch študentov ako iné komunity, ale dvojnásobok, čiže štyroch. „Ordinamus quod conventus Tholosanus et Montispessulani in studiis arcium cum suis conventibus combinatis possint IIII ° studentes ponere ubi sui consocii ponunt duos.“ Provinčná kapitula v Sisteron, ACPP, s. 150.

⁶⁶⁶ BERG, Dieter. *Armut und Wissenschaft. Beiträge zur Geschichte des Studienwesens der Bettelorden im 13. Jahrhundert*, s. 127 – 120 a 195 – 197.

cich akademickú formáciu na prvom stupni štúdia. Z toho 2 školy boli označené ako *studium artium*, 10 *studium naturarum* a 2 ako *studium naturarum et arcium*. Okrem týchto škôl rozmiestnených po celej provincii a meniacich svoju sídelnú komunitu (často medzi sebou) pôsobili v provincii 4 špecializované školy nazývané *studium theologiae*. Na tieto sa rotačný model nevzťahoval a útočisko im poskytli kláštory v Siene, Neapole, Florencii a Ríme na S. Maria sopra Minervam. V deväťdesiatych rokoch sa situácia v počte jednotlivých škôl začala v provincii meniť v prospech teologického štúdia, čo v roku 1299 vyústilo do počtu 2 škôl nazývaných *artis veteris* (Pistoia a Perugia), 3 škôl *artis nove* (Lucca, Arezzo a Todi), 4 škôl označených ako *philosophiae* (Pisa, Orvieto, Anagni a Perugia) a 7 škôl pre *studium theologiae* (Rím – Santa Maria sopra Minerva, Siena, Florencia, Lucca, Pistoia, Turín a Arezzo). Ako vidieť, v Lucce a Perugii boli dokonca dve rôzne školy v tej istej komunite.

Značne kolísavo pôsobí množstvo študentov asigovaných do jednotlivých škôl. V roku 1288 bolo na štúdium do Florencie určených 13 scholárov, do Ríma 8 a do Neapola 6. V roku 1291 do Ríma 8, do Sieny 6 a 5 do Florencie. O dva roky neskôr do Perugie 6 a do Florencie a Neapola po 5 scholárov, aby napokon v roku 1295 našlo miesto určenia zhodne po 5 scholárov v Siene a Ríme. Je potrebné zdôrazniť, že autor odhadov si je v otázke presných čísel vedomý obmedzení pramenného materiálu, keďže sa počty škôl a študentov na nich študujúcich spolu s lektormi nedajú sledovať tak plynulo ako v Provence.⁶⁶⁷ V súvislosti s prvým, filozofickým stupňom štúdia na území Rímskej provincie kapitulári preferovali minimálne v roku 1299 po kapitule v Pistoii a v roku 1305 po kapitule v Rieti rozdelenie škôl v kompetencii provincie na *studium philosophiae* (*studium in philosophia*), *studium artis nove* (*studium in arte nova*) a *studium artis veteris* (*studium in arte veteri et tractatibus*).⁶⁶⁸

V Hispánskej provincii malo byť do roku 1281 popri 13 artistických školách k dispozícii pre potreby provincie jedno *studium naturarum* a po jednej lingvisticky špecializovanej škole *studium arabicum* a *studium hebraicum*. Na počet asi 35 kláštorov v celej provincii v tom čase pripadalo 16 škôl patrikulárneho provinčného významu. Len škola arabského jazyka so sídlom v Barcelone mala mať význam pre celú rehoľu a mala byť prístupná aj pre záujemcov pochádzajúcich spoza hraníc domovskej provincie.⁶⁶⁹ Generálna kapitula v Palencii v roku 1291 privilégium jazykových škôl v rámci rehole na území Hispánskej provincie (v Katalánsku) potvrdila a do rozhodnutia zahrnula hebrejský aj arabský jazyk.⁶⁷⁰ Na sklonku 13. storočia sa dominikánskymi študijnými centrami Pyrenejského polostrova stali Salamanca a Toledo, kde popri výuke logiky a gramatiky paralelne

⁶⁶⁷ BERG, Dieter. *Armut und Wissenschaft. Beiträge zur Geschichte des Studienwesens der Bettelorden im 13. Jahrhundert*, s. 132 – 134 a 198 – 200.

⁶⁶⁸ ACPR, s. 132 – 133 a 155 – 157.

⁶⁶⁹ „*Iniungimus priori provinciali Hyspanie. quod ipse ordinet aliquod studium ad addiscendam linguam arabicam. in conventu Barchinonensi. vel alibi. et ibidem collocet fratres aliquos. de quibus speretur. quod ex huiusmodi studio possint proficere ad animarum salutem. Quicumque autem et de quacumque provincia. voluerit addiscere linguam arabicam; scribat hoc magistro.*“ Generálna kapitula vo Valenciennes v roku 1259, DB, s. 373.

⁶⁷⁰ „*Item. In eadem provincia fratribus de natione Cathalonie unam ponendam in Zativa. ubi volumus et ordinamus. quod semper sit studium in hebraico et in arabico.*“ Tamže, s. 759.

fungovala škola označená ako *studium de sententiis*. Aj na území Hispánskej provincie zažili enormný rozvoj filozofické štúdiá, ktorých počet v roku 1299 D. Berg odhadol na úctyhodných 47. Sekundovali im štyri teologické školy (tento odhad sa nám zdá byť krajne nepravdepodobný ani v prípade, že by sa jednalo o filozofické školy všetkých stupňov).⁶⁷¹ Na území Teutónskej provincie by sa v prípade splnenia nariadenia kapitulárov z generálnej kapituly v Barcelone v roku 1261 mali nachádzať dve až tri školy vzdelávajúce svojich scholárov v nižšom – logikom – stupni filozofickej prípravy.⁶⁷² Okolo roku 1284 mala mať Teutónia k dispozícii 7 artistických škôl v Regensburgu, Bazileji, Wormse, Würzburgu, Lipsku, Neuruppine a Halberstadte.⁶⁷³

3. 6. Študijné prostredie a vyučovanie

S ohľadom na doposiaľ uvedené neprekvapí konštatovanie, že univerzita bola vzorom aj pre priebeh výučby na dominikánskych školách, predovšetkým na generálnych štúdiách a tzv. provinčných partikulárnych školách.⁶⁷⁴ Základom scholastického modelu výuky boli *quaestio* a *disputatio*⁶⁷⁵ so svojím *pro et contra*, alebo *sic et non*, ako to stanovil ešte Abelárd odvolávajúc sa na *ratio* a *auctoritas*. Antický výukový program glos, ktorý v exegéze zahŕňal *littera*, *sensus* a následne *sententiu*, bol v poslednom bode rozšírený o podrobné spracovanie vlastných štruktúr a hlbšie rozvinutie už spracúvaného na základe organických a racionálnych konštrukcií, ku ktorým mal podľa teológov ľudský duch v *intellectus fidei* inštinktívnu náklonnosť.⁶⁷⁶

Spôsob výučby

Vyučujúci pôvodne učebnú látku prednášal v rozsahu jej textu, čo vyústilo do vlastného komentára. Pilierom tejto činnosti bola práca s textom, spočívajúca v troch základných rovinách: *lectio* – lektúra, po nej nasledovalo *quaestio* a napo-

⁶⁷¹ BERG, Dieter. *Armut und Wissenschaft. Beiträge zur Geschichte des Studienwesens der Bettelorden im 13. Jahrhundert*, s. 135 a 200.

⁶⁷² „Item. Iniungimus prioribus provincialibus et diffinitoribus provinciarum Hispanie. Romane provincie. Theutonie. Polonie. Ungarie. Dacie. quod ordinent. quod fratres iuniores et docibiles in logicalibus instruantur. In provincia vero Theutonie instituant duo vel tria studia huiusmodi in conventibus ydoneis ad predicta.“ DB, s. 393.

⁶⁷³ BERG, Dieter. *Armut und Wissenschaft. Beiträge zur Geschichte des Studienwesens der Bettelorden im 13. Jahrhundert*, s. 136.

⁶⁷⁴ Na najnižšej úrovni sa odohrávala elementárna výuka na konventných školách, kde sa po vstupe do noviciátu pripravovali budúci scholári na svoje štúdiá na rozličných úrovniach viacrstvového dominikánskeho akademického modelu. Preto pre konventné školy stačil jeden kvalifikovaný lektor s metódami pripomínajúcimi skôr staršie, ako moderné scholastické spôsoby. Jeho úlohou bolo zabezpečiť takú úroveň poznatkov, ktorá postačovala na začatie filozofického kurzu pre začiatníka a aktualizáciu už nadobudnutých poznatkov pre ostatných dominikánov v trvalej intelektuálnej formácii. Porov. FRANK OP, Isnard. *Hausstudium und Universitätsstudium der Wiener Dominikaner bis 1500*, s. 45.

⁶⁷⁵ Vďaka školskému systému *quaestiones* sa špekulácia ako metóda oslobodila spod kurately textu. CHENU OP, Dominique. *Die Theologie als Wissenschaft im 13. Jahrhundert*, s. 40.

⁶⁷⁶ Porov. Tamže, s. 55.

kon *disputatio*.⁶⁷⁷ *Quaestio* sa týkalo komentovania obsahu textu a bolo postavené na kľúčovej otázke (napr. "Je Božia moc nekonečná?"). V textoch sa potom sledovali argumenty pre a proti. *Disputatio* bolo najťažšou časťou práce. Tu vyučujúci už len moderoval diskusiu poslucháčov bez použitia samotného textu a sledoval schopnosť argumentovať a používať naštudovanú látku. Na konci diskusie bol jej moderátor povinný ju rozhodnúť. Obvykle sa to dialo nasledujúci deň v tzv. *determinatio*, kde predstavil na danú záležitosť svoje argumenty a pohľad, čo si vyžadovalo hlbokú erudíciu a široký rozsah argumentačných schopností.⁶⁷⁸

Viera a schopnosť ovládnuť toto „remeslo“ spolu s využitím tradičných inštrumentov zabezpečovali, že *magister actu regens cathedram* alebo *magister in sacra pagina*, boli disponovaní vykonávať túto modernú vedeckú profesiu. V nej sa teológia a exegéza odlišovali a súčasne oddelene koexistovali.⁶⁷⁹ Univerzitný majster mal v Reholi kazateľov svoj náprotivok v lektorovi *in actu* a dvaja regentovi spolupracovníci, *baccalarius sententiarum* (*cursor sententiarum*) a *baccalarius biblicus* (*cursor biblicus*), našli svoje náprotivky vo vzdelávacom modeli dominikánov. Trojitému členeniu dominikánskeho lektorského kolégia zodpovedalo aj samotné teologické štúdium, spočívajúce v realizovaní hierarchicky usporiadaných výukových postupov. Započalo formou biblických kurzórií, nasledovala prednáška a výklad na základe Sentencií (sentenciárna kurzória) a proces sa zavŕšil magisterskou *lectio ordinaria*, spojenou s *quaestiones disputatae*.⁶⁸⁰

Vyučovanie zahájené biblickým textom prešlo cez Sentencie, aby sa nakon opäť vrátilo k biblickému textu, ktorý sa v zmysle *lectio ordinaria* stal východiskom biblicko-teologickej, príležitostne aj vysoko špekulatívnej, diskusie (dišputy) formou kladenia otázok.⁶⁸¹ *Magister in sacra pagina* sa vo svojich *lectio ordinaria* nevenoval literárnemu zmyslu (*sensus literalis*) biblickej exegézy, ako tomu bolo v prípade biblických kurzórií (pozn. 576), ale špekulatívnej biblickej teológii, na čo mu pracovné náčinie poskytovala filozofia. Z tohto dôvodu sa *lectio ordinaria* odohrávali len na generálnych štúdiách, prípadne na teologických partikulárnych provinčných školách, keďže si vyžadovali dostatočne kvalifikovaných lektorov a súčasne primerane disponovaných scholárov. Od roku 1282 sa mala konať minimálne jedna *lectio ordinaria* týždenne a bola povinná pre pokročilých študentov študujúcich vlastnú teológiu.⁶⁸² Špekulatívny rozmer výuky bol podpo-

⁶⁷⁷ KŁOCZOWSKI, Jerzy. *Wspólnoty chrześcijańskie w tworzącej się Europie*, s. 301.

⁶⁷⁸ Tamže, s. 302.

⁶⁷⁹ CHENU OP, Dominique. *Die Theologie als Wissenschaft im 13. Jahrhundert*, s. 58. Nie každý sa s touto metodologickou výukovou novinkou dokázal stotožniť a jej nástup ešte tesne pred rokom 1200 v pesimistickom liste pápežovi kritizoval Štefan z Tournai. Uvádza v ňom, že „*novam recentes summulas et commentaria firmanitia super theologia passim ... disputatur publice contra sacras constitutiones de incomprehensibili deitate ... individua trinitas et in triviis secatur es discrepatur*.“ CHUP I, n. 48, s. 47 – 48.

⁶⁸⁰ FRANK OP, Isnard. *Hausstudium und Universitätsstudium der Wiener Dominikaner bis 1500*, s. 45. *Quaestiones disputatae* sa na generálnom štúdiu rehole mali podľa M. Mulchahey odohrávať raz týždenne. MULCHAHEY, Michèle. *Education in Dante's Florence Revisited: Remigio de' Girolami and the Schools of Santa Maria Novella*, s. 155.

⁶⁸¹ Porov. GLORIEUX, Palémon. *L'enseignement au moyen âge: Techniques et méthodes en usage à la Faculté de Théologie de Paris, au XIIIe siècle*, 109 – 111.

⁶⁸² „*Lectiones ordinarias et textum sententiarum audire integre teneantur. illi vero qui de theologia aliquid audierunt. ad minus audiant unam ordinariam lectionem*.“ Generálna kapitula v Oxforde v roku 1282, DB, s. 621 – 622.

rený kolegom sentenciárom s jeho kurzóriami zo Sentencií.⁶⁸³

Univerzitné biblické prednášky (kurzy, kurzórie – *cursoriae*) formou predčítania v období dvoch rokov viedli aj pokročilí študenti bakalári, budúci magistri.⁶⁸⁴ Potom mohol takýto schopný jedinec pokračovať ešte ďalšie dva roky v prednášaní formou predčítania, ale už ako bakalár Sentencií.⁶⁸⁵ Spolu po štyroch rokoch kurzórií nasledovalo opäť dvojročné obdobie obzvlášť intenzívnej účasti na scholastických dišputách (quodlibetách), kedy sa budúci magister označoval ako *baccalarius formatus*. V súvislosti s vyučovacími metódami v 13. storočí viacerí súdobí autori prijímali koncept progresívneho pokroku študenta až smerom k magisterskému gradu. Na tejto edukačnej ceste rozlišovali tri etapy: *inchoatio* (alebo *praeparatio*) korešpondujúce s rokmi *auditia*, študenta začiatočníka. Druhá fáza je *progressio* (*profectus*), kedy študent pôsobil ako bakalár kurzor, a napokon sa v poslednej fáze z neho stal bakalár formatus a v tejto pozícii bol čakaťom na udelenie magisterskej licencie. Pokiaľ zvládol všetky posledné prekážky vo forme série magisterských dišput – determinácií, akt udelenia magistéria a licencie na vyučovanie už bol len formalitou, nesúcou sa v slávnostnom duchu na zhromaždení univerzitnej obce.⁶⁸⁶ Pokiaľ bol úspešný, mal tú česť viesť *principium magistri* (*inceptio magistri*), čiže slávnostnú *disputatio* zo svojej katedry. Následné udelenie *signa magistralia* už bolo len obradným vonkajším viditeľným znamením jeho nového právneho stavu.⁶⁸⁷

Jedným z pilierov univerzitného spôsobu vzdelávania boli verejné diskusie (dišputy) – *disputationes*. V období „cez rok“ boli tematicky obmedzenejšie, s voľnou známou témou diskusie a volali sa *quaestiones disputatae*. Dvakrát v priebehu roka, v blízkosti Vianoc (advent) a Veľkej noci (pôstne obdobie), boli zasa rozsiahlejšie. Panovala pri nich voľnosť výberu témy, ktorú sa dišputanti dozvedeli len krátko pred jej začatím, čo zvyšovalo nároky na odbornosť jednotlivých diskutujúcich. Tento typ dišput sa nazýval *quaestiones quodlibetales*.⁶⁸⁸ Organizované boli pod vedením magistra regenta a ich obecnosť tvorili len členovia univerzitnej korporácie, pretože práve zloženie poslucháčov bolo rozhodujúcim faktorom pre tému diskusie. Každá quodlibeta pozostávala z dvoch častí a jej špecifikum spočívalo v tom, že doslova ktokoľvek (*a quolibet*) sa smel spýtať na čokoľvek (*de quolibet*). Prvá časť sa nazývala *disputatio* a v nej sa prediskutovala na mieste nastolená otázka. Potom nasledovala druhá časť, nazývaná *determinatio* alebo *solutio*. V tejto fáze, trvajúcej aj niekoľko dní, mal hlavné slovo univerzitný majster a pokúsil sa predložiť záverečné riešenie otázky z prvej sekcie. Hlavnou témou týchto diskusií nebývali len teoretické problémy filozofie a teológie, ale aj reakcie na súčasnú udalosť spoločenského života.⁶⁸⁹

⁶⁸³ FRANK OP, Isnard. *Die Spannung zwischen Ordensleben und wissenschaftlicher Arbeit im frühen Dominikanerorden*, s. 191.

⁶⁸⁴ GLORIEUX, Palémon. *L'enseignement au moyen âge: Techniques et méthodes en usage à la Faculté de Théologie de Paris, au XIIIe siècle*, s. 119.

⁶⁸⁵ Tamže, s. 111 – 112.

⁶⁸⁶ Tamže, s. 97 – 99 a 126 – 127.

⁶⁸⁷ FRANK OP, Isnard. *Hausstudium und Universitätsstudium der Wiener Dominikaner bis 1500*, s. 179.

⁶⁸⁸ KENNY, Anthony. *Tomáš Akvinský*. Praha: Oikúmené, 1993, s. 16; LE GOFF, Jacques. *Intelektuálne ve stredoveku*. s. 86; HINNEBUSCH OP, William. *The History of the Dominican Order II*, s. 62.

⁶⁸⁹ WEI, P. Ian. *Paris Theologians and Responses to Social Change*. In SCHMIDT, Hans – Joachim

K rozvoju nových vyučovacích metód, so zásadným vplyvom aj na dominikánske školstvo, prispeli komentáre na Lombardského Sentencie. Ich konštitutívne elementy pozostávali z rozdelenia textu (*divisio textus*), výkladu textu (*expositio textus*), prediskutovania nastoleného problému (*dubia circa litteram*) a vlastného komentovania formou otázok (*quaestio*). V rámci univerzít sa výklad Sentencií stal podmienkou k akademickému postupu, kedy bolo úlohou bakalárov, ktorí sa chceli stať magistrami, aby jeden až dva roky prednášali svoje sentenciárne komentáre. Zachovali sa vo forme *scriptum* – konečné prepracovanie pod vedením magistra, a vo forme *reportatio* – autorizované, poprípade neautorizované školské poznámky z prednášok.⁶⁹⁰

Lektori

Podľa zachovaných prameňov je evidentné, že vlastný dominikánsky študijný poriadok nebol v prvých troch desaťročiach rehole tak dôsledne prepracovaný, azda s výnimkou Paríža, ako súdobý univerzitný. Najstaršou zmienkou v tejto súvislosti je funkcia lektora, majúceho pôsobiť v každom konvente s podmienkou, že absolvoval minimálne štvorročné teologické štúdium (pozn. 277). Od generálnej kapituly v Trevíre z roku 1249 sa v aktoch generálnych kapitúl toto oficium konkretizuje už ako explicitne konventné (*lector conventualis*), čo ešte podčiarkuje zameranie na koncept konventu ako školy. Pokiaľ v konvente nebola niektorá z nadstavbových škôl, ale sa v ňom odohrávala len elementárna výuka, platila zásada, že na jeden konvent prislúchal jeden učiteľ – lektor.⁶⁹¹ V rozhodnutí tejto kapituly šlo o napomenutie. Lektori, ktorí sa neveľmi venovali štúdiu textov, mali povinnosť nelichotivý stav napraviť a biblické texty mali študovať natoľko, aby boli užitoční.⁶⁹² Konventní lektori tvorili najpočetnejšiu skupinu spomedzi predstaviteľov tejto funkcie. V písomných prameňoch sa ich asignácie neviažu na konkrétny druh alebo stupeň školy. Ich pedagogická činnosť bola zameraná na elementárnu akademickú formáciu určenú bratom v prvých dvoch – troch rokoch pobytu v reholi pred nástupom na filozofické a neskôr na teologické štúdium, eventuálne aj na úrovni generálneho štúdia.

Prednášajúci tvorili na generálnych štúdiách rehole, rovnako ako na univerzitách, hierarchický organizmus usporiadaný podľa hodností. Prednáškovou miestnosťou bola na tento účel vyhradená poslucháreň v kláštore. Tu sa odohrávali magistrove – *regens in actu cathedram* – ordinárie a pod jeho dohľadom aj

(edd.). *Tradition, Innovation, Invention*. Fortrittsverweigerung und Fortschrittsbewusstsein im Mittelalter, Scriptorium Friburgense, Band 18, Berlin; New York : Walter de Gruyter, 2005, s. 196 – 197.

⁶⁹⁰ NIEDERBACHER, Bruno – LEIBOLD, Gerhard. *Theologie als Wissenschaft im Mittelalter*, 2006, s. 8.

⁶⁹¹ FRANK OP, Isnard. *Die Spannung zwischen Ordensleben und wissenschaftlicher Arbeit im frühen Dominikanerorden*, s. 192.

⁶⁹² „Lectores qui parum de textu legere consueverunt; corrigant se in hoc et tantum legant de textu. ut fratres in addiscendo bibiam totam. sub eis valeant proficere.“ Generálna kapitula v Trevíri z roku 1249, DB, s. 267.

predpísané *disputationes*.⁶⁹³ Najvyššie postaveným bol *lector principalis*,⁶⁹⁴ majúci právo na *ordinarie*,⁶⁹⁵ niekedy nazývaný aj *lector primarius* (*lector ordinarius*).⁶⁹⁶ Stál na čele generálneho štúdia a predpokladá sa, že bol na teologickej fakulte promován *magister in sacra pagina*.⁶⁹⁷ Bol v podstate rehoľnou obdobou univerzitného magistra regenta, stojaceho na čele teologického štúdia rehole ako jeho vedúci. Aj pedagogickú činnosť vykonával rovnako ako magister na teologickej fakulte, teda *more scholastico – legere et disputare*.⁶⁹⁸ Jeho prednášky – ordinárie sa týkali špekulatívneho výkladu Písma a odohrávali sa v ranných, prípadne dopoludňajších hodinách.⁶⁹⁹

Lektormi mohli byť spočiatku, keď bol počet konventov a bratov ešte menší, len absolventi parížskeho štúdia. Až keď stúpol počet bratov, konventov a generálnych štúdií, prestala platiť zásada výlučnosti absolvovania parížskeho štúdia na zastávanie tohto úradu. Isté obmedzenia v neprospech absolventov iného ako generálneho štúdia v Paríži ale pretrvávali. Pokiaľ sa niekto z už skončených študentov, čiže potenciálnych lektorov, chcel stať lektorom princípálom a nemal skončené generálne štúdium v Paríži, nemohol ihneď v tom istom roku zastávať post prvého lektora. Musel ešte jeden rok navyše pôsobiť na generálnom štúdiu vo svojej provincii. Nariadenie jeho činnosť nijako nešpecifikuje, ale je možné predpokladať, že šlo o kurzórie zo Sentencií tak, ako ich určila generálna kapitula už v roku 1265 (pozn. 707).⁷⁰⁰

Aj v Lombardskej provincii platila exkluzivita generálneho štúdia v Paríži, súčasne s tým v Bologni. Od roku 1286 mali povinnosť všetci študenti vracajúci sa z generálnych štúdií spoza hraníc provincie (okrem Paríža a Bologne) absolvovať pred nástupom do funkcií teologických, čiže hlavných lektorov ďalší študijný pobyt v Bologni a stráviť nejaký čas ako nižšie postavení lektori – kurzori Sentencií.⁷⁰¹ Vzhľadom na uvedené sa domnievame, že pokiaľ niekto z bratov úspeš-

⁶⁹³ *Disputationes* mali svoje presne určené miesto v živote dominikána už v samých začiatkoch rehole. Porov. pozn. 277. Význam dišpút ešte zdôraznilo *Ratio studiorum* z roku 1259. Príloha č. 13.

⁶⁹⁴ Záležitosti týkajúce sa generálnych štúdií a spolu s tým aj obsadzovanie postov lektorov princípálov a ich bakalárov pôsobiacich na generálnych štúdiách boli minimálne od roku 1273 v kompetencii magistra rehole. „*Ordinacionem studii Parisiensis. et aliorum generalium studiorum quoad principales lectores et baccalarios; committimus magistro ordinis.*“ Generálna kapitula v Pešti z roku 1273, DB, s. 527; KOUDELKA OP, Vladimír. *Karlova universita a dominikáni*, s. 84.

⁶⁹⁵ Jeho privilegované postavenie sa napríklad v Rímskej provincii prejavilo aj v tom, že okrem neho samého sa počas vyučovania nesmel nikto posadiť za katedru, takže iní prednášajúci vyučovali zrejme postojačky. „*Item ordinamus quod cursores Sententiarum in cathedra lectoris principalis non sedeant quando legunt.*“ Provinčná kapitula v Aquileji v roku 1284, ACPR, s. 68.

⁶⁹⁶ Porov. KIELAR OP, Paweł. *Organizacja szkolnictwa dominikańskiego w XIV. wieku*, s. 308 – 309.

⁶⁹⁷ FRANK OP, Isnard. *Hausstudium und Universitätsstudium der Wiener Dominikaner bis 1500*, s. 167.

⁶⁹⁸ Porov. SENNER, Walter. *Johannes von Sterngassen OP und sein Sentenzenkommentar*, s. 122; FRANK OP, Isnard. *Hausstudium und Universitätsstudium der Wiener Dominikaner bis 1500*, s. 165 – 166.

⁶⁹⁹ KOUDELKA OP, Vladimír. *Karlova universita a dominikáni*, s. 84.

⁷⁰⁰ „*Item. Ordinamus, quod nullus rediens de aliquo studio generali, Parisiensi dumtaxat excepto, illo anno ponatur lector principalis, nisi prius reponatur per annum in studio generali, si in sua provincia fuerit, ut ex hoc de studencium profectu cercior noticia possit haberi, et per eos magis studium sue provincie vigorari.*“ Generálna kapitula v Janove v roku 1305, DB, s. 966.

⁷⁰¹ „*Iste sunt amonitiones. Ordinamus quod illi qui mittuntur ad studia generalia extra provinciam Lombardie, illis dumtaxat exceptis qui ad Parisiense studium destinantur, postquam ad suam provinciam fuerint revocati, immediate ad legendum in aliquo conventu non ponantur, sed aut ponantur ad legendas*

ne ukončil generálne štúdium v Paríži, mal privilégium stať sa prvým lektorom ihneď. Napriek prepracovanému vzdelávaciemu systému pociťovala rehoľa nedostatok kvalifikovaných lektorov a týkalo sa to aj tých najprestížnejších, určených pre generálne štúdiá.⁷⁰² Túto nepríjemnú skutočnosť sa nepodarilo vyriešiť počas celého 13. storočia, ani v prvých dekádach storočia nasledujúceho.⁷⁰³ Generálna kapitula v Carcassone v roku 1312 rozhodla o tom, že na generálnych štúdiách, obzvlášť v Paríži, graduovaní absolventi sa po návrate do domovských provincií nemajú zaťažovať oficiami provinciálov, ich vikárov či ďalšími funkciami. To všetko pre ich maximálne využitie v postavení kvalifikovaných lektorov.⁷⁰⁴

V roku 1259 bolo v rámci *Ratio studiorum* ustanovené, že každý lektor pôsobiaci na niektorom zo štúdií *sollempne* musel mať už absolvované *baccalarium* (*baccellarium*), čiže nižšiu akademickú hodnosť. Zo zápisu sa dá vyčítať, že v tom čase sa na provinčnom partikulárnom štúdiu počítalo zatiaľ s jedným lektorom.⁷⁰⁵ Bakalári, vedení lektormi, boli ich najbližšími akademickými spolupracovníkmi a je dosť dobre možné, že keď hovorí Humbert z Romans o sublektoroch (pozn. 322 a 712), myslí práve na bakalárov a ich povinnosti. Na úrovni provincie je bakalár prvýkrát zmienený na provinčnej kapitule Rímskej provincie v Neapole v roku 1274 v súvislosti s tým, že privilégia študentov a bakalárov sú úplne v kompetencii provinciála.⁷⁰⁶ V rámci tvoriacej sa hierarchie existovali úrovne zodpovedajúce stupňu jednotlivých rehoľných škôl. Ich predstaviteľom tiež prislúcha označenie lektor v závislosti od obsahu výuky, pričom vo vzťahu k hlavným lektorom ide o pomocných lektorov. Od roku 1265 obdržal lektor na generálnom štúdiu ďalšieho akademického kolegu – kurzora Sentencií, ktorého úlohou bolo počas jedného roka podávať krátke prednášky zo Sentencií.⁷⁰⁷

S inou definíciou spolupracovníkov lektora sa stretávame na provinčnej kapitule Rímskej provincie z roku 1287 v Ríme, z vyjadrenia ktorej vyplýva, že bakalári na vyšších dominikánskych školách sa delili rovnako ako na univerzi-

Sentencias in aliquo studio preterquam in studio Bononiensi aut Bononiam ad studium revertantur, ut ibi exercitari possint et de eorum scientia amplius constare possit, ut sic suo tempore ad legendum exponi possint, prout videbitur expedire, nisi forsitan tales essent de quorum sufficientia ac scientia plene constaret.“ Provinčná kapitula v Brixene z roku 1286, ACPL, 161.

⁷⁰² V Lombardskej provincii nedostatok činných lektorov *in actu* riešili nasadením už vyslúžilých niekdajších lektorov a bakalárov, ktorí mali pomôcť pri dišputách v procese dopytovania – kladenia otázok i pri hľadaní odpovedí oponovaním. „*Item monemus quod lectores vacantes et bachalarii iuvent lectores in disputationibus, tam in respondendo quam in opponendo.*“ Provinčná kapitula v Miláne v roku 1278, ACPL, s. 155.

⁷⁰³ SENNER, Walter. *Johannes von Sterngassen OP und sein Sentenzenkommentar*, s. 124.

⁷⁰⁴ „*Item. Cum fratres de studiis generalibus et maxime Parisiensi ad suas provincias redeuntes tam ad lectionis magis quam ad prelacionis officium apciores esse noscantur, prohibemus distracte, ne provinciales vel eorum vicarii tales in officio regiminis audeant occupare, donec annis aliquibus exercuerint officium lectionis.*“ DB, s. 1091 – 1092.

⁷⁰⁵ „*Provideatur quod quilibet lector tenens aliquod sollempne studium habeat baccellarium; qui legat sub eo.*“ DB, s. 376. Ten istý text zopakovala aj generálna kapitula v Lyone z roku 1274, ale nižšiu akademickú hodnosť nazýva *bacalarium*. „*Provideatur. quod quilibet lector tenens aliquod sollempne studium; habeat bacalarium qui legat sub eo.*“ DB, s. 542.

⁷⁰⁶ „*De studiis, bacellariis, studentibus et studentium privilegiis plenarie committimus priori provinciali.*“ ACPR, s. 44.

⁷⁰⁷ „*In conventibus ubi sunt studia generalia ad legendum cursorie sentencias singulis annis. Frater aliquis ydoneus assignetur.*“ Generálna kapitula v Montpellier, DB, s. 435.

te, teda na bakalára Biblie a Sentencií.⁷⁰⁸ Z textu provinčnej kapituly vyplýva, že lektor, ktorý mal k dispozícii bakalára, mal mať jednu prednášku denne z biblického textu (ordinariu) a najmenej raz do týždňa mal viesť dišputu. Bakalár mal povinnosť druhej dennej prednášky zo Sentencií (kurzoriu). Lektori v Pise a Neapole museli mať dve lektúry každý deň, jednu z Biblie a druhú zo Sentencií. Čiže lektori, ktorí nemali k dispozícii bakalárov, prednášali dvakrát denne sami. Pedagogický zbor bol tým pádom v tom čase už aj na teologickom partikulárnom provinčnom štúdiu tvorený minimálne jedným lektorom, dvoma bakalármi a magistrom študentov.⁷⁰⁹ Budúci lektori po skončení propedeutických študijných stupňov nižších škôl potom na nich v lektorských funkciách sami nejaký čas pôsobili.⁷¹⁰ Tento proces sa v druhej polovici 13. storočia odohrával vo vikariátoch provincií. Lektor, pre ktorého boli nižšie stupne štúdia konečnou stanicou jeho akademického života, zostal aj vo svojej funkcii v prostredí provincie. Pokiaľ chceli byť dominikáni lektormi teologických disciplín, pokračovali v intelektuálnej formácii ďalej na generálnom štúdiu.⁷¹¹

Bakalári Sentencií a Biblie sú v reholi nazývaní aj kurzori a ich činnosť v podstate korešpondovala s činnosťou ich náprotivkov na univerzite v Paríži. V provincii Provence sú pedagogickí spolupracovníci lektorov, podlektori, nazývaní *sublectores*,⁷¹² ale v zásade ide o tie isté pomocné učiteľské funkcie, respektíve pomocné lektorské miesta, či už sa nazývajú *lector sententiarum*, *cursor sententiarum*, *baccalarius sententiarus* či *baccalarius de Sententiis*. To isté platí o lektoroch Biblie. Pre prvý prednáškový modus sa používali pojmy *baccalarius Biblicus*, *cursor Bibliae*, pre druhý *biblicus ad legendum Bibliam biblice*, prípadne *lector ad legendum Bibliam biblice* (pozn. 588). Na týchto postoch sa striedali študenti generálnych štúdií, ktorí počas svojej akademickej prípravy, prípadne už po nej, vyučovali na určitý čas biblické alebo sentenciárne kurzórie pod vedením hlavných lektorov na provinčných partikulárnych školách.⁷¹³ Podľa assignácií sublektorov pre jednotlivé stupne štúdií (teologické, filozofické) sa dá v niektorých prípadoch zistiť, že boli určené do komunít, kde už pôsobia iní lektori. V takom prípade je zrejmé, že ich úloha v akademickom procese provincie spočívala v spolupráci s lektorom, ktoré-

⁷⁰⁸ „Ordinamus quod lectores qui habent baccellarios, legant in die unam lectionem tantum de testu biblie et disputent ordinate ad minus semel in septimana, secundam vero lectionem legant baccellarii de Sententiis, exceptis lectoribus Pisanis et Neapolitano qui singulis diebus legant duas lectiones ordinate, unam videlicet de testu biblie et aliam de Sententiis, et vitent prolixitatem, ne lectio baccellariorum valeat impediri, et disputabunt ad minus semel in qualibet septimana. Alii vero lectores baccellarios non habentes legent in die qualibet duas lectiones in theologia. Baccellari vero predicti non sedeant in cathedra lectorum, sed in alio loco magis humili eis seorsum separato.“ ACPR, s. 79.

⁷⁰⁹ Porov. FRANK OP, Isnard. *Die Spannung zwischen Ordensleben und wissenschaftlicher Arbeit im frühen Dominikanerorden*, s. 193.

⁷¹⁰ V provincii Lombardia podmienili v roku 1286 na provinčnej kapitule v Brixene dokonca už prístup na *studium naturarum* tým, aby schopnosti dotyčného brata vzbudzovali nádej pre neskoršie dosiahnutie teologického lektorátu. „Item nullus mittatur ad naturas audiendas, nisi probabiliter speretur quod in theologia suo tempore poterit esse lector.“ ACPL, s. 162; KOROLEC, Jerzy. *Struktura organizacyjna szkół dominikańskich*, s. 7.

⁷¹¹ BERG, Dieter. *Armut und Wissenschaft. Beiträge zur Geschichte des Studienwesens der Bettelorden im 13. Jahrhundert*, s. 129.

⁷¹² Tamže, s. 119.

⁷¹³ FRANK OP, Isnard. *Hausstudium und Universitätsstudium der Wiener Dominikaner bis 1500*, s. 166 – 167.

mu boli podriadení.⁷¹⁴ Títo lektori, resp. všetci nižší lektori, mali svoje prednášky v popoludňajších, prípadne večerných hodinách.⁷¹⁵

V Lombardskej provincii sa v provinčných aktoch kapituly v Mantove z roku 1268 vyskytuje ďalšie oficium spolupracovníka lektorov, avšak nemajúce žiadne konkrétne pomenovanie. Zo zápisu akurát vyplýva, že povinnosťou jeho nositeľa boli tzv. *lectiones extraordinarias*, čo podľa všetkého boli prednášky z Biblie a Sentencií,⁷¹⁶ určené ako príprava poslucháčov na *lectiones ordinarias* v podaní magistra – teologického lektora.⁷¹⁷ Títo bližšie nešpecifikovaní vyučujúci po skončení extraordinárií nepokračovali vo výkone lektorátu, ale boli povinní absolvovať ďalšiu prípravu na generálnom štúdiu až po dosiahnutie legitímnej teologickej lektorskej právomoci, takže ich môžeme považovať za sublektorov, kurzorov či bakalárov.⁷¹⁸ Extraordinárie mohli byť tým pádom akousi dočasnou alebo mimo-riadnou vyučovacou praxou, v tomto prípade asi z personálnych dôvodov.⁷¹⁹

Veľmi pestrú typológiu lektorov ponúkajú akty Rímskej provincie v deväťdesiatych rokoch 13. storočia, keď k asignáciám jednotlivých druhov škôl pridávajú aj asignácie lektorov podľa ich špecializácie.⁷²⁰ Vo svetle písomných prameňov rehole sa tak okrem hlavného lektora – *lector principalis*, dajú špecifikovať ďalší, zameraní na výučbu konkrétnych predmetov. Jedným z nich bol napríklad *lector artium* (niekedy nazývaný aj *magister logicorum*) určený pre artistický stupeň akademickej prípravy. Bol ním dominikán bez ukončeného teologického štúdia, ale minimálne s absolvovaným programom, ktorý sám vyučoval. Funkciu zastával do-

⁷¹⁴ Napríklad „*Assignamus sublectores ...*“ Spolu šesť sublektorov do šiestich konventov s tromi typmi škôl – *studium naturarum, studium arcium a studium theologiae*. Provinčná kapitula provincie Provence v Carcassone v roku 1282, ACPP, s. 258.

⁷¹⁵ Porov. KOUDELKA OP, Vladimír. *Karlova universita a dominikáni*, s. 84.

⁷¹⁶ Sentencie, ako základný pracovný nástroj budúceho teológa, sa pri štúdiu používali dvojakým spôsobom. Najskôr sa s nimi pracovalo na partikulárnych teologických školách a scholár, majúci možnosť pokračovať ďalej na generálnom štúdiu, sa tu s nimi vo vyučovanom procese stretol opäť. Prvý spôsob mal vo vzťahu k druhému (na vyššej úrovni) prípravný charakter. KOROLEC, Jerzy. *Struktúra organizacyjna szkół dominikańskich*, s. 17.

⁷¹⁷ „*Item fratres qui deputati sunt ad lectiones extraordinarias, legant de biblia vel sententiis secundum quod priori et lectori et fratribus videbitur expedire breviter et succincte.*“ ACPL, s. 147.

⁷¹⁸ „*Item illi qui ponuntur per conventus ad legendas sentencias extraordinarie, non exponantur statim sequenti anno ad legendum ordinate in aliquo conventu, sed bononiam ad studium revertantur et suo tempore exponantur, nisi tales essent de quorum sufficientia plene constaret.*“ Provinčná kapitula Lombardskej provincie v Brixene v roku 1286, Tamže, s. 161.

⁷¹⁹ Pojem *extraordinaria* v sebe zahŕňa niekoľko variantov v kontexte stredovekého vyučovania. Predstavovali opak ordinárií, čo znamená, že sa konali vo zvláštnych prípadoch. J. A. Weisheipl tieto mimoriadne situácie delí na tri skupiny: časové dôvody – vtedy sa uskutočňovali pod vedením magistra v inom ako zvyčajnom dopoludňajšom čase; personálne dôvody – v tomto prípade ich viedol bakalár, čiže hierarchicky nižšie postavený lektor s ešte neskončeným kompletným vzdelaním bez magisterského stupňa; metodologické dôvody – pokiaľ z akejkolvek príčiny nebolo možné viesť prednášky kontinuálne a v plnej miere o niektorom povinnom diele, spravila sa zbežná lektúra nejakého iného diela. Porov. WEISHEIPL, A. James. *Curriculum of the Faculty of Arts at Oxford in the Early Fourteenth Century*, s. 166, pozn. 83.

⁷²⁰ „*Volumus autem quod predictis studentibus artium a discursu parcatur. omnes autem lectores Sententiarum aliarum, philosophie naturalis et artium cassamus.*“ Provinčná kapitula Rímskej provincie v Spolete v rku 1291, ACPR, s. 102; „*Ponimus lectores ... Ponimus lectores Sententiarum ... In conv. Lucano leget naturas fr. Petrus Rubeus ... In conv. Tudertino leget in logicalibus fr. Bartholomeus de sancto Concordio ... Assignamus studium artium in conv. Capuano ubi leget fr. Stephanus de Napoli ...*“ Provinčná kapitula v Ríme v roku 1292, Tamže, s. 106 – 107.

časne, aby potom mohol pokračovať v ďalšej intelektuálnej formácii. Rovnakým spôsobom, teda na určité časové obdobie, zotrval vo funkcii aj *lector naturalium* alebo *lector philosophiae*. Pôsobil na *studium naturarum* a lektorský post mu slúžil ako príprava na pokračovanie v jeho vlastnom štúdiu nasmerovanom k dosiahnutiu teologickej licencie.⁷²¹ Vzhľadom na uvedenú škálu lektorov sa v spojitosti s hierarchicky odstupňovaným modelom dominikánskeho školského systému javí ako celkom logické, že tomu zodpovedajúca odstupňovaná štruktúra sa prejavila aj v lektorských postoch. Každý stupeň a jednotlivá úroveň rehoľnej školy si vyžadovali primerane kvalifikovaného lektora. Presnú ucelenú legislatívu v tomto smere priniesla generálna kapitula z roku 1305 slávená v Janove.

Kodifikácie z tejto kapituly hovoria o lektoroch logiky, filozofie a o lektoroch princípáloch, pod čím sa podľa M. Mulchahey myslia konventní lektori.⁷²² My sa domnievame, že v tomto prípade ide o všetkých ostatných lektorov s absolvovanou vyššou kvalifikáciou ako štúdium na partikulárnej provinčnej škole, keďže lektori označení ako *principalis*, museli mať všetci za sebou aspoň dva roky štúdií na generálnom štúdiu. V rámci vzdelávacieho cyklu pre lektorov určili účastníci kapituly nasledujúce normy. Lektor logiky mal povinnosť študovať dva roky logiku a dva roky filozofiu. Potom musel byť preskúšaný lektormi vyššieho stupňa. Budúci lektor filozofie musel mať ešte navyše absolvovaný dvojročný teologický kurz na partikulárnom provinčnom štúdiu a taktiež bol povinný absolvovať skúšku spôsobilosti za účasti niektorého z kurzorov a magistra študentov. Na záver, potenciálny *lector principalis*, okrem už spomenutej povinnej akademickej prípravy, mal za povinnosť navštevovať dva roky generálne štúdium.⁷²³ Lektori princípáli boli kvalifikovaní pre zastávanie vedúcich funkcií na vyšších rehoľných školách vtedy, keď mali už minimálne na území svojej provincie za sebou úspešné prednáškové kurzy zo Sentencií. Absolvovanie parížskeho generálneho štúdia si udržalo svoju exkluzivitu a jeho ukončenie bolo samo o sebe splnením požiadavky na zastávanie postu niektorého z hlavných lektorov.⁷²⁴

Magister študentov

Okrem lektorov a študentov pôsobil v konventoch určených pre akademickú formáciu dominikánov aj magister študentov – *magister studentium*. Povinnosti mu stanovili už LCO z roku 1228 a Humbert z Romans mu v rámci *Instructiones de officiis ordinis* venoval jednu kapitolu. Jeho prvoradá úloha nespočívala vo

⁷²¹ FRANK OP, Isnard. *Hausstudium und Universitätsstudium der Wiener Dominikaner bis 1500*, s. 166.

⁷²² MULCHAHEY, Michèle. „First the Bow is Bent in Study ...“, s. 277, pozn. 198.

⁷²³ „Item. Cum circa studia et studentes cura et cautela sit diligens adhibenda, ordinamus, quod nullus ad legendum logicalia mittatur, nisi prius audierit logicam novam duobus annis, naturalia vero duobus, et per lectorem principalem et lectorem naturalium fuerit approbatus. Ad legendum vero naturalia nullus mittatur, nisi legerit sentencias, ubi commode poterit observari, vel saltem sentencias duobus annis audierit, et in questionum responsionibus et obiectionibus testimonio principalis lectoris, cursoris, ubi cursor fuerit, et magistri studentium ad hoc fuerit iudicatus sufficiens; nullus exponatur ad legendum ordinarie, nisi prius in aliquo particulari studio sentencias audierit duobus annis, et duobus ad minus in aliquo studio generali, si in provincia sua fuerit, et sic ad legendum ordinarie exponatur, si supradicto modo fuerit approbatus.“ Generálna kapitula v Janove v roku 1305, DB, s. 965 – 966.

⁷²⁴ „In studiis vero sentenciarum nullus principalis lector ponatur, nisi de studio Parisiensi redierit, vel lectionem principalem, vel sentencias in provincia sua laudabiliter legerit.“ Tamže, s. 966.

vlastnom vzdelávacom procese. Mohli by sme povedať, že mal na starosti viac formačnú stránku študentov v zmysle ich usmerňovania k plneniu si študijných povinností a získavaniu kladných študijných návykov. Humbertov text vyznieva miestami ako výzva k neustálemu zamestnávaniu brata – študenta nejakou vzdelávacou činnosťou, čítaním, prednáškami, diskusiami a uvažovaním o všetkom, čo sa mu vo výukovom procese podávalo. Magister študentov uplatňoval dohľad nad študentami a korigoval ich správanie v rámci štúdia s právomocou udeľovať povolenie na účasť na prednáškach. V prípade, že by bol nútený konať nad rámec svojich kompetencií, mal sa obrátiť na vyšších predstavených.⁷²⁵

Podľa Humberta z Romans bol magister študentov akýmsi koordinátorom študentov a menežoval ich bezprostrednú prípravu na vyučovanie. Taktiež bolo jeho povinnosťou zabezpečiť zázemie nevyhnutné pre nerušený chod výučby, čiže sa staral o to, aby boli pripravené miestnosti (učebne), dbal o dostatok brk, atramentu, pemzy, či loja na svietenie.⁷²⁶ V súlade s inštrukciami priora pomáhal zvolávať bratov k večerným príhovorom (často s obsahom prebratého učiva) na určené miesto podľa potreby – raz týždenne, dvakrát týždenne alebo častejšie, v čase kedy sa nekonali prednášky.⁷²⁷ V prípade prázdnin alebo dní, keď lektor nevedol vyučovanie (alebo pokiaľ bol v komunitách s vyššími školami väčší počet bratov), mal za povinnosť zaobstarať kompetentného člena komunity na niečo ako náhradnú, mimoriadnu výuku bez dišpút. Týkalo sa to tematicky menej náročných prednášok z rozličných súm či diela Petra Comestora pod vedením hierarchicky nižšie postavených lektorov, vyučujúcich vo vzťahu k teológii propedeutické disciplíny gramatiky a logiky.⁷²⁸ Magister študentov zohrával dôležitú úlohu aj pri organizovaní a priebehu dišpút. V koordinácii s lektorom určoval ich tému a účastníkom dišputy zároveň odporúčal, v akých spisoch si danú tému môžu naštudovať.⁷²⁹

Magistri študentov dlho do samotnej výuky v pozícii vyučujúcich *in actu* nevstupovali. Zostávali vo funkcii formátorov a motivátorov, spolupracujúcich

⁷²⁵ „Quoniam circa studentes diligens est adhibenda cautela, aliquem fratrem specialem habeant, sine cuius licentia non scribant quaternos, nec audiant lectiones, et que circa eos in studio corrigenda viderit corrigant. Et si vires excedant, prelato preponat.“ De magistro studentium. DENIFLE OP, Heinrich. Die Constitutionen des Prediger – Ordens vom Jahre 1228, s. 222.

⁷²⁶ „Procurare etiam, et pro posse suo laborare quod necessaria ad studium, scilicet cellae aptae, encaustum, pennae, et pumices, sebum pro tempore ad lumen, et similia, sine defectu habeantur in domo, et fratribus, cum iis indigerint, ministrentur.“ Opera II, s. 257 (Príloha č. 1, I. Pokiaľ ide o štúdium vo všeobecnosti).

⁷²⁷ „Item ad ipsum pertinent convocare fratres aliquo signo ad collationes in loco apto ad hoc, secundum prđinationem prioris: et hoc semel, vel bis in septimana, vel frequentius, ubi, vel quando non sunt lectiones.“ Tamže, s. 259 (Príloha č. 1, III. Pokiaľ ide o kolácie).

⁷²⁸ „Ubi vero est studium solemne, vel magna multitudo fratrum, vel aliorum auditorum, debet procurare, si potest, quod habeatur aliquis frater qui legat extraordinarie tempore vacationum; et in diebus etiam quibus non legit lector, vel non disputat.“; „Item, quod ubi non est lector, saltem sit aliqua lectio levis, vel de historiis, vel de aliqua summa, vel similibus; et si aliqui sunt iuvenes habiles ad proficiendum, habeant aliquem lectorem in grammaticalibus, vel logicalibus, et similibus, prius super hoc licentia impertata.“ Tamže, s. 262 (Príloha č. 1, V. Pokiaľ ide o prednášky).

⁷²⁹ „Cum autem fiunt, debet conferre cum lectore quod fiant de utili materia, et de qua fratres possint habere convenientia scripta, in quibus inveniant de illa materia. Debet etiam ante praedicere fratribus tempestive de quo fieri debet disputatio, ut sibi provideant; et docere in quibus scriptis et ubi possint de illa materia invenire.“ Tamže, s. 261 (Príloha č. 1, IV. Pokiaľ ide o dišputy).

s priorom na diele napredovania bratov v štúdiu.⁷³⁰ Až generálna kapitula v Janove z roku 1305 pripustila, že pokiaľ by tomu nebránila nejaká legitímna prekážka, mohol magister študentov na generálnych štúdiách v priebehu roka raz týždenne viesť dišputy študentov, pričom ich tematicky nešpecifikovala.⁷³¹ Na partikulárnych provinčných školách s filozofickým stupňom výuky sa smel zapájať aj do akademickej formácie tak, že sa podieľal na každodenných i týždenných opakovaníach zverených mu študentov.⁷³² V priebehu času, najskôr v 14. storočí, k jeho ďalším povinnostiam okrem vedenia *repetitiones* pribudli aj *disputationes* a preberal na seba tiež zodpovednosť za *examina* študentov.⁷³³

Aby sa podčiarkol medzinárodný význam generálnych štúdií, prišli kapitulári v roku 1304 na generálnej kapitule v Toulouse s rozhodnutím, aby sa vo funkcii magistra študentov na generálnom štúdiu striedal jeden rok člen domovskej provincie, teda provincie, na území ktorej generálne štúdiá sídlia, a druhý rok bol vo funkcii člen inej provincie.⁷³⁴ Detailne určila povinnosti a postavenie magistra študentov v procese formácie a akademickej prípravy študentov generálna kapitula v Bologni. Išlo napríklad o vypracovanie ročných hlásení o činnosti lektorov, priebehu výučby, organizácii dišpút. Z officia magistra študentov sa stal kontrolný orgán a jeho nositeľ mal tiež dozerať na ortodoxnosť vyučovacieho procesu a vernosť učeniu Tomáša Akvinského, ktoré bolo od roku 1313 vyhlásené za *sanior et communior* (pozn. 346 – 348 v 5. kapitole). Pokiaľ šlo o generálne štúdium, písali magistri študentov svoje hlásenia priamo najvyššiemu predstavenému rehole a generálnej kapitule, v prípade partikulárneho štúdia provinciálovi a provinčnej kapitule.⁷³⁵

⁷³⁰ „Officium magistri studentium est habere zelum et curam specialem de studio promovendo modis omnibus quibus potest.“ Tamže, s. 256 (Príloha č. 1, I. Pokiaľ ide o štúdium vo všeobecnosti).

⁷³¹ „In ipsis vero studiis generalibus, magister studencium semel ad partem, nisi legitimum impedimentum occurrat, disputet omni septimana per totum annum.“ DB, s. 967.

⁷³² „In studiis autem naturalibus et logicalibus repetantur diebus singulis lectiones et ipsas singulis septimanis studentes magistro suo reddere teneantur, et eorum magister sit ad audiendum obligatus.“ Tamže.

⁷³³ Porov. FRANK OP, Isnard, *Hausstudium und Universitätsstudium der Wiener Dominikaner bis 1500*, s. 171.

⁷³⁴ „Item. Ordinamus et mandamus inviolabiliter observari. quod magister studencium in studiis generalibus fiat per illos de quibus in precedenti capitulo extitit ordinatum. ita tamen quod uno anno sit de provincia. in qua est studium; alio vero. de extraneis provinciis quibuscumque. qui per eos melior et ad illud officium magis idoneus fuerit iudicatus.“ DB, s. 947.

⁷³⁵ „Item. Cum utile videatur, quod magister studencium sciat, qualiter circa studium debent se habere, volumus et ordinamus, quod magister studencium diligenter videat et advertat, si studentes defecerint in premissis; quos monebit coram priore, lectore et cursore, quod desistant, si deficient notabiliter in premissis vel aliquo premissorum; quod si se non correxerint, provinciali vel eius vicario cum prioris, lectoris et cursoris testimonio super facta monicione circa premissa et eorum incorrigibilitatem teneatur quantocius intimare. Qui provincialis vel eius vicarius ipsos studio privet et statim eiciat de conventu. Si autem fuerit studens extraneus, per provincialem vel eius vicarium studencium privilegium ei simpliciter subtrahatur, donec magistro ordinis innotuerit, qui ipsum amoveat de studio et conventu. Item. Magister studencium observabit et referet magistro ordinis in studiis generalibus et provinciali et diffinitoribus in aliis studiis, quid, quantum et quomodo lectores legent et in anno quociens disputabunt. Insuper si docuerint contra communem doctrinam Thome aut contra communes opiniones ecclesie, tangentes articulos fidei, bonos mores vel ecclesie sacramenta, aut si contra ista aut aliquid istorum adduxerint rationes, quas dimiserint insolutas. Super quibus eos primo cum debita reverencia admonebit; quod si se non correxerint debite revocando, provinciali vel eius vicario referat verbo vel scripto, si magister ordinis non fuerit in propinquo; qui si invenerit ita esse, eos absolvat ab officio lectionum. Advertat etiam magister studencium, si aliquid contra doctrinam Thome aut erroneum vel suspectum seu errori propinquum invenerit in scriptis

Legere a disputare

Vlastná technika výučby na dominikánskej škole bola postavená na dvoch základných princípoch – *legere a disputare*.⁷³⁶ Čiže pozostávala z prednášok (*lectiones, cursorie*), otázok (*quaestiones*) a z toho vyplývajúcich dišpút (*disputationes*), pričom nechýbalo ani opakovanie (*repetitio*, niekedy aj *collatio*).⁷³⁷ Nie každej dišputy sa smeli zúčastňovať všetci dominikánski študenti alebo lektori. Osobitné povolenie a splnenie presne špecifikovaných podmienok stanovených generálnou, prípadne provinčnou, kapitulou si vyžadovala účasť na *disputationes de quolibet*. V rehoľnej legislatíve sa takáto norma objavuje na generálnej kapitule v Oxforde v roku 1280. Kapitulári podmienili prítomnosť dominikána na takejto verejnej dišpute tým, že musel byť magister teológie, lektor na generálnych štúdiách a aj to len za zvláštnych okolností, dokonca aj na osobitnom mieste, čo podľa M. Mulchahey znamená v konventoch, kde už bola určitá tradícia tohto typu dišpút. V každom prípade potreboval potenciálny dišputér z radov Rehole kazateľov pri splnení požadovaných podmienok špeciálne *licentia disputandi*.⁷³⁸ V zachovaných provinčných aktoch provincie Provence a v zoznamoch asignácií lektorov a sublektorov teológie vypracovaných podľa nich sú po roku 1280 zaznamenaní niektorí lektori s touto špeciálnou licenciou.⁷³⁹ Podobné nariadenie v roku 1306 vzišlo aj z generálnej kapituly v Paríži, ale pri udeľovaní patričného súhlasu zdôrazňuje

vel reportacionibus quibuscumque. Quod si aliquid tale suo iudicio poterit invenire, statim significare magistro ordinis non obmittat. Ad quod faciendum lectores et cursores studiorum generalium necnon et alii fratres ad hoc apti maneant obligati. Item. Magister studencium hoc observabit, si libertates et gracie date studentibus non servantur, ut provinciali vel eius vicario possit suo tempore intimare. Qui si obmiserit debite corrigere et punire, magistro ordinis statim scribat; qui de provinciali et aliis delinquentibus in hac parte sic faciat iusticie complementum, quod sint ceteris in exemplum.“ Generálna kapitula v Bologni v roku 1315, DB, s. 1148 – 1149.

⁷³⁶ Porov. WEISHEIPL, A. James. *Curriculum of the Faculty of Arts at Oxford in the Early Fourteenth Century*, s. 166. Generálna kapitula v Miláne z roku 1278 konventným lektorom pripomenula, podobne ako svojho času Humbert z Romans, že medzi ich základné povinnosti patrí aj pravidelné *legere et disputare*. „Et lectores legant textum et sentencias et disputent et continuent lectiones.“ DB, s. 596.

⁷³⁷ Podľa P. Kielara malo byť dominikánske vyučovanie tvorené týmito prvkami: *lectio* – každodenné výklady textov pod vedením lektora; *disputatio* – diskusia odohrávajúca sa raz týždenne pri účasti všetkých lektorov a študentov pod vedením hlavného lektora formou otázok a odpovedí. Na vyšších stupňoch štúdií sa odohrávala v dvoch hlavných formách. Ako privátna diskusia (*disputatio privata*) v obvode školy len medzi študentmi a ich magistrom. Druhú formu predstavovala tzv. verejná diskusia (*disputatio publica*, alebo *ordinaria*), na ktorej sa zúčastňovali viacerí študenti a viacerí magistri z rôznych fakúlt či katedrií; *examen* – preskúšanie z odprednášanej látky raz alebo viackrát týždenne; *repetitio* – týždenné, alebo denné opakovanie učiva pod vedením magistra študentov alebo lektora; *collatio* – niečo ako týždenná konferencia o učive prebratom počas celého týždňa. Porov. KIELAR OP, Paweł. *Studia nad kulturą szkolną i intelektualną dominikanów prowincji polskiej w średniowieczu*, s. 285.

⁷³⁸ „Item. Inhibemus. ne lectores disputent de quolibet. nisi sint magistri in theologia. nisi in locis. in quibus secundum ordinem generalia studia vigent. nisi forte ex causa aliqua in locis aliquibus specialibus aliud sit consuetum. aut nisi prioribus provincialibus in suis provinciis aliud videatur.“ DB, s. 622. MULCHAHEY, Michèle. „First the Bow is Bent in Study ...“, s. 173.

⁷³⁹ Lektori disponujúci povolením na *disputationes de quolibet* sú v súdobých textoch označení poznámkou *et disputet*, alebo *damus ei licentiam disputandi*. DOUAIS, Célestine. *Essai sur l'organisation des études dans l'ordre des frères Prêcheurs au treizième et au quatorzième siècle (1216 – 1342)*, s. 77 – 78 a 235 – 268.

väčšmi povolenie magistra rehole, alebo provinciála, či jeho vikára, ako akademický status a vzdelanostné predpoklady dotyčného brata.⁷⁴⁰

Čo sa týka opakovania, podľa Humberta z Romans sa malo konať raz, dvakrát, alebo aj častejšie, počas týždňa v čase, keď nie sú prednášky.⁷⁴¹ Už v roku 1252 rozhodla generálna kapitula v Bologni, že študenti majú povinnosť zúčastniť sa na dennom opakovaní (*repetitio cotidiana*) a ich študijný progres v rámci lektúr a dišpút sa mal overiť svedomitým preskúšaním v rámci súhrnného opakovania (*repetitio generalis*).⁷⁴² Denné opakovanie zahŕňalo denné lektúry z Biblie a Sentencií. Súhrnné bolo viac kumulatívne a jeho obsahom bolo v podstate všetko, čo sa študent za nejaký čas mal naučiť, a to nielen počas lektúr, ale *quam in quaestionibus*, ako to výslovne nariadila generálna kapitula.⁷⁴³ Aj Humbert z Romans rozlišoval medzi dvoma druhmi opakovania. Prvý, vyššie zmienený, menej často organizovaný nazval *collatio*. Druhý nazýva *repetitio* a pod týmto pojmom rozumie každodenné opakovanie denných lektúr, pričom odporúča, aby sa ho zúčastnili aj ostatní členovia komunity.⁷⁴⁴

Ratio studiorum z roku 1259 stanovilo, že opakovanie zahŕňajúce aj *quaestiones* sa má, pokiaľ je to možné, organizovať každý týždeň.⁷⁴⁵ Súčasne požadovalo hojné dišputy a poverilo vizitátorov, aby každoročne kontrolovali, či sa tak naozaj deje a či si lektori plnia svoje nielen diskusné, ale aj prednáškové a skúšobné povinnosti.⁷⁴⁶ Taktiež naliehalo na uskutočňovanie týždenného opakovania poznatkov získaných z dišpút.⁷⁴⁷ Tie mali svoje miesto aj v trvalej intelektuálnej

⁷⁴⁰ „Ordinamus et volumus, quod nullus lector sine licencia magistri vel prioris provincialis vel eius vicarii aut diffinitorum de quolibet audeat disputare, nisi ubi fratrum vel secularium viget studium generale.“ DB, s. 982.

⁷⁴¹ „Item, ad ipsum pertinent convocare fratres aliquo signo ad collationes in loco apto ad hoc, secundum ordinationem prioris: et hoc semel, vel bis in septimana, vel frequentius, ubi, vel quando non sunt lectiones.“ Opera II, s. 259 (Príloha č. 1, III. Pokiaľ ide o kolácie).

⁷⁴² „Item. Quod vadant ad repetitionem cotidianam. et quod in generali repetitione profectus eorum examinetur; tam in lectionibus. quam in questionibus diligenter.“ DB, s. 304.

⁷⁴³ MULCHAHEY, Michèle. „First the Bow is Bent in Study ...“, s. 176.

⁷⁴⁴ „Item, debet providere quod fiat repetitio lectionum semper, vel per eum, vel per alium, vel per alios; vel modo per istum, vel modo per alium; vel una lectio per unum, (et) alia repetatur per alium, prout ab ipso, vel a priore fuerit ordinatum. Fratres vero qui possunt, et non sunt multum proveci in scientia, et maxime juniores, sunt compellendi repetitioni hujusmodi interesse.“ Opera II, s. 262 (pozri Prílohu č. 1, V. Pokiaľ ide o prednášky). Humbertov text zároveň vypovedá o existencii dvoch denných lekcii vo vyučovacom procese konventnej školy. V Rímskej provincii bolo skutočne v roku 1273 na provinčnej kapitule v Ríme prijaté rozhodnutie o povinnosti lektorov viesť dve teologické lektúry. Keďže text nijako nezmiňuje konkrétnu periodicitu, domnievame sa, že šlo o dve denné lektúry v rovnakej dĺžke trvania. „Cum ordo noster propter animarum salutem et predicationis officium plurimum studio indigere noscatur, volumus et mandamus quod lectores continent lectiones de theologia, et quod de parvis lectionibus notabiles se non reddant, et ad hoc cogi eos volumus per priores.“ ACPR, s. 41.

⁷⁴⁵ „Item. Quod fiant repeticiones de questionibus. in qualibet septimana. ubi hoc commode poterit observari.“ DB, s. 377 (Príloha č. 13). To isté znenie zopakovala o pätnásť rokov aj generálna kapitula v Lyone v roku 1274, ktorá nanovo publikovala *Ratio studiorum*. „Item. Quod fiant repeticiones de questionibus. et collaciones semel in septimana. ubi hoc commode poterit observari.“ DB, s. 542.

⁷⁴⁶ „Item. Visitatores singulis annis diligenter inquirent de lectoribus quantum legerint in anno. et quociens disputaverint et determinaverint. et quot conventus sue visitacionis careant lectoribus. et quid circa hoc invenerint; referant in capitulo provinciali. et defectus notabiles qui circa hoc inventi fuerint. priores et diffinitores; referant postmodum capitulo generali.“ Tamže, s. 376 (Príloha č. 13).

⁷⁴⁷ „Item. Quod fiant repeticiones de questionibus. in qualibet septimana. ubi hoc commode poterit observari.“ Tamže, s. 377 (Príloha č. 13).

formácii, čiže účasť na nich sa netýkala len študujúcich bratov, ale aj tých, ktorí svoje štúdiá už ukončili, nevynímajúc ani predstavených.⁷⁴⁸ Súhrnné opakovanie malo viac neformálny charakter práve z dôvodu svojho určenia. Dá sa predpokladať, že jeho účastníkmi boli všetci bratia prítomní v komunite.

Trochu iné črty nadobudlo týždenné opakovanie v Rímskej provincii. V tomto prostredí bolo koncipované ako týždenná skúška pod vedením magistra študentov. Jej obsahom bolo učivo prebrané v priebehu uplynulého týždňa.⁷⁴⁹ Od druhej polovice 13. storočia zohrával výraznú úlohu pri opakovaní učiva magister študentov. Najneskôr od roku 1305 sa mali študenti *studium naturarum* a *studium logicae* pod jeho vedením zúčastňovať na denných opakovaníach vypočutých prednášok, pričom raz týždenne mali povinnosť absolvovať súhrnné opakovanie.⁷⁵⁰ Generálna kapitula v Métach v roku 1313 určila, že vyučovanie má prebiehať šesť dní v týždni, od pondelka do soboty, a že proces opakovania sa má zachovať v tej podobe, v akej bol schválený na generálnej kapitule v Janove v roku 1305.⁷⁵¹

Zhromaždenie študentov na generálnom štúdiu s cieľom vyučovania sa nazývalo *capitulum studentium*⁷⁵² a všetci tam študujúci scholári tvorili *collegium studentium*.⁷⁵³ Dominikánske kolégium ponúklo nemajetným študentom a učiteľom príťažlivý, uváženia hodný model intelektuálne formovaného života za podmienky, že akceptujú zasvätený spôsob života a stanú sa členmi Rehole kazateľov. A hoci si tento životný štýl súčasne vyžadoval náležitú disciplínu i odriekanie, vďaka akademicky chápaným benefitom mohol znamenať veľkodušný stimul pre každého štúdiachtivého scholára. Rehoľné kolégiá predstavovali zároveň príležitosť kariérneho postupu medzi elitu v *praedicatura* a *docentura* s možnosťou nadobudnúť vplyv na verejnú mienku.⁷⁵⁴ Skúšky v nich prebiehali podľa vzoru univerzít v dvoch obdobiach. Prvé obdobie bolo niekedy okolo sviatku Zoslania Ducha Svätého a druhé predstavovalo pomerne široký časový úsek pred Vianocami v závislosti od začiatku akademického roka. Skúšanie bolo individuálne, verejné a trvalo približne jednu hodinu.⁷⁵⁵

⁷⁴⁸ „Item. Quod priores vadant ad scholas sicut ceteri fratres. quando commode poterunt. Item. Quod lectores vacantes vadant ad scholas. precipue ad disputacionem.“ Tamže, s. 375 (Príloha č. 13).

⁷⁴⁹ „Item quia videmus quod in ista provincia studium negligitur, volumus et districte iniungimus quod priores circa hoc diligentiam maiorem apponant et ad studium cogantur fratres, et ordinent quod in qualibet septimana lectiones semel repetant; et examinentur diligenter, maxime iuvenes, a magistro studencium de hiis que in scholis per septimanam audierint a lectore.“ Provinčná kapitula vo Viterbe v roku 1264, ACPR, s. 29.

⁷⁵⁰ „In studiis autem naturalibus et logicalibus repetantur diebus singulis lectiones et ipsas singulis septimanis studentes magistro suo reddere teneantur, et eorum magister sit ad audiendum obligatus.“ Generálna kapitula v Janove, DB, s. 967.

⁷⁵¹ „Volumus et ordinamus, quod studentes in omni facultate teneantur continue sequi scholas, disputaciones, collaciones in · vi · feriis et repeticiones, quas volumus fieri secundum ordinationem capituli Ianuensis.“ Tamže, s. 1105.

⁷⁵² SCHENKLUHN, Wolfgang. *Architektur der Bettelorden*, s. 233.

⁷⁵³ Porov. LÖHR OP, Gabriel. *Die Kölner Dominikanerschule vom 14. bis zum 16. Jahrhundert*, s. 12 – 13.

⁷⁵⁴ FRANK OP, Isnard. *Die Grundlegung des intellektuellen Profils des Predigerordens in seinen Anfängen*, s. 33.

⁷⁵⁵ Porov. RADELJ OP, Petar. *Le première Université en Europe du sud-est*, s. 5.

Vek dominikánskych scholárov a dĺžka štúdia

Pokiaľ ide o vek dominikánskych študentov a dĺžku ich štúdia, môžeme sa pokúsiť o rekonštrukciu jeho trvania na základe rozhodnutí známych od legislatívnych počiatkov rehole po približne prvú dekádu 14. storočia. Pôjde, samozrejme, o hypotetický náčrt predpokladajúci ideálny stav. Povedzme, že adept vstúpil do rehole po roku 1265 ako 15 – ročný (pozn. 343) bez toho, že by predtým absolvoval čo i len jednu časť z nižších stupňov univerzitných výukových programov, teda ako *frater (student) simplex*.⁷⁵⁶ Najskôr mal pred sebou jednoročný noviciát. Určite od rozhodnutia generálnej kapituly v Janove z roku 1305⁷⁵⁷ je potrebné rátať s dvoma rokmi ďalšej formácie, bez ktorej nemohol pokračovať vo vzdelávaní na najnižšom stupni artistického programu, v štúdiu logiky.⁷⁵⁸ Absolvovanie tejto časti prípravy trvalo tri roky (jeden rok *logica vetera* a dva roky *logica nova*),⁷⁵⁹ po ktorých nasledovala skúška pod vedením lektora a magistra študentov. Jej úspešným zvládnutím postúpil mladý dominikán do nasledujúceho, vyššieho študijného programu – *studium naturarum*. Tu sa venoval dva roky prírodnej filozofii.

Až potom, spolu po ôsmich rokoch v reholi, ako 23 ročný ukončil vlastný artistický program a prednáškami zo Sentencií začal bezprostrednú prípravu pre absolvovanie výučby na *studium generale*. Predtým ho čakali ešte dva roky Sentencií na provinčných partikulárnych školách, až napokon, vo veku 25 rokov, desať rokov od obliečky a po siedmich rokoch artistických štúdií,⁷⁶⁰ pokiaľ ho predstavení (lektori, kurzori a magister študentov) po skúške zhliadli hodným, smel už ako elitný študent vstúpiť na pôdu generálneho štúdia rehole a uchádzať sa po jeho skončení o miesto prvého lektora.⁷⁶¹ Medzitým po úspešnom skončení

⁷⁵⁶ Napríklad sv. Tomáš Akvinský začal v Neapole študovať artistický program v roku 1239, teda asi vo veku 14 rokov. DREWES, Hans-Anton. Thomas von Aquin. In *Theologen des Mittelalters*, s. 130. Aj ostatní univerzitní študenti študujúci na artistických fakultách boli približne v tom istom veku, teda 15 – 21 rokov. FLASCH, Kurt. *Aufklärung im Mittelalter? Die Verurteilung von 1277*, s. 26. I. W. Frank používa tento termín pre novopečeného dominikána, ktorý sa pri vstupe do rehole nemohol preukázať akýmkoľvek ukončeným stupňom filozofického, alebo teologického vzdelania. FRANK OP, Isnard. *Hausstudium und Universitätsstudium der Wiener Dominikaner bis 1500*, s. 157.

⁷⁵⁷ „Item. Ordinamus de mittendis ad studia: primo quod nullus ad studium logicale mittatur, nisi saltem in ordine bene et religiose duobus annis fuerit conversatus vel alias in seculo fuerit etate proventus et in logicalibus instructus.“ DB, s. 966.

⁷⁵⁸ V Rímskej provincii pred rokom 1305 trvalo toto obdobie predakademickej formácie tri roky a zahŕňalo aj elementárne poznanie Biblie. „Item ordinamus quod nullus iuvenis ante tres annos promoveatur ad studium logice vel nature, sed in illo triennio in devotione, officio ecclesiastico et biblia studeant diligenter; et nisi in predictis bene profecerint, ad alia studia non mittantur.“ Provinčná kapitula v Ríme v roku 1292, ACPR, s. 105.

⁷⁵⁹ SENNER, Walter. *Johannes von Sterngassen OP und sein Sentenzenkommentar*, s. 114.

⁷⁶⁰ Na univerzite v Paríži bolo študijným programom z augusta roku 1215 určené, že artistické štúdium musí trvať minimálne šesť rokov. „Sex annis audierit de artibus ad minus.“ CHUP I, n. 20, s. 78.

⁷⁶¹ „Item. Ordinamus de mittendis ad studia: primo quod nullus ad studium logicale mittatur, nisi saltem in ordine bene et religiose duobus annis fuerit conversatus vel alias in seculo fuerit etate proventus et in logicalibus instructus. Ad naturarum vero studium nullus mittatur, nisi logicalia in ordine vel in seculo ad minus tribus annis audierit et in eis testimonio lectoris et magistri fuerit sufficienter instructus. Ad sentencias vero audiendas non mittantur, nisi per duos annos ad minus naturas audierint. In studiis autem naturalibus et logicalibus repetantur diebus singulis lectiones et ipsas singulis septimanis studentes magistro suo reddere teneantur, et eorum magister sit ad audiendum obligatus. Nullus autem mittatur ad studium generale sive in sua provincia sive extra, nisi ordine premissis in logicalibus et naturalibus sufficienter

intelektuálnej formácie predchádzajúcej generálnemu štúdiu a dosiahnutí veku minimálne 25 rokov mohol mladý dominikán prijať kňazskú vysviacku za predpokladu, že predtým už mal nižšie klerické stupne svätenia.⁷⁶² Ak študoval na generálnom štúdiu rehole inkorporovanom do Parížskej univerzity, mal ako absolvent artistického programu a ako študent teológie možnosť viesť lekcie – *ordinariae* na artistickej fakulte.⁷⁶³

Ustanovenia pre zisk akademických titulov, ktoré boli v platnosti na univerzitách, napodobnili v podstate aj dominikáni.⁷⁶⁴ Vzhľadom na túto skutočnosť je pre ilustráciu potrebné uviesť, že podľa študijného poriadku Parížskej univerzity z roku 1215 mohol učiteľskú katedru *in artibus* dosiahnuť len ten, kto mal minimálne 21 rokov a absolvoval predtým už aspoň šesť rokov štúdia a dva roky prednášok (*quod protestetur se lecturum duobus annis ad minus*). Na teológii bol podmienkou minimálny vek 35 rokov a osem rokov absolvovaného štúdia, z toho najmenej päť rokov teológie a až potom mohol adept licencie viesť verejné i privátne prednášky.⁷⁶⁵ Keďže táto podmienka sa v základných počtoch nezlučuje s povinnosťou mať pre zisk magistéria *in artibus* ukončených 6 rokov štúdia (potom by musel teológ aj s podmienkou piatich rokov teológie študovať 11 a nie 8 rokov), domnieva sa H. Denifle, že v roku 1215 nemali budúci teológovia povinne predpísané, aby boli pred nástupom na teologickú fakultu artistickí magistri. Potom stačilo mať z jej programu ukončených najmenej tri roky štúdia.⁷⁶⁶ Vzhľadom na to, že obzvlášť teologický študijný program na generálnych štúdiách rehole v sebe niesol fundamenty z teologickej fakulty Parížskej univerzity, pokračoval približne vo veku 25 rokov náš pomyselný úspešný absolvent artistického študijného stupňa podľa parížskeho modelu v teologickej formácii.

Vieme, že dĺžka teologického štúdia bola u dominikánov už pomerne skoro legislatívne určená na obdobie minimálne štyroch rokov (pozn. 277). Opätovne sa rehoľa k tejto problematike vyjadrila až neskôr, konkrétne v roku 1313 na generálnej kapitule v Métach, kde bolo štúdium teológie určené na tri roky (pozn. 534) pre každého, kto by sa chcel stať spovedníkom alebo kazateľom. V období medzi tým sa môžeme zo súdobých platných zásad teologických štúdií na univer-

profecerit et saltem duobus annis in aliquo particulari studio sententias audierit, et testimonio lectoris et cursoris et magistri studencium de eo spes multum probabilis habeatur, quod ad lectoris officium ydoneus sit futurus.“ Generálna kapitula v Janove v roku 1305, DB, s. 967 – 968.

⁷⁶² „Item. Ne fratres ante · xxv · annos ad sacerdotium promoveantur.“ Generálna kapitula v Bologni v roku 1242, DB, s. 219. Táto prax bola stabilná a potvrdila ju aj generálna kapitula v Neapole z roku 1311. „Item. Ordinamus, quod nullus frater promoveatur ad sacerdotium, antequam iudicio conventus vel maioris partis ipsius · xxvum · annum compleverit in etate, ubi alias non constaret.“ Tamže, s. 1073 – 1074. „Item caveant priores quod iuvenes ante XXV annum ad sacerdotium non promoveant et ad predicationem secularibus non mittant.“ Provinčná kapitula Rímskej provincie v Orviete v roku 1264, ACPR, s. 29.

⁷⁶³ „Nullus legat Parisius de artibus citra vicesimum primum etatis sue annum.“ CHUP I, n. 20, s. 78.

⁷⁶⁴ MUNDY, John. *Evropa vrcholného stredoveku 1150 – 1300*, s. 302.

⁷⁶⁵ HANA, G., *Der Mauritius Hispanus in der Studienordnung der Pariser Universität aus dem Jahre 1215*. In *Archiv für Kulturgeschichte*, Band 55, 1973, s. 352. „Circa statum theologorum statuimus, quod nullus Parisius legat citra tricesimum quintum etatis sue annum, et nisi studuerit per octo annos ad minus, et libros fideliter et in scolis audierit, et quinque annis audiat theologiam, antequam privatas lectiones legat publice.“ CHUP I, n. 20, s. 79.

⁷⁶⁶ DENIFLE OP, Heinrich. *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*, s. 101.

zitách, najmä v Paríži, pokúsiť len analogicky odvodiť, že aj na generálnom štúdiu rehole sa dĺžka teologickej formácie podobala tej univerzitnej. Tým pádom by na magisterské štúdium, mohlo pripadať ďalších približne 5 až 6 rokov špeciálnych kurzov z teológie.⁷⁶⁷ Podľa P. Kielara to mohlo byť dokonca ešte viac, 7 – 8 rokov prednášok na ktoromkoľvek generálnom štúdiu.⁷⁶⁸ V prípade predpokladaného štvorročného trvania teologickej prípravy by tak celkový počet rokov strávených intelektuálnou formáciou na rehoľných školách u nášho hypotetického dominikána predstavoval 11 rokov štúdia až po magisterskú promóciu vo veku približne 29 rokov.⁷⁶⁹

Pokiaľ by sme vzali do úvahy ďalšie možné scenáre o celkovom trvaní teologického štúdia bolo by to ešte viac, čiže asi 12 – 15 rokov nepretržitej akademickej prípravy podľa W. Sennera,⁷⁷⁰ 9 – 15 rokov podľa J. Koroleca⁷⁷¹ a 11 – 12 podľa P. Kielara.⁷⁷² Náš pomyselný úspešný absolvent všetkých úrovní dominikánskych škôl sa potom mohol stať plnohodnotným lektorom až 18 rokov od vstupu do rehole, teda vo veku asi 33 rokov. Pokiaľ si svoje lektorské oficium v najbližších dvoch rokoch odkrútil na niektorej partikulárnej rehoľnej škole alebo generálnom štúdiu mimo Paríža, po týchto dvoch rokoch sa ako 35 – ročný mohol uchádzať o lektorský – magisterský post na tunajšom generálnom štúdiu, dokonca aj ako regent. Čiže by v takom prípade po dvoch dekádach usilovnej akademickej prípravy mal príležitosť na získanie toho najprestížnejšieho postu vedúceho vlastnej rehoľnej katedry teológie na univerzitne afiliovanom generálnom štúdiu.⁷⁷³

Vnútné rehoľné predpisy upravujúce podmienky získania titulov a nadobudnutia oprávnenia vyučovať na rehoľných štúdiách tiež preberali metódu a prax univerzít.⁷⁷⁴ Činnosť vyučujúcich bola inštitucionálne naviazaná na existenciu kateder, ktorých počet kolísal podľa veľkosti jednotlivých univerzít.⁷⁷⁵ Prax bola taká, že kandidát na získanie akademického titulu z radov dominikánov absolvoval

⁷⁶⁷ Porov. LE GOFF, Jacques. *Die Geburt Europas im Mittelalter*, s. 171. Aj J. Korolec sa domnieva, že pokiaľ chcel byť niekto z bratov lektorom, potreboval absolvovať ešte určité doplňujúce štúdium v dĺžke najmenej šesť rokov. KOROLEC, Jerzy. *Struktura organizacyjna szkół dominikańskich*, s. 7.

⁷⁶⁸ Porov. KIELAR OP, Paweł. *Studia nad kulturą szkolną i intelektualną dominikanów prowincji polskiej w średniowieczu*, s. 300 – 301.

⁷⁶⁹ Stanoviť viac-menej všeobecne platnú dĺžku pobytu dominikánskeho scholára na generálnom štúdiu akceptovanú na základe konsenzu vzídeného napríklad z generálnej kapituly nie je možné, keďže taká norma neexistuje. V rámci decentralizácie kompetencií v akademickej formácii smerom k provinciám a vikariátom v druhej polovici 13. storočia sa roky strávené na generálnom štúdiu mohli líšiť v závislosti na provincii. V Lombardskej provincii tamojšia kapitula v 1268 v Mantove napríklad rozhodla, že ich študenti na generálnom štúdiu v Bologni nebudú môcť stráviť viac ako tri roky. Len v mimoriadnom prípade a z rozumných dôvodov smel provinciál túto lehotu zmeniť. „*Ordinamus quod quicumque positus fuerit bononie pro studente de provincia Lombardie, gratia studentium ultra triennum non utatur, nisi forte prior provincialis ex causa rationabili terminum alicui voluerit ampliare.*“ ACPL, s. 147.

⁷⁷⁰ SENNER, Walter. *Johannes von Sternngassen OP und sein Sentenzenkommentar*, s. 122.

⁷⁷¹ KOROLEC, Jerzy. *Struktura organizacyjna szkół dominikańskich*, s. 7.

⁷⁷² KIELAR OP, Paweł. *Organizacja szkolnictwa dominikańskiego w XIV. wieku*, s. 308.

⁷⁷³ Pravidlá stanovené študijným poriadkom Parížskej univerzity z roku 1215 mali aj svoje výnimky. Sv. Tomáš Akvinský sa stal magistrom regentom prvýkrát vo veku asi 31 rokov. GLORIEUX, Palémon. *Répertoire des maîtres en théologie de Paris au XIIIe siècle – I*, s. 85 a tabuľky.

⁷⁷⁴ HUNČAGA OP, Gabriel. *Vlastné dominikánske štúdium v 13. a 14. storočí*, s. 364.

⁷⁷⁵ FRANK OP, Isnard. *Kirchengeschichte des Mittelalters*, s. 135.

študijné roky na viacerých školách rehole niekoľkých stupňov, pričom približne do polovice 14. storočia bolo možné udeľovať titul magister len v Paríži, Bologni a Oxforde.⁷⁷⁶ Už v polovici 13. storočia, konkrétne k roku 1258, bolo promováných kancelárom parížskej univerzity podľa zoznamu v *Cronica Ordinis*⁷⁷⁷ prvých 20 dominikánskych magistrov *in sacra pagina*.⁷⁷⁸ V roku 1311 ich podľa *Catalogus Magistrorum (Magistri in theologia Parisius)*⁷⁷⁹ od Bernarda Guida bolo 61 a v roku 1358, čo je posledný údaj doplnený v tomto zozname, už 151.⁷⁸⁰ Hodnotným zdrojom informácií je aj dielo Vavrinca Pignona *Laurenti Pignon catalogi et chronica*⁷⁸¹ a rukopisy z Uppsaly⁷⁸² a z rakúskeho Stamsu.⁷⁸³ Všetky obsahujú zoznamy prvých dominikánskych teológov, magistrov, či bakalárov, ale často spolu s bratmi vynikajúcimi v doktríne, či poprednými kazateľmi. V každom prípade zoznamy univerzitne promováných dominikánov vzhľadom na vtedajší odhadovaný počet všetkých členov Rehole kazateľov (pozn. 453 – 454 v 2. kapitole) neprinášajú vysoké čísla.

Neskôr mohli právom udeľovania titulu magister disponovať ešte Toulouse, Montpellier, Praha a Cambridge,⁷⁸⁴ ale titul z parížskeho štúdia bol stále považovaný za obzvlášť prestížny.⁷⁸⁵ Záverečná evaluácia na udelenie magisterského

⁷⁷⁶ „*Bacalareum antiquiorem in lectura sentenciarum prior Parisiensis cum magistris actu legentibus, qui presentes fuerint, studeat absque omni fraude quamocius domino Parisiensi cancellario presentare.*“ Generálna kapitula v Montpellier z roku 1316, DB, s. 1174. V čase pápežskej schizmy sa parížske promočné privilégium prenieslo na generálne štúdium v Bologni. Prvá zmienka o tom je z 2. apríla 1389 v *Registrum litterarum fr. Raymundi de Vineis Capuani*, KAEPPELI OP, Thomas. (ed.). Roma, 1937, s. 129. Po jej skončení získal Paríž pôvodné privilégiá späť, pričom Bologna si svoje tiež ponechala. V roku 1405 sa po rozhodnutí generálnej kapituly v Norimbergu cieľovou stanicou bratov na dosiahnutie akceptovaného magisterského gradu stal aj Oxford. „*Nisi per litteras testimoniales doceat, se in studio Bononiensi aut Parisiensi vel Oxoniensi pro Ila. forma ad minus uno integro anno laudabiliter se gessisse actusque scholasticos consuetos exercuisse.*“ DB, s. 2982.

⁷⁷⁷ *Cronica Ordinis fratrum praedicatorum* je prameň zaznamenávajúci udalosti zo života rehole v rokoch 1223 až 1258. Napísal ju na podnet magistra rehole Humberta z Romans v rokoch 1251 – 1259 dominikán Gerard Frachet. Vydaná bola po prvýkrát so súhlasom generálnej kapituly v Barcelone roku 1261.

⁷⁷⁸ Porov. MOPH I, *Cronica Ordinis*, s. 334 – 335.

⁷⁷⁹ Zoznam bol prvýkrát vydaný v roku 1304 pre generálnu kapitulu v Toulouse a autorom bol určite dopĺňaný do roku 1311 (pravdepodobne až do roku 1314), keď sa počet magistrov v zozname zastavil na čísle 66. Neskoršie dodatky až do roku 1358 pochádzajú od iných autorov. DENIFLE OP, Heinrich. *Quellen zur Gelehrten Geschichte des Predigerordens im 13. und 14. Jahrhundert*, s. 188. Glorieux vo svojom zozname dominikánskych magistrov regentov v Paríži uvádza do roku 1313/1314 spolu 71 mien. Porov. GLORIEUX, Palémon. *Répertoire des maîtres en théologie de Paris au XIIIe siècle* – I, s. 42 – 222 a tabuľky.

⁷⁸⁰ Porov. MOPH XXII, *Stephanus de Salaniaco et Bernardus Guidonius: De quatuor in quibus Deus praedicatorum ordinem insignivit*, s. 124 – 148.

⁷⁸¹ Autorom je Vavrinec Pignon zo Senonais v Burgundsku a svoju kroniku napísal niekedy v prvom desaťročí 15. storočia (podľa Denifleho už skôr, medzi rokmi 1393 – 1400), pričom v prípade starších informácií čerpá zo svojich rehoľných predchodcov. MOPH XVIII, *Laurenti Pignon catalogi et chronica accedunt Catalogi stamsensis et Upsalensis scriptorum O.P.*, s. VII – XXII.

⁷⁸² Podľa Denifleho napísaný niekedy pred rokom 1350. Tamže, s. 69.

⁷⁸³ Tento text vznikol niekedy krátko po roku 1376. V zozname magistrov a bakalárov rehole uvádza 107 mien vrátane sv. Dominika, Jordána Saského a bratov, u ktorých sa zisk univerzitného gradu nedá virohodne doložiť. Tamže, s. 56 – 67.

⁷⁸⁴ Porov. KIELAR OP, Paweł. *Studia nad kulturą szkolną i intelektualną dominikanów prowincji polskiej w średniowieczu*, s. 301– 302.

⁷⁸⁵ FRANK OP, Isnard. *Die Grundlegung des intellektuellen Profils des Predigerordens in seinen Anfängen*, s. 26.

titulu sa uskutočnila tajným skrutíniom menovaných predstavených s použitím čiernych a bielych guľôčok o každom jednotlivom kandidátovi. Nadpolovičná väčšina bielych guľôčok znamenala pozitívny výsledok.⁷⁸⁶ Z uvedených orientačných čísel vyplýva, že len menšine bratov sa dostalo výsady úspešne ukončiť generálne štúdium afiliované do niektorej z teologických fakúlt, čím súčasne významne profitovali zo zisku patrične ohodnoteného akademického gradu. Prevažná väčšina erudovaných dominikánov si skompletizovala svoje vzdelanie na autonómnych nižších partikulárnych provinčných školách roztrúsených po celej reholi.⁷⁸⁷

Povinnosť vzdelávať sa nebola ukončená úspešným absolvovaním niektorého typu dominikánskej školy, či nadobudnutím akademických hodností. Činnosťou konventných lektorov pokračoval vzdelávací proces plynulo ďalej a samotní lektori museli byť v kontakte s vtedajšími aktuálnymi výsledkami vedeckého (myslí sa predovšetkým teologického a filozofického) bádania. Okrem výučby sa mohol lektor popri prednáškach pre bratov prezentovať v miestnom konventnom kostole aj ako kazateľ. Takáto činnosť prispievala k atraktívnosti dominikánskeho kláštora. Pokiaľ bol záujem o kazateľa veľký a jeho kvality tomu zodpovedali, na pozvanie kázal aj vo farských a katedrálных kostoloch mesta. Podobné podujatia potom mohli byť sprevádzané aj ušnými spovedami, pre ktoré si kazateľ prizval svojich rehoľných spolubratov so spovednými fakultami.⁷⁸⁸ Dominikánski lektori a študenti sa pre svoje poslanie stali svojím spôsobom tulákmi, čím pomohli vytvoriť osobitnú skupinu akademických pútnikov, kráčajúcich z miesta na miesto podľa potreby rehole a určenia predstavených.⁷⁸⁹

Popri univerzitách, kde sa podarilo pôsobiť len tým najúspešnejším, vyučovali početní dominikánski lektori okrem vlastných škôl aj v kláštoroch iných reholí. Na konci 13. storočia malo byť údajne v úlohe lektorov takýmto spôsobom činných až okolo 1500 bratov.⁷⁹⁰ Vyučovali, kázali a spovedali aj v mnohých ženských dominikánskych kláštoroch. V nich okrem tejto činnosti vykonávali aj tzv. *cura temporalia*, čiže správu majetku a všetkého, čo s tým súviselo.

Magister sacri palatii

Niektorým dominikánskym lektorom sa dostalo zvláštneho honoru v možnosti vyučovať na pápežskom dvore. V rokoch 1244 – 1245 založil Inocent IV. *Studium Romanae curiae sive sacri palatii* ako putujúcu univerzitu (Wanderuni-

⁷⁸⁶ RADELJ OP, Petar. *Le première Université en Europe du sud-est*. s. 5.

⁷⁸⁷ Porov. O'CARROLL, Maura. *The educational organisation of the dominicans in England and Wales 1221 – 1348*, s. 57.

⁷⁸⁸ Porov. KŁOCZOWSKI, Jerzy. *Zakon braci kaznodziejów w Polsce 1222 – 1972*, s. 54 – 55. Obvod, v ktorom dominikáni vysluhovali sviatosti, kázali a vykonávali tzv. *cura animarum*, sa nazýval *terminus praedicationis*. FRANK OP, Isnard. *Mendikanten*, s. 575. V súvislosti so spovednou jurisdikciou mendikantov je potrebné poznamenať, že až do roku 1281 sa o ňu viedli spory. Vtedy pápež Martin IV. udelil dominikánom a františkánom, schváleným ich predstavenými, právo spovedať bez toho, aby museli žiadať o ďalšie povolenia. HINNEBUSCH OP, Wiliam. *Kleine Geschichte des Dominikanerordens*, s. 17.

⁷⁸⁹ Porov. AMARGIER, Paul. *Le livre chez les precheurs*, s. 63.

⁷⁹⁰ LOHRUM OP, Meinholf. *Die Dominikaner*, s. 140.

versität), podobajúcu sa svojím fungovaním na mobilné dvorské školy franských kráľov.⁷⁹¹ Mala pôvodne dve fakulty – teologickú a právnickú, a motívom jej fundovania bola potreba budovania vzdelaných klerických kádrov pre rozrastajúci sa cirkevný aparát.⁷⁹² Do istej miery sa dá povedať, že sa ako cirkevný náprotivok „sekulárnej“ štátnej Neapolskej univerzity stala vzdelávacím ústavom obhajujúcim záujmy pápežského štátu a kúrie.

Významnú pozíciu v obsadzovaní lektorských postov na tejto univerzite zohrali popri iných reholiach práve dominikáni. Komunity v miestach, kde sa Pápežská kúria na určitý čas usadila, boli povinné poskytnúť vhodných lektorov pre potreby kuriálnej univerzity. V roku 1267 túto požiadavku zainteresovaným konventom pripomenula aj generálna kapitula slávená v Bologni.⁷⁹³ Zodpovednosť za agendu dominikánskej angažovanosti na pápežskej univerzite prebrala v 13. storočí Rímska provincia, keďže predovšetkým na jej území sa nachádzali rôzne pápežské rezidencie.⁷⁹⁴ Prvým známym lektorom teológie tu z dominikánskych radov bol Bartolomej z Breganzu (Bartholomaeus Vicentinus), spomínaný dokonca vo funkcii magistra regenta, do ktorej mal byť menovaný 9. februára 1253.⁷⁹⁵ V priebehu niekoľkých desaťročí sa podľa W. Hinnebuscha a G. Lohrma funkcia magistra regenta zmenila na magistra posvätného paláca (*Magister sacri palatii*). Mal povinnosť teologických lektúr pre klérus Pápežskej kúrie v deň, keď viedol pápež konzistórium, čo bývalo niekoľkokrát v týždni. V 14. a 15. storočí medzi jeho povinnosti patrili aj diplomatické misie a cenzúra v Ríme vydávaných kníh.⁷⁹⁶

Prvým dominikánom zmieňovaným v tejto súvislosti bol Viliam de Peter Godin. Ako lektor pôsobil v niekoľkých komunitách, až kým nezískal v Paríži lektorskú licenciu. Bol provinciálom provincií Provence a Toulouskej provincie. Od roku 1304 viedol jednu z dvoch dominikánskych katedier v Paríži, až kým ho v roku 1306 nemenoval pápež Klement V. za magistra (lektora) posvätného paláca. V tejto funkcii zotrval do roku 1312. Pre jeho diplomatické schopnosti mu bol v roku 1317 udelený kardinálsky klobúk.⁷⁹⁷ Bezprostredným nástupcom Viliama de Petra Godina bol jeho rehoľný spolubrat Durand zo Saint-Pourçain (Durandus de S. Porciano). V rokoch 1311 – 1312 zastával v Paríži post magistra regenta

⁷⁹¹ RASHDALL, Hastings. *The Universities of Europe in the Middle Ages II*, s. 28; DENIFLE OP, Heinrich. *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*, s. 301 a 310; SENNER, Walter. *Johannes von Sterngassen OP und sein Sentenzenkommentar*, s. 105.

⁷⁹² „Unde cum tam in theologie facultate quam in utroque iure canonico et civili certis ad hoc statutis scolis ordinarie ibi apud s. sedem doceatur, volumus et statuimus, ut studentes in scolis ipsis penes sedem eandem talibus privilegiis omnino, liberalibus ...“. Citované podľa DENIFLE OP, Heinrich. *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*, s. 302 – 303, pozn. 326.

⁷⁹³ „Item. Prior provincialis Romane provincie. diligenter provideat. ut conventus. ubi curia fuerit. fratres ydoneos habeat secundum exigenciam curie. priorem specialiter et lectorem.“ DB, s. 454.

⁷⁹⁴ SENNER, Walter. *Johannes von Sterngassen OP und sein Sentenzenkommentar*, s. 105.

⁷⁹⁵ „Regens in curia nostra in theologie facultate.“ Citované podľa DENIFLE OP, Heinrich. *Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400*, s. 303; KAEPEL OP, Thomas. *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. I, s. 179 – 182.

⁷⁹⁶ HINNEBUSCH OP, William. *The History of the Dominican Order II*, s. 43 – 44.

⁷⁹⁷ GLORIEUX, Palémon. *Répertoire des maîtres en théologie de Paris au XIIIe siècle – I*, s. 187 – 188 a tabuľky; Biographisch – Bibliographisches Kirchenlexikon, http://www.bautz.de/bbkl/b/bartholomaeus_v_bra.shtml.

a od roku 1313 sa stal *magister sacri palatii*, pričom ho vo funkcii potvrdil aj Ján XXII. a zotrval v nej do roku 1317.⁷⁹⁸ Neskôr sa tento post spájal len s dominikánmi ako tzv. pápežskými teológmi zastávajúcimi pri Rímskej kúrii post pápežských poradcov v oblasti cirkevného školstva.⁷⁹⁹

Tomáš Akvinský ako lektor

Jednou z najlepšie zmapovaných lektorských činností medzi dominikánmi 13. storočia je pôsobenie Tomáša Akvinského. Jeho životopisec, Viliam de Tocco (je autorom *Historia sancti Thome de Aquino* z roku 1323), sa pokúsil o základnú charakteristiku Tomášovho vyučovania, keď napísal, že brat Tomáš najskôr vo svojich prednáškach predstavil nové problémy, odkryl nové metódy a využíval pri tom množstvo dôkazov.⁸⁰⁰ Pre de Tocco bol Tomášov akademický prístup nový v jazyku i písaní a považoval ho za inovatívnu vyučovaciu doktrínu.⁸⁰¹ Tomáš v ňom šikovne využíval bohaté skúsenosti z pôsobení na generálnych štúdiách v Paríži a Kolíne, rovnako aj poznatky nadobudnuté z učiteľskej praxe vo funkcii lektora v Orviete, Neapole a Ríme. V Neapole sa dodnes zachovali Tomášove poznámky z prednášok Alberta Veľkého na generálnom štúdiu v Kolíne na tému Pseudo-Dionýziovho *De divinis nominibus*, ktoré v procese výučby tiež použil, čím nadviazal na odkaz svojho niekdajšieho mentora. Tomášove *lectiones* sa začínali tradičným *divisio textus* (pozn. 690), predbežným rozčlenením textu na časti a načrtnutím obsahového obrysu. Ten mal byť potom vyložený, čo bol klasický postup uplatňovaný aj univerzitnými majstrami. Od tohto textu sa odvíjal jazyk lektúry a dišputy. Z poznámok vyplýva, že súčasťou Tomášom použitej metódy bolo tiež vymedzenie problému (*determinatio*). Odtiaľ prešiel k zámernému spochybneniu (*dubitatio*) autorom navrhovaného riešenia, čo ho ďalej viedlo k nastoleniu otázky (*questio*) o ponúkaných ďalších vysvetleniach (*solutio*) na začiatku vymedzeného problému.⁸⁰²

Prístup Tomáša Akvinského k vyučovaciemu procesu môže za istých okolností slúžiť ako vzorový z viacerých dôvodov. Patril medzi popredných intelektuálov rehole, zohral kľúčovú úlohu v procese tzv. pokresťančenia Aristotela, zastupoval dominikánov v spore so svetskými magistrami na Parížskej univerzite, no predovšetkým, strávil viac ako dve desaťročia v úlohe pedagóga – lektora na všetkých

⁷⁹⁸ KAEPEL OP, Thomas. *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. I, s. 339 – 350; GLORIEUX, Palémon. *Répertoire des maîtres en théologie de Paris au XIIIe siècle – I*, s. 214 – 220 a tabuľky.

⁷⁹⁹ Porov. LOHRUM OP, Meinhold. Die Dominikaner. In *Kulturgeschichte der christlichen Orden*, s. 140.

⁸⁰⁰ VERGER, Jacques. *Spes proficiendi – travail intellectuel et progrès individuel au Moyen Age*. In SCHMIDT, Hans – Joachim (edd.). *Tradition, Innovation, Invention. Fortrittsverweigerung und Fortschrittsbewusstsein im Mittelalter*. Scriptorium Friburgense, Band 18, Berlín; New York : Walter de Gruyter, 2005, s. 283 – 284.

⁸⁰¹ „*Erat enim novus in sua lectione movens articulos, novum modum et clarum determinandi inveniens et novas reducens in determinationibus rationes, ut nemo, qui ipsum audisset nova docere et novis rationibus dubia definire, dubitaret, quod eum Deus novi luminis radiis illustraret, qui statim tam certi coepisset [esse] iudicii, ut non dubitaret, novas opiniones docere et scribere, quas Deus dignatus esset, noviter inspirare.*“ Citované podľa: EHRLE, Franz. *Beiträge zur Geschichte der mittelalterlichen Scholastik*. In *ALKM*, Band V, s. 608.

⁸⁰² MULCHAHEY, Michèle. „*First the Bow is Bent in Study ...*“, s. 293, pozn. 230.

stupňoch rehoľných škôl od konventných až po pozíciu magistra regenta na generálnom štúdiu afiliovanom do teologickej fakulty v Paríži. Napísal diela v širokom žánrovom rozpätí od prírodovedných pojednaní, cez filozofické, metodologické spisy až po teologické traktáty. Jeho zásadným príspevkom k stredovekému teologickému vzdelávaniu po celé nasledujúce obdobie, obzvlášť v Reholi kazateľov, sa stala Teologická suma. Dielo, pokúšajúce sa vyčerpávajúcim spôsobom obsiahnuť celý rozsah teologických otázok.

V prvých vydaných katalógoch Akvinského spisby sa jeho najznámejšie dielo označovalo ako *Summa totius theologiae*, čo malo naznačiť, že zámerom textu bolo poskytnúť komplexné pokrytie kresťanskej doktríny a poslúžiť ako pracovný text pre lektorov teológie a ich scholárov.⁸⁰³ Otázkou zostáva, pre akú skupinu čitateľov (poslucháčov) bola Teologická suma určená. Názory sa rôznia, počnúc tými, podľa ktorých mala primárne slúžiť akademickej formácii začiatočníkov (*novitii, incipientes, iuniores*), cez najpočetnejšiu skupinu študentov na školách strednej úrovne (*fratres communes*, L. Boyle), až po obhajcov stanoviska, že bola určená najlepším študentom univerzitného rangu (J. Jenkins).⁸⁰⁴ Novšie bádanie sa prikláňa k *via media*, čiže Teologickú sumu považuje za všestranne využiteľné dielo v pedagogickom procese celého spektra úrovni dominikánskeho autonómneho školstva. Obsah Akvinského Teologickej sumy určite nie je vhodný pre študentov začiatočníkov, ale skôr zodpovedá pedagogickej príručke, manuálu, a je precíznym „popisom práce“ dominikánskeho lektora teológie.⁸⁰⁵ V tejto súvislosti sa nevylučuje vznik Sumy ako vopred zamýšľanej učebnej pomôcky na objednávku predstavených po druhom Tomášovom návrate z Paríža, po zisku magistéria, keď sa ujal výučby v Ríme na Santa Sabine.⁸⁰⁶

Vyššie zmienené Tomášove štyri elementárne výkladové postupy dokumentujú špekulatívny teologický univerzitný prístup, aký sa nie vždy a všade v mendikantskom prostredí stretol so sympatiami. Napríklad významný františkánsky autor viacerých pedagogicko-didaktických, historických, kazateľských a duchovných spisov a súčasník sv. Bonaventúru, Gilbert z Tournai († 1284), verný dedič františkánskej spirituality a monastickej tradície, videl vo vyučovaní najmä rozvoj náboženských čností. V diele *De modo addiscendi* poukázal na to, že na dosiahnutie stavu dokonalosti sú potrebné tieto štyri cesty: *lectio, meditatio, oratio* a *contemplatio*, pričom hlavným vyučujúcim mal byť Boh a takto nastolený model mal zostať platnou kláštorňou doktrínou.⁸⁰⁷ Niet pochýb o tom, že Tomáš Akvinský pristupoval aj k pedagogickej činnosti tak špekulatívne, ako to činil v samotnej vedeckej činnosti v rámci tejto disciplíny na jej najvyššej úrovni. Na druhej strane základnou doménou a výbavou jeho teologického poznania zostala hĺbková

⁸⁰³ JOHNSON, F. Mark. Aquinas's *Summa theologiae* as Pedagogy. In BEGLEY, Ronald – KOTERSKI SJ, Joseph (edd.). *Medieval education*. New York : Fordham University Press, 2005, s. 135.

⁸⁰⁴ Tamže, s. 135 – 136.

⁸⁰⁵ Tamže, s. 140.

⁸⁰⁶ Tamže, s. 137.

⁸⁰⁷ „Ad cuius (status perfectionis) adeptionem, quatuor sunt necessaria: lectio, meditatio, oratio, contemplatio. His enim quatuor modis animae spirituales docentur a Deo. Haec est doctrina claustralium.“ Citované podľa VERGER, Jacques. *Spes proficiendi – travail intellectuel et progrès individuel au Moyen Age*, s. 285.

exegéza Svätého písma a prednáškové semináre boli preňho pôdou, na ktorej vo svetle Písma preberal so študentami vlastnú teologickú látku.⁸⁰⁸

Za zmienku na tomto mieste stojí dĺžka akademického roka na dominikánskych vzdelávacích inštitúciách. Tá sa v jednotlivých provinciách v závislosti na type školy mohla líšiť. Predovšetkým na vyšších štúdiách bola ovplyvnená priebehom akademického roka na univerzitách.⁸⁰⁹ Napríklad v Oxforde, Paríži a Neapole, kde mali svoje vlastné školy aj dominikáni, sa začínalo vyučovanie zvyčajne omšou na Sviatok archanjelov Gabriela, Michala a Rafaela, teda 29. septembra.⁸¹⁰ V Rímskej provincii napríklad trval akademický rok do Slávnosti narodenia Jána Krstiteľa 24. júna,⁸¹¹ od roku 1282 do 29. júna, do Slávnosti apoštolov Petra a Pavla,⁸¹² a rovnako tomu bolo aj v Lombardskej provincii.⁸¹³ Koniec akademického roka bol v roku 1305 na generálnej kapitule v Janove celoplošne štandardizovaný na 24. júna⁸¹⁴ a rozhodnutím generálnej kapituly vo Florencii v roku 1321 na 29. júna. V tom istom roku sa kapitulári pokúsili stanoviť aj najneskorší dátum začatia vyučovacieho procesu, ktorý bol určený najneskôr na deň po Slávnosti všetkých svätých, teda 2. novembra.⁸¹⁵ Domnievame sa, že otvorený začiatok vyučovania sa týkal najmä nižších škôl, ktoré neboli napojené na univerzitu a tým pádom s ňou nemuseli zosúlaďovať svoje vyučovanie.

Sermones & collationes

Okrem každodenného vzdelávacieho programu bol život študujúceho dominikána popretkávaný špecializovanými prednáškami vo forme kázní – *sermones*. Hneď úvod akademického roka bol u dominikánov poznamenaný jednou z takýchto prednášok, tzv. otváracou (úvodnou), ktoré sa nazývali *sermones prologa-*

⁸⁰⁸ Porov. CHENU OP, Dominique. *Die Theologie als Wissenschaft im 13. Jahrhundert*, s. 139 a 166.

⁸⁰⁹ Porov. WEISHEIPL, A. James. *Curriculum of the Faculty of Arts at Oxford in the Early Fourteenth Century*, s. 148.

⁸¹⁰ J. Kłoczowski aj M. Mulchahey analogicky považujú tento dátum za začiatok akademického roka aj u dominikánov, minimálne tam, kde boli rehoľné školy napojené na univerzitu. MULCHAHEY, Michèle. „*First the Bow is Bent in Study ...*“, s. 178 – 181; KŁOCZOWSKI, Jerzy. *Dominikanie polscy na Śląsku v XIII. wieku*, s. 215; NARDI, Paolo. Die Hochschulträger. In RÜEGG, Walter (ed.). *Geschichte der Universität in Europa*, s. 92.

⁸¹¹ „Cum ordo noster propter animarum salutem et predicationis officium plurimum studio indigere noscatur, volumus et mandamus quod lectores continuent lectiones suas usque ad festum Iohannis Baptistae.“ Provinčná kapitula v Ríme v roku 1273, ACPR, s. 41.

⁸¹² „Volumus quod lectores continuent lectiones suas usque ad festum Apostolorum.“ Provinčné kapituly Rímskej provincie v Orviete z roku 1282 a v Ríme z roku 1287, ACPR, s. 62 a 79.

⁸¹³ „Monemus quod lectores plus solito legant de textu et continuent lectiones ad minus usque ad festum apostolorum Petri et Pauli.“ Provinčná kapitula v Turíne z roku 1286, ACPL, s. 163.

⁸¹⁴ „Ipsi autem principales lectores saltem usque ad festum sancti Iohannis suum continuare studium teneantur.“ DB, s. 967.

⁸¹⁵ „Item. Volumus, quod lectores tam principales quam alii ad tardius incipiant lectiones suas in crastino animarum et continuent usque ad festum apostolorum Petri et Pauli.“ Tamže, s. 1271 – 1272. Akademický rok sa u františkánov začínal deň po Slávnosti sv. Františka (4. októbra) a trval do Slávnosti zoslania Ducha Svätého, kedy sa zvykli začínať generálne kapituly rehole. V priebehu kalendárneho roka pripadalo u františkánov na akademickú formáciu približne 150 dní. ROEST, Bert. *A history of franciscan education (c. 1210 – 1517)*, s. 118.

les.⁸¹⁶ Ranné, nedeľné univerzitné *sermones* v Paríži sa odohrávali u dominikánov a u františkánov počas ostatných sviatkov.⁸¹⁷ Tento istý model fungoval aj v Oxforde s tým, že počas Prvej adventnej nedele, nedele Septuagesima (tretia nedeľa pred Popolcovou stredou), a Popolcovej stredy sa odohrávali *sermo generalis* alebo *predicatio communis* za účasti všetkých univerzitných študentov a magistrov. Kazateľmi v týchto prípadoch bol buď kancelár univerzity, alebo magister regent.⁸¹⁸ Počas adventu a pôstu sa organizovali *sermones examinatorii*, ktorých prednášateľmi boli študenti teológie.⁸¹⁹ Presné pravidlá pre ich organizovanie a priebeh v rehoľných komunitách dominikánov určil Humbert z Romans. Rozlišoval medzi *sermones*, ktoré sa uskutočňovali za bežných okolností a medzi tými, kde bol kazateľom kardinál, pápežský legát, biskup, magister teológie či dokonca najvyšší predstavený Menších bratov, prípadne provinciál.⁸²⁰ Mali sa konať zväčša skoro ráno po prvých modlitbách, alebo v zimnom čase po šiestej ráno s tým, že podľa okolností pripúšťal Humbert aj iný vhodný čas na ich realizáciu.⁸²¹

Akými náprotivkom *sermones* boli *collationes*. U dominikánov fungovali v dvoch až troch modeloch. V tzv. pôvodnom (monastickom) modeli predstavovali podľa znenia najstarších LCO večerný príhovor na spôsob starej kláštornej tradície, čo bol vlastne krátky výklad alebo komentár z Písma, z pravidiel rehoľného života, či z inej duchovnej tematiky, spojený s poslednou spoločnou modlitbou denného oficia – kompletóriom. Tieto *collationes* sa odohrávali sčasti v refektári a sčasti v konventnom kostole.⁸²² Túto prax uskutočňovania kolácií

⁸¹⁶ MULCHAHEY, Michèle. *Education in Dante's Florence Revisited: Remigio de' Girolami and the Schools of Santa Maria Novella*, s. 163.

⁸¹⁷ „Verum est quod sicut Parisius predicatur clero de mane in domo Predicatorum in diebus dominicis, et festivis in domo Minorum, sic et Avinione servatur.“ CHUP II, n. 973, s. 417.

⁸¹⁸ LITTLE, A. George – PELSTER, Franz. *Oxford Theology and Theologians c. A. D. 1282 – 1302*, s. 176 – 177.

⁸¹⁹ ROBERTS, B. Phyllis. *Sermons and Preaching in/and the Medieval University*. In BEGLEY, Ronald – KOTERSKI SJ, Joseph (edd.). *Medieval education*. New York : Fordham University Press, 2005, s. 84.

⁸²⁰ „Cum autem contingit petransire cardinalem, vel legatum, vel episcopum magnae litterature, vel magistrum aliquem in theologia, vel alium magnae auctoritatis virum, et in praedicatione exercitatum, vel ministrum Fratrum Minorum generalem, vel provinciale, vel aliquem de ordine nostro priorem, vel lectorem ...“ Opera II, s. 258 (Príloha č. 1, II. Pokiaľ ide o rozpravu).

⁸²¹ „Hujusmodi vero sermones capituli fieri solent vel post matutinas, cum sunt noctes prolixae; vel post primam, cum hora illa non est in aliis occupata; vel post nonam, tempore dormitionis diurnae; vel alia hora, secundum ordinationem prioris, in qua fratres possunt commodius interesse.“ Tamže (Príloha č. 1, II. Pokiaľ ide o rozpravu).

⁸²² „Tempore jejunii: hora competenti sacrista ad collationem pulset signum. et fratribus venientibus in conventum, ad signum prioris legat lector premissio: ‘Jube dompne’, et sequatur benedictio: ‘Nocte quietam’ etc. Et infra lectionem poterunt fratres bibere, facto signo a priore et dicto ‘Benedicite’ a lectore, et data benedictione ab ebdomadario: ‘Largitor omnium bonorum’ etc. finita lectione dicat qui preest: ‘Auditorium nostrum’ etc. Et tunc cum silentio intrent fratres ecclesiam. Alio vero tempore ante completorium legatur lectio in ecclesia: ‘fratres sobrii estote’. et facta confessione et dicto completorio det benedictionem qui preest, et ebdomadarius aspergat aquam benedictam. Et postea dicatus ‘Pater noster’, et ‘Credo in deum’, quod etiam fieri debet ante Primam et ante Matutinas.“ De collatione et completorio. DENIFLE OP, Heinrich. *Die Constitutionen des Prediger – Ordens vom Jahre 1228*, s. 199 – 200. „De collatione: sextum capitulum Tempore jejunii hora competenti. sacrista ad collationem signum faciat: postea cymbalum refectorarius pulset. Deinde fratribus uenientibus in refectarium. legat lector premissio Iube domne: et sequatur benedictio Noctem quietam et finem perfectum. tribuat nobis omnipotens et misericors dominus. Infra lectionem vero poterunt bibere facto signo a priore. et dicto Benedicite a lectore: dataque benedictione ab ebdomadario Largitor omnium bonorum benedicat potum seruorum suorum. Finita lectione.

v ich prvej načrtnutej podobe potvrdil aj Humbert z Romans.⁸²³ Druhý model kolácií mal viac vzdelávaciu funkciu a stal sa pre bratov súčasťou trvalej intelektuálnej formácie. Tieto *collationes* sa etablovali v Paríži niekedy po roku 1231 ako večerné prednášky počas vešpier a čo do obsahu často reflektovali a rozširovali tému na akú bolo prednesené ranné *sermo*.⁸²⁴ Mohli mať formu kázne s prevahou homiletického obsahu o Božom slove, alebo sa realizovali ako už naznačený náprotivok ranných *sermones*. Časom sa vyvinula istá synonymia medzi obidvomi pojmami, pričom *sermo* bolo technický termín pre ranné *sermones* a *collatio* pre večerné *sermones*. Ďalším rozdielom bola dĺžka ich trvania, kedy *collationes* zvykli byť v porovnaní so *sermones* kratšie.⁸²⁵

V niektorých jednotlivých prípadoch je pomerne zložitá presne určiť, o aké *sermones* a *collationes* ide. Rozhoduje o tom predovšetkým ich obsah. Rozdiely sú často v nuansách a pohybujú sa v celej škále možných zaradení od klasickej duchovnej kázne o Božom slove s prvkami homílie, cez výklad pravidiel duchovného života až po prednášku podobajúcu sa univerzitnej lektúre. Ich periodicita sa tiež mohla rôzniť (Príloha č. 1, III. Pokiaľ ide o kolácie). Provinčná kapitula Rímskej provincie v Aquile z roku 1290 pre študentov Biblie určila, že sa budú organizovať raz v týždni, *collationes* v soboty a *sermones* v nedele a sviatky.⁸²⁶ Humbert z Romans naznačuje ešte jeden možný model dominikánskych kolácií, v podstate tretí, keď v tejto súvislosti hovorí o zodpovednosti magistra študentov.⁸²⁷ Jeho úlohou bolo zvolávať študentov na kolácie a byť ich moderátorom. Z textu vyplýva, že sa ich obsah týkal učiva preberaného v rámci vyučovacieho procesu.⁸²⁸ Humbert pomerne detailne popisuje, akej problematiky sa týkali, pričom odzrkadľovali pracovné texty a diela, s ktorými študenti počas výučby prichádzali najčastejšie do styku (*Summa de casibus poenitentiae* od Rajmunda

dicat qui preest Adiutorium nostrum in nomine domini: et tunc cum silentio intrent fratres ecclesiam. Quicumque bibere uoluerit extra horam. licentiam petat a prelato: et unum socium accipiat.“ LCO 1256, DB, s. 44.

⁸²³ Humbert tu *collatio* chápe v spojitosti s povinnosťami pri službe v refektári a s navyše povoleným servírovaním jedla v čase pôstu. „Circa collationem. Ad servitores vero primae mensae pertinent, audito signo in ecclesia pro collatione, convenire ad refectarium, et juvare refectorarium in his quae ad collationem pertinent, et servire in collatione. servitores vero secundae mensae, servire debent illis qui post conventus recessum a collatione immediate habent bibere; et juvare, si necesse fuerit, refectorarium in his quae tunc habet facere, si potest breviter absque completorii amissione. De scribendo vero servitore uno vel pluribus in mensa, debet fieri prout prior, considerata paucitate vel multitudine fratrum, duxerit ordinandum.“ Opera II, s. 297.

⁸²⁴ ROBERTS, B. Phyllis. *Sermons and Preaching in/and the Medieval University*, s. 84.

⁸²⁵ MULCHAHEY, Michèle. „First the Bow is Bent in Study ...“, s. 195.

⁸²⁶ „Item, cum ordo noster sit ordinatus specialiter ad predicationis officium ad quod oportet fratres disponi per studium biblie et collationum in VI feria et sermonum in diebus festis, volumus et ordinamus quod fratres iuvenes in studio biblie sint magis solliciti et in collationibus et sermonibus magis solito occupentur.“ ACPR, s. 95.

⁸²⁷ „Item ad ipsum pertinent convocare fratres aliquo signo ad collationes in loco apto ad hoc, secundum praeordinationem prioris: et hoc semel, vel bis in septimana, vel frequentius, ubi, vel quando non sunt lectiones.“ Opera II, s. 259 (Príloha č. 1, III. Pokiaľ ide o kolácie).

⁸²⁸ „In huiusmodi autem collationibus solet interdum recitari aliqua quaestio determinata in scholis, ab illo cui fuerit injunctum; vel recitari aliqua ab aliquo qui eam praeviderit, ex injunctioe sibi facta; et post recitationes, fratres qui volunt, opponunt recitanti, et ita exercitant se opponendo et respondendo.“ Tamže, s. 260 (Príloha č. 1, III. Pokiaľ ide o kolácie).

z Peñafortu, *Summa de vitis et virtutibus* od Viliama Peraulta [Willhelmus Peraldus OP, † 1271], teologické príručky, Písmo).⁸²⁹

Podľa P. Kielara zodpovedá Humbertova predstava o koláciách akémusi spoločnému semináru o prebratom učive od poslednej kolácie.⁸³⁰ Táto činnosť mohla zahŕňať aj praktizovanie vzájomného oponovania si medzi zúčastnenými formou diskusie, podobajúcej sa spoločnému kolokviu.⁸³¹ Definícia, ktorá by takejto interpretácii kolácií zodpovedala presnejšie sa v rehoľnej legislatíve objavuje v roku 1313 na generálnej kapitule v Métach pod názvom *collatio scientifica*. V rozhodnutí kapitulárov je uvedená v tom istom texte spolu so zmienkou o „klasickej“ kolácii organizovanej v komunitách v sobotu večer v podobe, v akej je známa od roku 1290, aby bol zrejmý ich vzájomný rozdiel (pozn. 826).⁸³² M. Mulchahey sa domnieva, že tento nový typ kolácie mal charakter akademického tréningu s cieľom nájsť spoločne nástroje, ktoré by lepšie pripravili rehoľných klerikov na úlohy spovedníkov a kazateľov.⁸³³

Obsah univerzitných *sermones* mal predovšetkým odzrkadľovať všeobecné teologické vedomosti, ako pozdvihnúť mysle a duše poslucháčov k vyšším duchovným veciam. Podľa M-M. Davy boli spojením kazateľstva a vyučovania a boli zamýšľané ako bytostná súčasť univerzitného vzdelávania. Mali za cieľ oboznámiť poslucháčov s teologickými poznatkami so zreteľom na Bibliu, spisy Otcov a cirkevnú tradíciu, čo boli súčasne témy, ktoré si mal univerzitný scholár osvojiť počas niekoľkoročného štúdia. Pri nedostatku kníh mohli kontinuálne a systematicky postavené *sermones* a *collationes* poslúžiť učiteľom ako pomôcka na dosiahnutie vytýčených didaktických cieľov.⁸³⁴ Boli zároveň prostriedkom, ktorým školy prostredníctvom komunity magistrov a scholárov ovplyvňovali lokálnu populáciu.⁸³⁵ Do tejto skupiny prirodzene spadali aj dominikánski študenti, ktorí sa tak mohli vzdelávať nielen počas samotnej výučby ako takej, ale aj prostredníctvom *sermones* a *collationes*. Inými slovami povedané, intelektuálna príprava mala charakter trvalej formácie, čo sa prejavilo napríklad v zachovaných aktoch Lombardskej provincie – v úsilí o zamestnanie študentov aj počas prázdnin. Preto provinčná kapitula v Brixene v roku 1293 nariadila lektorom, aby sa v prázdninovom období uskutočnili aspoň nejaké prednášky z teológie alebo filozofie, aby mladí bratia napredovali.⁸³⁶

⁸²⁹ „Vel solent fieri collationes de moralibus, vel de certa aliqua materia, ut de evangelio, vel de epistola, vel de summa de vitiis et virtutibus, vel de casibus et similibus: ita quod quilibet frater sciat de quo titulo debeat recitari, vel de quolibet ad voluntatem cuiuslibet; et ab illis qui non sunt adhuc sufficientes ad majora, saltem aliqua notabilis auctoritas recitari.“ Tamže, s. 260 (Príloha č. 1, III. Pokiaľ ide o kolácie).

⁸³⁰ KIELAR OP, Paweł. *Studia nad kulturą szkolną i intelektualną dominikanów prowincji polskiej w średniowieczu*, s. 285.

⁸³¹ ROEST, Bert. *A history of franciscan education (c. 1210 – 1517)*, s. 133.

⁸³² „Volumus et ordinamus, quod studentes in omni facultate teneantur continue sequi scholas, disputationes, collationes in · vi · feriis et repetitiones, quas volumus fieri secundum ordinationem capituli Ianuensis. Ante prandium quoque, quando lectores non legunt, in studio vel collatione scientifica se occupent, quantum possunt.“ DB, s. 1105.

⁸³³ MULCHAHEY, Michèle. „First the Bow is Bent in Study ...“, s. 203.

⁸³⁴ Porov. DAVY, Marie-Madeleine. *Les sermons universitaires Parisiens de 1230 – 1231*, s. 23 – 61.

⁸³⁵ ROBERTS, B. Phyllis. *Sermons and Preaching in/and the Medieval University*, s. 95

⁸³⁶ „Item monemus et rogamus lectores quod promoveant studium et continent et tempore etiam vacationum aliquid legant in theologia vel philosophia, ut sic iuvenes exercitentur in studio vel utiliter occupentur.“ ACPL, s. 166.